POLEVOJ

MI SZOVJET EMBEREK

Polevoj:

MI SZOVJET EMBERFK

A szocialista társadalom legnagyszerűbb eredménye az új embertipus, a szovjet ember kinevelése minden ragyogó tulajdonságával. Nincs a földgolyón még egy olyan nép, mint a szovjet nép Nem lehet párját találni sem a békés építőmunkában, sem háborúban. A szovjet nép egyszerű harcosainak hőstetteiről ír Polejov ebben a művében.

„Nem kellett kitalálnom történeteket, jellemeket. Hőseim nem kiagyalt hősök, hanem katonák, tisztek, munkások, parasztok és értelmiségiek, hazájukat védő fegyveres szovjet emberek. A nevek legnagyobb része valódi név, minden benne szereplő ember élt vagy él. Ez a könyv az egyszerű, kis és nagy szovjet emberekről szól, akiket soliasem lehet megtörni, vagy leigázni." — írja Polejov a könyvéről.

A Nagy Honvédő Háború éveit Polejov mint haditudósító a hadseregben töltötte. Résztvett Berlin elfoglalásában, a prágai felkelésben és nem egyszer látogatta meg repülőgépen Szlovákia felkelőit. Könyvében saját tapasztalatait írja le a német fasiszták ellen küzdő szovjet emberek hőstetteiről. Rámutat, hogy a szovjet emberek hőstetteinek forrása a hazájuk és népük iránti tudatos szeretet. Ez a magasfokú hazafias élet lelkesítette Matvej Kuzmint, az öreg kolhozparasztot is, aki megismételte a mult nagy népi hősének, Ivan Szuszanyinnak hőstettét, ez lelkesítette Olekszij Kuscsevoj bányászt, aki a németek által elfoglalt telepen maradt, hogy felrobbantsa a bányát, ez a hazaszeretet lelkesítette a hős pilótát, aki visszautasította, hogy árulással mentse meg életét és felháborodottan vágta a hitleristák arcába e büszke szavakat: „Mi szovjet emberek mások vagyunk, mint ti."

A szovjet hazafiasság elválaszthatatlan eleme a proletárnemzetköziség. Erről ír Polejov „A föld" című elbeszélésében. Elmondja, hogyan került négy szovjet harcos az ellenség fogságába és hurcolták el őket Görögországba. Életük kockáztatásával megszöktek és a görög parasztok segítségével eljutottak Albániába. Itt segítették az albán partizánok harcát, majd a jugoszláv és a szlovák harcosok segítségére siettek. Polevoj találkozott a négy hős egyikével, Konsztantyin Gorelkinnel, Besztercebányán, a Szlovák felkelés központjában. Ennek a partizánnak a hírneve ekkor már széltében-hosszában elterjedt Csehszlovákiában, mint „Gorelko parancsnok". A felkelő csapat e kiváló parancsnoka azonban továbbra is szerényen csak a szovjet hadsereg törzsőrmesterének nevezte magát.

A szovjet emberek egyik legértékesebb tulajdonsága szeretetük és határtalan bizalmuk Lenin és Sztálin pártja iránt. A Párt témája, szerves része a gyüjtemény minden egyes elbeszélésének, függetlenül attól, hogy párttagok vagy pártonkívüliek szerepelnek benne.

„A mi emberünk bármennyire is összekeveredne az idegen tömeggel, mindig kiválik belőle..." — mondja a mérnök-őrnagy a „Pantyuhin és Pantyelejev" című elbeszélésben. — Oh, erős fajta vagyunk mi, nem fog minket a rozsda és úgy megedződtünk, hogy sem ütésre, sem törésre, sem nyomásra, sem csavarásra nem engedünk..."

Polejov, amikor a szovjet emberek legragyogóbb tulajdonságait festi, mindig hangsúlyozza, hogy ezek a tulajdonságok nem egyes emberek tulajdonságai. A szovjet társadalom, a szocialista építőmunka során az új emberek millióit nevelte fel, akik magatartásban, magasfokú eszmeiségben, nemes erkölcsi tulajdonságban, magasan fölényben vannak a burzsoa világ embereivel szemben.

Szőke József.

MK

MI SZOVJET EMBEREK

BORISZ POLEVOJ

MAGYAR KÖNYVTÁR BRATISLAVA • POZSONY

Polevoj: Mi szovjet emberek című művének eredeti címe МЫ — СОВЕТСКИЕ ЛЮДИ Fordította: Dr. Zoltán Lajos. A borítólapot Jiří Krejča tervezte. A jelen kiadás szövegét az ÚJ MAGYAR KÖNYKIADÓ, Budapest, 1950-es kiadásából vettük át.

Ebben a könyvben nincsenek költött sorok.

Nem kellett keresnem a történeteket, nem kellett kitalálnom a jellemeket. A Nagy Honvédő Háború négy éve alatt a „Pravda" haditudósítójaként jártam a frontokat. Százával ismertem meg a legkülönbözőbb szovjet embereket, példanélküli bátorságukat, vitézségüket, akarat- és lelkierejüket. Mintaszerű bolsevik pártszerűség világította meg tetteiket, a szocialista Haza iránt érzett szeretetük eddig példa nélkül álló hőstettekre lelkesítette őket, támogatta őket a legnehezebb megpróbáltatásokban, erőt adott nekik. Találkozva ilyen emberekkel, vagy azokkal, akik jól ismerték őket, akik bajtársaik voltak a harcban, részletesen feljegyeztem elbeszélésüket, azzal a szándékkal, hogy valaha beszámoljak majd róluk a szovjet embereknek.

Ebben a könyvben azokról írtam, akiknek sorsát a legérdekesebbnek tartottam. Ezek nem kiagyalt hősök, hanem katonák, tisztek, munkások, parasztok, értelmiségiek. Fegyveres szovjet emberek, akik Hazájukat védik. A könyvben előforduló nevek és elnevezések legnagyobb része valódi. Minden benne szereplő ember él vagy élt.

Ez a könyv az egyszerű szovjet emberekről szól, akiket soha nem lehet megtörni, sem leigázni.

Borisz Polevoj.

MATVEJ KUZMIN UTOLSÓ NAPJA

Matvej Kuzmin elvonultan élt a falujabeliektől. Kis rozzant kunyhója egyedül állt a falutól távoleső erdei tisztáson. Az öreg ritkán ment emberek közé, mogorva és szűkszavú volt. Szeretett kutyája és vállára vetett vadászfegyvere társaságában kóborolni az erdőkben és mocsarakban. Tavasszal pedig, amikor a fákon már duzzadtak a rügyek és az erdőkben, a kéklő, darás hófoltok felett dürrögtek a fajdkakasok, beszögezte kunyhója ajtaját és Vaszjával, unokájával — aki árvagyerek volt és nála élt — elindult a távoli erdei tóhoz. Ilyenkor hetekig nem látták.

Nem mondhatjuk, hogy a kolhozbeliek nem szerették, de valahogy nem értették meg és elkerülték. Ki tudja, mi jár az olyan ember fejében, aki kerüli az embereket, hallgat és folyton-folyvást az erdőben csavarog? Azonkívül a vadászszenvedélyt sem tisztelik már a faluban. Mellesleg szólva, az öreg nagyszerűen ellátta a kolhozban a csőszi tisztet, mert ugyan már betöltötte a nyolcvanadik esztendejét, mégsem akadt az egész kerületben olyan ember, aki megkockáztatta volna, hogy akár nappal, akár éjjel megdézsmálja azokat a javakat, melyeket Matvej apó és kócos, mérges kutyája, a Sarik őrzött.

Amikor a háborús vész eljutott a tavakkal teli Velikije Luki-i vidékre és a körzetet megszálló német hegyilövész hadosztály síelő zászlóalja elszállásolta magát a „Hajnal"-kolhozba, a zászlóaljparancsnok — akinek valaki beszélt a

mogorva, emberkerülő öregről — úgy gondolta, hogy nála megfelelőbb embert sztarosztai tisztségre nem is találhatna.

Matvej Kuzmint beidézték a kolhozvezetőség új házában székelő német parancsnokságra. Elébe tettek egy pohár pálinkát és felajánlották neki a tisztséget. Az öreg megköszönte az italt, de rossz egészségi állapotára való hivatkozással nem fogadta el, a sztarosztai tisztséget pedig korára és süketségére hivatkozva utasította vissza.

Ezután békében hagyták, sőt különös megbízhatósága jeléül még öreg vadászfegyverét is visszaadták neki, amelyet a parancsnok rendeletére beszolgáltatott.

Kora tavasszal jutott újra eszükbe a németeknek Kuzmin, amikor ezen a tavakkal borított vidéken támadásra kezdték összegyüjteni erőiket. A hegyi vadászok hadosztálya felzárkózott az élcsapatokhoz. A „Hajnal"-kolhozban elszállásolt zászlóaljra az a feladat várt, hogy harc nélkül, az erdőkön és mocsarakon keresztül jusson el a szovjet csapatok által elfoglalt területre és hátulról támadja meg Gorbunov tábornok előőrseit. Olyan vezetőre volt szükség, aki jól ismeri az erdei ösvényeket. És ki ismerhetné jobban, mint Matvej apó, aki annyit taposta őket, aki ezen a vidéken minden kis mocsarat, minden fenyőfácskát, minden erdei követ, minden titkos vadászjelet ismer?

Az öreget berendelték a zászlóaljparancsnokhoz és a tiszt felszólította, hogy éjjel titokban vezesse el őket a szovjet tűzvonalak mögé. Ha megtagadja, agyonlövik. De ha végrehajtja a feladatot, pénzt, lisztet, petróleumot és, ami a legfontosabb, kétcsövű vadászfegyvert kap, híres német „háromgyűrűs" márkájút, olyat, amilyenről minden vadász álmodik.

Matvej Kuzmin némán állott a tiszt előtt. Kezében forgatta nyűttszőrű báránybőrsüvegét. A szakember tekintetével nézte a puskát, amelynek gyöngyház díszítéséről visszaverődött a napsugár. A tiszt türelmetlenül dobolt ujjaival az asztalon. Ettől a mogorva, kiismerhetetlen embertől függött a német zászlóalj sorsa és lehet, hogy az egész, olyan nagy gonddal előkészített hadművelet eredménye is. És most,

amikor észrevette a mohó pillantást, amelyet az öreg a vadászpuskára vetett, igyekezett kitalálni, hogy mire gondolhat ez a vén, mogorva erdei ember.

— Jó puska — mondotta végül is Kuzmin. Végigsimította a csövet kérges tenyerével, majd a tiszthez hajolt és megkérdezte:

— Hát egy kis pénzecskét nem adna még ráadásul, nagyságos uram?

A német tiszt felkiáltott örömében:

— Fordítsátok le neki, hogy jó üzletember. Nagyon helyes. Mondjátok meg neki, hogy a német parancsnokság tiszteli az üzletembereket. Fordítsátok le neki: a német parancsnokság nem sajnálja a pénzt attól, aki híven szolgálja.

A tisztet diadalérzés járta át: megbízható vezetőre talált. De talán nem is ez volt számára a legfontosabb.

Az utolsó öt hónap alatt, amelyet komor, hideg erdőkben töltött — amelyekbe a napsütötte és még nyomorúságában is vidám Franciaországból vezényelték zászlóaljával —, valahogyan ösztönösen félt a komor és kegyetlen természettől, az óriási erdőktől és a számára érthetetlen szovjet emberektől. Minden árok, minden bokor és minden ág mögül váratlanul fegyver dörrenhetett. Még messze a front mögött, a hadtápterületen is felöltözve kellett aludni és csőre töltött revolvert tartani a párna alatt.

De a pénz, a pénz! Úgylátszik, még ezeknél a furcsa fanatikusoknál is, akik a támadó ellenség láttára maguk égetik fel házaikat, itt is ereje van a pénznek. Milyen fürkészően néz rá ez az öreg ember. Úgylátszik, azt igyekszik megállapítani, hogy vajjon nem csapják-e be, rendesen fizetnek-e.

— Mondják meg neki, hogy bőkezűen megjutalmazzuk szolgálatait. Ajánljon fel neki ezer rubelt — tette hozzá sietve a tiszt.

Az öreg meghallgatta a fordítást, majd sokáig nézett a tisztre sárgás-szürke, bozontos szemöldöke alól és elgondolkodva így válaszolt:

— Ez kevés! Olcsón akarnak megvásárolni!

— Nem bánom, legyen kétezer.

— De a felét előre, nagyságos uram!

A tiszt megtanácskozta a dolgot a tolmáccsal, majd gondosan leszámolta a bankjegyeket. Az öreg széles, eres, görcsös kezével elvette a pénzt az asztalról és hanyagul begyűrte sapkája bélésébe.

— Rendben van. Titkos ösvényeken vezetem majd, amelyet rajtam kívül csak a farkasok ismernek. Mondja meg pontosan, hová kell menni.

Megnevezték a pontot és meg is akarták mutatni a térképen.

— Tudom már. Kergettem rókát arra. Reggelre odaviszem... csak aztán, nagyságos uram, be ne csapjon a puskával.

Szokásához híven, hallgatagon, zárkózottan, senkire sem nézve ment haza a parancsnokságról. A kolhozbeliek szidalmaira csak szomorú mosollyal felelt és amikor egy erős fickó, aki régebben a kolhozirodában dolgozott, utolérte és megfenyegette, hogy a németekkel való barátkozásáért felgyujtják a házát, ezt morogta:

— Menj az anyádhoz, és mondd meg neki, hogy törölje meg az orrodat.

A kolhozbeliek, akik messziről figyelték Matvej kunyhóját, azt látták, hogy fél óra mulva, vállán zsákkal, kiszalad a tornácra és elrejtőzik a bokrok között az erdőszélen, kutyájával együtt. Azután azt is látták, hogy az öreg kiviszi az útra széles, prémmel bevont vadász-síléceit és miközben medvehájjal dörzsöli be őket, kíváncsian nézegeti a német tiszt szobájának ablakát. Közben a németek is készülődtek a támadásra. A tiszt az ablaknál ült és a karbidlámpa sápadt fénye mellett egy rég elkezdett levelet fejezett be. Bátyjának, Wilhelmnek szólt a levél, aki mérnök volt egy optikai gyárban, valahol Szászországban.

„Kedves Wilhelm — írta —, íme egy hónap is eltelt, hogy megkezdtem ezt a levelet és sehogy sem tudom befejezni. Nem azért, mintha nem volna elegendő időm. Van! Sőt több is a kelleténél! Hogy agyonüssük az időt, amit ezekben az átkozott erdőkben rostokolva kell eltöltenünk, egyenként át-

ismételtük azokat az ostoba elméleteket, amelyek semmire sem alkalmasak, mert ezek az oroszok fejtetőre fordították a háborút és minden szabály nélkül harcolnak. De ma továbbmegyünk és be akarom fejezni ezt a levelet, még mielőtt ismét megkezdődnek a sors megpróbáltatásai...

...Gratulálj: ma, azt hiszem, nagy és — bevallom — váratlan győzelmet arattam. Megtaláltam a kulcsot ehhez az átkozott, rejtélyes orosz lélekhez, ami annyi bajt okoz nekünk. Nem újdonság ez, kedves bátyám, ismét a régi jó kulcs, amely kinyitotta előttünk a szíveket egész Európában. Pénzecske, kedves bátyám, rendes, okosan felajánlott pénzecske, amelyet ebben az országban igen kevésszer ajánlunk fel, mert azt hisszük, hogy ezek a szovjetoroszok valamilyen különleges nép és hogy itt meggyőzőbbek H. úr legényeinek géppisztolyai. Emlékszel, hogy januárban írtam neked az itteni vadászpátriárkáról, akinek olyan külseje van, mint Lear királynak és valamilyen kutyaneve van, amely sohasem jut az eszembe (az ördög vigye el ezeket az orosz neveket!). Ma egy kicsit kísérleteztem vele és képzeld el, drága Wilhelm, a kísérlet remekül sikerült! Megtört és beleegyezett, hogy ma elvezet bennünket... Nos, Kurt már jelenti is, hogy a zászlóalj indulásra készen áll. Isten veled, szeretett bátyám, ölellek, mint régen, e levelet pedig a jelek szerint majd más alkalommal kell befejeznem..."

Amikor besötétedett, a hegyilövész zászlóalj síléceken, teljes fegyverzetben elhagyta a falut. A géppuskákat kis szánokon húzták maguk után. Majd letértek az országútról és megkezdték útjukat az erdőn át. Elől hosszú vadászlépteivel csúszott a magakészítette széles síléceken Matvej Kuzmin. Egyre sötétebb lett. Száraz, éles hófúvás támadt, úgyannyira, hogy rövidesen a sielők csak az előttük haladók hátát látták. Az öreg egyenesen a sűrűbe vezette a németeket. A csapat egész éjszaka menetelt: hóbuckák között, járatlan ösvényeken, befagyott erdei patakokon gázolt át, árkon-bokron keresztültörte magát. A tiszt az iránytűvel ellenőrizte a menetirányt és többször megállította az élen menetelő Matvejt, majd a tolmáccsal megkérdeztette tőle,

hogy miért kanyarodik annyit az út és vajjon hamar odaérnek-e? Matvej változatlanul így válaszolt:

— Műút bizony nincs az erdőben. Legyen türelemmel, nagyságos uram, reggelre odaérünk! — majd emlékeztette az ígért puskára.

A német lövészek mindjobban elfáradtak a fegyver és a felszerelés súlya alatt, s már csak vánszorogtak az erdő évszázados, hatalmas fái között. A sötétben fákba ütköztek, bokrokba akadtak bele, ráléptek egymás síléceire, elestek, feltápászkodtak és úgy rémlett nekik, mintha ez a láthatatlan erdő, amely csendesen, de fenyegetően zúgott az éjszaka sötétjében, szándékosan vetné lábuk elé ezeket a hóbuckákat, szándékosan tépné ruhájukat a bokrok ágaival és zárná el útjukat fatörzsekkel. A tisztesek kiáltásai már nem tudták összeszedni a kimerült, szétszóródott menetoszlopot.

Amikorra eljött a fagyos, narancssziínű hajnal, a csapat előörse végül is elért az erdő szélére és egy mély, bokrokkal benőtt szakadék szélén állott meg.

— No, úgylátszik, megérkeztünk. Matvej Kuzmin tudja ám a dolgát — mondotta az öreg. Levette sapkáját és megtörölte izzadt, kopasz fejét. Az elkínzott tisztek lerogytak a hóra, idegesen rágyujtottak és dideregve szorongatták dermedt, reszkető ujjaik között a cigarettát. A tisztesek pedig rekedt kiáltásokkal szedtek össze a lemaradt, piszkos, az úttól szakadozott hóköpenyes lövészeket. Matvej Kuzmin egy dombon állt, szemben a rózsaszínű napkoronggal, amely felkelőben volt a szikrázó, ragyogó, havas mezők felett. Leplezetlen mosollyal nézett a németekre.

Fagyos, csendes reggel volt. A sítalpakra jégkéreg fagyott. Hangosan dürrögtek az égerfabokrok közt a vörösbegyű hófajdok és szorgalmasan csipkedték a fekete fenyőtobozokat. Valahol a közelben kutya ugatott.

— Matvej Kuzmin tudja a dolgát — ismételte az öreg.

Diadalmas mosoly áradt szét az arcán, végigfutott ráncain és megvilágította máskor mogorva vonásait.

A csendet hirtelen géppuskasorozatok száraz ropogása verte fel. Recsegtek a golyók amikor becsapódtak a fagyott

jégkéregbe és kis szökőkutak módjára szórták szét maguk körül a havat. A fegyverropogás visszhangozva járta be az erdőt és a légnyomás leverte a dért az ágakról.

A géppuskák egészen közelről kelepeltek. A síelők levágódtak a hóra, arcukon félelem tükröződött. A géppuskák pedig pásztázták, verték a havas síkságot és tüzükkel kétoldalról közrekapták az oszlopot. A németek, amikor felocsudtak, vissza akartak fordulni az erdőbe, de akkorra már ott a bokrok mögött dühösen felugattak a géppisztolyok...

A katonák, eldobva síléceiket, rémült kiáltásokkal vágódtak el a mezőn és besüppedtek a száraz hóba. A fénylő hótakarót hóköpenyek piszkos foltjai tarkították.

A tiszt felocsudott és az öreghez rohant.

Matvej Kuzmin födetlen fővel állott a dombon. A szél felborzolta szakállát és kopasz fejét keretező gyér hajfürtjeit. Szeme hunyorogva, szinte megfiatalodva, gúnyosan ragyogott sűrű szemöldöke alól. Diadalmasan nézte, hogy kering a német, mint a birkanyáj, még csak védekezni se próbál.

A tiszt haja kilógott a fülvédő alól, amelyet anyja kötött számára. Egy pillanatig szinte valami misztikus rémülettel nézte ezt az embert, aki nyugodt diadallal állott a mező közepén, ahol a halál aratott. Majd egy ideges rántással elővette parabellum-pisztolyát és az öreg homlokának szegezte.

Matvej Kuzmin gúnyosan és rettenthetetlenül az arcába nevetett:

— Meg akartad venni az öreg Matvejt?... Magad után ítéltél az emberekről, te fasiszta!

Az öreg kirántotta sapkája béléséből a tiszt arcába vágta a százas bankjegyeket, majd megvetően elfordult a rászegezett pisztoly csöve elől. Észrevette, hogy a géppuskások zavarban vannak és nem lőnek a dombnak arra a reszére, amelyen ő áll. A németek szintén észrevették ezt és a dombocska védelme alatt igyekeztek az erdőbe futni. Néhányan át is ugrották a szélső hóbuckákat és megközelítették a menedéket jelentő erdőszegélyt.

Matvej Kuzmin meglengette kopott sapkáját és olyan erősen, ahogy csak hangja bírta, felkiáltott:

— Fiaim! Ne sajnáljátok Matvejt, vágjátok őket jobban, hogy egy vipera se kúszhasson el!... Matvej...

A német tiszt pisztolya eldördült és Matvej Kuzmin feljajdult. Lassan leült a földre. De a tisztnek sem sikerült elmenekülnie. Még két lépést sem tett, amikor egy gépfegyversorozat leterítette.

A távoli szakadékból pedig előbb tompán, majd egyre erőteljesebben hangzott a „hurrá" kiáltás. A szakadék szélén géppisztolyos katonák jelentek meg. Futás közben tüzeltek a menekülő ellenségre, végigrohantak a mezőn, űzték az utolsó németeket és golyósorozatokat küldtek a hátukba. Akit utólértek, azt lefegyverezték, majd továbbrohantak, be az erdőbe, a menekülők nyomdokait követve. A géppisztolyosokkal együtt rohant Vaszja Kuzmin — az öreg vadász unokája —, akit az öreg átküldött a fronton, hogy figyelmeztesse övéit a készülő áttörésre. A támadó katonák lábánál dühösen ugatott, szökellt és bukfencezett a mély hóban a kócos, haragos Sarik. Hirtelen megtorpant és fülét hegyezte. Aztán az erdőben erősen visszhangzó csatazajt is túlharsogta fájdalmasan elnyujtott vonítása.

Ilyen volt Matvej Kuzmin, a Velikije Luki mellett elterülő és most lenterméséről híres „Hajnal" nevű mezőgazdasági szövetkezet csősze életének utolsó napja.

A Lovat-folyó magas partján temették el katonai tiszteletadással. Három sortűz dördult el friss sírja fölött.

És még aznap este a hadosztály felderítő parancsnoka — amikor átnézte az elesett németek okmányait — elolvasta a német tiszt befejezetlen levelét, amely ilymódon nem jutott el a címzetthez: Wilhelm Stein mérnökhöz Szászországba.

A GÁRDAGYALOGOS

Az őrnagy — külsejéről ítélve tapasztalt, fegyelmezett ember és mint minden vérbeli katona, szűkszavú is — leplezetlen örömmel mesélt róla:

— Azután van benne valami, valami furcsa... vagy talán nem is furcsa... inkább különös, vagy mi... elég az hozzá, egyszerűen nem bír élő németet látni. Nem túlzok... Természetesen mindnyájunknak van Hitlerrel a közös leszámoláson túl egyéni számadásunk is. Mindnyájunkat kiszakított a békés életből, egyikünknek a családját pusztította el, a másiknak a vérét ontotta, a harmadiknak bátyját vagy apját ölte meg, no és az, aki, mint mi is, járt a felszabadult területeken és saját szemével látta, hogy mit tettek ezek embereinkkel, az természetesen különösen... De itt mégis valami másról van szó. Arról, hogy egyszerűen nem bírja elviselni a képüket. Egy alkalommal jelentették nekem, hogy szakaszával együtt ott állott a sorban a levesért, a közelben pedig foglyokat vezettek el. Nos, tudja, nálunk a nép nem haragtartó... de azért odakiabáltak nekik: No, elég volt a háborúból, galambocskák? Persze egyéb gúnyos megjegyzések és tréfák is elhangzottak. Valaki kenyeret vetett oda a foglyoknak. Ő pedig elsápadt, szinte remegett. A katonák szóltak hozzá: Mi van veled? Mi történt? Öklével hadonászott: „Ne merészeld nekik a mi kenyerünket adni, ne merészeld!" Összeszorította fogát, úgy mormogott valamit és már majdnem nekiment a foglyoknak. És azután sem tudott megnyu-

godni, amikor már elvezették őket, otthagyott mindent, még az ebédjét sem vette ki... Egy másik hasonló esetéből pedig egész kis történet kerekedett ki. Őrségre osztották be a német hadifoglyok mellé. Hogy ki tette, nem tudtam meg. Szóval odamegy a törzsőrmesterhez, majdnem sír elkeseredésében: „Ments fel ez alól, nem bírom megtenni." A törzsőrmester persze így válaszol: „Mi az, hogy nem bírom? Jelentkezzék szabályszerűen és ismételje el a parancsot..." Ő pedig: „Mentsen fel, nem bírom ki, belejük lövök, még ha foglyok is." A törzsőrmester dühbe gurult: „Majd megmutatom, hogy belejük lősz-e. Letartóztatni!" Letartóztatják és amikor leveszik róla a derékszíjat meg a gárdista jelvényt... Nos... akkor a politikai biztos tudomást szerzett a dologról, közbelépett, megváltoztatta a törzsőrmester parancsát és a jelvényt sajátkezűleg tűzte vissza a mellére. Erre már valahogy megnyugodott....

Ekkor váratlanul egy vékony hang szólalt meg az ajtó mögül:

— Gárdaőrnagy elvtárs, megengedi, hogy belépjek?

— Igen, igen — szólt ki az őrnagy és hűléstől rekedt baritonja mintha lágyabban csengett volna.

Valaki észrevétlenül kinyitotta az ajtót, a beáradó fagyos ködből határozott, kemény lépésekkel bejött a szobába, összevágta sarkait és tisztelgett:

— Őrnagy elvtárs, Szinyickij gárdagyalagos, parancsára, megjelent.

A sötét, üres kunyhó félhomályában, ahová a fény csak egyetlen szűk nyíláson hatolt be, egyenruhás, vézna kamasz állott előttük. Tetőtől talpig valódi katonának látszott, de csak feleakkora volt, mint egy rendesnövésű, felnőtt katona. Kerek, piszeorrú gyermekerca volt. Duzzadt ajka felett alig serkent a bajusz.

De feszes egyenruhája, övvel szorosan összefogott katonaköpenye, a mód, ahogyan fejére tette sapkát és kemény fogása a lábhoz helyezett rövid lovaskarabélyon, elárulta a tapasztalt katonát, aki már megszokta a kemény, háborús katonaéletet.

Első látásra 13—14-évesnek látszott. De a szája mellé véződött két vékony vonás, nagy, tiszta szeméből áradó nyugodt, magabiztos tekintete felnőtt, szinte bölcs kifejezést adott arcának.

Az őrnagy leplezetlen örömmel nézte a vigyázzban álló kis katonát. Meleg és vidám szikrák gyúltak ki az őrnagy fáradt és lövészárkokban való éjszakázástól kivörösödött szemében. De azért megőrizve hangjának keménységét, így szólt:

— Ismerkedjenek meg. Ez itt Mihail Nyikolajevics Szinyickij gárdagyalogos, aknavető és mesterlövész, ezredünk fia... Pihenj! Ülj le az asztalhoz, Mihail, vendégünk leszel.

A fiú leült és különösebb megindultság nélkül kigombolta szőrmegallérját, majd pompás arany stopperórájára nézett. Úgy tűnt fel nekem, hogy siet valahová.

Az ezred fia! Így hívták ezt a nem mindennapi fiatal katonát annál a gárdacsapattestnél, amelynek parancsnoka Kurakin őrnagy volt. És bárkivel beszéltem is az ezrednél, mindenki szeretettel ejtette ki ezeket a szavakat és a hangsúlyozásban nyoma sem volt annak a tréfás leereszkedésnek, amellyel felnőttek szoktak egymás között beszélni az olyan kamaszokról, akik véletlenül csöppentek közéjük. Mindenki szívesen mondott el különféle eseteket ennek a kis embernek az életéből.

Íme Misa Szinyickij története, amelyet ezredtársai elbeszélése alapján állítottam össze, miután lefaragtam róla néhány kiszínezést és túlzást, az önzetlen katonai tisztelet ártatlan ajándékait.

A háború kitöréséig Misa a szmolenszki terület andrejevi járásának Ivanovka nevű falujában élte a kolhozgyerekek szokott életét. Télen iskolába járt, korcsolyázott a befagyott tavon, csuszkált a havas domboldalon. Nyáron szüleinek segített a földeken, sőt még keresett is, mert a gyomláláshoz és szénarakáshoz brigádba gyüjtötte össze a gyerekeket. A legtöbb időt azonban a kis folyó mentén töltötte és rúdra kötött hússal rákászott, meg vasvillával fogta a pettyes küllőhalakat a révnél.

Gyermeki, de azért teljesen kialakult szenvedélyként jelentkezett nála a gépek szeretete és néha egész nap ott ácsorgott a gépállomás zsindelytetejű kocsiszínében. Érdeklődéssel figyelte, hogyan dolgoznak a gépeken az olajos lakatosok, sántalábú, örökké vidám brigádvezetőjük, Nyikityin vezetése alatt. És amikor Nyikityin különös megelégedése jeléül megengedte a kisfiúnak, hogy letörölje az olajat valamelyik régi, kopott fogaskerékről vagy rábízta, hogy kulccsal megerősítsen egy csavart, olyankor végtelen büszkeség érzése töltötte el Misát.

Minden vágya az volt, hogy gépész legyen. Szenvedélye eléggé messzire vitte. Egyszer, amikor mindenki kinn volt a földeken, Misa elhatározta, hogy megjavít egy elromlott motort. Bátran szétszedte, majd megállapította, hogy a csavarok valami rejtélyes ok miatt nem működnek... No meg aztán egy kerék ki is maradt... Szóval e kutatások eredményeképpen a jövendő gépész domború testrészére többször is lecsapott az atyai nadrágszíj.

Egyébként azonban minden rendben ment s persze úgyis gépész lett volna Misából, ha nem jön közbe egy előre nem látott körülmény: a háború. Misa apja már az első nap elindult katonai körzetéhez.

— Most aztán szedd össze magad, Mihail, egyetlen férfi vagy most a házban. Védd meg az asszonyokat — mondotta félig komolyan, félig tréfás hangon az apja, majd felugrott a szekerek egyikére, amelyekkel a kolhoz a járási központba küldte a mozgósítottakat.

És valóban Misa maradt az egyetlen férfi anyja és két húgocskája mellett. A háború távolról még nem volt olyan riasztó. Az első időben még a kolhoztartalékok sem fogytak el, amelyeket az utolsó években gyüjtöttek össze. A gyerekek nem voltak rendszeresen elfoglalva, mint régen és ott szaladgáltak a környéken, „vörös katonát és fasisztát" játszottak. A játékban természetesen senki sem akart fasiszta lenni. Kénytelenek voltak kisorsolni, hogy kik legyenek a fasiszták és azokat azután a vörös katonák jól elpüfölték.

Misa Szinyickij csak távolról figyelte ezt a játékot és gondosan titkolta, hogy ő is szeretne résztvenni benne.

— Nem méltó hozzám! A gazdaság férfit kíván. Az asszonyokra úgysem lehet számítani — mondotta határozottan egykorú társainak, akik hívták, hogy „harcoljon Hitler ellen".

De a háború hirtelen és váratlanul veszedelmesen közeledni kezdett Ivanovkához. Ez már nem volt többé játék. Kezdetben a főútvonalon menekülők oszlopai, holmikkal megrakott gépkocsik és szekerek vonultak végig. Ez a szomorú áradat csodálatosnál csodálatosabb híreket hozott magával nyugatról: valamilyen tankokról, amelyek nem ismernek akadályt, üvöltő repülőgépekről, amelyek megsemmisítenek mindent és mindenkit. Majd megjelentek maguk a repülők is. Elhúzódtak a főút felett, lőtték a menekülőket és a kolhozbeliek eltemették a légi bombák áldozatait.

A távolból — mint nyári zivatar — tompán hallatszott az ágyúdörgés. Elterjedt a híre, hogy a németek áttörtek valahol Vityebszknél majd szovjet csapatok vonultak át Szmolenszk irányában. Rendetlenül menetelő, fáradt, lemaradozó csapatok jöttek. A katonák arca fekete volt a portól. Sietve vonultak keresztül a falun, ingerültek és barátságtalanok voltak, senkire se néztek, és nem válaszoltak a kérdésekre. Ezen a napon a kolhoz csordáját elhajtották kelet felé. Misa is jelentkezett kísérőnek, de annyi volt az önkéntes, aki mind a hátországba akart menni, hogy jóformán meg sem hallgatták. Azonkívül anyja is betegeskedett, húgocskái kicsinyek voltak még. Misa tehát otthon maradt. A következő napon baljóslatú, terepszínűre mázolt, hosszú tank- és gépkocsioszlop vonult végig a műúton.

Ezen a napon semmi különös sem történt Ivanovkában. Csupán néhány furcsa sisakot, nevetségesen rövid zubbonyt és rövidszárú csizmát viselő motorkerékpáros robogott be a faluba. A katonák megálltak a kútnál, ittak, valamit beszéltek a maguk nyelvén, majd nagy nevetéssel vadászni kezdtek a szanaszét legelésző csirkékre, libákra. Amellett valami új és egészen ismeretlen módon vadásztak: vékony

hevederszíjjal fejbevágták a szárnyast és még hozzá olyan ügyesen, hogy a csirke vagy liba már az első ütéstől a hátára fordult. A németek övükre akasztották a zsákmányt, majd nevetve továbbálltak és a faluban elterjedt a híre, hogy nem is olyan fekete az ördög, mint amilyennek festik. Az emberek már abban reménykedtek, hogy sikerül majd csendben átvészelni az időt, amíg a Vörös Hadsereg összeszedi erejét.

Az öregek visszaemlékeztek az első világháborúra és váltig mondogatták, hogy igaz, a német már akkor is vadászott a baromfira, de ilyen szerszáma még nem volt. És valóban, a fasiszta hadseregben a csirkefogás technikája lényegesen magasabbra emelkedett, mint amilyen az a császári hadseregben volt. A gyerekek, akik már az ellenség első megjelenésekor tanulmányozták a német beszéd alapelemeit, egyre ismételgették: „Mama, csirke! Mama, tojás!"

Vagy tíz napon át vonultak az úton a gépek és lövegek. Majd a front kelet felé távolodott, az ágyúzaj elhallgatott és a falu megtudta, hogy milyen az ellenség és a rabság a maga valóságában.

A mocsárzöld színü egyenruhát viselő németek helyett feketeegyenruhások érkeztek és Misa Szinyicskij néhány nap alatt annyi és olyan szenvedést látott, amennyit és amilyet, ha nem lett volna háború, soha életében nem ismert volna meg. Látta, hogy a kihajtott nép szeme láttára lőttek agyon a fasiszták három embert: egy ismeretlen lányt, Nyikolajicsot, egy ártatlan öregembert, aki a kolhozban minőségi felügyelő volt és Nyikityint, Misa kedvencét, a gépállomás sántalábú brigádvezetőjét. Nyikityin megkötözve állott a csűr falánál és addig ígért szörnyű büntetéseket a fasisztáknak, addig átkozta a fasizmust és Hitlert, amíg a géppisztolysorozat le nem kaszálta és végig nem zuhant a földön. Azután a katonák levágták Vjaszkát, a tenyészbikát, amelyért a kolhoz aranymedáliát kapott a mezőgazdasági kiállításon. A parasztházakból elrabolták az egész tartalékot. A ládákból egyszeriben eltűnt minden valamirevaló ruhaneműj, amit az embereknek már nem volt idejük elásni. És amikor eljött a tél

és hó borította a szomorú, vetetlen földeket, a katonák kitelepítették a parasztokat házaikból.

Misa anyja sírt, nem akarta elhagyni lakóházát. A hozzájuk beszállásolt szemüveges német a vállánál fogva megragadta és úgy kilökte, hogy a lépcsőről arccal a hóbuckákra esett.

Misa átköltöztette anyját és testvérkéit a veteményes kertben lévő légoltalmi bunkerbe, amelyet óvatosságból még a háború első napjaiban építettek bombázás esetére.

Misa tehát elhelyezte övéit a bunkerben, a tetőt jó vastagon befedte ronggyal és szalmával, tűzhelyet épített és gallyakat hordott be. Ezután szó nélkül eltűnt a faluból. A partizánok keresésére indult, akikről olyan sokat és olyan nagy rémülettel karattyoltak a faluban állomásozó németek. Hogy mit csináltak a partizánok, azt a falu nem tudta, de a németek úgy féltek tőlük, hogy a katonák éjszakára a házak kapuját kocsikkal, szánokkal, az ablakokat pedig mindenfajta házi lim-lommal torlaszolták el. A kis kolhozmunkás nem ismerte a partizánok búvóhelyét. Néhány napig csavargott az erdőben és a végén, bármily hihetelenül hangzik is, mégis rátalált a partizánokra. A partizánok között volt a kolhoz agronómusa, két tanító és egy lakatos a gépállomásról, akiket Misa ismert.

A legyengült, félig megfagyott Misa, amikor kissé magához tért, elmesélte a partizánoknak a németek gazságait, meg hogy milyen kevés ember van a helyőrségen és mennyire félnek a partizánok bosszújától.

Ezen az éjszakán maga vezette el a csapatot Ivanovkába. A rajtaütés sikerült és a hivatlan vendégek közül csak kevesen maradtak életben. A partizánok gazdag zsákmánnyal tértek vissza az erdőbe.

Eljött a hideg december. Erős fagyok köszöntöttek be. Mély hóban vonultak vissza a Moszkva alatt szétvert németek. A falu melletti műúton, a hóba vágott széles nyomokon éjjel-nappal haladtak nyugat felé a vöröskeresztes oszlopok végtelen sorai. A visszavonulók nem értek rá partizánokkal foglalkozni és így az ivanovkai eset megtorlatlanul maradt.

De hamarosan beszállásolta magát a faluba egy nagyobb utászegység. Védelmi vonalat építettek az út mentén. Ismét kikergették a lakosságot a házakból a bunkerekbe és ismét kezdődtek a rekvirálások és rablások is. A németek ekkorra már tapasztalatokat szereztek és kutyákkal kutatták fel az udvarokban és kertekben azokat a gödröket, amelyekbe a falubeliek holmijaikat elrejtették. A gödröket feltárták és elvették a lakosságtól utolsó megmaradt ruhájukat is. Azután magukra húzták a rablott holmit és prémcsizmában, bundákban, női ruhadarabokban csavarogtak a faluban. Válogatás nélkül mindent magukra vettek, ami csak melegített. Misának szárnyakat adott az első siker. Ezért elhatározta, hogy ismét elhozza a partizánokat. Most azonban már nehezebb volt a helyzet. A németek sokan voltak a faluban és éberebbek is lettek. Őrszemeket állítottak fel őrjáratokat küldtek ki, sötét éjszakákon pedig állandóan lőtték a rakétákat és az imbolygó tüzek egész reggelig lángoltak a fehér földek felett.

De az alkalom nem késett sokáig. Elérkezett a németek karácsonya. A németek már reggel óta borotválkoztak és csinosították magukat. A hadtápból gépkocsi érkezett, amely kis papírzsákocskákban ajánkékokat és kartonból készült, összerakható karácsonyfákat hozott, amelyeket zuzmarát utánzó vatta és csillogó papírdarabkák díszítettek. A katonáknak pótrumadagot osztottak és mialatt a szobákból kikergetett asszonyok és gyerekek a csípős hidegben, a jeges földkunyhókban fagyoskodtak, ők leültek az asztal mellé, az otthonról érkezett „Ersatzkarácsonyfák" alá. Feleségük és gyermekeik fényképét nézegették, majd szomorú karácsonyi dalokat énekeltek.

Ekkor csaptak le a partizánok. Ismét futott a német. A nagy sietségben otthagyta a bedöglő gépkocsikat és a gazdag utászraktárt. A partizánok felgyujtották a gépkocsikat, a raktárat szétrombolták, a karácsonyi ajándékokat pedig a partizáncsapat parancsnokának, egy kommunista tanítónak intézkedésére — aki valamikor történelemre tanította Misát — szétosztották a kisgyermekes asszonyok kö-

zött. Misa a sötét, fagyos éjszakában nagy zsákkal a hátán járta az udvarokat és osztogatta a német Mikulás ajándékait. A partizánok így gondoskodtak róla, hogy az ajándékcsomagok valóban méltó helyre jussanak.

Az egyébként óvatos fiú örömében eldicsekedett a partizáncsapattal való kapcsolatával. Amikor azután másnap reggel megérkeztek a büntetőcsapatok, a már ismert feketeruhás SS-ek, és ismét kezdődtek a letartóztatások, kínzások, valaki, úgylátszik, elárulta Misa Szinyickijt is. A kisfiúnak ugyan sikerült megszöknie, de az SS-ek elfogták anyját, testvéreit, összes közeli rokonait és bezárták őket egy pincébe, ahol a boldog kolhozidőkben a tejfölt és a tehenészet más tejtermékeit őrizték.

Úgy látszik, a kis kolhoztag nagyon érdekelte a hóhérokat. Talán rajta keresztül akarták megtalálni a partizántáborhoz vezető titkos ösvényeket, talán Szmolenszkben székelő felsőbb parancsnokságuk követelte, hogy találják meg a lázadót, elég annyi, hogy az útkereszteződéseknél az útjelző táblákra hirdetményeket ragasztottak ki. A hirdetményekben a különleges „gyorsan mozgó alakulat" parancsnoka közhírré tette, hogy ha a megadott napon meghatározott óráig Mihail Szinyickij nem jelenik meg a középiskola épületében, akkor túszként letartóztatott anyját, testvéreit és rokanait agyonlövik. Ha „a fiú" jelentkezik, akkor mindnyájukat kiengedik, őt pedig csupán Németországba küldik, hogy ott, „munkára szoktató nevelésben részesüljön".

Misa elhatározta, hogy jelentkezni fog. A partizánok sehogy sem tudták meggyőzni, hogy ezzel senkit sem ment meg, csak önmagát pusztítja el. Sehogy sem tudta megmagyarázni neki parancsnoka, a tanító, hogy a katonai becsület, a kötelesség fogalmát a fasizmus széttaposta és meggyalázta. A fiú fejébe makacsul vissza-visszatért a gondolat: „Nos, engem agyonlőnek. Hadd lőjenek... partizán vagyok... de anyámat, testvéreimet, rokonaimat miért kínozzák? Inkább egyedül pusztuljak el, mint egész családom."

Ez a vita végül azzal fejeződött be, hogy a parancsnok belefáradt a rábeszélésbe és éjszakára bezárta Misát a kis földkunyhóba. A fiú azonban lyukat vájt a kunyhó oldalába, megszökött a táborból és jelentkezett az iskolaépületben az SS-parancsnoknál. Még később, évek mulva sem tudta nyugodtan elbeszélni, hogyan röhögött arcába a vörös, dagadt német, hogyan röhögött, hintázva a széken, nyitott szájában csillogó fémfogsorával. Időnként megtörölte izzadt homlokát, majd ismét rátekintett a meglepett fiúra, a hirdetményre, amelyet Misa a kezében tartott. Könyökére támaszkodott és újra röhögött, mintha csak csiklandozták volna. Aztán hirtelen abbahagyta a nevetést, intett kezével és valamit mondott az ajtónálló katonának. A katona megragadta Misa karját és kivonszolta a zokogó, kézzel-lábbal védekező fiút a szobából.

Misa nem emlékezett rá, hogyan került a pincébe. Amikor magához tért, arcán egy kérges, de gyengéd és ismert kezet érzett. Anyja keze volt. A sötétségben láthatatlanul föléje hajolt és halántékát valami nedves, hideg ruhával letörölte. A pince falai mintha fehér prémmel lettek volna kibélelve. De a helyiséget annyira telezsúfolták a halálba induló emberekkel, hogy a dér megolvadt és csurgott a mennyezetről. Anyja mellett testvérkéi és rokonai néztek Misát. Tehetetlen dühroham fogta el. És hirtelen mindent megértett. Verni kezdte öklével a téglapadlót. Anyja húgocskáját ringatta. Egyhangúan hallatszottak az őrszem léptei, aki a pince fölött saroktól sarokig járt fel-alá. Valaki köhögött.

„Bolond voltam!... Milyen bolond! Hittem! És kinek hittem!" ismételte el magában Misa ezerszer is.

A pincében összezsúfolt emberek nagyrészt már nehéz álmukat aludták. Édesanyja a falhoz támaszkodva aludt. Térdén feküdt és ismerősen szuszogott álmában húgocskája is. Ropogott a hó az őrszem csizmája alatt. Valahol odafenn kutyák vonítottak és csörgették láncukat. Misa nem aludt, önmagát vádolta, szenvedett tehetetlenségétől. Ha visszagondolt a műfogsoros SS-tisztre, nyögött és fogát csi-

korgatta. Lehet, hogy éppen ebben az órában vésődtek bele fiatal arcába azok a fájdalmas ráncok.

Reggel felé egészen közelről puskaropogás hallatszott. A pince egy pillanatra megélénkült. Az emberek feszülten figyeltek. A lövöldözés egyre közelebb ért. Fejük felett géppisztoly ropogott. Egy idő mulva hirtelen csend lett, aztán izgatott, rekedt hang kiáltott be a pincébe:

— Hé, van ott még élő köztetek?

Mindez a Vörös Hadsereg első téli támadásának napjaiban történt, azokban a viharos napokban, amikor előfordult, hogy a front egyetlen éjszaka alatt többször tíz kilométerrel húzódott vissza nyugat felé. Egy gárdaezred, amely a műúton vonult előre, betört Ivanovkába és váratlanul kiszabadította Misát családjával együtt. Amikor a faluba visszatért a szovjet hatalom és a fiúnak már nem kellett nyugtalankodnia beteg édesanyja miatt, elment ahhoz a gárdasíosztaghoz, amely felszabadította faluját. Nem akarták felvenni, elutasították. De nem tágított. Elment egészen az őrnagyig. És az — mikor megtudta a katonáktól történetét — megengedte, hogy létszámba vegyék a fiút.

Misának egyenruhát varrtak és a lovasságtól egy rövid karabélyt kértek számára. Így lett belőle gárdagyalogos. Az aknavető szakaszhoz osztották be. Minthogy figyelmes és értelmes gyerek volt, azonkívül már régen vonzotta a mechanika, gyorsan elsajátította az aknavetés minden titkát és hamarosan megkapta a „Kiváló Aknavető" jelvényt.

De az aknavető katona nem harcol naponta az ellenséggel. Ebben a fiatal katonában pedig olyan erős gyűlölet lobogott, hogy nem volt nyugta. Aknavető maradt, de megbarátkozott a mesterlövészettel is. A harci szünetek napjaiban gyakran hajnalig járta az erdőket fehér hóköpenyben és csak valahol a német állások körül állapodott meg. Ügyesen álcázta magát és várt órákhosszat, néha egy egész napig is, addig fürkészte a havas vidéket, amíg csak szeme bele nem fájdult. Kivárta, amíg az ösvényen feltűnt egy németet, aki kimászott a fedezékből egy kicsit levegőzni. Ekkor Misa közelebb kúszott és rövid karabélyával célba-

vette a németet. Anyira összpontosította figyelmét, hogy szinte megmerevedett és összenőtt fegyverével. A lövés eldördült és a német bukdácsolva zuhant le. Ilyenkor Szinyickij, visszatérve a századához, vidáman énekelt, csintalan volt, mint egy kecskegida. A tisztán csengő gyermekkacaj olyan furcsa itt a lövészárokban.

De érték balsikerek is. Egyszer Misa szomorúan, morogva tért vissza a vadászatról, és hallgatagon vágta le magát fekhelyére. Kérdezték tőle, mi baja, miért szomorkodik. Kiderült, hogy egy magassapkájú tisztre pályázott, aki elegánsan szabott, barna szőrmegalléros bekecset viselt. A német nagyon emlékeztette arra a fémfogúra, aki kinevette az iskolában, amikor elment megadni magát.

Misa különös gonddal célzott, de a lövés pillanatában a hó felengedett a könyöke alatt és a golyó célt tévesztett. A tiszt felkapta fejét, gyorsan eldobta sapkáját és beugrott az árokba. A fiatal mesterlövész dühében belelőtt a sapkába. A második lövés elárulta. Észrevették, tűzelni kezdtek rá. Misa hallotta a feje felett fütyülő golyókat, de dühében megfeledkezett a veszélyről és mindennek lehordta magát, ami csak eszébe jutott. „Micsoda célpont! Ilyet elhibázni!"

A gárdagyalogos, miután visszaért fedezékébe ledobta magát a priccsre, arcát belefúrta a töredezett szalmába és keserves sírásra fakadt. Egész nap sírt.

Egyszer a faluba — ahol a pihenőre visszavont síelők állomásoztak — megérkezett a front parancsnoka, ismert szovjet hadvezér, aki éppen megfigyelőpontja felé tartott. Soffőrje lefékezett a kútnál, hogy vizet vegyen. A tábornok kilépett kocsijából, hogy kissé kinyujtózkodjék. Azonnal észrevette Misa Szinyickij gárdagyalogost, amint kezében csajkájával éppen az egy utcányira lévő tábori konyha felé igyekezett.

A frontparancsnok odahívta. Szinyickij nem ijedt meg, katonásan jelentkezett, mégpedig olyan feszesen és vidáman, hogy azonnal megnyerte az öreg szovjet katona szívét. A frontparancsnok megkérdezte Misát, hogy kicsoda, mit csinál itt, és miután minden kérdésére pontos választ kapott

meghagyta segédtisztjének, hogy jegyezze fel Misa nevét és csapattestét. A sofför közben megtöltötte a hűtőt vízzel és a tábornok továbbrobogott. A síelők a pihenő után ismét harcba kerültek és Misa megfeledkezett a falubeli találkozóról. Egy szép napon távirat érkezett a hadosztályról: Mihail Szinyickij gárdagyalogost felszerelésével és irataival együtt a zászlóaljparancsnok felelősségére vonultassák be a front vezérkarához. A frontparancsnok parancsára Misát a hátországba irányították tanulni.

No de ezzel még nem fejeződött be Szinyickij gárdagyalogos háborús története. Egy idő mulva a frontparancsnok elgondolkozva haladt N. faluban, ahol abban az időben vezérkarával székelt. A főhadiszállással beszélt közvetlen vonalon és éppen visszatérőben volt szállására. Hirtelen, mintha csak a föld alól nőtt volna ki, apró figura bukkant fel előtte feszes katonaköpenyben. A figura kihúzta magát, összecsapta bokáját és harsány hangon jelentkezett:

— Mihail Szinyickij gárdagyalogos. Vezérezredes elvtárs! Engedélyt kérek, hogy jelentést tegyek!

A frontparancsnokot jó kedvre derítette az imént folytatott telefonbeszélgetés. Azonnal megismerte a fiút és csodálkozva nézett rá. Vidáman válaszolt:

— No gyerünk! Legelsősorban is jelentse: honnan és hogyan került ide?

A kis katona kisfiúsan fütyült és legyintett. Így jelezte, hogy egyáltalán nem olyan nehéz dolog eljutni a front vezérkarához, sőt, egyenesen a frontparancsnokhoz. A tábornok mosolygott és parancsot adott Szinyickij gyalogosnak, hogy kövesse. A tábornok szállásán azután a következő beszélgetés zajlott le közöttük, amit igyekszem a legnagyobb pontossággal Misa szavaival visszaadni:

— Miért nem vagy még most sem az iskolában?

— Vezérezredes elvtárs! Engedje meg, hogy jelentsem, harcolni akarok!

— Ha majd elvégezted tanulmányaidat és tiszt lesz belőled, akkor mehetsz harcolni.

— Igenis... akkorára már vége lesz a háborúnak és nélkülem verik meg a fasisztákat, vezérezredes elvtárs.

A frontparancsnok elhallgatott. Kemény és mosolytalan katonaarcán valamilyen nála szokatlan meghatottság kifejezése jelent meg és acélos szürke szeme — amelynek tekintete néha még tábornokokat is megremegtetett — összeszűkült és meleg mosolygást sugárzott.

— Szóval vissza akarsz menni az ezredhez?

— Igenis. A háború után pedig tanulni akarok. Fiatal vagyok még, vezérezredes elvtárs. És addig, amíg ezek a földünket tapossák, addig sehogy sem megy a tanulás.

Majd katonából hirtelen kisfiúvá változott át és önfeledten hozzátette: — Maga még nem ismeri őket! Honnan is ismerné? De én már annyit láttam őket, hogy elegem van belőlük!

A tábornok jóízűen elmosolyodott, ami szintén ritkán fordult elő nála.

— Hát legyen úgy, ahogy akarod. Harcolj tovább! — mondotta, majd elgondolkozva lecsatolta csuklójáról az óráját és átnyujtotta a kisfiúnak: — Ezt pedig tőlem kapod emlékbe... te csodavitéz. Add ide a kezed, magam csatolom föl, de el ne veszítsd!

Hirtelen megfogta a kisfiú szőke fejét és homlokon csókolta, mint az apa, aki megáldja a fiát csata előtt.

— No, indulj és harcolj! — ismételte a tábornok, majd a térkép felé fordult és túlzott igyekezettel keresett rajta valamilyen pontot.

Mihail Szinyickij gárdagyalogos pedig visszatért szeretett ezredéhez és tovább harcolt.

EGY MARÉK FÖLD

Az ezredparancsnok hangja, amely rendszerint kemény és dörgő volt, most ingerületlen hallatszott a telefonból:

— Jelentse a helyzetet! Gyorsan!

Mojszejenko hadnagy — anélkül, hogy elengedte volna a kagylót — kidugta fejét a fedezékből és körülnézett.

A dombról, amely magasan emelkedett a mocsaras síkság fölé, mind a négy égtáj felé széles kilátás tárult. A nap még emelkedett fel a messzire ellátszó, alacsony, lombos nyírfa mögül, de első, narancssárga sugarai éles tőrként hatoltak keresztül a levelek között és gyengéden bearanyozva a magaslat keleti hajlását, rózsaszín szikrákat gyujtottak a még harmatos füvön. A síkságon még homály terjengett és csendesen szállt a hideg ködgomolyag, amely felett már csattogtak a hajnali pacsirták. Csak igen figyelmes szem vehetett észre ezen a békés, puszta vidéken némi homályos mozgást.

De Mojszejenko nem hiába kezdte a háborút mint tüzérségi megfigyelő. Éles szeme mindent meglátott, amit kellett.

— A nyugat felől húzódó úton... követi az ötszázezres térképen?... Ott, ahol a híd átszeli a patakot, málhásszekérsor közeleg. Vagy negyven fogat. A szekérsor végét a ködben nem látom. Az északi útelágazásnál gépkocsioszlop. A gépkocsikat ponyva takarja... Hogyan?... Azt hiszem, hadianyag, embereket a gépkocsiknál nem látok. Az erdőszél-

nél egy századnyi gyalogság, három löveg, felénk irányulnak. Igen... feltételezem, hogy hamarosan támadni fognak...

A fülhallgatóban szakadozott sóhaj hallatszott.

— Nehéz ügy, hadnagy. Figyelje a parancsomat! Estig tartsák magukat! Érti? Ne engedjenek az úton át egyetlen fogatot, egyetlen gépkocsit sem! Érti? A végsőkig kitartani. Hallja? A sötétedésig kitartani... kezeskedem érte... No Mojszejenko — az ezredparancsnok hangja remegett —, azután láss neki, benned a reményünk. A legfontosabb: kapaszkodj az útba, ragadd őket torkom, hogy...

Fülsértő, egyre erősödő hang hallatszott, olyan, hogy attól az embert csontig kirázta a hideg. Akna csapódott be valahol a közelben. A föld megremegett. A fedezék gerendái közti nyíláson zizegve folyt be a száraz homok. A kagyló most szóközben hirtelen elnémult s a hadnagy megértette, hogy megtörtént az, amitől különösen félt! A fűbe rejtett utolsó vezetékszál, amely a magaslaton tartózkodó maroknyi embert összekötötte a tegnap visszavonult ezreddel, elszakadt.

Mojszejenko a katonák felé tekintett, akik távolról figyelték a beszélgetést, majd hirtelen kihúzta magát és az elnémult kagylóba jelentette:

— Ezredparancsnok elvtárs, parancsát megértettük. Még egy nyulat sem engedünk át ezen az úton a frontra, míg csak egy is él közülünk.

Óvatosan visszahelyezte a ládába a most már használhatatlan telefont és fürkészve nézett végig a katonákon.

Tizenkilencen voltak. Ennyi maradt meg a szakaszból; köztük öt sebesült. Tegnap igen súlyos harcot vívtak ezért a magaslatért. A katonák nagyrészét jól ismerte. Ezek az emberek együtt tették meg vele a visszavonulás útját a lett határtól Kalinyin városáig, majd Kalinyintől vissza a Rzsev alatt elterülő mocsaras vidékig, ahol azután télen a frontvonal megállapodott és a háború állóharc jelleget öltött. Ott állottak a katonák figyelmesen, hallgatagon és nyugodtan. A tiszt úgy látta, hogy a szélső, a már nem fiatal, magas,

jóképű Fagyejev géppuskás könnyedén elmosolyodik, amint, éppen kifújta cigarettája füstjét. A hadnagy hirtelen elszégyelte magát ravaszságáért. Ezek katonák, ezekkel őszintén kellett volna beszélni.

— Az összeköttetés az ezreddel megszakadt. De a parancsot átvettem — mondotta a hadnagy és igyekezett, hogy hangja ne árulja el a remegést, amely hirtelen, akarata ellenére elfogta. Felismerte, hogy most itt, az ellenség előtt ő a vezető, akinek a bátorságától és vezetőképességétől függ nem csupán ezeknek az embereknek a sorsa, hanem az egész, az egyenlőtlen harcban kimerült ezred sorsa is. — A fritzeknek a mocsáron keresztül csak ez a két útjuk van. Magaslatunk mint lakat zárja le ezeket az utakat. Mi mást is akarhatnának, mint feltörni ezt a lakatot, mert lőszer nélkül nem tudnak támadni... Az ezredparancsnok megparancsolta, hogy egyetlen fogatot se engedjünk át az első vonalig. Nos?

A katonák hallgattak. Csendesen szívták sodort cigarettájukat, amelynek füstje felszállott és rétegesen ülepedett meg a hideg levegőben az árok felett.

Bezdolja géppuskás, óriástermetű, ügyes szibériai, olyan gondosan font koszorút kamillavirágból, mintha ennek a kis csapatnak, amelyet a hadisors idevetett az ellenséges csapatok hátába, attól függne a sorsa, hogy megfonja-e vagy nem ezt a teljesen felesleges koszorút.

A hadnagy volt a legfiatalabb katonái között. Mint harmadéves egyetemista került a háborúba. Most szeretett volna, életének legnagyobb és talán utolsó hadi megpróbáltatása előtt ezeknek az embereknek néhány különleges szót szólni a hazáról, a kötelességekről, a nagy célokról, amelyekért a szovjet nép harcol. De amikor mégegyszer végigpillantott szakaszának maradványain, hirtelen megnyugodott és csak ennyit kérdezett:

— Világos a helyzet?

— Teljesen világos — válaszolta valaki.

Fagyejev géppuskás állt őrségen. A lőrés mögül figyelte a németeket. Szeme összeszűkült, ajkába harapott, majd

csendesen elfordult, takarékosan eloltotta és sapkája bőrszíja mögé rejtette félig elszívott, sodort cigarettáját.

— Hadnagy elvtárs! Az erdő szélén gyülekezik a német. Úgy látszik, hogy az erdő felől, onnan a nap irányából támadásra készül.

A hadnagy felemelte távcsövét, majd azonnal letette a mellvédre, hogy el ne árulja kezének akaratlan remegését. A németek szürke figurái kiszakadtak a ködből és félköralakban — még csak nem is fedezték magukat, sőt le sem hajoltak —, ritka csatáriáncban, géppisztolyukat súlyban tartva nyomultak előre a magaslat felé. Az előljárók már közeledtek.

— Elszemtelenedtek a gazemberek, még csak nem is fedezik magukat — szólt Fagyejev és arcát a géppuskához szorította.

— No, gyertek, csak gyertek közelebb, majd mindjárt fogadlak.

— Úgylátszik, azt hiszik, hogy tegnap este a tüzérség elsöpört bennünket, vagy hogy éjjel a ködben lemásztunk innen — vélekedett Bezdolja, akinek géppuskája az ellenkező irányba fordult, nyugatról jövő váratlan támadás esetére.

Ezekből a katonabeszélgetésekből született meg azután a hadnagy agyában a védelmi terv.

— Mindenki a helyére... harcra készen! Láncban továbbadni: parancs nélkül nem tüzelni!

Most már szabad szemmel is láthatták őket. A németek továbbra is fedezés nélkül jöttek. Az elsők már elérték a magaslat alját. Deréktől felfelé jól láthatók voltak, szinte úsztak a fehér ködben. De most elkezdtek felfelé mászni és úgy tűnt fel, mintha gomolygó, tejjel teli tóból jönnének elő...

A hadnagy megszorította géppisztolya agyát és elnyomta égő vágyát, hogy belelőjön az oszlop élén haladó szemüveges, sapkanélküli, kopasz németbe.

— Parancs nélkül nem tüzelni. A jel az én tüzelésem lesz — ismételte és érezte, hogy zubbonya hirtelen nedves és szűk lett és akadályozza a mozgásban.

Egy mozdulattal feltépte a fullasztónak érzett gallért és Fagyejevre nézett, hogy vajjon az nem vett-e valamit észre. De a géppuskás, akit megvilágítottak a reggeli nap sugarai, második számú lőszeresével együtt merőn figyelt a lőrésen át, keze a géppuska ravaszán nyugodott, sápadt volt és remegő állkapcsán látszott: szintén azzal a szenvedélyes érzéssel küzd, hogy megnyomja a ravaszt és tüzeljen, azonnal tüzeljen a már jól látható ellenségre.

„Minek idegeskedem?", — gondolta a hadnagy. — „Tán először vagyok ilyen helyzetben?" — És mindjárt válaszolt is magának: „Sokan vannak. Egy század?! Lehet, hogy kettő? Esetleg egy zászlóalj?"

A géppuskás, úgylátszik, ugyanerre gondolt.

„Másznak, mint a tetű a rongyon", — morogta a foga között.

Erre mintegy válaszképpen a hadnagynak eszébe ötlött a mondás: „Többet ésszel, mint erővel."

A géppuskás nem mozdult el az irányzék mellől, csupán bólintott fejével. És hirtelen, mintha moziban ülne, egészen más szemmel nézte a hadnagy ezeket a hajlaton lassan felfelé tartó szürke alakokat. Egyszerre friss vidámság töltötte el. „Többet ésszel, mint erővel".

„Csak el ne siessem," — gondolta és azon igyekezett, hogy irányzékából ki ne essék a kopasz, nagyhomlokú német zubbonyának harmadik gombja. A német súlyos léptekkel közeledett. Sapkáját vállpántja alá gyűrte. Már csak húsz lépésnyire van, már látja, hogy orra fénylik az izzadtságtól, zubbonyának ujját könyökig feltűrte, látja szőrös, erős alsó karját.

Most! A hadnagy megnyomja a ravaszt. A német elvörösödő arcán egy pillanatig csodálkozás látszik, de azonnal a fájdalom fintorává torzul. Bukdácsolva esik a fűre. És a hallgatag magaslat most egyszerre minden ponton megszólal. Elvágódott a második német, az ötödik, a tizenkettedik... A dombot körülövező szürke lánc egy pillanat alatt megtört, széthasadt, mintha vihar fújta volna szét. A tehetetlenség és félelem érzésétől hajtott németek hatalmas

ugrásokkal rohantak visszafelé. A magaslat védői pontosan célbavették őket, mint a futó vadat.

— Így kell: ésszel, nem pedig erővel! — ordította a hadnagy. — Új tárcsát tett géppisztolyába és ismét irányzékba vette a ritkuló szürke figurákat, akik ide-oda szökelltek a már szétfoszló ködben.

A géppuskások, hogy takarékoskodjanak a töltényekkel, abbahagyták a tüzelést és a puskáik után nyúltak. A fedezékből ritkán dördültek lövések, de ezek pontosak voltak.

A csapatot lelkesedés fogta el. Valaki hurrát kiáltott, valaki két ujjával füttyentett a németek felé, ahogy kisfiúk fütyülnek a megijedt és elfutó kutya után.

— No, megléptek... pedig már azt hitték, hogy elpucoltunk — hahotázott a hatalmas Bezdolja és örömében oldalbavágta második számú lőszeresét, egy szőke kövér katonát. — Mi pedig itt jónapot kívántunk nekik. Kérem enni akarnak?... Nézd csak, öregem, mennyien haraptak a fűbe! Minden emberünk két németet pusztított el... Úgy bizony. Nézd, nézd, egy még ott kúszik a nyírfa mellett! Hé, add a puskát, hadd kísérjem el!

— Lehet, hogy emiatt estig nem jönnek?

— Ez, barátom, mese. Túlkönnyen akarsz harcolni. A fritz szívós.

A hadnagy tudta, hogy Bezdoljának igaza van. Korai még az öröm. A németek, miután nyilt támadásuk meghiúsult, valószínűleg cselhez folyamodnak, lehet, hogy majd bombázókkal támadják meg őket. Most a nem messze húzódó első vonalból csupán tüzérségi tűz hallatszik. A jelek szerint úgy látszik tehát, hogy a támadás megtorpant. A lőszer pedig ott van az úton, amelyen egyre hosszabb és hosszabb sorban állanak a gépkocsik.

A hadnagy a sikertől fellelkesedve, nyugodtan és pontosan gondolta át a helyzetet. A halál gondolata egészen kiröppent már fejéből, úgy érezte, hogy minden rendben van és a háború ismét a nehéz, de megszokott dolognak tűnt fel előtte. Miután elgondolta, hogy a németek most okvetlenül lőni fogják a domb tetejét, a fedezéket, megparancsolta ka-

tonáinak, hogy szóródjanak szét a szűk, egyéni lövészteknőkben, amelyeket a lejtőn ástak és maga is bebújt egy ilyenbe. Intézkedése helyesnek bizonyult. Délfelé az erdő felől négy bombavető tűnt fel, megfordultak és zuhanórepüléssel támadták a fedezéket. Metsző hangon fütyültek a levegőben a bombasorozatok. Fekete földtömeg és kövek repültek felfelé. Amikor a por eloszlott, látni lehetett a szétvert fedezék maradványait. Egyidejűleg az erdő szélén dolgozni kezdett a német üteg is. A domb remegett a robbanásoktól és teteje porfelhőbe burkolódzott.

Amikor bombabecsapódások remegtetik a földet, az emberben minden összeszorul, hirtelen hideget érez és akarata ellenére hozzátapad a földhöz, szinte igyekszik belebújni. Ilyenkor a fül nem hallgat a megnyugtató értelem érveire, feszülten figyeli a bombák fokozódó zúgását, az aknák fütyülését vagy a gránátok riasztó sivítását. És az ész számol: ez balra csapott be, ez átrepült... vajjon a következő hova repül?

De a keskeny lövészteknőben, amely olyan szűk volt, hogy még a térdet sem lehetett benne behajlítani, a tapasztalt katonák aránylag biztonságban érezték magukat. A föld szaga és nedvessége megnyugtatta őket. A robbanások egyik szünetében a hadnagy hallotta Bezdolja basszushangját. Szándékosan, hogy a többiek is hallják, így szólt:

— Igyekeznek, de hiába, mondom, hogy hiába. Már megint nagy költségbe sodorják Hitlert... hiába, bizony isten hiába!

A bombaszántotta magaslaton itt-ott ideges nevetés hallatszott.

Egy másik szünetben valaki felsóhajtott:

— Mennyi fű megy tönkre! Ha idejében lekaszálták volna, jó széna lenne belőle.

— A szénát sajnálod? Városok égnek... csak feltartóztathatnánk már az átkozottakat! Ezért semmi sem kár... a szénát sajnálja...

Majd az ágyúszó elnémult, fenyegető csönd kezdődött és a hadnagy, mielőtt még látta volna, már érezte, hogy

új támadás készül. De a németek most óvatosabbak voltak. A mező üres volt, csupán az erdő szélén fénylett valami élesen. Valószínűleg a német tisztek nézegették távcsövön a magaslatot.

A robbanások füstje eloszlott. A dombon nem lehetett embert látni, a szétvert fedezék is hallgatott és még Mojszejenko hadnagynak is úgy tetszett, hogy semmi sem él már ezen a letarolt, gránátszaggatta földön. Az összekötő árkokon át a hadnagy az egyik lövészárokból a másikba mászott. Tudta, hogy az új támadás lesz a döntő. Odakúszott Bezdoljához, aki — még itt is, ebben az ideiglenes lövészárokban, ahol eddig mindössze pár órát töltött, azt is tűz alatt, — már gazdaságosan berendezkedett. A nedves szürke agyagba polcokat vájt és ráhelyezte dohányát, pipáját, dohányzacskóját és kézigránátjait.

— Nos, nem engedjük át őket?

— Hogy engednénk! — válaszolta suttogva Bezdolja és hozzátette: — Bennem ne kételkedjék, hadnagy elvtárs, nem először harcolok. Inkább ahhoz menjen ott, úgy remeg, mint a bárány farka — és ujjával a szomszéd lövészteknőre mutatott. Egy himlőhelyes katona, sokgyermekes családapa, aki a pihenőórákban szeretett bajtársainak hazulról jött leveleket felolvasni, összekuporodva ült az árok fenekén.

A hadnagy átcsúszott hozzá:

— Jól elrakjuk őket — mondotta —, no várj csak, tartjuk a magaslatot, lesz akkor miről írnod Katyának. Én magam hozzáírom a levélhez, hogy milyen hős vagy. Csak figyelj, parancs nélkül ne lőj, csak biztos célra tüzelj, mert kevés a töltény.

— Nagyon sokan vannak, — sóhajtott fel bánatosan a katona és felemelte megkínzott, sápadt, borotválatlan arcát, amelyen minden himlőhelyet pontosan lehetett látni.

— Sokan vannak, mégis visszavertük őket, nem erővel, hanem ésszel... nézd csak, hogy fekszenek, számold meg, hányan vannak, amíg nincs más dolgunk... De hogy futottak!

— Mindnyájan elpusztulunk itt. Öt gyermekem van — szólt a katona.

A hadnagy vállánál fogva megragadta, megrázta és belenézett bánatos, fátyolos szemébe:

— Ezt a gondolatot verd ki a fejedből. Hallod? Ha vérekszel, élve maradsz. Hallod? No, mosolyogj, no még, még jobban, no látod, most egészen biztosan megúszod!

A hadnagy igyekezett a vihar előtti megfeszített csend perceiben minden katonának valami biztatót mondani és ha nem is mondott, akkor is legalább megveregette a vállukat. Most már bízott, vakon és rettenthetetlenül bízott a lehetetlenben és ez a hit, mint valami erős ital okozta mámor, valahogy elárasztotta makacs energiával, még fel is vidította.

A németek most már óvatosabban támadtak. A magaslatot szoros, egyre szűkülő gyűrűvel vették körül. Úgy kúsztak előre, hogy csupán a fű mozgását lehetett látni. Azt hihette volna az ember, hogy nem is emberek, hanem birkanyáj igyekszik felfelé. Az elsők már másztak fel a dombra. A szürke sapkák egy pillanatra felbukkantak, majd újra eltűntek. A megfeszített fülek hallották, hogyan zörög az avar a támadók teste alatt. A szívek hevesen vertek, a tüdők nehezen lélekeztek. A halántékok megfeszültek a várakozástól. Egyszerre felugranak a németek és futnak előre. Futás közben géppisztolyaikból tüzelnek a domb csúcsára, az elpusztított fedezékre.

— Tűz! — kiáltotta teljes erejéből a hadnagy.

És a domb ismét megremegett és visszhangzott a lövésektől. Felszaggatott oldaláról ismét golyózápor zúdult az ellenségre. A géppuskások rövid sorozatokat lőttek, a lövészek gondosan céloztak. A németek lehasaltak, a földhöz simultak, de mégis egyre feljebb másztak.

— Tűz! Tűz! — kiáltott a hadnagy és géppisztolya csövére izzadságcseppek hullottak.

A domb három oldalán a németek nem tartottak ki, ismét visszacsúsztak. De a negyediken, a délin, ahol nem volt géppuska, tovább másztak. Már egészen közel voltak, de a földkupacok miatt nem lehetett látni őket. Egyszerre meg-

jelent néhány alak a gerincen. Gyors tüzelés, de késő. A németek beugrottak az árokba.

Minden harcban vannak olyan pillanatok, amelyek eldöntik a csata sorsát. A hadnagy megértette, hogy ez a pillanat most elérkezett. Most, azonnal, de egy másodperccel sem később, tennie kell valamit, mondania kell valamit, ami felrázza a maroknyi, fáradt, éhes, sebesült embert és csodát tesz velük. Átvetette magát a melivéden keresztül az árokba, ahol már tüzelésre készen ott feküdtek a németek és olyan hangon, amilyet nem is várt magától, csupán egy szót kiáltott katonáinak:

— Sztálin!

Többet nem is mondott, nem is volt már ideje rá... Valami nehéz ütést érzett a mellén, arca forró lett, szeme előtt minden összefolyt, a föld kicsúszott alóla és a hadnagy, hogy bele ne zuhanjon az előtte megnyíló szakadékba, megragadta a szürke agyagot és belevájta ujjait.

Egy szétrombolt fedezékben tért magához. Fagyejev kiálló pofacsontú, állandóan nyugodt, szinte kőből faragott arca hajolt föléje.

— Él, hadnagy elvtárs?

— Hogyan, visszaverték a támadást?

— Ezt és még kettőt. Tartjuk magunkat. Feküdjék csak nyugodtan, ne emelkedjék fel, nem szabad még. Egy perc, azonnal jövök. — Fagyejev lábujjhegyen kiment valamiért az elpusztított fedezékből, amelynek kifordított tetején keresztül bevilágított a kék esti égbolt.

— A hadnagy él... Hová mégy? Mindenki a helyére! Ne állj fel! Láncban továbbadni a fiúknak: a hadnagy él!

Az esti nap fáradt, rézvörös sugarai mindnyájukat bearanyozták. A hadnagyot gyöngeség fogta el, úgy érezte, mintha kiverték volna belőle a csontokat és helyükbe nedves vattát tömtek volna. Csak nehezen tudta megnézni óráját. Huszonegy óra ötven perc. Eltart még egy ideig, amíg besötétedik.

— Fagyejev, Fagyejev! — hívta a katonát és érezte, hogy már mozdulni sem bír.

A hadnagy megparancsolta, hogy vigyék ki a fedezékből és úgy ültessék le, hogy jól láthassa az egész környéket. Az összeköttetés végett maga mellé ültetett egy sebesült katonát, majd ismét szétküldte az embereket a lövészárokba, ő maga pedig figyelni kezdte az ellenséget.

Innen jól látta a szürke alakokat, akik a hajlaton és a hegy lábánál természetellenes törökülésben a fűben ültek. Úgy látszott, mintha ezen a napon szürke kupacokkal hányták volna tele a mocsaras mezőt. Számolni kezdte a kupacokat. Több mint százat számolt meg, de akkor eltévesztette, mert a feje zúgott és szeme előtt állandóan szikrázó, szivárványos körök forogtak.

Kezébe ragadott egy maroknyi agyagos földet, amely már nedves volt az esti harmattól, összeszorította gyengülő ujjai között és megmutatta sebesült összekötőjének, véletlenül éppen annak a sápadt, borotválatlan, himlőhelyes katonának, akivel a döntő támadás előtt beszélgetett:

— Drága föld. Látod, milyen drágán fizetnek érte?

— És ilyen árért sem adjuk oda. Semmiért, hadnagy elvtárs, semmiért! — nevetett a katona és illedelmesen eltakarta száját a tenyerével. — Hiába harapott bele a német a magaslatba. Most már nem törnek át. Hallja, hogy dörög? A konyha, meg a segítség is eljut hozzánk!

És most, hogy érezték arcukon a hűvös augusztusi este nedves fű- és földszagát, mindketten megfeledkeztek a veszélyről és a fájdalomról és mosolyogva hallgatták a kelet felől közelgő ágyúzaj egyre erősödő hangját.

A „PRAVDA" EGY SZÁMA

Ezt a történetet, amely mesének tetszik, pedig elejétől végig igaz, a szmolenszki terület holmzsarkovszki járásának erdőiben hallottam, amikor az még partizánvidék volt. A történetet Nyikolaj Fjodorovics Szomov partizán robbantó és fiacskája, Jura mesélte el. A fiú régebben ipariskolai tanuló volt, de ezekben a napokban partizánfelderítőként működött. A csapatban mindig mosolygó kerek ábrázata miatt „Napocskának" nevezték el.

— Amikor a „fritz" elfoglalta Vjazmát és már Moszkva felé tört, szülőföldünk, azaz pontosabban Orjohovka nevű kolhozunk egyszerre messze a német vonalak mögé került — kezdte elbeszélését Nyikolaj Fjodorovics.

— Vagy háromszáz kilométerre a fronttól — egészítette ki Jurka. Eszes fickó volt és mindenben szerette a pontosságot.

— Helyes. De ne zavarj az elbeszélésben... Újabban rákapott, hogy beleszóljon a felnőttek beszélgetésébe! — szólt rá az apja. — Nos, mi pedig nem veszítettük el a fejünket. Hamarosan, nem messze kolhozunktól, éppen ebben az erdei sűrűben felbukkant M. elvtárs partizáncsapata. Nevét egyelőre nem árulhatom el. Mondhatjuk, a semmivel kezdtük: öt emberre jutott egy puska, ahhoz sem volt töltény. Volt azután egy láda kézigránátunk, meg néhány K. Sz. gyujtópalackunk. Mégis hamarosan megtollasodtunk,

fegyverekre és felszerelésre tettünk szert. Mindezt harcban szereztük, még egy német rádiót is zsákmányoltunk.

— Szolgált nálunk a csapatban egy Szanyka nevű ügyes fickó, aki a háború előtt abban a járásban mozigépész volt. Hamarosan kitapasztalta a rádiót, fúrt-faragott rajta, végülis megjavította, majd így szólt: „Fiúk, most már nem leszünk süketek többé, Moszkvát fogjuk hallgatni..." Csak aki az erdőkben harcolt, tudja, mit jelent, ha van rádiókészülék. Nagy szó volt ez! Nos, feltette a fülhallgatót, a fiúk pedig körülállták és úgy nyujtogatták a nyakukat mint a libák. Türelmetlenül várták, hogy meghallják, mi történik odaát a Nagy Földön, ahol a Vörös Hadsereg harcol, mi történik Moszkvában. Most jut eszembe, hogy mindez októberben történt. Reggelenkint már megcsípte a mezőket a dér, a mocsarakat pedig vékony jégréteg borította.

— Nem is októberben, hanem október végén történt — javított Jurka.

— Nos, akármit csinál vele az ember, már egészen elromlott ez a kölyök. Hányszor mondtam már neked, hogy ne szólj közbe, amikor apád beszél. No, kotródj innen, — haragudott meg Nyikolaj Fjodorovics. Megvárta, amíg fia elment és csak akkor folytatta: — Hát igaz, október végén történt, de ez nem számít. Szóval az egész csoport körülállta a rádiót, ahányan csak voltunk, kivéve persze az őröket. Hirtelen Szanyka felemelkedik, látjuk, hogy fehér, ajka remeg, mintha kalapáccsal vágták volna fejbe. „Moszkva beszél, fiúk!..." és nem fejezte be, hanem leült a földre, kezébe temette arcát és zokogott. Pedig kemény gyerek volt. Szörnyű, amikor az ilyen sír. Szóval, mindnyájan álltunk és hallgattunk. A parancsnok megrázta Szanykát a vállánál fogva: „Hazudsz! Talán rosszul hallottad? No, válaszolj! Válaszolj a népnek!" „Nem, — feleli, — jól hallottam. Kujbisevből adtak közvetítést. Azt mondták, hogy kiürítették Moszkvát, Leningrádot és Gorkijt is, azt mondták, hogy már minden csak egy cérnaszálon függ és a Vörös Hadsereg harcolva, tervszerűen vonul vissza az Uralba." A parancsnok így szólt: „Hazudsz. Magam akarom hallani."

Leült a rádió mellé, és ahogy már az ilyen masinával lenni szokott: a legfontosabb pillanatban recsegés, zörej, nem értett meg semmit és a közvetítés megszakadt.

Hogy mit éltünk át ezen a napon, azt elmesélni sem lehet. Úgy járkált mindenki, mintha aznap temette volna el az anyját.

Estefelé, mikor eljött az ideje, hogy az esti híreket közvetítsék, a parancsnok így szólt Szanykához: „Állítsd be a gépet és menj az ördögbe." Ő maga vette fel a fülhallgatót. Hallgatta, csak hallgatta, majd hirtelen felállt, semmit sem szólt, senkire sem nézett és mindnyájan megértettük: a hírek rosszak.

A németek pedig abban az időben röplapokat ragasztottak ki a falvakban, hogy a partizánok olvassák: „Adjátok meg magatokat. Hiába harcoltok, Moszkva és Leningrád elesett, Gorkij és Ivanovo a kezünkben van, a Vörös Hadsereg maradványai az Ural mögé vonulnak. Adjátok meg magatokat, ügyetek elveszett, adjátok le fegyvereiteket, gyertek elő az erdőkből és semmi bántódástok nem lesz." Hinni persze senki sem akart nekik. Hát hogyan lehetne elhinni, hogy a Vörös Hadsereget szétverték! De viszont itt van ez a kujbisevi rádió...

— De nem is Kujbisevből, hanem Königsbergből beszéltek, — szólt bele a beszélgetésbe türelmetlenül Jurka, aki időközben észrevétlenül visszasompolygott hozzánk és apja háta mögé állott.

— Ez igaz, de ezt csak később tudtuk meg.

Akkor még nem tudtuk, hogy a németek bolondítanak. Hiszen az időpont is egyezett, meg a bemondó hangja is ismerős volt... Igen, igen... Nos, szóval a hírek hatása alatt úgy éltünk, mintha baltával vágtak volna fejbe bennünket. És ekkor az egyik kolhozbeli nő, Katyerina Vlaszjevna Zsarinova, özvegyasszony, kiment a kertjébe fehérneműt szárítani. Hát egyszerre csak látja, hogy a havon újságlap fekszik. Felveszi, látja, hogy ismerős újság, a „Pravda". És a fénykép az első oldalon a Mauzoleumot ábrázolja, azon pedig Sztálin elvtárs, mellette Molotov, Mikojan és Vorosilov

elvtársak... Az újság pedig látnivalóan friss... Mi lehet ez? Ránéz a dátumra: de hiszen november 8-i újság!

Felkapja az újságot és berohan a házba, odanyomja lányának, — olvasd, olvasd el, lányom, csak gyorsan, mit írnak itt! A lány olvasta, nem akar hinni a szemének: Díszszemle Moszkvában. Sztálin elvtárs beszédet mondott. A megszállók élete — mondotta — már nem tart sokáig. Hirtelen bejön Zsarinova szomszédnője a serpenyőért vagy miért, hát újból elolvassák az újságot. Estére megfordult a házban az egész kolhoz, vagy tízszer is olvasták Sztálin elvtárs beszédét. Az újság kézről-kézre járt, nézegették, tapogatták. A valódi, megszokott közönséges mondhatni: kedves és drága újság! Hogy micsoda örömünnep keletkezett, azt el sem lehet mondani. Estére összekötő érkezett hozzánk a faluból. Homloka izzadt, vizes volt mint az ürge és kiabált: „Fiúk, örömhír! Asszonyaink egy friss Pravdát találtak! Sztálin elvtárs beszédet mondott a Vörös Téren! A megszállókat mind az ördög anyjába küldjük! Moszkvában díszszemle volt tankokkal és ehhez hasonlók!"

Mintha kő esett volna le a szívünkről. Embereket küldtünk az újságpéldányért, elhozattuk a csapathoz, hatalmas tábortüzet raktunk, összegyűjtöttük köré az egész népet és egész éjszakán át hangosan olvastuk az újságot. Elolvastuk egyszer, de újak jöttek: „Olvassátok elölről!" És az újak is hallgatják és a régiek sem mentek el. Hiszen eléggé lógott az orrunk a német rádiótól.

Ezen az éjszakán Sztálin elvtárs beszédét a fiatalok, akiknek jobban fogott a fejük, kívülről megtanulták. Itt van ni a Jurka, most is elmondja magának szórol-szóra, csak kérdezze. De azért nem kell... így is elhisszük. Már neki is kezdene...

Szóval elterjedt a talált újság híre egyik falutól a másikig, sok-sok kilométeren át. És a távolabb fekvő falvak futárokat küldtek ki, a futárok pedig néha száz versztet is elgyalogoltak hozzánk Orjohovkába, hogy ezt az újságot elolvassák. Sztálin elvtárs beszédét irkákba másolták le.

A mindenfajta hazugságot tartalmazó német plakátokra pedig szénnel írták rá: „Hazugság!"

Könnyebb lett a lelkük az embereknek. A mi partizándolgaink is vidámabban mentek. Csőstől sereglett a nép hozzánk. Már csak azt vettük fel, akinek fegyvere volt és azt is megnéztük.

A németek nyugtalankodni kezdtek. Mi történt? Akadt nálunk egy gazember, Pavlov Pjotr volt a neve, a legnagyobb tolvaj volt a kerületben. Azután később partizánbíróság elé állítottuk és végeztünk vele. Szóval, feljelentette Zsarinovát. Elmondotta, hogy Zsarinova találta az újságot, amely azután fellázította az embereket. Nos, eljött a német policáj, teherautón vagy 15 géppisztolyos ember. Betörtek Zsarinovához a házba. Hol az újság? Add ide az újságot! Ott áll előttük Katyerina a falnál fehérebben: „Miről kérdeznek, nem értem és semilyen újságról nem tudok." Erre megkérdik tőle: „Hát akkor miért járnak hozzád az emberek az egész környékről?" Katyerina ekkor feltalálta magát: „Gyógyfüveket gyűjtök" — mondotta. — „Az orvosokat mind elkergettétek, így hát füvekkel gyógyítom az embereket, azért jönnek." Értelmesen hazudott, de a németek nem hitték el. Úgylátszik ez a Pavlov Pjotr mindent elárult nekik. Látnivaló volt, hogy nagyon befűtött nekik ez az újság. Bizony... Sokáig kínozták Katyerinát, kezeit eltörték, fürtökben tépték ki a haját, szóval fasiszta módra viselkedtek. Katyerina csak sírt, de nem vallott. „Még ha meg is öltök, akkor sem tudok semmit". Kivitték a kertbe: „Mondd meg, hol az újság! Ha nem, felgyujtjuk a házadat." „Gyujtsátok fel — semmit sem tudok" — tartott ki keményen Katyerina.

Nyikolaj Fjodorovics hangja ekkor remegni kezdett és szakadozó lett. A partizán elfordult, úgy tett, mintha a szemébe ment volna a dohányfüst és tenyerével a szemét kezdte dörzsölni.

— Az ördög vigye ezt a mahorkát — marja a torkot, nem is dohány ez, hanem száraz ecet!... Szóval felgyujtották a házat, utána pedig az asszonyt is agyonlőtték. Pe-

dig az újságot ez a kolhozbeli asszony őrizte és kinn a kertben a bokrok tövében egy kő alatt rejtette el. Az özvegy leánya — kit szintén Katyának hívtak — most ápolónővér nálunk... ha akarja, mindjárt idehívom — éjszaka azután bemászott a kertbe, kiszedte az újságot a kő alól és elhozta nekünk.

És ismét kézről-kézre járt a „Pravda" az emberek között. Nedves lett és szétrongyolódott már az újság. Hasábonként felragasztottuk olajos papírra és a kolhozok tovább olvasták.

Természetesen közben a partizánok erői is állandóan növekedtek. A német ezekben a napokban minden katonáját Moszkva alá küldte, mert ott befűtöttek neki, a falusi helyőrségeken pedig csak az öregebb maradt a legutolsó sorozásból. Ekkor hirtelen lecsaptunk a helyőrségre, a „fritzeket" jól elkalapáltuk, környékünket megtisztítottuk és megszerveztük ezt a partizánvidéket, ahová a német most már tankok nélkül még az orrát sem meri bedugni. No de hát ezt már maga is tudja, erről már nem is érdemes beszélni.

Megkérdeztem, hol az újság. Az újságot a parancsnokuk őrizte. „Megőrzöm az újságot — mondotta —, mert történelmi okmány ez! A németeket megverjük, ezt az újságot pedig valami múzeumba akasztjuk ki. Hadd csodálkozzanak majd a gyermekeink, hogy milyen újságunk volt a háború alatt."

— No és hol van most az újság?

— Hát az kérdéses. A parancsnokunk őrizte, azt lehet mondani, mint a szemefényét, mert a parancsnokunk a háború előtt párttitkár volt és az ilyen dolgokat nagyon érti. Egyszer a szomszéd járásból a csapat parancsnoka elküldte hozzá a felderítőjét: „Küldd el az újságot hozzánk is — írta a parancsnok. — Számotokra ez már csak történelmi okmány, miután ti már többé-kevésbbé felszabadultatok. A mi számunkra pedig, akik még németek alatt vagyunk, fegyvert jelentene." Mi mást tehettünk volna, —

nyugta ellenében átadtuk az újságot, amely azután ismét elkezdte útját az emberek között.

— No és most hol van?

Nyikolaj Fjodorovics széttárta két hatalmas, eres kovácskezét (pórusaiból még az erdőben sem lehetett kimosni a fémmaradékot) és így szólt: „Nem tudom megmondani, nyomát vesztettük. Most már a vidék, ahol az a parancsnok működött, aki kölcsönkérte az újságot, szintén felszabadult, szintén partizánvidék lett. Egyszer hivatalosan elküldtek oda. Egy zsákmányolt ágyút kellett megjavítanom, hát hallom, hogy a parancsnok elrendeli: „Vedd el tőlük az újságot — mondja a parancsnok — el kell küldenem a Nagy Földre."*

Kérdem: „Hol az újság, miért nem adjátok vissza?" N. elvtárs azt mondja: „Meggondoltuk. Még decemberben eljöttek hozzánk a fiúk Minszk alól és odaadtuk nekik."

Nyikolaj Fjodorovics elmosolyodott. Szép, fehér, erős fogai voltak. Mosolya megvilágította arcát, szinte megfiatalodott a szakáll alatt.

— Nálunk a falvakban erről az újságról már legendákat meséltek. Bizony isten!... Azt mesélik, hogy a németek az újságot a tűzbe dobták és nem égett el, a folyóba dobták és nem süllyedt el, azután azt is mondják, hogy felvágták és lövedékhüvelyekbe tették és kilőtték. És az újság ettől nemcsak hogy nem ment tönkre, hanem még több millió-nyira szaporodott.

— Butaság! — szólt közbe szelíden Jurka. — Nagymama meséi...

Nyikolaj Fjodorovics ránéz kicsiny, erős fiára. A gyereken a köpeny, amelyet valamelyik megölt német tisztről szedhetett le, övvel szorosan le van szorítva.

— Pedig nem ostobaság ez. Azt hiszed talán, hogy most rossz az összeköttetésünk a Nagy Földdel? Mi, drága elvtársam, most már a „Pravdá-t, az „Izvesztyijá"-t, és mindenfajta más újságokat, azonkívül még postát is kapunk minden héten. És ha egy-két hét késéssel is olvassuk,

* A Nagy Honvédő Háború alatt a megszállt területen Nagy Földnek neveztek a frontmögötti területet. *(A ford.)*

mégis mindenről tudunk, hogyan éltek odaát, mit csináltok, hogyan vakarják a szövetségesek a La Manche-csatornán túl a tarkójukat, hogyan tör előre a Vörös Hadsereg és hogyan veri a németet végig az egész fronton.

A partizán erősen, de mégis gyengéden fia vállára ütött. A fiú megremegett kicsit, de azért állta.

— Miért mondod, hogy nincs így? Meg hogy „nagymama meséi"? A meséket is meg kell tudni érteni, te zöldfülű...

FELDERÍTŐK

Egyszer a háború hevében az egyik felderítő századnál, amelyet jól ismertek az egész kalinyini frontszakaszon, és amelynek parancsnoka akkor — ha jól emlékszem — Kuzmin kapitány volt, érdekes vita folyt a század két kedvence: Nyikolaj Iljics Cserednyikov öregkatona és Valentyin Utkin kiváló mesterlövész, éveit illetően ugyan fiatal, de már tapasztalt harcos között.

Cserednyikov — aki mindig jóindulatúan viszonylott a fiatalsághoz, de kissé mindig ki is nevette — a fedezékben, rajának jelenlétében azt állította, miszerint úgy el tudja magát álcázni, hogy Utkin, ha vagy tíz méterre közelíti is meg és biztosan tudja, hogy valahol ott van, mégsem találja meg. Utkin pedig — aki tapasztalt, magabiztos legény volt, mégpedig nem ok nélkül — kijelentette, hogy mindez csak „kutyabeszéd". Ő, aki akkoriban már lesből majdnem 50 németet lőtt le, 15 méter távolságra még a legyet is meglátja, hát még egy embert, különösen, ha az olyan markos és jól megtermett, mint Cserednyikov bácsi. Tudnivaló, hogy Nyikolaj Iljicset így hívták a századnál.

Egy tele dohányzacskóba fogadtak.

Bírónak pedig felkérték Zverev törzsőrmestert, a század „táplálóját és itatóját", aki kemény és igazságos ember volt és nagy tiszteletnek örvendett a katonák között.

Egy alkalommal, amikor a század viharos harcok után az ezred második vonalában pihent, a törzsőrmester ünnepé-

lyesen magához hívta Utkint és felszólította, hogy kövesse. Útravalóul borsos tréfákkal látták el őket, sok sikert kívántak nekik, majd a vetélkedők elindultak kifelé, a század állomáshelyéről a falu határába. Átvágtak az elhagyott, parlagon heverő földeken, elpusztult veteményeskerteken és ott álltak meg, ahol az út meredeken elhajolva egy ritkás, fiatal nyírfaerdőbe vezetett.

— Állj itt meg és jól nézz körül — szólt a törzsőrmester, majd megállapította az óráján az időt és maga is kutatni kezdte, hová is rejtőzhetett itt el Cserednyikov bácsi.

Borús, fülledt, szeles nap volt. A nedves földek és az erdőcske fölött — az erdőben sápadtan zöldeltek a tavaszi ágak — viharfelhők vonultak el sietve a magasban, szinte súrolták a fák tetejét. Nagy, nehéz, fénylő cseppek függtek a bokrok gallyain. A párás levegő a csontokig hatolt. De valahol fenn a magasban, fittyet hányva a rossz időnek, a pacsirták arról énekeltek a szomorú, elhagyott földek felett, hogy nem ősz, hanem koratavasz előtt áll a világ.

Utkin figyelmesen körülnézett. A terep köröskörül sík volt, elrejtőzni nem igen lehetett sehol sem, kivéve talán az erdőszélen lévő bokrokat. Mindjárt meg is nézte őket. A felderítő türelmes és éles pillantásával megvizsgált minden nyírfát, minden bokrot és minden kupacot. Hamarosan úgy vélte, hogy nyomokat lát a fűben, letaposott mohát, vagy vízzel teli lábnyomokat a mocsaras földön.

A felderítő már hívni akarta Cserednyikov bácsit, de amikor figyelmesen körülnézett, meggyőződött róla, hogy tévedett és újból, még nagyobb figyelemmel kezdte kutatni a terepet.

Zverev törzsőrmester ott ült mellette egy nagyobb kőkupacon, amely a mesgyén hevert. Füstölgetett és szintén kíváncsian tekintgetett körül. A szakadatlanul szemerkélő esőtől nedves volt a fű, mintha harmatos lenne. Sötét foltnak látszik ilyenkor minden nyom. De nyomokat nem láttak és ez mindkettőjüket egyre jobban zavarba ejtette.

Végül is, a keresésre megszabott fél óra vége felé Utkint bosszúság fogta el. Most már úgy látta, hogy az öreg fel-

derítő tréfát űzött vele és ott ül szokása szerint a tábortűznél, száraz ágakat dob a tűzre és ábrándozva figyeli, hogyan táncol és ropog a tűz, bajusza mögött pedig az ő hiszékenységén mosolyog.

— Kibabrált velem a vén ördög?! — tört ki végül is Utkinból. — No, elég volt! Gyerünk, mit nézegessük itt a puszta földeket, még a csirkék is kiröhögnek.

És alighogy kimondta ezeket a szavakat, valahol egész közelből, szinte a földből egy ismerős, szakadozott hang hallatszott: — Nézz csak körül figyelmesebben... Te szeleburdi... Ne sajnáld a szemedet... és ne mindig csak magadat emlegesd!

Zörögni és ropogni kezdtek a kövek és a szomszéd két lépésre lévő földkupacból — amely oly közel volt, hogy Utkin nem is figyelt föl rá — megrázkódva, átázva emelkedett fel az öreg felderítő görnyedt, magas alakja. Sárga, dohányfüstös bajusza nedvesen csüngött alá.

Zubbonyát és sapkáját megigazította, vállára vette puskáját és odalépett Utkinhoz, aki ott állott tátott szájjal és kezét nyujtotta:

— Add ide a dohányzacskót!

Utkin hallgatagon nyujtotta át a kék selyemzacskót, amelyre valaki felhímezte: „A Nagy Honvédő Háború hősének emlékül." Május elsejei ajándékba kapta ezt a zacskót és az egész század irigyelte érte. Fájdalommal tekintett a zacskóra és átnyujtotta Cserednyikov bácsinak, aki közömbös arccal vette át, megtöltötte belőle magakészítette pipáját, egynéhány füstkarikát eregetett, majd a zsinórral akkurátusan összekötözte és zsebretette a zacskót.

— Tudom ugyan, hogy sajnálod, de akkor sem adom vissza. Csak azért, hogy a jövőben ne vitatkozz Nyikolaj Cserednyikov öregkatonával. Hogy a tojás ne tanítsa a tyúkot. Megérted ezt, drága elvtársam, Utkin gárdagyalogos?

A dohányzacskóhoz pedig egész történet fűződött és ezt a történetet a századnál mindenki jól ismerte. Valentyin

Utkin, amikor dohánnyal megtöltve ajándékba kapta, egy kis cédulát talált benne. Azt mondják, olyasmi állott a cédulán, hogy: „Gyujts rá, katona, váljék egészségedre, de ne felejts el!" vagy valami ehhez hasonló. Meg aztán aláírás és cím: „Kalinyin város „Proletárka-Szövőgyár". Amikor pedig mindez történt, addigra a dohányzacskóhoz már nem csupán hatalmas levelezés, de — mondhatjuk — nagy szerelem is fűződött. Ezért a századnál mindenki csodálkozott, hogyan lehetséges, hogy Cserednyikov bácsi — jószívű, igazságos ember, kommunista, aki ha kellett, bajtársaival megfelezte még katonatarisznyája tartalmát is — megfosztja mindnyájuk kedvencét ilyen kedves emléktől.

Node akárhogy is történt, ez a fogadás még jobban növelte Cserednyikov bácsi tekintélyét és ettől az időtől kezdve bármit is mondott az öreg felderítő a katonáknak, nem merte kétségbevonni senki. Sőt néha maga Kuzmin kapitány is magához hívta Cserednyikov bácsit, hogy kikérje tanácsát.

Felderítő! Valószínűleg fiatal, mozgékony, energikus arcú, élesszemű fickót képzelnek el, okvetlenül géppisztollyal a mellén. Cserednyikov bácsi pedig — amint tudják — nem volt már mai gyerek. Magas, görnyedt, kimért mozgású ember volt és nem éppen szűkszavú, csak egyszerűen jobban szeretett hallgatni, mint beszélni. Amikor hallgatott, nem került ki szájából kis görbe pipája, amelyet sajátmaga faragott ki fiatal nyírfából. Géppisztolyt sem hordott, hanem jobban szerette a rendes orosz gyalogsági puskát. Mégis frontszakaszunk elismert felderítője és mesterlövésze volt, tehetséges nyomkutató, ravasz, mint a róka, találékonysága kimeríthetetlen.

Szibériai kolhozista volt, tajgai ember, orosz vadászok leszármazottja, aki a háborúba is nyugodt eltökéltséggel jött. Ő maga is mondotta, hogy a fasiszta, mert fegyverrel a kezében tört hazánkra, számára nem is ember, hanem vadállat; mégpedig olyan vadállat, amely vérszomjasabb, ragadozóbb és károsabb a farkasnál is. Állhatatosan és fáradhatalanul vadászott rájuk, nemcsak a század harcos napjai-

ban, hanem a ritka frontpihenők alatt is, amikor a századot a második vonalba rendelték vissza.

Nem számolta, hogy hány németet tett ártalmatlanná, ahogy ezt azokban a napokban más katonák tették, mint ahogy nem számolta a tajgában lelőtt mókusokat sem. De barátai gárdista becsületszavukat adták rá, hogy Cserednyikov bácsi már majdnem száz németet „legyintett nyakon".

Mégis, ahogy a vadász a lelőtt medvékre emlékszik, ő sem felejtett el három németet: két tisztet, akiket a senki földjén lőtt le és egy — ahogy mondotta — „szörnyen káros" német mesterlövészt, aki leselkedett katonáinkra és megsebezte Adolfka kutyát, a felderítő század kedvencét, „aki" az első vonalban szokott szaladgálni zsákmányolt vaskereszttel a nyakában.

Cserednyikov bácsi vagy két hétig vadászott erre a mesterlövészre. Ez tudott róla és szintén vadászott az öreg felderítőre. Mintha versenyeztek volna, hogy melyik a mester a felderítésben, napokon keresztül leselkedtek egymásra. Cserednyikov azt a feladatot kapta a kapitánytól, hogy bármi áron is, de kapja el a „káros mesterlövészt". Elhatározta, hogy — mint mondani szokták — harcol utolsó csepp véréig. Ezekben a napokban a századnál csupán azért jelent meg, hogy a törzsőrmesternél kétszersült-, konzerv- és dohányadagját felvételezze és megtöltse kulacsát pálinkával, amely megvédi majd a januári hidegtől. Lefogyva, rongyosan, mérgesen, gyulladt szemmel, bajusza végét harapdálva járkált, nem válaszolt a kérdésekre; egypár órát szundikált a földkunyhó sarkában, majd visszatért az első vonalba.

Csupán a második hét vége felé sikerült felfedeznie a német mesterlövész leshelyét. Egy lódög mögött vájt üreg volt ez. A ló már ősz óta hevert ott, felfúvódott és a hó is belepte.

Cserednyikov bácsi igyekezett lövéssel harcra csalni ellenfelét. Az nem válaszolt. De a németek az első vonalból olyan tüzet nyitottak, hogy a felderítő alig fért meg hógödrében.

Azután megpróbált a kiserdőben fából egy madárijesz-

tőt összetákolni. Sisakot és hóköpenyt rakott rá. Nem újfajta ravaszság volt ez, néha mégis sikerrel járt. De a „káros mesterlövész" nem harapott bele. Így telt el a nap hiába.

Eljött a ködös éjjel. Cserednyikov bácsi még hajnal előtt nyomokat taposott egy magányos, a tűzvonal mentén álló fenyőfa felé, amely éppen szemben volt a lőtetemmel, ágairól lerázta a deret, a havon fakérget szórt el és alig észrevehetően ráterítette fehér hóköpenyét. Mindezt nem tul gondosan álcázta. A fától fehér spárgát húzott valódi rejtekhelyéhez, amelyet a hóban ásott. Reggelre a fát belepte a hó.

Amikor egészen kivilágosodott és a nap felkelt, elkezdte rángatni a spárgát.

A fenyőfa ágairól lassan szállingózott a hó. Lehullott és megfagyott. Várt egy fél órát, majd megismételte. Végül is a ló hasa mögött felemelkedett valami fehér, ami a havas láthatárnál is fehérebb volt. Lövés dördült el. A lövés egybefolyt Cserednyikov bácsi lövésével, majd minden elcsendesedett. Csak a hó szállingózott a fenyőfa félig ellőtt ágáról, amely mellett éjszaka a felderítő oly gondosan letűzte és álcázta köpenyét.

Ettől az időtől kezdve a „káros mesterlövész" már nem keserítette el katonáinkat és Adolfka, a kutya, „akit" a felderítő gondossága meggyógyított, büszkén hordozva vaskeresztjét, most már nyugodtan futkoshatott az első vonalban és megvetően emelhette fel hátsó lábát, ha meglátta a németeket.

Cserednyikov bácsi pihenőóráit németvadászattal töltötte ugyan, de igazi katonai szakmája a felderítés művészete volt. A Nagy Honvédő Háborúban felderítőink sok ravaszságot gondoltak ki, mind el sem tudnám mesélni. Cserednyikov bácsi a zajtalan, az ügyességen, az ellenség ismeretén, az álcázás művészetén alapuló felderítés mestere volt.

Bajtársával — azzal a Valentyin Utkinnal, akitől oly könyörtelenül nyerte el fogadásban a szerelmétől kapott dohányzacskót — mint a gyíkok kúsztak át az ellenséges terü-

letre és nyugodtan megszemléltek mindent, amire csak kíváncsiak voltak.

Néha — ha erre szükség volt — hideg fegyverrel intézték el az őrszemet, és csendben, lövés nélkül tértek vissza.

Cserednyikov számára a felderítés nemcsak beosztás, hanem igazi művészet is volt. Szerette a felderítést és mint művész, mint igazi művész, szívesen, szívósan és türelmesen tanította a tartalékezredektől érkező ifjúságot. De nem szavakkal tanított. Nem szerette a szavakat. A terepen mutatta meg a fiatal katonáknak, hogyan kell kúszni, hogyan kell beburkolni a csizmát, hogy a lépés nesztelen legyen, hogyan kell a fák mohos oldaláról és az évgyűrűkről megállapítani, hogy a fény melyik oldalról esik rájuk, hogyan lehet a derékszíj segítségével felmászni a legmagasabb csupasz fenyőkre is, hogyan lehet letéríteni a kutyát a nyomról, hogyan lehet a hóban megmenekülni a fagytól és hogyan lehet a lövés és robbanás közt eltelt időből megállapítani az ellenséges állások távolságát, a lövés hangjából pedig a tüzelő üteg fekvését. Sok másra is megtanította a fiatalságot, ami szükséges ehhez a bonyolult katonai mesterséghez. Megmutatta a fiatal katonáknak híres álcázó köpenyét, amelyet ő maga varrt körül ágakkal és amelyben — mint már tudjuk — még két lépés távolságról sem lehetett felismerni.

— A fasiszta ravasz, ijedős és óvatos vadállat, csak ésszel lehet leteríteni. Ezért kell csendesen dolgoznunk, — mondotta a fiatal katonáknak.

Sajátmaga is ezek szerint az elvek szerint jár el, még hozzá olyan sikerrel, hogy sokszor akaratlanul még a sajátjait is becsapta.

Egy alkalommal majdnem megsiratta az egész század.

Parancsot kapott, hogy sürgősen kerítsen „nyelvet". Ugyanis felderítőjelentések érkeztek, hogy az ellenség valamire készülődik. Megérkezett felülről a parancs: minél gyorsabban „nyelvet" keríteni. Cserednyikov bácsi szótlanul vette át a parancsot. Arra a kérdésre, hogy megértette-e, a fogai közül csak így válaszolt: — Igenis, kapitány elvtárs!

Az öreg hátraarcot csinált, híres köpenyét nem öltötte

fel, de vállára vette puskáját, senkinek sem szólt egy szót sem — még barátjának, Valentyin Utkinnak sem — és elindult.

Nagy szükség volt már a „nyelvre". Ezért Cserednyikov bácsi nem is várta be, amíg besötétedik, hanem átmászott a mieink őrvonalán és mélyen a hóba fúródva tartott a német vonalak felé olyan ügyesen, hogy még bajtársai is — akik tekintetükkel követték — hamarosan elvesztették szem elől. De vagy húsz lépésnyire az ellenségtől valami történt vele. Hirtelen felemelkedett. A katonák hallották, hogy a németek néhány géppisztolysorozatot küldenek feléje. Látták, hogy a felderítő szélesen széttárt karokkal elvágódik. Majd minden elcsöndesedett. A sűrűsödő alkonyatban azon a helyen, ahol elesett, félszegen feltartott kezét, mozdulatlan testét látták csak.

A németek megpróbáltak kimászni a holttesthez, de a mieink azonnal tüzet nyitottak és elűzték őket. Gyorsan elterjedt a híre, hogy Cserednyikov bácsi elesett. Utkin hóköpenyben szaladgált, arca fehérebb volt köpenyénél, nézegette a mozdulatlan, feltartottkezű testet és mindjárt át akart mászni a mellvéden. Társai aligha tartották volna vissza, de a kapitány megparancsolta neki, hogy várja be a sötétedést.

Utkin egész este az őrszolgálatos katonákkal ült, kulacsából itta a pálinkát, tenyerével el-elmázolta arcán a könnyeket és egyre azt hajtogatta:

— Micsoda egy ember volt! Hogy magyarázzam meg nektek, micsoda egy ember...!

Amikor sűrűbb lett a köd és ellepte a földeket, a kapitány végül is megengedte neki, hogy kimásszon barátja testéért. Utkin átvetette magát a mellvéden, megkerülte a drótakadályokat és úgy kúszott előre. Sokáig kúszott, óvatosan, könyökével támaszkodva a fagyos földön. Hirtelen nehéz, fojtott lélegzést hallott a hófúvásban. Utkin összerezzent, majd csendesen kihúzta kését és várt. Hirtelen ismerős, szakadozott suttogást hallott:

— Ki az? Ne lőj! Saját! Jelszó: aknavető! Mit lapulsz, azt hiszed, nem hallak? No, segíts cipelni!

Kitűnt, hogy Cserednyikov bácsi, átérezve a helyzet komolyságát, ezúttal elhatározta, hogy kockáztatni fog. Számítása a következő volt: észrevétlenül megközelíti a német lövészárkokat, szándékosan felfedi magát, a lövésektől elvágódik, hogy halottnak higyjék és vár, amíg a sötétségben valaki odakúszik a németek közül a „holttestért". Azután ezt a németet megtámadja és elfogja.

— Már a második háborút verekszem velük. Ismerem a szokásaikat. Sehogy sem bírják elviselni, hogy ne rabolják ki a hullákat. Vagy egy cigarettatárca, vagy egy óra, vagy egy erszény, az ilyesmit nagyon szeretik — magyarázta meg azután bajtársainak.

Az eset után a tábornok, annak a hadosztálynak a parancsnoka, amelyet Cserednyikov megörvendeztetett a „nyelvvel", egyszerre nyujtotta át neki az elmúlt dolgokért a „Vitézségért" érmet, ezért a tettéért pedig a „Vörös Csillag" rendjelet.

Micsoda ünnep volt a századnál! A különben hallgatag és szűkszavú Cserednyikov bácsi, aki ezen a napon túlteljesítette a szokásos frontnormát az italban, elérzékenyedett, visszaadta Valentyin Utkinnak az emlékbe kapott dohányzacskót, azzal a tanáccsal, hogy máskor ne üsse az orrát az idősebbek dolgába, azután pedig hajlandó volt mesélni a bajtársaknak arról, hogy még egészen sárgacsőrű újonc korában, 1916-ban hogyan vett részt a bruszilovi támadásban, hogyan futottak akkor a németek Lengyelországon át az oroszok csapásai elől, és hogyan vállalkozott arra, hogy egy hírszerzőcsoporttal behatoljon az ellenség mögöttes területére. Akkor ő maga ejtett fogságba, fegyverzett le és vezetett csapatához egy osztrák kapitányt. Ezért kapta az első háborús kitüntetést, a György-keresztet. Elmondta még, hogyan futottak Ukrajnában 1918-ban a németek a Vörös Hadsereg elől, hogyan kergették őket a vörös ezredek. Cserednyikov akkor egy alkalommal felderítő csoporttal ment át a német vonalakba, a hadtápba. Elfogták a németek törzs-

karszállítmányát, az ezredkasszát és egy karácsonyi ajándékokkal megrakott gépkocsit, sőt még fontos okmányokra is szert tettek. Mindezekért pedig a hadosztály parancsnoka Cserednyikovnak ezüstórát ajándékozott.

Az öreg felderítő elővette zsebéből a nagy, vastag órát, amelynek tetejére két keresztbetett puska és a következő felirat volt bevésve: „Bátorságért, vitézségért." Az óra kézről-kézre járt és amikor visszakerült gazdájához, az elgondolkozva nézegette a számlapját:

— Futottak akkor innen a németek, gyerekek! És most is hamarosan futni fognak! Higyjetek csak Cserednyikov bácsinak. Mert akkoriban mik voltunk? Milyenek voltunk? És most? Milyenek vagyunk most? — kérdezlek benneteket. Akkor persze Berlinig nem mentünk utánuk, mert nem volt még elég erőnk. De most, gyerekek, higyjétek el, anélkül, hogy erre a pipámra valamilyen berlini tűzhelyről rá ne gyujtanék, bizony nem megyek haza. Lehet, hogy azt gondoljátok, csak dicsekszem. No, próbálja csak valaki azt mondani, hogy dicsekszem!

Ezt persze senki sem merte mondani, bár Cserednyikov bácsi akkor mondotta ezeket a szavakat, amikor csapataink még csak Velikije Lukit rohamozták és Berlin bizony még nagyon messze volt.

A MAMA CSALÁDJA

A falu egyik épen maradt házának szobájában — amelyet nyomban a németek kiűzése után a nyelidovi kerületi szovjet elnöke dolgozószobájának rendezett be — tipegő léptekkel jött be egy hatvan év körüli, görnyedthátú, de korához képest gyorsmozgású öregasszony. A kendő alól kicsüngő göndör fürtjei hófehérek voltak, de szép nagy fekete szeme még fiatalosan tekntgetett és élénksége ellentmondott ezüstszínű hajának.

Egy pillanatig fürkésző tekintettel nézte az elnök fáradt arcát, majd, miután határozottan eldöntötte magában, hogy ez olyan ember, akivel szívből lehet beszélni, megkérdezte:

— Nem volt valaha Toropecben? Nem? Nagy kár. Ha járt volna Toropecben a háború előtt, akkor biztosan ismerte volna a férjemet. A nevem Szara Markovna. Szara Markovna Fajnstein. Hersel Fajnstein felesége vagyok, aki Toropecben a legjobb férfiszabó volt és anyja vagyok három fiúnak, akik most mindhárman a Vörös Hadseregben szolgálnak és harcolnak a németek ellen. Adja meg a jó Isten minden jó embernek, hogy ilyen fiai legyenek!

Miután hellyel kínálták, félszegen leült a szép karosszékbe, amely, ki tudja, hogy került ide, ebbe a kényelmetlen, sötét gerendásfalú kamrába. Szétbontotta száraz, pergamenszerű ujjaival feketebársony sálját, letörölte a széket, majd így folytatta: „Nem, kérem, csak azt ne higyje,

hogy mint katonaanya, kérni jöttem magától. Nem, nem. Hogy is képzeli! Hivatalos ügyben, igen fontos ügyben jöttem magához. Érti? Három napon át utaztam rázós teherautókon Toropecből, ezeken a szörnyű falusi utakon, hogy haláláig utazzon rajtuk az az átkozott Hitler! Érti? Azért jöttem, hogy elmondjam magának, milyen nemes emberek élnek a maga kerületében... Nem kérem, nem tartom fel, ne nyugtalankodjék... Nem csupán rólam van szó. Isten mentsl Hát vajjon nekiindultam volna ilyen hosszú útnak, ha csupán rólam lenne szó? De maga a kerület feje és tudnia kell, hogy mennyire méltó embereket vezet. Ismeri a „Bugyonnij" kolhozt? Azt, amelyik a toropeci út mentén fekszik. Ismeri? Mondja, „igen" vagy „nem"?

— Ismerem — mondta ki végül is különös, tompított hangon az elnök, nehezen palástolva mosolygását.

Egy éven át partizánkodott csapatával az itteni erdőkben. Az erdőkben voltak, mert a németek ezt a vidéket „holt zónává" változtatták át, majdnem az összes falvakat felgyujtották, kivéve azokat, amelyek a főútvonal mentén feküdtek. Ebben az évben — amelyet az erdei lombsátorban, földkunyhóban és tábortüzek mellett töltött el — az elnök teljesen elszokott a házaktól és most sehogy sem tudta a szoba törpe méreteihez hozzámérni hatalmas basszushangját. Ezért, attól félve, hogy megsüketíti az embereket, szégyenkezett idegenek jelenlétében beszélni.

— Nos, szóval ismeri. Nagyon jó. Most hallgasson meg, hallgasson figyelemmel. Olyat mesélek, ami magát, mint a kerület fejét, okvetlenül meghatja szíve mélyéig.

Az öregasszony sietve, izgatottan beszélni kezdett arról, hogy mit élt át és mit látott ezen a vidéken a német megszállás alatt.

Szara Markovna legkisebb fia már a háború első napjaiban bevonult. Hamarosan kiment a frontra az idősebb fiú is, feleségét, Hannát az öregek gondjaira bízva. A középső éppen a tényleges idejét szolgálta és már valahol Belorussziában harcolt.

Amikor a német hadosztályok előretörtek a Nyemen-

folyóig és Toropecet hadműveleti területnek nyilvánították, az öreg Hersel kikereste a csűrből ósdi, rozsdás ásóját és elment egy munkászászlóaljjal, amely a város alatt védelmi vonalakat ásott.

— Ne nyugtalankodjál, Szara. A legfontosabb: csak semmi pánik! A régi határnál beljebb úgysem engedik őket — mondotta az öreg búcsúzáskor — no és ha egyesek át is törnek, akkor árkaink majd feltartják őket. Tudod, hogy micsoda árkok lesznek ezek? Hohó! — és rozsdás ásóját diadalmasan rázta meg felesége kisírt szeme előtt.

De a németek áttörték a régi határt. Nem tartóztatták fel őket ezen a vidéken az új, védelmi vonalak sem. Egyszerre csak feltűnt a menekülők áradata, kelet felé tartva a toropeci úton. Hallgatag, letört emberek vonultak gépkocsikon, fogatokon és gyalogszerrel. Magukkal sodorták a toropeci férfiszabó családját is.

Szara Markovna minden ingóságát hátrahagyta, még csak be sem zárta lakása ajtaját, leányával, Rajával és menyével, Hannával együtt elhagyta szülővárosát. A két fiatal nő karjánál fogva vezette az anyókát és vitte motyóját.

Akkoriban történt ez, amikor a fasizmus megrészegedett saját diadalától. A berlini rádió állandóan indulókat játszott és óránként adott jelentést az elfoglalt városokról és falvakról. A német repülők azzal szórakoztak, hogy zuhanórepüléssel támadták az élő folyamot, amely a nagy és kis utakon áramlott kelet felé, az ország belsejébe; a menekülőket választva célpontul, gyakorolták magukat a bombavetésben. A feketekeresztes vadászrepülőgépek dörgő motorajjal húztak el a védtelen tömeg feje felett, géppuskatűzzel és bombával árasztották el az embereket.

Toropec határában a hídon egy ilyen vadászgép golyója megölte Hannát. Holttestét a többiekkel együtt a partmenti fűzfák árnyékában temették el.

Másnap egy német zuhanóbombázó bombájától elpusztult Raja is. Azon a helyen, ahol a leány állott, csupán egy mély, füstölgő tölcsér maradt.

Szara Markovna pedig ment, gépiesen, a fájdalomtól

megkövülten. Semmire sem gondolt, csak arra, hogy nem szabad elszakadnia ettől az emberfolyamtól, hogy minden áron menni, menni kell kelet felé.

Jó kezek felemelték, amikor erőtlenül zuhant az út forró porába. Valaki adott neki egy darab kenyeret, vagy burgonyát és az öregasszony még csak meg sem köszönte, megette. Nem érezte sem az éhséget, sem az étel ízét. Éjszakánként ismeretlen hangok hívták a tábortűz mellé és ő, a családanya, aki egészen egyedül maradt, odament és megmelegedett az idegen tűznél.

A negyedik napon megbetegedett. Letért az útról és végignyúlt a kátrány- és benzinszagú, poros füvön. Elhatározta, hogy itt hal meg, miután továbbmenni úgy sincs ereje. Zörgő kerekekkel húztak el mellette a szekerek. Szomorú, riadt gyermekszemek tekintettek ki a poros batyuk közül. Sárga hab folyt a fáradt lovak szájából, zörögtek a kerekek és szomorúan bőgtek a melegtől megkínzott, portól fuldokló marhák.

Az emberek vállukon vitték, kerékpárokon, kézi- és gyermekkocsikon vonszolták megmentett holmijaikat és szemük száraz, gyulladt és megkínzott volt. Szara Markovna behúnyta a szemét. Megértette, hogy mindenkinek elég a maga baja, nem törődhet még idegenek dolgával is. Nem is kért segítséget. És mégis akadtak emberek, akik kézenfogva elvezették a beteg öregasszonyt a legközelebbi falu első házáig.

— Saját bajunkkal van tele a kunyhó, most még egy idegent is hoznak — hallott az öregasszony egy barátságtalan hangot. — Sajátjainkkal van tele a kunyhó és még hozzá egy... No, tegyétek le, mit álltok?

Hogy ki mondotta ezeket a szavakat, azt Szara Markovna nem tudta meg. Már nem volt ereje, hogy felemelje nehéz, gyulladt szempilláit.

Csak másnap tért magához és csodálkozva nézett körül, mert nem értette, hogy hol van és mi történt vele.

Egy tágas parasztházban, a padon feküdt. A déli nap sugarai keresztültörtek az ablak előtt elültetett gerániumok

zöldjén. A kemencében ropogott a tűz. Az asztalon kanalak, kenyérdarabok hevertek, kihűlt borscs-csal telt edény párolgott — úgylátszik, senki sem nyúlt hozzá. Felette döngő légyraj cikázott.

Idős, magas, csontos asszony — szoknyájába három gyerek kapaszkodott — nézett ki remegve a zsalu mögül az utcára, ahonnan megszakítás nélkül hallatszott a zaj, ropogás és az idegen, érthetetlen, torokhangú beszéd.

— Gyermekeim, mi lesz velünk? Mi lesz... ? Mit csinálunk most? — ismételgette az asszony az utcára nézve.

Szara Markovna, bár még most sem értette, hogy tulajdonképpen mi is történt, valami szörnyűt sejtett és panaszosan felkiáltott. Az asszony ugyanolyan száraz, szomorú szemmel nézett rá, ahogyan tegnap a menekültek nézték.

— Magadhoz tértél? Jaj, drágám, jobb lett volna neked... — az asszony nem fejezte be a mondatot és ismét odaállt az ablakhoz, amelyen át hullámokban áradt be a zaj. Néha még a falak is megremegtek és csörögtek az üvegek is. Az asszony sokáig hallgatott, majd hozzátette: — A németek... itt vannak a németek.

Szara Markovna ledobta az öreg, rongyos takarót, amellyel betakarták, felugrott, de lába megremegett és a falhoz kellett támaszkodnia.

— Mennem kell, nem maradhatok itt, megyek — mondotta.

A háziasszony komoran, szigorúan nézett rá, és csak legyintett a kezével:

— Hová mész? Feküdj csak. Ami jön, azt úgysem lehet elkerülni.

Szara Markovna agyában pillanatok alatt összefolytak a menekülők összes szörnyű történetei, amelyek a németeknek a zsidókkal szemben tanusított kegyetlenségéről szóltak. Szebezs városkában a zsidókat összehívták a helyi zsinagógába azzal az ürüggyel, hogy létszámba veszik őket, majd gerendákkal elzárták a zsinagóga ajtaját és felgyujtották a régi faépületet. Nyevel városában a zsidókat arra a keskeny, poros földsávra kergették, amely mélyen benyúlik a

tóba és tankokkal söpörtek végig rajtuk — úgyhogy aznap a híres, tisztavizű tó zavaros lett a vértől.

Nem — úgy érezte, hogy nincsen joga bajt hozni erre a családra, amely véletlenül hajlékot adott neki. Nem maradhat itt és nem szabad itt maradnia.

— Megyek, engedjen, megyek — mondotta és felállt. — Nem félek én a haláltól. Életemet már leéltem, gyermekeimet már felneveltem. Magának is három gyermeke van. Nem akarom, hogy miattam mások pusztuljanak...

— És tudja, hogy mit mondott nekem ez a kolhozparasztasszony, Jekatyerina Fjodorovna Jevsztignyejeva? — mesélte tovább az anyóka a kerületi szovjet elnökének, miközben sáljának szélével letörölte könnyeit, amelyek végigfutottak ráncos arcán. — Kérem, jegyezze fel a noteszébe a nevét: Jekatyerina Fjodorovna Jevsztignyejeva, a Bugyonnij-kolhozból. Nem, csak hallgassa meg, hogy mit mondott nekem. Csak annyit mondott nekem, hogy öreg bolond vagyok, igen, igen, hogy öreg bolond, se többet, se kevesebbet. Hogy elment az eszem, ha azt hiszem, hogy ő, aki kolhozparasztasszony egy élő embert odadob a vadállatoknak, hogy széttépjék, csak azért, hogy megmentse saját bőrét... Azt mondotta, hogy úgylátszik, engem rosszul nevelt a szovjethatalom, ha ilyet merek róla gondolni. És megparancsolta, hogy feküdjek le, hallgassak és ne zavarjam ostobaságaimmal. Ilyen asszony volt ez a Jekatyerina Fjodorovna. Hiszen nem volt férje, három gyereke volt és a fasiszták nem valahol Németországban voltak, hanem itt robogtak el tankjaikban az utcán az ablakok alatt és hallottuk, hogy röhögnek a kútnál, ahol átkozott gépeiket itatták. De ez még nem minden. Maga a kerület feje. Magának ismernie kell az embereit... és, kérem, legyen türelemmel, hallgassa meg végig, hogy mi történt azután...

A ház gazdasszonyának követelésére Szara Markovna a Bugyonnij-kolhozban maradt. A kolhozt a német kerületi parancsnok feloszlatta.

A gazdasszony régi, rongyos parasztruhát adott rá, le-

fektette a kemencére, majd megtanácskozta a dolgot a szomszédokkal és a következő ravaszságot eszelte ki:

A parancsnokságról küldött német katonáknak — akik járták a házakat és fosztogatták a parasztládákat — megmagyarázták, hogy a kemencén beteg asszony fekszik, kiütéses tífusza van. Az óvatos németek pedig, akik nagyon féltek a fertőzéstől, ettől kezdve kerülték Jevsztignyejeva házát.

Így élt Szara Markovna egészen a tél beálltáig, anélkül, hogy kijött volna a házból. Amikor a hófúvások napjaiban a németek az egész lakosságot kikergették utat tisztítani és egyáltalában nem törődtek az otthonmaradt gyerekekkel, a kolhozparasztok Jevsztignyejeva házába vitték gyermekeiket, akiket azután Szara Markovna dajkált. Az asszonyok megszokták, sőt ragaszkodtak is már hozzá és hogy ne kelljen a nevén szólítani, Mamának hívták, mint a gyerekek.

De egyszer a tűzoltószertár kapujára a német parancsnokság rendeletét függesztették ki, amely szerint minden zsidónak azonnal összeírásra kell jelentkeznie a legközelebbi parancsnokságon. Elrendelték továbbá, hogy akinél zsidó lakik, valamint az is, aki zsidónak hollétéről tud, huszonnégy órán belül ugyanott tegyen jelentést. A parancs megszegőinek pedig golyóáltali halált helyeztek kilátásba.

Szara Markovna hallott a parancsról és elhatározta, hogy elmegy az összeírásra. Ezúttal nem szólt a parasztasszonynak, felöltözött, összeszedte kis holmiját. A küszöbön beleütközött a kolhozparasztokba, akik vállukon lapáttal és ásóval éppen az útról tértek vissza.

— Hová mégy? — kérdezte Jekatyerina Jevsztignyejeva, tetőtől talpig végigmérve vendégét.

Szara Markovna némán sütötte le a szemét. Valaki azonban az asszonyok közül eltalálta:

— Csak nem az összeírásra?! Asszonyok, drágák, hát sajátmaga dugja fejét a hurokba! Hát talán nem tudod, mit csináltak az embereitekkel Toropecben?

— Tudom, mindent tudok! — kiáltott fel Szara Mar-

kovna. — Engedjetek el, nem akarom, hogy miattam jó emberek pusztuljanak el...

— És tudja, mit válaszoltak nekem ezek az asszonyok? — kérdezte az anyóka felállva a karosszékből és izgatottan nézett az elnök fáradt szemébe, amelyben most már vidám szikrácskák gyulladtak fel. — Azt mondották nekem, hogy megbolondultam, azt mondották, hogy szégyent akarok hozni a kolhozukra, azt mondották, ha jelentkezem, akkor nem tudnak majd egymás szemébe nézni. És ekkor odalépett hozzájuk egy másik paraszt, — akkor másként hívták, de most már megtudtam, hogy Nyikifor Csurilinnek hívják. Akkoriban nem lakott a faluban, azt mondják, partizán volt. Odalépett és megkérdezte: „Min tanácskoztok, asszonyok?" „Ez a bolond asszony a parancsnokságra akar menni — válaszolták — mert fél, hogy majd bajba kever bennünket." És tudja, mit válaszolt ez a Nyikifor Csurilin? Nem, nem tudja, még csak ki sem találhatja. Inkább hallgasson meg, hogy mit mondott. Azt mondta nekem: „Ne gyulladjon be, Mama, és fütyüljön az összeírásra." Azt mondotta, hogy vagy együtt vészeljük át, vagy együtt halunk meg. Ezt mondotta nekem akkor Nyikifor Csurilin. Írja fel kérem a noteszébe az ő nevét is. Azt hiszi, hogy ez minden, elnök elvtárs? Nem, ez még nem minden és most már legyen türelme, hogy végighallgasson...

Az öregasszonyról való gondoskodás közös ügye lett a kolhoznak, amely pepíron ugyan feloszlott, de a valóságban a közös baj még jobban összeforrasztotta.

Szara Markovna továbbra is Jevsztignyejevánál lakott. És bár a németek ellopták és felfalták az utolsó élelmiszertartalékokat is és miután sokat szaglásztak és kereséltek, eljutottak a titkos gödrökig is és noha a falu már éhezett, az asszonyok mégis kötelességüknek tartották, hogy a szájuktól vonják meg a drága falatot és elvigyék közös védencüknek.

Jevsztignyejevék házát — amelyről azt beszélték, hogy ott tifuszos beteg fekszik — a németek most is kikerülték. Úgy látszott, hogy minden rendbejött és Szara Markovna

már hinni kezdett abban, hogy új barátai segítségével valahogyan megéri a boldogabb időket. De akkor jött a baj.

Vöröskeresztes jelzésű gépkocsi érkezett a faluba. A tolmács megkérdezte: „Hol a tífuszos asszony?" A lakosok zavarukban nem tudták, hogy mit mondjanak és valaki elküldte az orvosokat Jevsztignyejevához. A német orvosok nem mentek be a házba. Egy idősebb tiszt valamit mondott a kíséretében lévő szanitéceknek, mire azok benzinnel kezdték locsolni a házat. Jevsztignyejeva azt gondolta, hogy ez a fertőtlenítés és hallgatagon állott gyermekeivel a kerítésnél. Nem mozdult még akkor sem, amikor egy német égő szalmacsóvát dobott a tetőre. A láng ropogva szaladt végig a szalmatetőn. Vörös lángnyelvek nyelték el a házat. A németek beültek gépkocsijukba és elrobogtak. Ekkor az asszony egyetlen kiáltással a házba rontott. Szoknyája már égett, de eljutott a kemencéig, ahol vendége rejtőzött és a hátsó kijáraton át az istálló felé vezette ki az égő házból az öregasszonyt...

— És tudja, hogy mit mondott az asszony, aki miattam veszítette el házát és vagyonát és három kisgyermekével az utcán maradt? — kérdezte az anyóka az elnököt. — Azt mondotta, hogy az ember drágább a kunyhónál. Azt mondotta, hogy ha szovjet hatalom lesz, lesz háza is. De ha német hatalom marad, nem kell neki se ház, se élet, úgyis minden elpusztul. Ezt mondotta nekem ez az asszony, Jekatyerina Jevsztignyejeva! Kérem, ne felejtse el, hiszen magának ismernie kell az embereit.

— Nem felejtem el, — vetette oda az elnök, majd lehajolt, valamit hosszasan keresett íróasztalának fiókjában és amikor kiegyenesedett, arca megnedvesedett és kivörösödött, mintha hirtelen náthát kapott volna.

Attól a naptól fogva, amikor a németek felgyujtották a házat, Jekatyerina gyermekeivel a nővérénél telepedett meg. Szara Markovna pedig, akit mindnyájan Mamának hívtak, házról-házra járt, nomád módra sorban lakott minden családnál, mint valami pásztor a nyári hónapokban.

Januárban a parancsnokság valamilyen módon kiszá-

golta hogy a parasztok zsidó nőt bujtatnak. Magából Nyelidovból jöttek gépkocsikon a gestapósok. A falu bejáratainál őrszemeket állítottak fel. Megkezdődtek a házkutatások. Mialatt azonban a német katonák a kunyhókat járták, két kamasz, Vaszja és Petya Csurilin — annak a bizonyos Nyikifor Csurilinnak a fiai — Szara Markovnát a kerítésen át kiszöktették és elvezették a szomszéd faluba, ahol nagybácsijuk, Mihail Csurilin házában rejtették el, aki szintén nem élt a faluban és aki a hírek szerint szintén partizánkodott.

Itt azután minden különösebb kaland nélkül élt Szara Markovna egészen addig a pillanatig, amikor a hatalmas erdőkön át odahallatszott egy közeli tankcsata zaja s az ágyúdörgés, és amikor Csurilinék házába egyszer csak váratlanul izzadt, hátracsapott sapkájú sízők rontottak be, tépett és rongyos hóköpenyükben és mély, vidám hangon, a legtisztább orosz nyelven kértek inni...

Ezen a napon Szara Markovna visszatért a „Bugyonnij"-kolhozba. Mint családjához, úgy tért vissza. Itt élt azután, gondozta az idegen gyermekeket egészen addig, amíg szülővárosa felszabadult. Ekkor egy arra tartó egészségügyi kocsival elküldték Toropecbe.

Az egész falu kikísérte, melegen felöltöztették, még krumplit is sütöttek neki az útra és meghagyták a Mamának, hogy ne felejtkezzék meg azután se róluk.

— Hát vajjon el lehet-e felejteni őket, elnök elvtárs? Vajjon meg lehet-e felejtkezni ilyen emberekről? Hát lehet, hogy ezt elfelejtse az ember, még ha ne adj Isten — száz évig élne is? Mamának neveztek és most úgy érzem, hogy nemcsak három fiam van, akik most a fronton harcolnak — hogy isten minden jó embernek ilyen fiakat adjon! — Nekem most sok fiam és lányom van ott a „Bugyonnij"-kolhozban, ahol engem Mamának hívtak. És tudja, hogy miért? Tudja, hogy miért rázattam magam három napon át ezeken a szörnyű falusi utakon? (Hogy az az átkozott Hitler halálig utazzék rajtuk!) Megmondom, hogy miért jöttem el magához: okvetlenül ki kell őket tüntetni! Nem, kérem,

ne mosolyogjon! Hát azt gondolja, hogy nem érdemelnek érdemrendet? Nos, mit szól ehhez?

Az elnök hallgatott. A széltől és partizánélettől bronzszínűvé cserzett arcán — bőre itt-ott, a már leborotvált bajusz és szakáll alatt, fehér maradt — meghatott és gyengéd kifejezés látszott, ami nem volt sajátossága ennek a bátor és kemény embernek.

— Megérdemlik, Mama — mondotta végül — nagyon is megérdemlik. És nemcsak ezt érdemlik meg. Csakhogy éppen arról van szó: nem lehet kitüntetni az összes szovjet embereket, csak azért, mert szovjet emberek!

A BARÁTOK

Amikor Kafij Galaulin és Nahtangov Juldas a menetszázaddal nagy és fárasztó utat tettek meg a téli frontutakon és először kerültek a tartalékezredből az első vonalba — közvetlenül Velikije Luki mellett —, ugyanakkor Pjotr Sztupin — habár még csak mindössze 23 éves volt — századában már öreg katonának számított és úgy vélekedtek róla, hogy a katonai mesterség kiváló ismerője.

Ezredével már kétszer vágta ki magát a bekerítésből, megismerve a visszavonulás okozta bánatot, majd a támadásban nyugat felé 500 kilométernyi, harcokkal tarkított utat tett meg. Sztupinnak már három sebesülési szalagja, vitézségi érme volt és úgy látszott, hogy a háborúban már nem történhetett semmi olyan, amit ne látott, ne tudott, vagy át ne élt volna.

Bármilyen háborús témáról volt is szó esténként a jólfűtött földkunyhóban, vagy valahol menetközben az erdei lombsátorban, mindig volt mesélnivalója saját katonaéletéből és olyan színesen, érdekesen adta elő mondanivalóját, ahogy csak tapasztalt, jó és nyiltlelkű emberek szoktak beszélni.

A századnál szerették ezt a szélesvállú, zömök katonát, akinek vékony, kiálló pofacsontú, széltől cserzett arcán hosszú forradás húzódott végig, amely átszelte és kissé felemelte szemöldökét is és arcának gunyoros kifejezést adott. Már erősen beleszokott a katonaéletbe és már régen nem

jutott eszébe, hogy valaha traktorista volt egy Leningrád melletti tőzegkitermelésnél. A háború második foglalkozásává lett.

Pjotr Sztupin olyan ügyesen alkalmazkodott a hadiélethez, hogy már nem is vette észre nehézségeit. A századnál akaratlanul is utánozni kezdték fiatalos mozgását, feszes jelentkezését, rugalmas járását, meg azt a szokását, hogy sapkáját kissé feltolta homlokára és derékszíját mindig szorosrà fűzte. És amikor Sztupin hirtelen bajuszt kezdett növeszteni, a századnál azonnal megjelent egynéhány bajusz és a parancsnok kénytelen volt Sztupinnak azt a tanácsot adni, váljon meg ettől a díszétől, hogy — miként mondotta — végét vethessék a „huszárjárvány" további terjedésének.

A fél század Pjotr Sztupin barátai közé sorolta magát. Kafíj Galaulin is — a fiatal katona, aki a közelmultban még a kazáni szőrmegyár gépésze volt, jókedvű városi ember —, mindjárt az első napokban barátjának tekintette magát. Ez pedig igen egyszerűen történt. Galaulin egy fagyos decemberi napon a kis Lovat-folyó meredek partján épített fedezék közelében üldögélt és éppen puskáját tisztogatta. Valahogy nem boldogult a závárzattal. A katona fegyverolajtól maszatos arcát a fagy ellenére izzadság lepte el.

Az arrajáró Sztupin megállt, nézegette kínlódását, egy szót sem szólt, elvette tőle a fegyvert, pillanat alatt szétszedte és összerakta, majd maga is gyönyörködve saját mesterművében, így szólt:

— Láttad, hogy csináltam. Valamiről elfelejtkeztél, barátom, mégpedig a fagyról. A fagytól az olaj megsűrűsödik. Érted? Ugyanilyen esetem volt egyszer még Klin alatt. Csatárláncban fekszünk, várjuk a német támadást, a puskám pedig egyszerre stop — felmondja a szolgálatot. Mi történt? Nyomom a ravaszt — nem megy. Ismét próbálom, megint nem megy. Akkor egy katona — tényleges volt, szomszédom a csatárláncban — odaszólt: „Te csodabogár, befagyott a závárzatod, melegítsd fel a zubbonyod alatt!" Felmelegítettem és mi történt? Működik. Egyébként jo puska, nincsen rá semmi panaszom. Csak a hideget nem sze-

reti. Hát ezt jól jegyezd meg magadnak, te kazáni! Van dohányod? Nincs? Nos, akkor az enyémet szívjuk, csak már poros.

Sztupin leült, új ismerőse mellé, megsímogatta kezével a puska csövét, majd csendesen beszélni kezdett a puska „szokásairól", viselkedéséről és szeszélyeiről, meg arról, hogyan lehet vele a legjobban harcolni. Belemelegedett, megmutatta a harci fogásokat, részekre szedte és összerakta a puskát és mindezt olyan vonzóan, hogy a beszélgetés végén a folyópartról — ahol azokban a napokban egész halásztelepülés volt — a hallgatók népes csoportja gyűlt össze. A tömeget azután maga Sztupin kergette szét. Attól tartott, hogy a németeknek esetleg feltűnik a levegőből és közéjük vágnak.

Sztupint Nahtangov Juldassal, az idősebb kazah állattenyésztővel és vadásszal nem a véletlen hozta össze. Nehezen kezdte Nahtangov a háborút. A beláthatatlan sztyeppékről, télen került ide, az erdők és tavak vidékére, amikor a folyón éjszaka ropogott a jég és a hideg szélben fagyott verebek hullottak a hóra. Nehéz volt megbarátkozni új lakóhelyével olyan embernek, aki otthon azt se tudta, hogy mi az az álcázás. A befagyott folyó partján ásott fedezékből a lakók bizony ok nélkül nem igen dugták ki az orrukat, mert az ellenség két oldalról is tűz alatt tartotta őket. Hozzájárult a nehézségekhez gyenge orosz nyelvismerete, a katonai szokásokban való járatlansága és természetes félszegsége is. Juldas magábazárkózott. Semmi sem sikerült neki, minden kiesett a kezéből és amikor a rajparancsnok leszidta, mert rosszul teljesítette a parancsot, csak pislogott és szomorúan nézett az új emberekre, az ismeretlen vidékre.

A háborúban nem szeretik a tétlen embereket. Juldasra is ferdén néztek, kigúnyolták és ugratták. Ez még inkább eltávolította az emberektől.

Történt egyszer, hogy a törzsőrmester Sztupin parancsnoksága alatt néhány katonát küldött hátra élelmiszerért a hadtáphoz. Sztupin kérésére beosztották hozzá Juldast is. A jószívű Sztupin beszélgetni próbált vele. Már előbb is meg-

kísérelte, mert úgy gondolta, hogy mint kommunista, köteles segíteni az újoncnak. De valahogy nem ment a dolog. Juldas mindenre csak igennel vagy nemmel válaszolt és viszahúzódott, mint csiga a házába.

A hadtáphoz vezető út a jéggel borított, kanyargós folyó mentén vezetett. Metsző, hideg szél fújt.

— Ha fúj a szél, fedd be az arcod. Érted? No, ha érted, akkor pedíg fedd be! Még megfagyhatsz — mondotta Sztupin Juldasnak, majd zsebéből újságpapirost szedett elő és megmutatta, hogy ilyen esetben miként kell papírból védőmaszkot készíteni szél és fagyás ellen.

Majd dohánnyal kínálta meg, erről-arról elbeszélgetett vele és hirtelen kiderült, hogy Juldas már harmadik hónapja nem tudja, mi történik otthon nagyszámú családjával, akitől egyetlenegyszer sem kapott hírt. Levelet azért nem kapott, mert Juldas szintén nem írt haza. A felesége orosz nő volt, olvasni kazahul nem tudott, az orosz betűvetést pedig ő nem értette. Szégyelt megkérni mást, hogy írjon helyette.

Sztupin csak fejét rázta: hej, barátom, miért hallgattál ennyi ideig? A raktárban azután — amikor a kocsira felrakták a konzerves ládákat és a fagyasztott bárányokat — egy darab papírt szedett elő és ráparancsolt Juldasra:

— No földi, most aztán mondd meg, hogy mit írjak! Mester vagyok a levélírásban, a fél század énrám bízza a leveleit.

Juldas szavai nyomán azután hosszú levelet írt Kazahsztanba a frontéletről. Szokásos katonalevél volt, amely megemlítette az összes rokonokat és ismerősöket, kérdezősködött mindenfajta otthoni dolgokról, apróságokról, amelyek közel állnak az ember szívéhez. Végül számtalan üdvözlettel és jókívánsággal zárult.

Kiderült, hogy Sztupin valóban mestere az írásnak, mert amikor a végén a levelet hangosan felolvasta, mind Juldas, mind az ügyeletes raktáros, sőt még az írnok is nagy figyelemmel hallgatta. Mindegyiküknek az otthoniak jutottak eszébe. A különösen megható részeknél még bólogattak

is. Útközben — hogy időt ne veszítsenek — elvitték a levelet a tábori postahivatalba. A levél az első gépkocsival elhagyta a vidéket, ahol sivítottak a golyók és ropogott a fagy, és elment oda, ahol már elolvadt a hó és kinyílott a barackvirág.

Amikor azután egy hónap mulva megjött a válasz, Juldas egyszerre felélénkült, kiegyenesedett, alakja valahogy feszesebbé vált, szeme vidámabban fénylett, és ha jól megnézték, kiderült, hogy nem is álmos, hanem éber, sőt ördögien ravasz szeme van. Egyszóval magához tért. Sztupinhoz pedig — aki most már időről-időre írta neki a leveleket — annyira ragaszkodott, hogy állandóan mellette volt mind a harc, mind a pihenés óráiban.

És íme, tartós frontbarátság fűzte össze ezt a három egészen különböző embert.

Amikor Sztupint felderítésre vagy az ellenséges vonalak mögé küldték, hogy „nyelvet" szerezzen, mindig igyekezett magával vinni a gyors, találékony, tréfacsináló Galaulint és az idősebb Juldast, aki lassúsága ellenére felbecsülhetetlen értékű embernek mutatkozott ilyen dolgokban. Nyugodt volt mint a kő, kitartó, jó lövész és órákig is lesben állt teljes mozdulatlanságban.

A földkunyhó ugyanazon sarkában telepedtek meg, közös priccsen aludtak, egyszerre vették fel a kenyeret és a vodkát, egy csajkából ették és talán csak a dohányukat tartották külön zacskóban.

De az igazi barátság nehéz percekben állja ki a próbát. Ez a perc a barátok számára akkor jött el, amikor az újévi harcok után végre elesett Velikije Luki és a német helyőrség maradványai megadták magukat.

A hadosztály élcsapatát alkotó ezred, áttörve az ellenséges védelmet, gyorsan haladt előre, kiaknázta az áttörés sikerét: éjjel-nappal harcolva vonult előre. A német védelmi vonalak, amelyeket tüzérségünk szétvert és elsöpört, már messze az ezred mögött maradtak. Ekkor hirtelen kiderült, hogy az ezred előtt — amely a dombok között igen keskeny

úton haladt előre — egy erős német kiserőd áll és tűz alatt tartja az egész terepet.

Az ezred megkísérelte, hogy felderítő századával, — amelyet egy rohamszakasszal erősítettek meg, — menetközben számolja fel a kiserődöt. De a kiserőd négy géppuskáját olyan ügyesen állították fel és tüzük annyira erős volt, hogy a támadás megtorpant és az előörsök kénytelenek voltak visszafordulni. Az előrenyomulás megakadt.

Ekkor ismét a tüzérség vette át a szót. A kísérő ágyúk egy óra hosszat lőtték az akadályt. Nem sajnálták a lövedéket. Amikor eloszlott a feldobott föld sűrű felhője, a kiserőd helyén csupán gerendamaradványok, a robbanásoktól felszántott hó és szétfreccsent földdarabok maradtak. Ekkor a gyalogság támadásra indult. De a romok hirtelen éledni kezdtek. A négy géppuska sűrű tüze ismét földre szorította a támadókat. Közben egyre sötétedett. Tétlenségben teltek a percek, amelyeknek értékét csak az ismeri, aki már volt támadásban. Egymásután érkeztek a hadosztályparancsnokság futárjai. A tábornok türelmetlenkedett.

Az ezredparancsnok maga ment ki az első századhoz és felszólította a vadászokat, hogy az éjszaka leple alatt semmisítsék meg az ellenséges kiserődöt.

— Éjszaka nem fog sikerülni, de reggelre eltakarítjuk — mondotta Pjotr Sztupin.

— Miért csak reggelre?

— Az éjjel világos és hideg lesz. Azonkívül a német éjszaka ijedős és több őrszemet állít ki. Reggelre azonban már gyanútlanabb és azonkívül reggelre köd is lesz.

— Honnan tudja, hogy köd lesz? — kérdezte az ezredparancsnok.

Elismerte Sztupin érveinek helyességét, de már szeretett volna minél előbb leszámolni az akadállyal és jelenteni a tábornoknak, hogy ismét támadásba lendültek.

— Látja ezt, alezredes elvtárs? — és Sztupin megmutatta köpenye ujját, mely szürkéllett a dértől.

Reggel felé Sztupin elkészült tervével. Galaulinnak könnyű géppuskával meg kell közelítenie az erődöt, jól fe-

dezni és beásni magát és úgy belőni a lőréseket, hogy magára vonja a németek figyelmét és tüzét. Ugyanezen idö alatt Sztupin és Juldas géppisztolyokkal és rohamkésekkel felfegyverkezve megközelítik az erődöt, megkerülik, váratlanul megjelennek a kijárati ároknál, elintézik az őröket, ha vannak ilyenek, az erőd legénységét pedig géppisztollyal megsemmisítik.

A terv jó volt és kezdetben minden simán is ment. Galaulinnak minden különösebb nehézség nélkül sikerült magáravonnia a németek tüzét. A barátok a hóban kúsztak előre és már meg is közelítették a kiserődöt, amikor hirtelen olyan véletlen szólt közbe, amelyet sem ők, de a helyükben más sem láthatott előre. Egy eltévedt golyó — amely egy kőről „gellert" kapott — súlyosan megsebezte Sztupint a nyakán. Vértől borítva, eszméletlenül bukott a hóba, még csak annyi ideje sem maradt, hogy valamit szóljon, vagy gondoljon.

Akkor tért magához, amikor Juldas — aki szíjjal magához kötötte — négykézláb kúszva hátravitte. A barátok ekkor vesztek össze először életükben.

— Hagyjál itt, Juldas, hagyjál, nemsokára felszáll a köd.

— Hallgass, Pjotr, hallgass! — mondotta sóhajtva Juldas és továbbkúszott, maga után húzva barátját és a két géppisztolyt.

— Én vagyok a parancsnok és megparancsolom neked, hogy hagyjál itt. Teljesítsd a parancsot, Nahtangov elvtárs! Nézd, hogy ritkul a köd.

— Te vagy a parancsnok, Pjotr, de Juldas nem hagyja ott sebesült parancsnokát. Juldas teljesíti a kitűzött feladatot, parancsnok elvtárs, ha nem volna köd, még akkor is.

Juldas elvitte barátját egy fenyőfa alá, betakarta köpenyével, maga pedig felcsatolta géppisztolyát és visszakúszott.

A fekete aknatölcsérektől felszaggatott, szomorú dombok felett szétáradt a tiszta, fagyos reggel citromsárga fénye.

A köd csakugyan felszállt. A nap sápadtan ragyogott. A hó alól kibukkanó kis bokrok jól látszottak a fagyos napsütésben. Galaulin folytatta a németek figyelmének elterelését, időnként tüzelt rájuk, de most már lehetetlen volt észrevétlenül a kiserődhöz kúszni.

Ekkor Juldas nekifogott, hogy kezével árkot ásson a mély hóba. Ásott, a havat lábaival hátralökte, mint a vakond és ebben az árokban észrevétlenül, lassan előrehaladt. — Talán egy fél métert tett meg egy perc alatt. Szenvedett, ahogy kezével vájta a szúrós havat. Kezei meggémberedtek, arcát csípte a hó, de Juldas türelmes és szívós volt. Érezte, hogyan ver testében a szíve, de csak ásott, egyre ásott. Ásott egy órát, két, három órát... mindaddig, amíg kemény földbe nem ütközött. A német árok mellvédjéhez érkezett.

Egy kicsit pihent, mohón lenyelt egy kevés havat és a körülötte uralkodó csendből megállapította, hogy az árok üres. Juldas kivárta a pillanatot, amikor Galaulin tűzharca a németekkel fokozódott, akkor elővette kését, szájába vette, lecsapta a géppisztoly biztosítékát és gyorsan, macskaugrással beleugrott az árokba és mozdulatlanul végigfeküdt a földön.

Most már megértette a német kiserőd titkát. Ide, a mély oldalárokba jöttek át a németek, amikor a tüzérség lőtte őket.

Néhány óvatos, nesztelen lépés után Juldas elkerülte az összekötő járatot és a kanyarban szinte beleütközött a német őrszembe. Mielőtt a meglepett német megmukkanhatott volna, a rohamkés már markolatig mellébe hatolt. Juldas átugorva a németet, most már a kiserőd szétlőtt bejáratánál termett. A puskaporszagú félhomályban a német katonák rövid sorozatokat adtak le géppuskáikból. Juldas egy kézigránáttal elintézte az egész géppuskafészket.

Amikor Galaulin árkában meghallotta a robbanást, azonnal rájött, hogy mi történt a kiserődben. Megragadta fegyverét és előretört. Életében először tüzelt menetközben könnyű gépfegyverrel. Éppen idejében ért oda, néhány másodperccel korábban, mint ahogy az ellenséges erősítés oda-

érkezett volna a hátrább fekvő futóárkokból. Az ügyes katonáknak most már könnyebb volt a dolguk. Az árkok kanyarulatainál feltartóztatták a németeket, az odasiető szovjet rohamszázad pedig végkép megsemmisítette őket.

Ilymódon nyitott utat a három barát a támadó ezrednek.

A három barátot néhány nap mulva a tábori kórházban láttam, ahol Nahtangov és Galaulin — akiket éppen előző nap tüntettek ki a Vörös Zászló rendjellel — meglátogatták a sebesült Sztupint. Mindketten csendesen, kezüket térdükön nyugtatva ültek a sebesült tábori ágya mellett. Előttük, újságpapírra kiterítve, fehér kétszersült, mahorkadohány, kolbász, vaj és cigaretta. Mindezt tegnap, kitüntetésük napján kapták és mindent, a legutolsó darab kétszersültig, elhoztak sebesült barátjuknak. Ünnepélyesek és fontoskodók voltak. Sztupin pedig, — akit saját szavai szerint „a sebesülés már szabadságolt", — vidáman majszolta a kétszersültet, erős fogaival rágta a kolbászt és rámordult barátaira:

— Mindent elhoztak, de a legfontosabbat nem adják ide. És még barátnak nevezik magukat.

A „legfontosabb" ott lotyogott Juldas alumíniumkulacsában. A barátok közös megegyezéssel elhatározták, hogy megőrzik Sztupin felgyógyulásáig, addig az ünnepélyes óráig, amikor kijön a kórházból és őt is rendjellel tüntetik ki. Pedig — tekintettel a komoly sebre — bizonyosan jóideig kell még várniok.

— És azt hiszi, nem őrzik meg addig? Megőrzik. Vágják le a fejem, ha nem. Ezek már olyan gyerekek! — harsogta tele Sztupin az egész kórtermet, ahogy a kórháznak berendezett közönséges paraszthazat elnevezték.

És a kórterem minden sebesültje, az öreg sebészorvos és a fiatal ápolónővér — akinek arca olyan piros volt, akár a paradicsom és fürtös a feje, mint a karácsonyi babáé — mosolyogva nézte a három barátot.

EGY EPOSZ SZÜLETÉSE

Egy frontmögötti, hóborította völgyben — amelyet alacsony fenyőfaerdő védett a széltől és az ellenséges megfigyelők pillantásaitól — érdekes jelenetnek voltam tanuja.

A támadó zászlóalj éppen rövid pihenőt tartott. Három kazah katona — zömök, szélesarcú fickók, akiken a köpeny úgy állott, mintha zsákot húztak volna magukra — a többiektől félrevonultan, a gránátszaggatta erdőben a tábortűz mellett kását főzött. Egyikük a szortyogó kásával teli kondért figyelte, a másik száraz gallyakat rakott a tűzre, a harmadik pedig — egy idősebb, ráncos, barnaarcú ember — egy fatönkön ült, puskáját térdén nyugtatta és figyelemmel nézte a tüzet, amelyen ropogtak a száraz gallyak.

Egyszercsak a barnaarcú katona csendesen himbálni kezdte magát és éles, magas hangon rázendített egy elnyujtott sztyeppei dalra, amely úgy hangzott, mint a süvítő szél a fenyőfák tetején. Egyre hangosabban énekelt, ujjaival a puska agyán verte a taktust és a magas hangoknál behúnyta szemét.

— Tudja, kiről énekel? Malik Gabdulin őrnagyról. Hallott már róla? A Szovjetunió Hőse. A napokban volt nálunk, itt a zászlóaljnál — magyarázta a szikár, széltől cserzett, téli napsütéstől lebarnult arcú, de fiatalos Klimov hadnagy. Fejét kissé elfordította, úgy hallgatta a dalt, majd sorra lefordította mondatait.

— Arról énekel, hogy Malik vitéz, erős, bátor, ravasz, mint a sztyeppei róka. Hogy a füle, mint az oroszláné: az ellenséget már sok versztnyi távolságból is észreveszi. Hogy szeme olyan éles, mint a sasé: meglátja az ellenséget, bárhogy is rejtőzzék. Keze sohasem fáradt bele a fasiszta sakálok irtásába. Mert olyan kéz ez, hogy minél erősebben üt vele, annál inkább megnő vitézi ereje. Arról énekel, hogy a németek már Malik vitéz puszta láttára is megfutamodnak...

Csengett, zengett, szállt a dal, mint az erdei pacsirta éneke, csendesen és tisztán. Mint a mágnes, vonzotta magához a kazah katonákat és tiszteket. Egyre nagyobb tömeg gyűlt a tábortűz köré, de a katonát annyira elragadta saját éneke, hogy közülünk senkit nem vett észre. Kerek, himlőhelyes arcára ideges ráncok gyűltek. Mintha egy hangra figyelt volna, amely a levegőből csak neki szólt és ezt dalban akarta volna továbbítani a többieknek. A dal még azokat is magával ragadta, akik nem értették a szöveget. A kazahok pedig olyan figyelemmel hallgatták és úgy elmerültek benne, hogy nem is vették észre, amikor a kondérból sisteregve kifutott a forró kása és gőzölve csöpögött a kialvó tábortűzre.

— Arról énekel, mennyire szeretik Malikot a kazah sztyeppén. Minden apa irígyli az ő apját, minden anya tiszteli az ő anyját. A lányok róla álmodnak és róla énekelnek. Arról énekel, hogy maga Sztálin is ismeri Malikot, megdícsérte és Moszkvából aranycsillagot küldött neki. És most Malik járja a lövészárkokat, magával hozta a sztálini szavakat. Beszédét minden nép harcosai megértik, mert egyenesen a lelkükhöz szól. Arról énekel, hogy ő maga látta és hallotta Malikot. Malik azt mondotta neki, ha jól harcolnak, akkor a drága sztyeppén örökké dalokat énekelnek majd róluk, ahogy most is énekelnek a mult vitézeiről: Koblandáról és Mahambetről...

A dal egy magas hangnál hirtelen megszakadt. Az énekes fáradtan és kissé zavartan elhallgatott. Rögtönzésének bája sokáig csengett még a fülekben. A tömeg csak

lassan oszlott szét és az elgondolkozott bajtársaknak sem jutott eszükbe, hogy megmentsék a kifutott kása maradványait.

— Tudja, milyen szerencsések vagyunk? Láttuk egy új eposz születését! — mondta izgatottan Klimov hadnagy. Beismerte, hogy ez a dal visszavitte a béke napjaiba, amikor még irodalmat adott elő az egyik Alma-Ata-i középiskolában. A szünidőben pedig a sztyeppéket járta, hogy az elhangzotthoz hasonló dalokat összegyüjtse.

— Így születik az új eposz, a Honvédő Háború eposza — tette hozzá. — Nem ismeri Gabdulin őrnagyot?

Ismertem Malik Gabdulint. Nem egyszer találkoztam vele a fronton, pihenők alatt, és tőle magától és elvtársaitól tudtam a tiszt nem túlságosan eseménydús és egyáltalában nem meseszerű, de valóban érdekes élete történetét.

Persze, sem Malik apja, az öreg Gabdulla Elemeszov, írástudatlan, állattenyésztő kolhozparaszt, sem ő maga soha nem gondolta, hogy Malik Gabdulin még életében kazah rege hősévé válik. A szovjet ifjú, a hajdani pásztorgyerek, most egyetemi magántanár és ismert néprajzi kutató. Hazájában már több nagy tanulmányt tett közzé a kazah eposzról.

A háború kitörésének idejében Malik keményen dolgozott disszertációján. A disszertáció már majdnem elkészült. Barátai az egyetemen — irodalomtörténészek és nyelvészek — jónak találták. Még csiszolni akart rajta. Ekkor alakult meg Alma-Atában a kommunista hadosztály. A város legjobbjai önként jelentkeztek. Malik félretette kedvenc munkáját — amelyen több mint két éve buzgón dolgozott — jelentkezett a kerületi pártbizottságnál és kérte, hogy közlegényként küldjék ki a frontra. Nehéz idők voltak, nem vitatkoztak vele. A fiatal tudós egyenruhát, csajkát, kenyérzsákot és sorozatlövő puskát kapott. A hadimesterséget sietve kellett elsajátítania, mert a front újabb és újabb tartalékokat követelt.

A Moszkva ellen irányuló német támadás hevében a fiatal tudós hadosztályával egyenesen — szinte a vasúti

kocsiból — a tűzvonalba került és az agyagos, fagyos árokban — amelyet sietve vájtak a Ruza-folyó meredek partja mentén — végezte el a kemény katonaiskola első évfolyamát. A század, amelynek Malik politikai vezetője volt, szakaszonként állt fel a folyó keleti partján. Az ő szakasza — amelyben azután helyettesítenie kellett az elesett parancsnokot — a balszárnyat védte. A kapott parancs határozott volt: nem szabad átengedni a németeket a folyón, minden áron tartsák magukat. Hátuk mögött Moszkva volt.

Az első harc, amelyben Malik résztvett, majdnem megszakítás nélkül egy egész napon át tartott és igen heves volt. Egy német század ott akart átkelni a folyón, ahol az ő részlege harcolt. Beengedték a folyóba, majd felülről géppuskatűzzel árasztották el a németeket. A fekete, hidegen párolgó őszi víz csendesen vitte magával az ellenség hulláit.

Ez többször is megismétlődött. A fiatal tudós minden egyes újabb támadásnál — a háborút eddig csupán könyvekből és filmekből ismerte — biztosabbnak érezte magát a számára olyan szokatlan parancsnoki szerepben. Parancsai világosabbak lettek és csendes hangja keményebben csengett.

Estére, amikor már az utolsó támadást is visszaverték és arra kényszerítették a német század maradványait, hogy visszavonuljanak, a szembenlévő part gerincéről elküldte az összekötőt, hogy jelentse a századparancsnoknak: a feladatot végrehajtották, újabb parancsot várnak. A harcban eltöltött idegfeszítő nap után Malik fáradtságot érzett, óvatosan és aggályosan nézett a sötétbe. Nem minden csodálkozás nélkül figyelt fel arra, ami nappal a csata hevében figyelmét elkerülte. A lövések, amelyek tompán visszhangzottak a nedves levegőben, valahogy a háta mögül hallatszottak. Még tapasztalatlan volt és nem igen értette meg, hogy mit jelent ez.

Ekkor Malik Kovalenko őrmestert hivatta, egy hatalmas termetű férfit, aki nemrégiben még Kazahsztan egyik első kolhozának volt az elnöke. Malik még a vonatban barátkozott össze vele és nyugodt optimizmusáért nagyon megszerette.

— Makszim Danyilovics! — szólt hozzá nagyon is civil hangnemben. — Menj el, barátom, a parancsnokságra. Mit alszanak ott? Se összeköttetés, se parancs. És tudd meg, hogy mi az a lövöldözés ott a hátunk mögött!

— Megyek, Gabdulin elvtárs — válaszolta ugyancsak civilesen az őrmester — csak... úgy gondolom, hogy nagyon gyengécskén áll az ügyünk. Nem nagyon tetszik nekem ez a lövöldözés.

Kovalenko vagy két óra mulva tért vissza sápadtan, tépett köpenyben, tetőtől talpig sárosan és némán nyujtott át Maliknak egy véres párttagsági könyvet. Malik csak nehezen tudta felnyitani az összeragadt borítólapot: a századparancsnok tagsági könyve volt. A németek áttörtek a folyón és bekerítették a jobbszárnyon lévő szakaszokat. A századparancsnok is elesett. Az összekötő holttestét is látta Kovalenko az úton. Az őrmester, hogy visszatérhessen állásába, egy kilométert mászott a ködben a fagyos földön, nem egyszer a németek közvetlen közelében.

— Mit csináljunk most, parancsnok? — kérdezte Danyilovics és a tábortűz felett melegítette nagy, elkékült és összekarcolt kezeit.

A tegnapi tudós még nem vetkőzte le azt a szokását, hogy az életben mindent gondoson kielemezzen. „Mivel rendelkezem most?" — kérdezte magától. — A szakaszban negyvenhárom ember maradt. Az egy napra kiadott élelmiszer fogytán van. Az emberek a zsebük sarkából összekapargatott utolsó dohánymorzsákat szívják. A németek a hátunkba kerültek. Ki tudja, vajjon sikerült-e nekik messzire túlhaladniok a folyón?... Elvonulni? De hiszen tegnap bevetett szakaszával egy egész ellenséges századot győzött le. Az elmúlt nap katonát csinált Malikból. Az utolsó parancs, amelyet harminchat órával ezelőtt először kapott, megkövetelte, hogy az utolsó emberig kitartson. A parancs pedig parancs.

— Őrmester elvtárs, körvédelmi vonalat építeni! — mondotta Malik most már katonásan barátjának.

Belevágták a lapátokat és ásókat a fagyott, agyagos földbe.

Másnap a szakasz egész napon át harcolt. A németek három, gyalogsággal megrakott gépkocsit vittek le egészen a folyóhoz. Ezt a fenyőfán ülő megfigyelő még idejében jelentette. A légvédelmi részleg — kemény gyerekek, Alma-Ata-i lakatosok — áttörte magát a vízhez és sikerült a gépkocsikat felgyujtaniok, még mielőtt azok lefékezhettek volna. A géppuskások állandóan lőtték a lángoló ponyva alól kiugráló gyalogosokat. Ez eddig simán ment. A sors egyelőre megkímélte a tapasztalatlan szakaszt. De hamarosan megváltozott a helyzet. A németek, úgylátszik, rájöttek, hogy nem egy maréknyi emberrel, hanem egy nagyobb egységgel van dolguk, amely beszorult. Változtattak tehát taktikájukon. A szakaszt békében hagyták, csupán időnkint árasztották el ritka tűzzel. De ugyanakkor, amikor a német század maradványai tűzharcban állottak Malik embereivel és megakadályozták, hogy azok felemelkedjenek az árkokból, a többiek feljebb átkeltek a folyón.

Ez hirtelen derült ki. Hátuk mögött hernyótalpak csörömpölését hallották és Malik meglátta a tankot, amelyen ott sötétlett az eddig ismeretlen fekete kereszt. A tank fenyegető zúgással haladt előre a mezőn. Rátiport az égerfabokrokra és igyekezett a szakasz hátába kerülni. Útközben sűrűn tüzelt ágyújából. Géppisztolyos németek fedezték. Acéláradatként zúdultak utána. Egyik csoportjuk a páncélzaton ült, a másik előreszegzett fegyverrel követte.

— Jobbról tank! Gránátokat előkészíteni! Gyalogságra élénk zárótűz! — Maliknak alig volt ideje kiadni ezt a parancsot, amiközben kínlódva igyekezett visszaemlékezni, hogy ilyen esetekre mit is ír elő a gyalogsági harci szabályzat.

Kiragadta a puskát egy elesett katona kezéből és fejét leszegve, az összekötő árkon át arrafelé rohant, amerre a tank tartott.

Még mielőtt a parancs szavait továbbíthatták volna, a jobbszárny katonái már harcban állottak. A tank eljutott

az első árokig, ott megállt és forogni kezdett maga körül. Nyilván szét akarta taposni a szűk földrésben ülő embereket. Nehéz tank volt. A légelhárítók rálőttek, de lövedékeik átható sivítással, szikrát szórva pattantak le az acélpáncélról. A német géppisztolyosok igyekeztek beszökenni az állás mélyébe.

Egy pillanatig Malik reménytelennek látta a helyzetet. Az acélszörnyeteg legyőzhetetlen és semmi sem mentheti meg őket; kigombolta pisztolytáskáját, hogy bármelyik pillanatban előránthassa a pisztolyt. Kész volt szovjet emberhez méltó módon, becsülettel harcolva meghalni. De a következő pillanatban egyszer és mindenkorra meggyőződött arról, hogy a háborúban nincsenek megoldásnélküli helyzetek.

A főárokból, amely fölött a hernyótalpak keringtek, egy pillanatra övig felbukkant Vaszilij Kondratyevics Saskónak, a század pártszervezőjének alakja.

Az egész csak egy pillanatig tartott. De Malik látta, hogy valamit kiabál és suhint a kezével. Robbanás hallatszott. A nehéz gép tűz- és füstgomolyagba merült, megállt, majd sérülten, de még mindig tüzelve előrekúszott. Ekkor a széttaposott árokból mégegyszer felemelkedett Sasko, most már véres fejjel. Ismét suhintott a karjával. Valahonnan a tank mögül fekete füst tört az ég felé. A robbanás megremegtette a földet. Az acélszörnyeteget hirtelen vad, lobogó láng borította el, mintha celluloidból, nem pedig acélból készült volna.

— Elvtársunkért! Pártszervezőnkért! Vaszilij Saskóért! Irány a gyalogság, tűz! — ordította Malik és ismét megnyomta puskája ravaszát.

Lőtt, töltött, mindaddig, amíg a német géppisztolyosok — akik megvetették lábukat az első ároknál — vissza nem futottak. Ekkor Malik megfeledkezve a veszélyről, kiugrott az árokból. Nem látta a robbanásokat, nem hallotta a golyók fütyülését, semmit sem hallott. Megforgatta feje felett a puskáját és lelkesen így kiáltott:

— Irány a visszavonulók! Saskóért! Vaszilij Kondratyevicsért! Tűz! Tűz!

A lelkesedés átragadt a katonákra is. Olyan tüzet nyitottak, mintha nem is egy elgyötört szakasz maradványa, hanem teljesen friss század harcolt volna.

Malik szakasza még egy napig kitartott az ellenség gyűrűjében. A németek, kihasználva sikerüket, egyre jobban eltávolodtak a folyótól és a maroknyi ellenállóval szemben csupán egy kisebb egységet hagytak hátra. A katonák már elfogyasztották a kétszersültet, dohány helyett erdei mohát szívtak és utolsó töltényeiket lőtték ki. A szakaszban mindössze huszonkét ember maradt, a frontvonal pedig annyira keletnek távolodott, hogy a tüzérségi harc hangjai már csak úgy hallatszottak, mint egy távolban futó vonat dübörgése. Céltalan lett volna az állást tovább tartani. Malik elhatározta, hogy áttöri a gyűrűt és eljut hadosztályához.

Éjszaka eltemették a halottakat, elvették fegyvereiket és párttagsági könyvüket. Amikor azután reggel felé fagyos köd ereszkedett le a parlagon heverő, háborúszaggatta mezőkre és a katonák egyenként kúszva kijutottak az ellenséges gyűrűből, úgy tetszett, mintha úsznának a nedves ködben.

Beszivárogtak az erdőbe és ott felsorakoztak. Malik kijelentette, hogy áttörnek hadosztályukhoz és kiadta a parancsot: „Előre!" Az emberek elindultak a távoli ágyúdörgés irányába.

Három napon át vezette szakaszát erdőkön, mocsarakon át, elkerülve az utakat, csupán iránytűjével és a távoli ágyúdörgésből tájékozódott. Az éhes emberek, akiknek szájában már negyedik napja nem volt egy falat sem, meneteltek, előörsöket küldtek ki és biztosították a szárnyakat.

Vitték, vonszolták maguk után a géppuskákat. Ágakhoz erősített sátorlapokon szállították a sebesülteket. És ehhez a kis csapathoz, amelynek parancsnoka vaskézzel tartott fegyelmet, úgy vonzódtak és tapadtak a viszavonuló egységek katonái és parancsnokai, akik egymagukban igye-

keztek kitörni a bekerítésből, mint vasszilánkok a mágnesezett acéldarabhoz.

A harmadik napon Malik csapatában már 187 katona volt 12 nehéz és 10 könnyű géppuskával, megfelelő mennyiségű lőszerrel. De nem volt egy falat kenyerük, egy morzsa dohányuk sem.

Most az éhség lett a főellenség. A menetelés egyre nehezebbé vált. Az emberek bukdácsoltak, alig vonszolták magukat és a menet az erdőben hosszú, szakadozott uszályként nyúlt el. A pihenők alatt a katonák levágódtak a fagyos földre és nagy erőfeszítésbe került azután, hogy újra felállítsák őket. Egyre hangosabban és gyakrabban hallatszottak olyan hangok, melyek szerint együttesen, ilyen tömegben nem tudnak kijutni. Jobb lenne szétoszolni és mindenki egyenként, saját kockázatára kísérelje meg a kitörést. A sebesülteket valahol ott kellene hagyni a faluban, a géppuskákat használhatatlanná kellene tenni, majd eldobni, Egy elgyengült katona már el is dobta fegyverzetét.

Malik hosszabb pihenőt rendelt el. Ezalatt összehívta a kommunistákat és komszomolcokat. Közölte velük elhatározását: minden eszközzel megőrzi a csapat egységét és vissza nem riadva semmitől, megszakítás nélkül vonul előre. Az erőseknek vezetniök kell az elgyengülteket, vinniök kell a fegyvereket és szállítaniok a sebesülteket. A kommunisták és komszomolcok kötelesek ebben példát mutatni. Kijelentette, hogy a pánikkeltőket és rendbontókat a helyszínen követi agyon. De még igen erősen élt benne a civil. Döntését szavazás alá bocsátotta. Minden kéz a levegőbe emelkedett: „Igen". Ekkor Malik megparancsolta a kommunistáknak és komszomolcoknak, hogy reggelre a csajkákban forraljanak vizet, mosakodjanak és borotválkozzanak meg, ruháikat és fegyvereiket hozzák rendbe.

Hajnalban, egy erdei tisztáson, a szürkéskék fenyőfák tövében felsorakozott az egész csapat. Malik vigyázzt vezényelt. A katonák kihúzták magukat. De micsoda katonák voltak ezek! Köpenyük, sapkájuk tépett és lyukas volt az erdei vándorlástól. Arcuk borostás volt és kormos a tábor-

tüzek füstjétől. Mélyen beesett szemük lázasan fénylett. Alig álltak a lábukon. Néhány katonának észrevehetően remegett a térde, mégis álltak, könyökükkel szomszédjukra támaszkodva. Ezek között a megkínzott, fáradt emberek között fegyelmezettségükkel, bizakodó magatartásukkal, tisztaságukkal és borotvált arcukkal kitűntek a kommunisták és komszomolcok, közülük is különösképp az óriás Kovalenko, aki valahonnan ravaszul még viaszt is szerzett, amivel kitisztította a csizmáját. Malik tekintete egy pillanatra megpihent a fénylő csizmákon. Kovalenko csizmái keményen álltak a havon és Malikot hirtelen vidámság fogta el.

— Jelentették nekem, hogy közületek néhányan úgy gondolkodnak, hogy fel kellene oszlatni a csapatot és egyenként áttörni. Oszoljunk talán fel? — kérdezte Malik és szép, fekete, szűkvágású szemével végignézett a katonák fáradt arcán.

A katonák csodálkozással és értetlenséggel vegyes figyelemmel néztek rá. De egynémely arcon együttérzést látott, valaki jóváhagyólag bólintott a fejével. A csapathoz újonnan csatlakozott katonák egyike azonban — kistermetű, borostásállú legény, aki katonasapka helyett parasztkucsmát viselt, — valamit suttogott szomszédainak.

— No, beszéljen csak hangosabban! — parancsolta Malik.

— Azt mondom, hogy igaz, jobb lenne szétoszlani. Hát keresztül lehet csúszni a fronton ekkora tömeggel...? Egyenként könnyebb lenne.

A sorokon zúgás futott végig. Malik megértette, hogy ez a kistermetű katona , aki a hosszú úton elvesztette katonás voltát, kimondta azt, amit még jónéhányan gondoltak azok közül, akik nemrégiben csatlakoztak a csapathoz. Ott állt és csendesen topogott kopott csizmájában, amelyre már többnapos piszok tapadt. Malik pillantását ismét magához vonzották Kovalenko őrmester tompán fénylő csizmái, a havon nyugodtan és szilárdan álló lába. Észrevett egy mellette heverő seprőt. Nyilván a katonák seperték el vele tegnap a tábortűz körül a havat. És ekkor elgondolkozott azon, mit

válaszoljon ennek a kistermetű, meneteléstől elkínzott, éhségtől remegő katonának. A hajdani néprajzi kutatónak eszébe jutott egy régi mese, amely megtalálható minden népnél. Felvette a seprőt, kivett belőle egy szálat, odaadta a kis katonának és megparancsolta, hogy törje el. A katona csodálkozva nézett a parancsnokára. Nyilván azt gondolta, hogy megbolondult az éhségtől. Mégis engedelmeskedett és könnyen eltörte a seprőszálat. Ekkor Malik odanyujtotta neki az egész seprőnyalábot.

— Törd el!

A seprőnyaláb meghajolt, de nem tört el.

— No még! — parancsolta Malik.

Az elkínzott emberek szakadozott nevetése hangzott fel minden oldalról: nyomjad, no, szorítsd, ne sajnáld...

— Nyomjad no, törd el! Mi az, nem megy? — kiabáltak minden oldalról a katonák és parancsnokukra néztek. Kezdték megérteni, hogy az mire célzott.

— Hát így vagyunk mi is: amíg együtt vagyunk, ameddig van közöttünk fegyelem, semmiféle ellenség nem tud megtörni bennünket — magyarázta meg Malik és keményen hozzátette: — Az első embert, aki lemarad a csapattól, én magam lövöm agyon! Megértettük? Sorakozó!

Az este kiküldött felderítő jelentette, hogy az úttól jobbra egy ép, fel nem égetett, de németektől megszállt falu van. A felderítő, Kovalenko őrmester beszámolt még arról is, hogy a faluban — a látható jelek szerint — valamilyen hadtápellátó oszlop tanyázik. Nagy raktárakat és az utcákon fogatokat látott. Habár a falut erősen őrzik — őrszemek állanak mindenfelé — mégis eléggé védtelen. A németek legtöbbje tábortüzek mellett melegszik és el lehet mellettük surranni. A jelentés befejezéseképpen az őrmester a zsebéből egy üveg tejet meg egy karéj kenyeret vett elő és átnyujtotta a parancsnoknak.

— Egye meg! Magának hoztam. Asszonyok adták az útra. Hű, de várnak már bennünket!

— Add oda a sebesülteknek — mondotta Malik a térkép fölé hajolva és úgy tett, mintha az étel nem nagyon

érdekelné. Pedig a kenyér illatától összefutott szájában a nyál és forogni kezdett vele a világ.

Elhatározta, hogy megkockáztatja a támadást a falu ellen és harccal szerez élelmet a németektől.

A támadás tervében — amelyet éjszaka gondolt ki — a rajtaütésnek és a ravaszságnak kellett pótolnia a hiányzó erőt. Reggel felé azután, amikor az erdőben még sötét volt és a falu alig kezdett ébredezni, a kemény és hideg hómályban, abban az órában, amikor az emberi álom különösen erős, a csapat nesztelenül megközelítette a falut és összes géppuskáiból egyszerre árasztotta el tűzzel. Alig hangzott fel az erdőben a lövések zaja, a katonák négy irányból hurrá-kiáltásokkal törtek előre, az őrséget elsöpörték és rövid, szuronyos kézitusa után eldöntötték a csata sorsát. A németek megfutamodtak. Mintegy félszáz halottat vesztettek, otthagyták felszerelésüket és ami a legfontosabb: az élelmiszert és fegyverraktárakat. Huszonhét német megadta magát.

Malik parancsot adott a katonáknak, hogy töltsék meg kenyérzsákjukat élelmiszerrel és dohánnyal, a tartalék élelmiszert pedig rakják fel a német szánkókra, amelyeket egy raktárban találtak. Ugyancsak a szánkókra állítsák fel a géppuskákat is, fektessék oda a sebesülteket, a szánkók elé pedig fogják be a fogoly németeket. Amit pedig nem tudnak magukkal vinni, öntsék le benzinnel és gyujtsák fel.

A csapat már messzire előrehaladt az erdőben, de mögötte még mindig gomolygott a felhőkig emelkedő füst.

A menet hetedik napján estefelé a jóllakott és felvidult katonák az erdőből kitörve, hátulról megtámadták a németek első vonalát, ékalakban átvágták a frontot és majdnem veszteség nélkül jutottak el hadosztályuk körzetébe. A csapat a szánokon magával hozott tizenkét nehéz és húsz könnyű géppuskát. A katonák közül többen saját puskájukon kívül zsákmányolt géppisztolyokkal is fel voltak fegyverkezve. Tizenhat sebesültet is hoztak magukkal és huszonhét foglyot adtak le a parancsnokságnak. A hatalmastermetű Kovalenko ezenkívül egy négyéves kisfiút is felvett

ezredébe — Vovát. A kisfiút útközben találta Malikkal, a németektől felgyujtott falu fekete üszkei között. Elhatározták, hogy az árvát magukkal viszik. Sorra vették a vállukra, veszélyes pillanatokban pedig otthagyták a bokrokban és a sebesültek gondjaira bízták. Így a fiúcska az egész utat a katonák vállán tette meg. Azután pedig egy szembejövő sebesültszállító autóval elküldték Moszkvába, ahol egy gyermekotthonban helyezték el.

Maga Panflov tábornok, a hadosztály parancsnoka kívánta látni Malikot. Amikor a hadosztály — még Alma-Atában — megalakult, a tapasztalt katona kételkedésével nézegette a kerületi pártbizottság levelével hozzáérkező, civilmódra öltözött tudóst. Most látni akarta, hogy mivé lett a háborúban. A kemény tábornok átható tekintettel, hosszasan nézegette Malik vékony alakját. Bizony, még nem állt úgy rajta az egyenruha, mint ahogy kellett volna. Majd komoly, szigorú arca megélénkült és vidámabb lett.

— No, nézd csak a mesegyüjtőt! Hát ez aztán a tudós! Legény a talpán! Jó katona lesz belőled! — mondotta mély hangján, amely mintha hordóból hangzott volna, majd magához vonta Malikot és orosz szokás szerint háromszor megcsókolta.

Azok, akik körülöttük voltak, mondották el később, hogy a valódi atyai szeretet kifejezését pillantották meg a ma már legendáshírű tábornok kemény arcán.

Ennek az „éhségmenetnek" — ahogy tréfásan nevezték azután a hadosztálynál — tapasztalataként a fiatal tudós rendíthetetlenül hitt magában, katonáiban és abban a régi katonaigazságban, amely azt mondja, hogy a bátor és ügyes harcosok nem ismernek reménytelen helyzeteket és még visszavonulva is lehet győzni. Ez a hite még jobban megerősödött benne a következő nagy megpróbáltatás alkalmával. Ez már a támadás időszakában történt. Az ezredparancsnok Malikot tizenhárom géppisztolyossal küldte lesbe, hogy védje meg azt az éket, amely mélyen behatolt az ellenséges állások közé. Miután ellentámadásokat vártak, az előreküldött készültségnek az volt a feladata, hogy biztosítsa az

ezredet meglepetés ellen. Az ezred a legutóbbi harcokban nem sok embert veszített és most rendbeszedte magát.

Malik éjszaka vezette el maroknyi csapatát. Leshelyét egy kis befagyott folyócska mentén a bokrok között választotta ki. Ez a hely a Ruza-folyó menti állásukra emlékeztette, ahol átesett a tűzkeresztségen. Abdulla Kerimov katonát őrnek állította, a többi emberét pedig utasította, hogy gyalogsági ásójukkal egész éjszaka, pihenés nélkül mély árkokat ássanak és tüzelőállásokat készítsenek. A katonák morogtak a parancsnokra, akinek nem volt türelme reggelig várni. De hajnalban, amikor a már megásott árkok mellvédjét álcázásul hóval takarták be — lélekszakadva jelentette Kerimov, hogy öt ellenséges tank és egy századnyi gyalogság rejtve halad előre és közelednek a leshelyükhöz.

Öt tank és többszáz ember — tizenhárom géppisztolyos ellen! Az ilyen arány még egy tapasztalt parancsnokot is zavarba hozhatott volna! Malik, aki elemző módon figyelte a Moszkva alatti hatalmas ütközetet, ekkor már tudta, hogy a háborúban a sikert nem a számtani arány dönti el. Nyugodt, önérzetes hangon rendelte el a harckészültséget és parancsot adott, hogy a géppisztolyok tüzével a gyalogságot el kell vágni a tankoktól, parancsa nélkül tilos tüzelni és az előlfekvők készítsék elő a tankelhárító gránátokat. Maga Malik a biztonság kedvéért egy-egy gyujtókeverékkel telt palackot kötött három gránáthoz. Ezt tartották akkoriban a tapasztalt katonák a legbiztosabb tankelhárító eszköznek. Malik kúszva ért el az elülső réshez.

A tankok megálltak az erdőszélen és előreengedték a gyalogságot. A németek nem gyanakodtak, hogy leshely lehet arrafelé. Abban a hitben, hogy a senki földjén járnak, csoportokban vonultak előre és inkább csak a szabály és a rend kedvéért hajoltak meg egy kissé. Malik odaszorította állát a mellvéd hideg földjéhez és visszatartotta lélekzetét. A németek fürkészve közeledtek, de a másik oldalt nézték. Szóval, nem látták őket, nem is gondoltak rájuk. Ebből az következett, hogy minél közelebb kell őket engedni. Minél erősebben ropognak majd a sortüzek, annál nagyobb lesz

a pánik. És annál veszélytelenebb lesz, hogy az ördög vigye el!

Malik meggyőzte magát, de mégis, érvei ellenére, szerette volna azonnal kiadni a tűzparancsot, minél előbb beléjük akart lőni. „Türelem, türelem", hajtogatta magában. Már hallatszott, hogyan ropog a németek alatt a kemény hó. „Türelem, nyugalom!"

— Add ki a tűzparancsot, kérlek add ki a tűzparancsot! — súgta lihegve a parancsnok fülébe a mellette fekvő Kerimov összekötő, aki már alig bírta ki.

No, még egy kicsit. No még egy keveset. Előbb érjen ki mindegyik az erdőből a tisztásra. És akkor egyszerre tüzelni rájuk! Az első németek már csak egy pár lépésre vannak. Így ni!

— Tűz!

Az egyik német vadul felkiáltott. Megálltak. Rövid sorozatok ropogtak. Néhány katona elesett. A többiek lehasaltak és belelőttek a bokrokba. De ez semmi. Havas mezőn feküsznek. Már messziről látják őket, mint a varjakat az úton.

— Tűz!

A géppisztolyosok egyre hevesebben tüzelnek. A cél jól látható. „Nem tartanak ki, nem tartanak ki!" — mondogatta magában Malik és szenvedélyesen kívánta, hogy hamarosan elérkezzék az a pillanat, mikor a németek majd megfutamodnak. A számbeli fölény nem riasztotta meg. Az árokban fekvő katona tízszer annyit ér, mint aki nyilt terepen van. És íme, a németek nem tartottak ki. Földhöz lapulva kúsznak visszafelé. „No, még, no, még!"

A géppisztolyosok rákapcsolnak. A sorozatok ropogása egybefolyik. Kis, fehér szökőkutak spriccelnek a havon, mintha fehér tavat verne a zápor.

— Hurrá!

Egy német tiszt — prémgalléros köpenyben, ott a fenyőfánál — pisztolyával hadonászik. Úgylátszik, meg akarja állítani embereit. Malik arcát odaszorítja a puska hideg agyához, visszatartja lélekzetét. A célgömb fekete pontja

a tiszt körül táncol. Így ni! Elhibázta! No nem baj, ott szaladnak a németek a tiszt mellett, valamit kiabálnak és visszafelé mutatnak a bokrokra. Az erdőből géppuskaropogás hallatszik. Kié? Csak nem a miénk? Ahá, a németek zárótüzet adnak. Most már tudja, miről van szó. Malik nem hallott arról, hogy a németeknél újabban vannak olyan csapatok, amelyek saját katonáikra lőnek, ha megfutamodnak.

— „Semmi baj! Nyugalom!"

A két tűz között a németek megfordulnak és ismét támadnak. Nincs kiút számukra. Kényszerülten jönnek, aprókat szökellnek.

„Csak ne kelljen elmozdulnunk! Csak ne kelljen kimennünk az árokból!" gondolja Malik. „Csak ne tudják meg, hogy mennyien vagyunk!" A golyók fütyülnek, mint a madarak, széttörve a dérrel borított ágakat.

Már kidőlt a sorból Gajszin, aki mindig tartogatott barátai számára néhány borsos tréfát. Már elesett a hidegvérű Kucev, akit Malik még a vonatból ismert. Oldalra dőlt, mint a sebzett vad. Az összekötő elbukott, de mindjárt felkapaszkodott a mellvédre és ismét kezébe vette géppisztolyát. A kilenc megmaradt katona tartotta magát.

Makucsul kelepeltek a bokrokból a géppisztolyok és nehéz volt megállapítani, hogy hányan vannak. Tízen, tizenöten-e, vagy talán százan is...

Malik, kezében puskával, hajlékonyan és fürgén, kivörösödött arccal, lázasan kúszik egyiktől a másikig. Keskenyvágású, fekete szeme fénylett az izgalomtól.

— Tarts ki! Még egy keveset tarts ki! Mindjárt megfutamodnak!

Emberei állandóan maguk mellett érzik a parancsnok géppisztolyának ropogását.

— Mindjárt, mindjárt megfutamodnak!

És tényleg, a németek futni kezdenek! Ezúttal a visszakergető géppuskák is elhallgattak. Úgy látszik, hogy oda át, az ellenséges törzsnél a további támadást haszontalannak tartják. De egy zöld rakéta fúrja fel magát a fehér le-

vegőbe. Mit jelent ez? Ahá, egész közelről tompa dörrenés hallatszik. Aknavető üteg! Fenyegető sivítással hullanak az aknák a bokrok közé. De nem hiába kínlódtak a katonák az egész éjen át, amikor a fagyos földet ásták. Most a szűk árkokban fedezik magukat. A szétfröccsenő szilánkok a fejük felett vágják le a bokrokat, ágak, tűlevelek, fagyott földgöröngyök hullanak rájuk és mégis sértetlenek.

Az aknavetők elhallgattak. De a csend nem tartós, mert motorok zúgása hallatszik. Tankok! Úgylátszik azok, amelyekről Kerimov tett jelentést. Igen, már ki is bújnak az erdőből. Vajjon azért fordultak vissza, hogy segítsenek az övéiknek? Erős zúgással gördülnek előre a mélyedéseken.

Öt tank és egy század gyalogság — kilenc katona és egy parancsnok ellen!

Visszavonulni? Megfutamodni? Nem, a tank elől nem lehet elfutni. A futás ilyenkor halált jelent. Harcolni kell! Kilőni a tankot! Ez az egyetlen lehetőség, hogy megmeneküljenek! Győzni! Mindez egy pillanat alatt futott át Malik agyán, miközben, maga mögött húzva kézigránátokkal és gyújtópalackokkal megrakott kenyérzsákját, a havon a tank elé kúszott.

A tankok a németek által megszokott rendben, vagyis ékalakban haladtak és az első tank éppen arra tartott, ahol egy mélyedésben Malik feküdt. A tankok menetközben tüzeltek gépágyúkból. A gránátok fejük felett valahová messzire repültek. „Hát ez mire jó? Hiszen ott nincs senki. Zajhatás kedvéért?" — gondolta Malik egy pillanat alatt, mialatt előrántott egy kézigránátot kenyérzsákjából. És még valami felvillant agyában: Ők maguk is félnek!"

A gép egyenesen feléje tartott. Páncélján már minden karcolást meg tudott különböztetni. Gondolatában Sasko pártszervező képe bukkant fel, fenségesen, ragyogóan és önfeláldozóan, harcrakészen. Ebben a másodpercben a dübörgő gép olyan közel húzott el mellette, hogy a fényes hernyótalp majdnem elkapta a kezét. Malik úgy ugrott fel, mintha rugó lökte volna. A kézigránát a gép hűtőjét találta el.

A robbanás légnyomása mellbevágta és félredobta Malikot. Ez mentette meg az egyenesen feléje tartó második tank hernyótalpától. Nem vesztette el lélekjelenlétét, de már késő volt kézigránátot vetni. Malik egy pillanatig várt, majd a hernyótalp alá vágta a kézigránátot és félreugorva a földre lapult. A robbanás olyan erős volt, hogy a tank majdnem oldalára dőlt. Egy keveset visszagördült és megállt. A gránát után a palack megtette a magáét. A sűrű, sárga láng máglyaként borította el a tankot.

Malik úgy érezte, hogy megsiketült és egész teste remegett, mintha elektromos áram járná át. Ismét kenyérzsákjába nyúlt. De mi ez? A megmaradt három gép lefékezett és sietve, lökésszerűen fordult. Ki ellen mennek? Sajátjaik ellen? De nem, hiszen visszafelé haladnak! Visszavonulnak! És amikor ennek tudatára jött, erőtlenül vágódott végig a földön. A hó hidege egy kissé magához térítette. Két katona kúszott hozzá és bevonszolta a bokrok közé.

— Azt hittük, hogy lepényt csináltak magából — mondotta egyikük akinek Malik a vállán feküdt.

— Gyerünk, vidd el, hiszen újra orral fordulnak felénk — siettette a másik és segített neki. Malik a bokrok között, egy kis árokban találta magát. Leült a földre. Egész teste remegett és ettől is éles fájdalmat érzett. Nedves fehérneműje a testéhez tapadt és akadályozta a mozgásban. Malik végignézte és megtapogatta magát. Nem, nem sebesült meg! Mohón nyelt le egy marék havat. Úgy gőzölgött, mint egy meghajszolt ló. Noha a légnyomástól fájdalmai voltak, mégis túláradó öröm fogta el. Ő, az ember, legyőzte a tankokat! Ilyen erőt! És szeme előtt ismét élesen, pontosan, mintha élne, felmerült Sasko pártszervező képe.

— Parancsnok elvtárs! Üljön le az árokban, megint kezdik! — figyelmeztette valaki.

A tankok megfelelő távolságból tüzelni kezdtek. Az erdőből ismét hallatszott az aknavető üteg morgása. A géppisztolyosok tárcsáiban már csak öt-tíz töltény maradt. Nincs

más hátra, vissza kell vonulniok. De az utat, visszafelé a csapatukhoz, elzárták az erdőszélen álló tankok. Malik a térképre nézett, majd körmével határozottan egy vonalat rajzolt oldalra, amely saját állásával szemben egyenesen az erdőbe vezetett, a német aknavetők felé. Kiszámította, hogy helyesebb, ha az erdőn keresztül, kerülő úton tér vissza csapatjukhoz. Tudta, hogy katonái most már rendületlenül bíznak benne és minden parancsát teljesítik.

Négykézláb másztak vissza a befagyott patak medrében az erdőszélig, egészen addig a pontig, ahol a bokrok között kényelmes és jó állásokban működő ellenség egymás után küldte az aknákat az elhagyott bokrok közé. Malik néma jeladására a katonák tüzelve vetették rá magukat a németekre. Utolsó töltényeikkel intézték el őket, elvették fegyvereiket, sőt okmányaikat is, majd megrongálták az aknavetőket és eltűntek az erdőben.

Az erdőből azután nagy kerülővel, hosszabb idő után érkeztek meg az ezred körzetébe. Amikor Malik váratlanul belépett a parancsnoki földkunyhóba, az ezredparancsnok, Karpov alezredes és politikai tisztje, Muhomegyarov, az asztalnál ültek. Amikor megpillantották, hirtelen felugrottak székeikről. Megkövülten néztek az ajtóban álló Malikra.

— Gabdulin? — kérdezte végül is csendesen a parancsnok.

— Malik drágám! — rontott hozzá a politikai tiszt, aki régi Alma-Ata-i elvtársa volt.

— Én... Min csodálkoztok? Mi van veletek? Mondjátok meg, mi történt? — kérdezte Malik.

A parancsnok felvett az asztalról egy lapot, amelyet nyilván most olvastak és átnyujtotta. „Sirjajevo falu alatti harcokban ezredünk tizenhárom géppisztolyos katonája hősi halált halt. Lesben állottak Gabdulin Malik politikai megbízott parancsnoksága alatt. A kiküldött felderítő jelentése szerint utolsó lehelletükig harcoltak. Az egyenlőtlen harcban két német tankot és szászötven hitleristát pusztítottak el." A jelentést Antyikin, az ötödik század parancsnoka és Dzsedzsibajev, az ezred komszomol-irodájának titkára írták alá.

— Hát ez mit jelent? — kérdezte a parancsnok.

— Itt ülünk és bánkódunk — tette hozzá a politikai tiszt.

— Minden adat helytálló, kivéve, hogy elpusztultunk — mosolygott fáradtan Malik, akire olyan súllyal nehezedett az álmosság, hogy már csak nehezen tudta szempilláit nyitvatartani.

— Bárcsak minél több lenne az ilyen halottunk! — jegyezte meg nem túl szellemesen az ezred politikai tisztje.

Hátrament, a bőröndjében kutatott, majd annak fenekéről egy új kapcába gondosan bebugyolált konyakos üveget húzott elő és letette az asztalra.

— A feleségem adta az útra, amikor elindultunk Alma-Atából — magyarázta. — Megfogadtam, hogy az üveget megőrzöm és csak a győzelem napján iszom ki. Idáig cipeltem magammal. Igyuk meg erre az alkalomra! Egészségedre, Malik!

Valóra váltak Panfilov tábornoknak, az öreg katonának, a hadi művészet mesterének szavai. A néprajzszakos szobatudós a szeme előtt fejlődött tapasztalt parancsnokká. És noha külsőleg még mindig a régi, sovány, fiatalosan hajlékony, városi fiatalember volt, szép, vékony, barna arccal — amelyet mintha elefántcsontból faragtak volna ki — és ujjai is az értelmiségi ember vékony, hosszú ujjai maradtak, mégis jó és kitartó katona lett belőle, aki szigorú önmagához és igényes alárendeltjeivel szemben.

Ekkor már egy felderítő századnak lett a parancsnoka. Amikor a századot a harcok után pihenőre vezényelték, ott sem hagyott nyugtot katonáinak. Naponta reggeltől éjfélig tanította sielni a kazah katonákat, ő maga is velük együtt sajátította el ezt a népe számára idegen és ezért különösen nehéz művészetet. A háború elején bizony még gyenge lövész volt, most azután, a harciszünetek ritka, drága perceiben — amikor parancsnoktársai fürödtek — kiment az erdőbe és egymaga órákhosszat gyakorolta magát a célzásban és a lövésben, egész addig, amíg meg nem tanulta, hogy már az első lövéssel eltalálja a fenyőfa tobozát. Már

kitüntették a Vörös Csillag és a Hadi Vörös Zászló rendjellel. Felderítőit ismerte az egész hadsereg. Hírük az előrenyomulás során csak növekedett. A sebesülési szabadságon lévő katonák és a Panfilov-hadosztály harcosainak hazaírt levelei elvitték dicsőséges hírét a hideg kalinyini erdőkből a távoli Kazahsztanba. Már a kolhozokban is beszéltek róla. Az öregek összehasonlították a régmult napok legendás hőseivel. Verseket írtak alakjáról. Anélkül, hogy tudott volna róla, népdalok hősévé vált ő, aki a népdalokat valaha olyan nagy szeretettel és igyekezettel gyüjtögette.

1942 telén a hadsereg élén hadosztálya, a hadosztály élén pedig Karpov ezrede haladt. Az ezred élbiztosítói Malik síléces felderítői voltak. A hadosztály áttörte és behajlította az ellenséges szárnyat és eljutott a németek hátába. Az a feladat állott előtte, hogy egy, az erdőben szívósan védekező nagyobb német egység hátában bezárja a bekerítés gyűrűjét. A harapófogó végei már majdnem összeértek. Csupán egy szűk rés maradt nyitva, amelynek középpontját lakatként őrizte egy erősen megerősített falu, ahol a német törzs székelt. A falu elfoglalásával a rés összezárult volna. Elhatározták, hogy erre a feladatra az első zászlóaljat és Gabdulin felderítő századát vetik be. A feladatuk az volt, hogy nagyívű kerülővel, az erdőkön és mocsarakon át, hirtelen csapjanak le a falura, foglalják el és tartsák, amíg a hadosztály meg nem érkezik. Malik emberei, akik megedződtek a hosszú és fáradságos gyakorlatokban, könnyen tették meg a nehéz erdei utat. Megérkeztek a támadás színhelyére. Malik pihenőt rendelt el, majd összehívta katonáit és megparancsolta, hogy dobják el hátizsákjaikat, szabaduljanak meg minden felesleges tehertől.

— Majd a zsákmányból reggelizünk — mondotta Malik.

Tizenkét óra felé az egész század a falu közepén, az erdőszélén gyülekezett. Malik megnézte óráját. A támadást tizenkét óra tizenöt percre tervezték. De a zászlóalj, amelylyel együtt kellett majd működniök, még nem érkezett meg.

Az összeköttetés megteremtésére már régen kiküldte legjobb síelőjét. Nehéz percek múltak el. Végül is a síelő

visszaérkezett és jelentette, hogy a zászlóalj az erdő sűrűjében, sí nélkül, lassan halad előre, nehezen tapos utat magának a mély hóban és előreláthatólag három óránál előbb nem ér ide. Az egész terv a meglepetésre épült fel. A falu kemény dió volt, szélét körvédelemre rendezték be, környékét kiserődökkel erősítették meg és a leshelyeken tankok rejtőztek. Ha a németek tudomást szereznének a fenyegető veszélyről, működésbe hoznák teljes tűzerejüket, akkor még egy hodosztálynak is komoly feladat volna megtörni őket.

A tapasztalat arra tanította meg Malikot, hogy ilyen helyzetben értékelni tudjon minden percet. Elhatározta, hogy saját erejével támadja meg a falut. Embereit négy egyenlőtlen csoportra osztotta szét. Az egyik csoportba a fizikailag gyengébb és tapasztalatlan embereit gyüjtötte össze. Ezeknek azután átadták a század nyomjelző lövedékekkel töltött géppisztoly-tárcsáit. A feladatuk az volt, hogy az erdőn át, abból az irányból közelítsék meg a falut, ahonnan a németek a támadást várhatták. Parancsot kaptak, hogy pontosan egy órakor erős tüzet nyissanak a falura, majd folytatólagos tüzelés közben, állandóan változtassák állásaikat. Eközben a két síelő csapatnak, Tyimonyin törzsőrmester és Monahov őrmester parancsnoksága alatt, a lehetőséghez képest észrevétlenül a szárnyak felől meg kell közelítenie a falut és betörni a német árkokba, majd hátulról elfoglalni a kiserődöket. Maga Malik a főtámadócsoporttal betör a faluba és a házakban lepi meg a németeket.

Egy ilyen támadást csupán egy századnyi katonával végrehajtani az erős német helyőrség ellen — melyet még komoly erődítések is védtek, — ez ma, békeidőben, valahogy hihetetlennek hangzik. De a szovjet katonák a Nagy Honvédő Háborúban sok hihetetlen dolgot vittek véghez! És ezt a tervet, amelyet olyan parancsnok dolgozott ki, aki erősen hitt magában és embereiben, azon nyomban teljesítették, olyan pontosan, mintha kottából játszották volna le. Amikor végül is két óra mulva az egész zászlóalj oda-

ért a csata színhelyére, Malik géppisztolyosai már befejezték a harcot, kikaparták a németet az utolsó kiserődből is és felnyomták a padlásokra vagy le a pincékbe.

Malik a német törzskar gránátoktól szétlőtt házában ült és a zsákmányolt okmányokat olvasta, mialatt egyik katonája — Martyinov, a leningrádi mechanikai gyár volt lakatosa — a két páncélszekrénnyel bajlódott és verejtékezve szidta a makacs német technikát. Végül is azonban sikerült felnyitni a szekrényeket. Kitűnt, hogy az egyikben a kerület csapatelhelyezési térképe, más fontos okmányok és nagymennyiségű hamispénz volt. A másik vaskereszteket tartalmazó dobozokkal volt tele. Ezeket azoknak a csapatoknak szántak, amelyeknek bekerítését most teljessé tette Malik Gadulin felderítő százada.

Így folytatta az útját harcról-harcra a fiatal néprajztudós, aki népe dalainak és szájról-szájra szálló legendáinak hősévé vált. És amikor dicsőségének híre végigfutott az egész arcvonalon, akkor a harci parancsnokot, a régi politikai munkást, a nagyszerű nyelvészt, aki egyformán jól beszélte az orosz, kazah, kirgiz, üzbég, karakalpak, tatár és német nyelvet, azzal a feladatkörrel nevezték ki agitátornak, hogy a nem orosz nemzetiségű katonákkal foglalkozzék.

Malik megkezdte útját csapattestől csapattesthez, eljuttatta a katonákhoz a Bolsevik Párt szavát. A hóborította, frontmögötti völgyben egyik ilyen beszédéről énekelt a kazah katona.

A VOLGA PARTJÁN

Amikor egy olyan csatában, mint amilyen a sztalingrádi volt, hirtelen csendes perc következett be és a robbanások nem remegtették többé a földet, csupán egy-egy golyó fütyülése hallatszott, akkor még a legedzettebb harcosok is furcsán érezték magukat.

Éppen egy ilyen ritka percben történt, hogy a szára, töredezett szalmán valaki odahúzódott mellém, megérintette köpenyemet és megkérdezte:

— Nem alszol? Adjál tüzet! Rágyujtunk.

Hármasban üldögéltünk. A már idősebb, bajuszos utász a motoros kompról, egy lány, egészségügyi oktató a szanitéczászlóaljnál, aki a vállán sebesült meg és én. A szűk földkunyhóban, amelyet az átkelőhely agyagos partjába vájtak, várakoztunk, amíg a Volga tulsó partján megjavítják a sérült motoros kompot.

Az utász idegeskedett és percenként kiszaladgált. Elkeserítette, hogy itt van, ezen az oldalon és nem vehet részt a javításban. Hogy elűzze unalmát, már harmadszor szedte szét és tisztította meg régi puskáját, minden egyes darabját akkurátusan leterített lábtekercsére rakta. Pedig a puskának minden része ragyogott már.

— Hát akkor rágyujtunk. Nem dohányzol? Helyes dolog: egészségesebb is és a zsebnek is könnyebb. Én magam sem dohányoztam negyvenhetedik évemig, de a negyvennyolcadikban bizony rászoktam. Itt Sztalingrádban kezdtem

dohányozni... itt bizony rászokik az ember! Ez alatt a két hónap alatt itt az átkelésnél annyit láttam, amennyit ti ketten, még ha katonák vagytok is, egész életetekben nem láttatok még... Bizony. — Rágyujtott egy nagy, sodort cigarettára és figyelte füstjét a földkunyhó félhomályában. Nem is mesélt, hanem mintha hangosan gondolkodott volna, folytatta:

— Csendes ember vagyok, a munkám is ilyen volt.. Az Uralból jöttem. Ott, a mi vidékünkön aranyat mosok a szövetkezetben. Nem nehéz munka, jól megy, ha ismered. Még vadászatra sem szerettem járni. Becsületszavamra. Akár hiszitek, akár nem, egyszerűen nem bírtam vért látni. És ha már el kellett mennem vadászni — mert ott nálunk mindenki vadászik — ha el is mentem néha a tajgába, akkor is csapdával fogtam az állatot, vagy a madarat, csakhogy ne lássam, miként vergődik.

Amikor behívtak katonának, nagyon megörültem, hogy az utászokhoz kerültem. Úgy gondoltam, az utászok nem sokat lövöldöznek. Még elképzelni sem tudtam hirtelen hogyan lövök majd emberre. Szóval ilyen ember voltam. Ma már magam sem hiszem el.

Augusztusban érkeztünk ide a Volga-partra, hogy tartalékátkeléseket létesítsünk. Persze megörültem. Ki ne hallott volna Sztalingrádról? A legsűrűbb tajgában élünk és ezért medvéknek csúfolnak bennünket, de azért kérdezz csak meg nálunk ugyan akárkit, minden ember megmondja, hogy van egy ilyen város a Volga mentén, amelyet tizennyolcban maga Sztálin elvtárs védelmezett s ahol jól elverte a port a fehéreken.

Az itteni traktorgyárról mindent tudunk, noha mi ott fák és kövek között élünk. Földjeink nem gazdagok, de azért az itteni traktorok a mi földünket is járják.

Szóval felállítottuk az átkelést, végeztük a munkánkat és a pihenő-időben a parancsnok megengedte, hogy megnézzük a várost. No, kimosakodtunk, kipucoltuk a ci izmánkat, új gallért varrtunk fel és elmentünk a városba. Csodálatos város! Az emberek a szíve is örül, olyan tiszta

és tágas. És a házak, az üzletek és az utcák! Egyszóval, mindene meg van itt a dolgozó embernek. Ha elvégezted a munkádat, utána sétálhatsz a bulvárokon, megiszol egy korsó sört a kertben, vagy ha akarsz, elmégy a színházba. Olyan színház volt ott, hogy ha felnéztél rá, még a sapka is hátracsúszott fejedről. Megtaláltuk a házat, ahol Sztálin törzskara székelt. Márványlap hirdeti emlékét. És ha a múzeum be is volt zárva, azért a ház előtt megálltunk. Mert bár utászok voltunk, — akik, mint már mondottam, ritkán lövöldöznek — mégis büszkék voltunk rá, hogy olyan várost fogunk védeni, amelyet Sztálin nevéről neveztek el és amelyet Sztálin védelmezett.

Szép, tiszta vasárnap volt. A gyerekek a parkok homokjában játszottak, a lányok meg az asszonyok tarka ruhákban sétáltak az utcákon. És ezen a csendes, csodálatosan szép vasárnapon hirtelen csak német bombázók érkeznek, vagy száz darab, ha nem több. Lecsapnak a városra, egyenesen a házakra, az utcákra. Jönnek a gépek, ledobják terhüket és már jönnek is a következők. És ez a város, amely annyi örömet szerzett a dolgozó embernek, a békés, ünnepi város, hirtelen lángbaborul, mint a száraz szalma.

Repülőgépeink megtámadják a németeket, lövik is le őket, de azok vagy ötszörannyian vannak és bombáznak, egyre hányják a bombát.

Még gyermekkoromban láttam egyszer, amikor egy száraz évben kigyulladt a tajga. Szörnyű volt ez, barátaim. Még a vadállatok is megvesztek ettől a tűztől. Azután is úgy gondoltam, hogy ennél az erdei tűznél szörnyűbbet életemben már nem láthatok. De ekkor láttam. A város már nem is volt város, hanem tűzhegy. A tűzzel borított utcákon, a poklon keresztül rohantak a Volga felé az asszonyok a gyerekekkel. Igazi pokol volt!

Mi utászok keményen dolgoztunk ezen az éjszakán. Magunkról még gondolkodni is megfeledkeztünk. Nem volt arra idő! Bomba- és géppuskazáporban szállítottuk a Volgán át a menekülőket. De ilyen nagy tömeget egyszerre nem lehet átvinni! Hogyan is lehetne! Széles a Volga! A

németek pedig bombázzák az átkelést. A „messzerek"* pedig kiválasztják a helyet, ahol legsűrűbb a tömeg és mint keselyűk buknak alá a felhőkből és géppuskával lövik a védtelen menekülőket.

Sokat láttam már a háborúban és lehet, hogy még sokat is látok majd, de ilyet aligha. Szívem nehéz lett a dühtől: mit csináltok, gazemberek? Hát ez a háború? Hát szabad békés lakosok, asszonyok, kisgyermekek ellen harcolni? Milyen törvény engedi ezt meg?

Felugrott a kompomra egy vérbeborult, kopasz, öreg ember. Karján két kisgyerek. Az egyik már halott volt, a másik lélekzett, a kis orrát szakította le egy szilánk. Az öreg apóka egészen megzavarodott, odakiáltott a repülőgépeknek:

— Szörnyetegek! Gyerekek ellen harcoltok? — Az öreg elvágódott a fedélzeten. — Unokáim, kis unokáim! — sírta, majd ismét a németek felé fordult: Szörnyetegek! Legyetek átkozottak mindörökké!

Sebesült asszonyt hoztak. Hogy ne tapossák össze a tolongásban, lefektettük a tatra, a motor mellé, közvetlenül a lábam alá. Kisgyermekét magához szorította, úgy halt meg ez az asszony. Ereje már egészen elhagyta, már egészen elfehéredett, de egész testével takarta gyermekét, mert fentről lőttek...

Az utász hangja szakadozott lett, remegni kezdett. Úgy tett, mintha az újból felhangzó ágyúdörejre figyelne, elfordult és kabátujjával lopva letörölte könnyeit. A sebesült lány a sarokban szinte megkövült a feszültségtől. Úgy láttam, hogy nagy szeme a félhomályban is ragyog, annyira izzott benne a harag.

— Emlékszem arra is — folytatta az utász kissé megváltozott hangon — hogy úgy dél felé egy sebesültekkel megrakott gőzöst gyujtottak fel. „Borogyin zeneszerző" volt a hajó neve. Óriási gőzhajó volt és úgy égett, mint a máglya. Tele volt súlyos sebesültekkel. Égett a gőzös, ők

* Német „Messerschmitt"-gépek.

pedig csúsztak a fedélzeten, segélyért kiáltoztak, nyögtek, átkozták a németeket. A halászok minden oldalról bárkákon siettek segítségükre, körülvették a gőzhajót, kezdték lehordani a sebesülteket. A tieitek — és itt az ápolónővér felé intett — nagyszerű lányok. A gőzös égett, mint a máglya. A lányok ruhája megpörkölődött, de ők csak hordták le a sebesülteket. Szerencsére megérkeztek repülőgépeink és szétverték a „messzereket". Az egyik még most is kiáll a vízből, ott szemben a Halzunov-szobornál. Még akkor lőtték le... Bizony, kemény napok voltak.

Estére pedig a németek bombákkal árasztottak el egy óriási uszályhajót. Gyermekek utaztak rajta, lassan haladt lefelé a folyás irányában. Fából volt. Hamarosan süllyedni kezdett. Szörnyű látvány volt! A partról pedig két gőzösön mi utászok, azonkívül csónakokon matrózok meg halászok, mindnyájan odasiettünk menteni. Fölöttünk pedig ott repkednek a „messzerek" és ágyúval meg géppuskával lövik a bárkákat. Fájt nekik, hogy a gyermekek megmenekülnek. Szörnyű volt! A gyermekek el-el merültek, kis kezüket felénk nyujtották... Nem, jobb az ilyesmire nem visszaemlékezni! Eszembe jut egy fiatalasszony. Amikor a hajó már oldalára dőlt, a fedélzetről, karjában egy kisgyerekkel, a vízbe ugrott. Jól úszott. Hátára feküdt és csak a lábaival dolgozott. A gyereket pedig a víz fölé tartotta. Teljes erővel feléje evezek és ordítok:

— Tartsd magad, tarsd magad drágám, mindjárt ott leszek!

Már a kezemet nyujtottam feléje, hogy elvegyem a gyereket. Ekkor egy „messzer" a fejem fölött süvít el. Ropogás hallatszik. Eltalálta. Mint a kő, úgy süllyedt el a kisgyerekkel együtt, csak a víz lett vörös azon a helyen.

Az utász hirtelen abbahagyta az elbeszélő hangot és szenvedélyesen felkiáltott:

— Hát emberek ezek?! Hát tesz ilyet ember?! Hát ember a fasiszta?! Sztálin elvtárs mondotta: „A fasiszta vadállat!" Igen, vadállat és még hozzá milyen vadállat! Még a sürű tajgában sem találkozhatsz ilyennel! Bizony,

őrnagy elvtárs, akár hiszed, akár nem, én a háborúig még a mókust is sajnáltam lelőni. De ahogy láttam mindezt, a szívem megkérgesedett, kemény lett mint a tölgy. Hiszen utász vagyok és a dolgom, ahogy látjátok, nem könnyű. Akna- és golyótűzben dolgozom az átkelésnél. De bizony-isten irigylem a katonákat, akik ott a városban lőnek a németekre. És mondom magamban: „Itt a fasiszta, már a Volgánál." Nincs nyugtom sem éjjel, sem nappal. Helyemet nem találom, elvadultam, néha magam is csodálkozom saját magamon.

Egyszer csak hosszú sor fogoly érkezik az átkeléshez. A mi kompunkon vitték át őket a túloldalra. Jönnek borotválatlanul, piszkosan, rongyosan. Vannak köztük sebesültek, vannak, akik alig állnak a lábukon, félnek, mint a birkák egymáshoz szorulnak. Nézem őket és hirtelen belém nyilall valami. Lehet, hogy éppen közülük való volt az, aki azt a sorozatot a kisgyermekes asszonyra kilőtte. Nem bírom nyugodtan nézni ezt a söpredéket. Érzem, hogy minden remeg bennem. Elfordultam, lecsatoltam puskámat, odaadtam barátomnak, Szenya Kulikov katonának. „Fogd meg kérlek. Félek, hogy nem bírja a szívem."

Átvittem a csürhét és aztán egyenesen a parancsnokomhoz mentem, a mérnök-kapitányhoz. Szabályosan jelentettem, hogy mi történt és kértem, hogy vezényeljenek el egy lövészszázadhoz. A parancsnok így szól: „Hát ez meg micsoda újság? Miért?" Én pedig válaszolok: „Mert nincs és nem is lesz nekem nyugalmam, amíg le nem számoltam velük." A mérnök-kapitány válaszolt: „Nem engedhetlek el, szükségem van itt rád." Én meg csak egyre hajtogatom: „Engedjen el az első vonalba." A parancsnok csak hallgat, majd így szól: „Jól van, ha már minden áron az első vonalban akarsz harcolni, akkor szabadidőben majd a városba küldelek. A front közel van, félórát mégy, oda is érsz. Lövöldözöl, azután visszajössz a szolgálatba."

Így cselekszem most: éjszaka ügyeletes vagyok a kompnál, azután pedig megyek a dombra a matrózokhoz. Vagy három kilométeres a szakaszuk. Velük együtt harcolok

azzal az 1891-es mintájú orosz puskával. Jó fegyver! Mondottam magának, hogy vért nem bírtam látni, az állatot is sajnáltam. De most, valahányszor ott ültem a matrózokkal az árokban és akárhány fasisztát vettem is a puskám irányzékába, még a kezem sem reszketett.

Elég sok idő telt el azóta. De tudod, őrnagy elvtárs, nincs nyugtom, mindig azt az asszonyt meg a gyermekét látom a vízben, viszket a tenyerem — nem bírom... Nem nyugszom addig, míg csak egy pogány fasiszta is jár a mi földünkön, vagy amíg engem el nem talál egy golyó. Hát így történt.

Az utász elhallgatott. Már nem fiatal, tagbaszakadt, bajuszos ember. Arcán és nyakán mély ráncok. Jellegzetes orosz katona. Arca ebben a pillanatban kegyetlen, diadalmas, engesztelhetetlen volt, mint az olyan emberé, aki éppen most esküdött fel. Megkérdeztem a nevét. — Iszidor Nyikolajevics Fomin a nevem. A pontonépítő különítmény katonája vagyok. Messziről... az Uralból jöttünk...

TARAKUL BÁSTYÁJA

Sokáig mentünk Sztalingrád északi külvárosában. Időnként megmondtuk a jelszót az utunkban gyakran feltűnő őröknek. Felásott udvarokon, feldúlt kerteken törtünk keresztül, téglabarikádokon másztunk át, üszkös házromokat, földbevájt átjárókat hagytunk magunk mögött és a nyilt helyeken, utcákon gyorsan keresztülszaladtunk.

Végül is Sohenko hadnagy odalépett egy romhalmazhoz, géppisztolyát egyik válláról áttette a másikra, fújt egyet, majd így szólt:

— Megérkeztünk. Itt vagyunk. Ezt a gyerekek a hadosztálynál Tarakul bástyájának hívják.

Rámutatott a formátlan tégla- és gerendatömegre, amelynek helyén a még megmaradt jelek után ítélve valaha formális kis villa állott. Olyanforma, amilyet a forradalom előtt a kereskedők kedveltek.

Történt pedig mindez egy nyugtalan frontéjszaka csendes órájában, azokban a hajnal előtti percekben, amikor még itt, Sztalingrádban is csend lesz. A hold hideg sugarai beezüstözték a földön gomolygó ködöt és a ködből kiálló, üres dobozokra emlékeztető romokat, a valaha nagy és szép házak maradványait. Körös-körül minden csillogott — a gránátok által kidöntött távírópóznák, leszaggatott, összecsavarodott vezetékeikkel, a sarkon csodamódon megmaradt bódé, amelyet a golyók keresztül-kasul lyuggattak és a romok kövei ezüstösen ragyogtak a dértől.

Az úttestet sűrűn felszántották a gránátok és aknák. A kilőtt hüvelyek megcsörrentek lépteink alatt. A légibombák tölcsérei széles, élesszegélyű holdkráterekre emlékeztettek. Mindez arról tanuskodott, hogy ez a hely még nem is olyan régen dühödt harcok színhelye volt és a harcok középpontjában ez a teljesen szétrombolt ház állott.

— Tarakul bástyája — ismételte Sohenko hadnagy, akinek, úgylátszik, nagyon tetszett ez a hangzatos elnevezés. Majd előrehajolva rámutatott a háromszögalakú szellőzőnyílásokra, amelyek épségben megmaradtak a kőalapon és megmagyarázta: — Ott vannak lőrések. Amint láthatjátok, mindkét utcában széles sávot tartottak tűz alatt. Ketten egy teljes német zászlóaljat tartottak sakkban! Ketten!!

A hadnagy hangjából — tapasztalt ember volt egyébként és nyilván nem túlságosan hajlamos a lelkesedésre — őszinte elragadtatás hallatszott, a mester és szakember elragadtatása. És most élénken emlékszem a ház-bástya történetének minden részletére, amelyet akkoriban Sztalingrádban több embertől is hallottam. Csodálatos történet ez, amelyben, mint a nap a vízcseppben, úgy tükröződik vissza a sztalingrádi csata nagysága.

Jurko Tarakul és Mihail Nacsinkin, géppuskás katonák — mindketten másfél hónappal ezelőtt jöttek át géppuskás szakaszukkal a Volgán, tehát már joggal nevezhették magukat sztalingrádi veteránoknak — azt a parancsot kapták, hogy géppuskafészkeket állítsanak fel ebben a villában, amely a város szélén, két utca kereszteződésénél áll. A villa kissé kinyúlt állásainkból és így jó géppuskafészek lehetett előőrseink számára. A csata központja ezekben a napokban nyugatabbra vonult, a traktorgyár felé. Támadást ebből az irányból nem vártak és e géppuskafészkek felállítása csupán óvatossági intézkedés volt.

Nacsinkin — nyugodt, nem sietős ember, mint a fémmunkások általában — és a moldvai Tarakul — kicsiny, mozgékony férfi, aki mindig fütyült vagy énekelt valamit és táncolni is szeretett — miután megkapták a parancsot, eljutottak a házig, és gondosan megszemlélték. Már régen

elszakadtak a békés élettől, el is felejtették már az otthoni lakás kényelmét. Ezért örömmel, de ugyanakkor szomorkásan is járkáltak az elhagyott, jól berendezett szobákban, hallgatták lépteik messzirehangzó visszhangját és nézegették békebeli életük már elfeledett tárgyait, amelyek után szabad perceiben az ember annyira bánkódik a háborúban. Noha ezt a házat a hadisors tűzhalálra, vagy pusztulásra ítélte, valamilyen oknál fogva mégis gondosan letörölték lábukat, mielőtt bementek a lakásba és olyan óvatosan mozogtak, mintha félnének bepiszkolni a padlót, amelyet szőnyegként takart a por.

Géppuskafészkek céljaira az első emelet sarokszobáit szemelték ki. Innen az ablakokból könnyen meg lehetett figyelni mindazt, ami az ellenséges állások felé fekvő, egymást keresztező utcákban történik.

A szélső szoba valaha ebédlő volt. Kicipelték belőle az ebédlőasztalt, a diványt, a székeket, óvatosan félretolták az edényektől zörgő, nehéz tálalót és hozzákezdtek a kályha szétszedéséhez, hogy tégláival befedjék az ablakot és lőréseket építsenek. Számukra ez nem volt újdonság és a munka jól haladt.

Az erős Nacsinkin — aki a háború előtt fémesztergályos volt a minszki gépépítő gyárban — egész rakás téglát vitt egyszerre. Barátja vidáman fütyürészve, ügyesen rakta be azután a téglát ékalakban az ablakba, hogy jobban tartson.

Messziről dörgött a harcizaj. A kristálycsillár minden lövésre megremegett és dallamosan csengett. A tompa dörrenésektől megrezdültek az edények is a tálalóban, az ajtók kinyíltak és becsukódtak, amikor valahol az első vonal felett bombavetőgépek dobálták le terhüket. De mindez egy cseppet sem nyugtalanította a katonákat, mint ahogy a városi embert sem idegesíti a villamoszörgés az ablaka alatt, vagy a falusi lakost a tehenek bőgése vagy a tücskök ciripelése a kertben.

Elvégezték dolgukat és csak ritkán — katonaszokásból — tekintgettek ki az ablakon. Az alig sérült utcák teljesen üresek és kihaltak voltak.

Az első lőrés már készen volt. A katonák beillesztették a géppuskát és hozzáláttak a másodikhoz, a szomszéd szobában. Nacsinkin javában cipelte a téglákat, amikor hirtelen észrevette, hogy Tarakul nem dolgozik, hanem a géppuska irányzékához simul és feszülten néz ki az utcára. „Németek!" — találta el Nacsinkin. Óvatosan letette a téglákat a padlóra és a be nem fejezett lőrés mögül kitekintett a második ablakon.

Öt géppisztolyos német a falhoz lapulva lopakodott az utca mentén a villa irányába. Nacsinkin megragadta a mellette fekvő puskát, de Tarakul kitépte a kezéből.

— Ne gyulladj be, ezek csak felderítők! A többiek is jönnek majd utánuk. Közel engedjük őket és azután egyszerre... — mondta suttogva és a géppuskához hajolt.

Nacsinkin, amilyen csendben csak lehetett — még lélekzetét is visszafojtotta — gyorsan felállította géppuskáját a szomszéd szoba be nem fejezett lőrésében.

Az óriási front bármelyik más pontján, két csapatától elszakadt katona, ha ilyen helyzetbe kerül, bizonyosan haladéktalanul állásába ment volna, annál is inkább, mert senki sem parancsolta nekik, hogy védjék ezt a házat. De ez Sztalingrádban történt, a hatalmas ütközet leglázasabb idején és ennek a két embernek eszébe se jutott, hogy meghátráljon a veszély elől. Lefeküdtek a géppuskák mögé és felrakták a tárcsákat. Figyelni kezdtek.

A németek még sarokig sem értek, már tanácskozni kezdtek és körülnéztek az útkereszteződésnél. Egyikük csendesen füttyentett és intett kezével. Az utcán feltűnt vagy harminc géppisztolyos. Ezek is lopakodva haladtak előre az útkereszteződésig. A házbelieknek nagyszerű célpontot adtak. A géppuskások hallották, hogyan ropog a lehullott vakolat az ellenség lába alatt, hallották az idegen, számukra érthetetlen szavakat. A németek most újabb felderítőket küldtek előre.

Két sorozat éles ropogása remegtette meg a levegőt. Aztán újabb két sorozat következett. Néhány német elesett,

a többiek elfutottak, majd megálltak. Nem értették, hogy honnan lőnek. Nemsokára eltűntek a romok között.

— Kész! — kiáltotta Tarakul. Tüzes cigányszeme diadalmasan ragyogott.

Örömében még fel is ugrott és tüzes táncot járt a parketten. Nacsinkin csak a fejét rázta és hallgatagon mutatott a szembenlévő nagy kőházra, amelyet kitűnően lehetett látni a lőrésen keresztül. Nem volt nehéz meglátni a sötét ablaknyílások mögött a siető alakokat. Hamarosan egyszerre két utcából is idegen katonák törtek elő az útkeresztezés felé, rövid ugrásokkal, falhoz símulva, távíróoszlopok mögé rejtőzve. Két oldalról közelítették meg a házat.

Tarakul türelmetlenül figyelte az ellenség mozdulatait. Sokan voltak, ami azonban még nem lett volna baj. De nemcsak előttük voltak, ahogy az utcai harcokban megszokták. Oldalról is tüzeltek, hátúlról is jöttek. Az első, amire a két katona gondolt: elfutni, futni minél előbb vissza a csapatukhoz, kitörni ebből az egyre szűkülő félgyűrűből, amíg nem késő, megmenekülni és megmenteni a fegyvereiket. De ez a gondolat csak egy pillanatig foglalkoztatta őket. A következő szemvillanásban Tarakul azt látta, hogy bajtársa ügyesen átviszi géppuskáját a szomszéd szobába és ebből megértette, hogy a szárnyat akarja fedezni vele. Bajtársa nyugodt cselekedete egyszerre magához térítette.

Tarakul legyőzte az egész testét átjáró ösztönös félelmet, hozzásímult a géppuskairányzékhoz és rövid sorozatokat adott le az utcán szökellő németekre. Azok a németek, akik a szemben lévő házba fészkelték be magukat, tüzet nyitottak. De Tarakul a téglarakás mögött biztonságban érezte magát. És mert a fütyülve röpködő géppisztolygolyók csak a vakolatok verték le, de egyéb kárt nem okoztak, félelme is elmúlt. Ahogy a front válságos perceiben lenni szokott, a félelmet magabiztosság, sőt, nyugodt öröm érzése váltotta fel benne, amikor azt látta, hogy a németek átugorva az elesetteket, nem törődve sebesültjeikkel, pániktól űzötten futnak vissza. Tarakul most már hidegvérrel lőtt utánuk.

És minden egyes esetben, amikor egy szürke egyenruhás hitlerista bukdácsolva zuhant a földre, felkiáltott:

— Kész!

A szomszéd szobában pedig Nacsinkin géppuskája kelepelt. A volt esztergályos, híven megingathatatlan hidegvéréhez, még a legélesebb harci pillanatokban is tudott takarékoskodni. Igen óvatosan lőtt, ötgolyós sorozatokkal és csak akkor, ha az irányzékban egyszerre több alak is felbukkant. Elsőnek ő verte vissza a támadást, amely utcája felől fenyegetett. Majd bajtársa segítségére sietett és elhelyezkedve annak lőrése mögött, puskájával pontosan célbavette a szemben lévő házban ülő németeket, akik géppisztolysorozatokkal válaszoltak. A golyók berepültek a téglákkal be nem rakott ablakon. A szoba golyófütyüléstől volt hangos és mészporral telt meg. A géppuskások lehasaltak a földre. Később a lövöldözés alábbhagyott.

— No, csak működj itt tovább — szólt Nacsinkin és visszakúszott géppuskájához.

Amikor a támadást visszaverték és újra csend lett, Tarakul visszaadta barátja látogatását. Most már ő is felismerte a saját erejét és örömének kifejezéséül hátbavágta Nacsinkint. Az türelmetlenül tolta el kezét. Cigarettát sodort és Tarakul észrevette, hogy ez az ember, aki még hidegvérével nemrégiben lelkesítette, most sápadt, ujjai remegnek és a dohány a térdére hull.

— Láttad? Láttad, hogy futottak?...

— Minek örülsz? Azt hiszed, elfutottak és vége?... Még visszajönnek. Nős vagy? Vannak gyerekeid?

— Nőtlen vagyok — válaszolta Tarakul, de nem is figyelt a kérdésre. — Hogy pucoltak innen...

— Én pedig családos ember vagyok. Négy kis gyermekem van. No, mit ülsz itt? Gyerünk a géppuskához!

A szobákon keresztül mindegyikük saját lőréséhez kúszott.

Nacsinkin szavai beigazolódtak. A harc valóban csak most kezdődött el igazában. Egy óra mulva a németek ismét támadtak. Azután még kétszer megismételték a támadást.

A géppuskások visszaverték a támadásokat. Egyre hevesebben védekeztek és az az elhatározásuk, hogy ketten kitartanak mindaddig, amíg a lövöldözés zajára erősítés nem érkezik, semmit sem változott. Támaszpontjuk kényelmes volt, a helyzetbe már beilleszkedtek, ha az ember egyáltalán bele tud illeszkedni az ilyen helyzetbe. Egyre több és több szürkeruhás hevert már az úttesten, a senki földjén. Úgy hatott az utca, mintha valaki régi ruhadarabokat szórt volna szanaszét.

Ekkor a németek aknavetőket hoztak. A szemben lévő villa kertjéből lőni kezdték a házat. Percenként vagy húsz aknát vetettek rá. Tucatnyi apró akna robbant a felső emeleten. Látszólag az egész ház elpusztult és romokban hevert.

De amikor a németek újból támadásra indultak, ismét megszólalt a két géppuska és halálthozó függönnyel reteszelte el a támadók útját. A géppuskások az aknatűz elől a szűk fürdőszobába húzódtak és amikor elcsendesedtek a robbanások, azonnal visszasiettek lőréseikhez.

Nehéz lenne megmondani, hogy mit gondolhattak a németek. Azt hitték-e, hogy erős egységgel van dolguk, vagy azt, hogy álcázott kiserődre bukkantak? Sejtették-e vajjon, hogy csupán ennek a két embernek a szívóssága törte meg őket? Mondom, ezt nehéz lenne kitalálni. Tény az, hogy nem is kísérleteztek tovább, hogy támadással törjenek be a házba. Három ágyút vontattak ide és ezekkel lőtték a házat.

Tarakul minden lövés után átkiáltott barátjának a szomszéd szobába:

— Én élek, hát te?

A másik pedig nyugodtan, mintha egy szúnyogot hessegetne el, válaszolta:

— Hát mi egyebet csinálnék?

De egy különösen hangos robbanás után, amely az egész házat megremegtette és a mészpor fullasztó felhőjével töltötte meg, Nacsinkin nem válaszolt többé társának. Tarakul odarohant hozzá. Bútor, vakolat és téglamaradványok között, sebesült lábát kinyujtva feküdt a géppuskás. Igye-

kezett felemelkedni, de mindig visszahanyatlott. Nyitott szájjal kapkodott levegő után.

— Megsebesültem — nyögte ki végre.

„Mit tegyek?" — villant át Tarakul agyán.

Egyedül maradt. Meneküljön? És a sebesült? És a géppuskák? Hogyan is tudna elfutni a sebesülttel a vállán? Agya gyorsan dolgozott, mint az ilyen percekben történni szokott. A következő pillinatban Tarakul már vonszolta is barátját lefelé a pincébe, ahová mindjárt kezdetben elhelyezték a töltényes ládákat, minden eshetőségre készen — ahogy a takarékos Nacsinkin mondotta. Ide cipelte le a géppuskákat és a tárcsákat is. Úgy állította fel őket, mint odafent, csövük a háromszögalakú szellőzőnyíláson nézett ki.

Belövési terük most már kisebb lett, de ezzel szemben a régi kereskedő pincéjének tömör boltívei biztatóan védték őket. Amikor Tarakul már mindent elvégzett, szörnyű fáradtságot érzett. Lefeküdt a földre és forró homlokát a hideg kőre szorítva, egy ideig mozdulatlanul feküdt ott.

Tompa robbanások remegtették meg az egész épületet, szörnyű ropogás hallatszott a fejük felett. Egy légibombasorozat robbant. A németek tehát zuhanóbombázókat hívtak segítségül! A süvítő bombák azután megtették a magukét — a ház hatalmas robbajjal összeomlott. Téglа- és vakolattörmelék árasztotta el a pincét, de a szilárd födém kitartott.

Tarakul és sebesült bajtársa élve maradt, noha a légnyomás megsiketítette őket. El voltak vágva a világtól. Tarakul, amikor magához tért, körülnézett és körbejárta a pincét.

— Sirhely — mondotta tompán és bajtársához fordult, aki lehúnyt szemmel feküdt a fal mellett.

Nacsinkin kinyitotta a szemét.

— Erőd — válaszolta egyszerűen és az egyik lőrésről a másikra nézett, majd hozzátette: — méghozzá milyen erőd! Csak a helyőrség létszáma kicsiny.

Helyzetük minden reménytelensége mellett egy előnyük azonban volt: most már nem kellett hátulról jövő támadástól félniök. A romhalmaz biztosan védte őket a lövedé-

kektől. Talán csak légibomba-telitalálat fenyegette őket. Viszont a tapasztalt katonák közül ki fél a telitalálattól?

Jurko Tarakult tevékenységi láz fogta el. Felállította a géppuskákat a lőréseknél, ládákat rakott mögéjük, hogy leülhessenek. A töltényes ládát odacipelte barátjához, aki törölgetni kezdte a tárcsákat. Maga Tarakul pedig az egyik lőréstől a másikhoz futva figyelte, mi történik az utcán.

Úgy látszik, makacsságuk nagyon meglepte a németeket. Még jóval azután, hogy a házat szétrombolták a repülőgépek sem szánták el magukat, hogy megközelítsék. Amikor azután végül mégis támadásba mentek át, ugyanaz a géppuskatűz fogadta őket, most valahonnan a romok alól szórva makacsul a golyókat...

Tarakul és sebesült bajtársa tüzelt. A sebesült — noha a században vasból való embernek tartották — gyorsan elgyengült, majd elvesztette öntudatát és összeesett a lőrés mögött. Ekkor Tarakul az egyik géppuskától a másikhoz szaladt. Mindkét utcát tűz alatt tartotta. A nedves pincében forróságot érzett. Ledobta köpenyét, zubbonyát, majd ingét, és övig meztelenül, puskaportól és portól maszatos arccal, amelyből mint a négernek, úgy ragyogott ki a szeme és foga, szakadatlanul, szinte önfeledten tüzelt mindaddig, amíg Nacsinkin magához nem tért és a falba kapaszkodva vissza nem kúszott gépfegyveréhez.

Két napon át mérte így össze erejét a két, romok alá temetett szovjet katona és egy egész német csapattest, amely újra és újra kísérletet tett az alaktalan tégla- és vakolattömeg elfoglalására, amelyet a katonaakarat erős bástyává alakított át. A németeknél most már presztizskérdéssé vált, hogy a romokat elfoglalják. Egyre nehezebbé és nehezebbé vált a ház helyőrségének dolga. Már több mint egy nap telt el azóta, hogy testvériesen megosztották az utolsó darab kétszersültet, amelyet a takarékos Nacsinkin kenyérzsákjában találtak. Nem volt vizük. Éjszakánként a pince kövére lerakódó dért nyalták. Már rég elszívták az

utolsó dohánymorzsákat, de ami a legrosszabb volt, fogytán voltak töltényeik is.

— Tankokat vetnek be és akkor azután baj lesz — mondotta Nacsinkin, miközben feltörték az utolsó töltényes ládát és újra betöltötték az üres géppuskát. Nacsinkin már teljesen elgyengült és a tárcsa rúgója mindig kicsúszott kezei közül.

— Ha el kell pusztulnunk, akkor legalább zeneszóval pusztuljunk el — válaszolta Tarakul és szemefehérje villogott.

Ő is elgyengült már az éhségtől és az álmatlanságtól, de még tartotta magát és csak néha, hogy gyengülő testében megőrizze pislákoló erejét, mereven, mintha megkövesedett volna, aludt egy-két órát a lőrésnél. Úgy tünt fel, már csupán szeme és füle él.

— Mindig a muzsika van a fejedben. Most ne a zenével, hanem az értelemmel törődj! Értelem nélkül hangoskodni, mi értelme van ennek? Hiszen az embernek csak egy élete van.

Nacsinkin tovább kínlódott a tárcsák töltésével. Néha, forró percekben barátja segítségével még felkapaszkodott a géppuskához is, leült a ládára és tüzelt. De a halál gondolata egyre gyakrabban villant fel benne. Szerette volna megmondani barátjának — ennek a fiatal moldvai vincellérnek, kivel a sors így összekötötte, — hogy mi az a nagy, jelentős és bölcs gondolat, ami a lelkében ezekben az órákban megérlelődött és amit sehogy sem tudott szavakba önteni.

— Az embernek nem szabad addig meghalnia, amíg nem tett meg mindent. Érted? Mindent, amit tud! Mindent... — mondotta végül is kínlódva, mert nehezen tolultak ajkára a szavak, és félt, hogy barátja nem érti meg.

Rábírta Jurkót, hogy tanulja meg családja címét és egy jóismerősének a nevét, annak a gyárnak az igazgatójáét, ahol a háború előtt dolgozott. Szavát vette bajtársának, hogy ha életben marad és a háború után visszatér, okvetlenül felkeresi családját és beszél feleségének ezekről

az órákról. Megkeresi az igazgatót is és beszámol neki arról, hogyan harcolt és halt meg Sztalingrádban a minszki esztergályos.

Nacsinkinnak ezzel az igazgatóval valamiféle bonyolult félreértése támadt. Úgyszólván barátok voltak, de a háború első napjaiban, amikor a gyárat keletre telepítették, az esztergályos nem volt hajlandó a gyárral együtt elutazni. Kijelentette, hogy marad és védeni fogja a várost. Ekkor az igazgató valami sértőt mondott neki, amit Nacsinkin sehogy sem tudott megbocsátani. A szemtanú beszámolója arról, hogyan harcolt Nacsinkin katona, megszégyeníti majd az igazgatót és megcáfolja sértő szavait.

De, mint valódi katonák, a halálról nem beszéltek és inkább azt találgatták, hogy mikor és honnan kapnak majd segítséget.

Bíztak a segítségben, feltétlenül bíztak benne.

És valóban, amikor a támadások idején töltényhiány miatt egyre ritkábban szólalhattak meg géppuskáik, valahonnan hátulról barátságosan és sűrűn dörögtek az aknavetők és szapora robbanások fekete, sűrű füstjéből gát emelkedett a ház előtt, elzárva a németek elől a feléjük vezető utat.

Éhesen, szomjúságtól elgyötörve, az álmatlanságtól teljesen legyengülve, úgy hallgatták a közeli sűrű robbanások zaját, mint a barát segítséget ígérő hangját. Ezek a dörrenések összekötötték őket az övéikkel, akiket romhalmazok és a „senki földjének" néhány méternyi, halálthozó tere választotta el tőlük.

A harmadik éjjel, valamivel pirkadás előtt, csodálatos eset történt. Tarakul, aki nyitott szemmel szundikált a lőrésnél, hirtelen furcsa emberi hangot hallott. Miután azt hitte, hogy álmodik, homlokát a hideg, dérrel befutott falnak szorította, megnyalta a dért, amely hűvösséget adott és szomját is oltotta. Újra hallotta a hangot. Jurko bajtársára nézett. Nacsinkin egyik kezében tárcsát, másik kezében maroknyi töltényt tartva aludt.

Nem, nem ő beszélt. Valamilyen tompa, szinte nem is

emberi hang makacsul a fülébe hatolt továbbra is, ismert és mégis érthetetlen idegen szavakkal. Kenyérről, húsról, vajról beszélt valamit. Tarakul átkozottul érezte magát. Meglökte alvó bajtársát. Nacsinkin felfigyelt. Mosoly árnyéka suhant végig fekete, beesett arcán.

— A fritzek, ők kiabálnak nekünk. Agitálnak minket.

— Atyátok mek makatokat... jól pánunk feletek... nattyon jót kapni enni... — kiábálta egy vékony hang a hajnali sötétségből.

— Egy darab kenyéren akarnak megvenni! És hol? Ebben a városban... — mondta halkan Nacsinkin. — Látod, mit csinált a fasizmus az emberből! Nem tud feljebb emelkedni a saját hasánál. Pedig emberek voltak hiszen a Diesel-motort is feltalálták!

Az érthetetlen borzadás elmúlt és Tarakul érezte, hogyan önti el a fékezhetetlen düh. Odafeküdt a géppuska mellé és egy sorozatot küldött a hang irányába. Addig lőtt, amíg az utolsó töltényhüvely csörrenve le nem hullt a kőpadlóra a beállott csendben.

Jurko Tarakul, amikor később visszagondolt ennek a páratlan párviadalnak a napjaira, sehogy se tudta pontosan megmondani, hogy hány napon át védték a házat. Az utolsó napokra egyáltalán nem tudott visszaemlékezni, azonkívül, hogy lőtt mind a két géppuskával és nem látott maga előtt semmit, csak a kereszteződő utcákat. Nem gondolt másra, csak arra, hogy bármi áron is ki kell tartani. Csak ez a gondolat élt tisztán éhségtől és fáradtságtól elhomályosult tudatában.

Tartották magukat mindaddig, amíg valahol a távolban szapora tűzelés zaja között „hurrá" kiáltásokat hallottak, amelyek egyre közelebbről hangzottak, egyre erősebben és erősebben. Amíg a járda romjain nem kopogtak a támadó gyalogság nehéz lépései és a lőrésekben fel nem tűntek a drága, porszínű köpenyek és az esetlen katonacsizmák...

Ekkor Tarakul otthagyta a géppuskát, rázni kezdte félig alélt barátját és csak ezt a szót ordította a fülébe:

— A mieink! A mieink!

Egy friss, a tartalékból bevetett ezred éjszaka átkelt a Volgán, megtámadta a németeket és megtisztította az útkereszteződést. Sohenko hadnagy szakaszának katonái a romokhoz rohantak. A lőréseken keresztül bajtársaik gyenge hangját hallották. De utászokat kellett hívni és sokáig kellett ásni, sőt robbantani a romhalmazt, hogy kiszabadíthassák Nacsinkint és Tarakult. Valaki — valószínűleg az utászparancsnok, aki a mentési munkálatokat vezette — a villa romjait tréfásan „Tarakul-bástyának" nevezte el. Ez a név azután rajta is maradt, így került be a sajtóba, sőt a város katonai térképén is így tüntették fel...

Most végül is saját szememmel sikerült megtekintenem ezt a szokatlan helyet. Meggyujtottuk zseblámpáinkat és az utászok által ütött résen leereszkedtünk a pincébe. A kékes holdfény ragyogó sugara a lőréseken át behatolt a pincébe és fehér foltokban folyt szét a padlón a sűrűn elszórt, kilőtt, már megzöldült hüvelyek között. A sarokban véres kötésmaradvány hevert. Úgy látszik, ott feküdt Mihail Nacsinkin. Amikor a szemünk hozzászokott a pince félhomályához, felfedeztük a szürke, kásás dérrel borított falra vésett feliratot. A hadnagy rávilágított zseblámpájával: „Itt küzdöttek utolsó lehelletükig Tarakul Jurko és Nacsinkin Mihail gárdisták. Mert kitartottak, legyőzték a halált" — olvastam a falon.

— A politikai tisztünk írta fel — mondotta a hadnagy. A felirat, úgy látszik, nagyon tetszett neki. Ezt a részt: „...mert kitartottak, legyőzték a halált" — külön is felolvasta.

— Bizony, szörnyű lehetett egy ilyen éjszaka, teljesen egyedül, az ellenséggel szemben.

— Szörnyű? Ez nem helyes szó. Ezt a szót mi már elfelejtettük... Egyedül!... — mondta Sohenko — egyedül, az volt a nehéz!... Ami pedig a félelmet illeti, ezt a szót is régen elfelejtettük.

Ekkor elfogott a vágy, hogy azok számára, akik majd több nemzedék mulva tanulják e város védelmének eposzát, megírjam ennek a közönséges sztalingrádi háznak a törté-

netét, Tarakulnak és katonabajtársának történetét, úgy, ahogy ezektől a hősöktől hallottam, akik elfelejtették a „félelem“ szót és Sztálingrád védelmében legyőztek minden szörnyűséget.

A VOLKOV-FIÚK

Egésznapi sikertelen keresés után végül is estefelé az egészségügyi zászlóalj egyik vászonsátrában találtam meg őket. Az orvoskapitány — fakóarcú, már idősebb ember, az állandó fertőtlenítéstől kimart kézzel és ujjakkal, olyan fáradtan, hogy úgy látszott, mintha ezen a földön már semmi sem tudná izgalomba hozni — most hirtelen kitört:

— Hát csodálkozni fog, hiszen még csak kamaszok! Kamaszok! Mi az ő korukban még halásztunk és palacsintát kértünk anyánktól... És micsoda akaraterő van bennük! Orvos vagyok, én aztán tudom, milyen nagy dolog ez! Meg önuralom... Az ördög érti...

Széthúzta a nedves függönyt. Az esőverte sátor félhomályában egy sor üres tábori ágyat, a sarokban pedig egy csoport katonát láttunk. A csoport középpontjában két sovány kamasz ült. Az egyik feketehajú, élesarcú gyerek, nagy, fekete, mélyen beesett szemmel, a másik szeplős, lenszőkehajú, kerekarcú és pisze orrú.

A fekete úgylátszik éppen mesélt valamit és akkor hallgatott el, amikor beléptünk, a szeplős pedig balkezében szájharmonikát tartott, amelyből valamilyen dallamot igyekezett kicsikarni. Mindkettőjük jobbkeze egészen könyökig be volt kötözve és barna, nyakbakötött sálban pihent.

— No, Volkov elvtársak, hogy vagyunk? — kérdezte az orvos.

— Nagyszerűen, — válaszolta a szeplős és belefújt a szájharmonikába.

— Egészen jól érezzük magunkat, orvos elvtárs. Most, hogy bekenték, már nem is fáj úgy, csak nagyon ég — válaszolta a fekete és kíváncsi, sötét szemével fürkészve nézett végig rajtunk.

— Azt mesélik nekünk, hogy milyen az élet a német elnyomás alatt — magyarázta az egyik sebesült.

— Szenvednek ám nagyon, de nem mutatják, erős gyerekek — tette hozzá a másik.

— Szörnyű még elképzelni is, mit csinálnak a fasiszták az emberrel — mondotta a harmadik és visszamászott ágyába.

Leültem a tábori ágy szélére. Az Orjol alól idehalló távoli ágyúszó és a sátorvászonra verődő eső megnyugtató hangja kíséretében a „Volkov elvtársak" mégegyszer elmesélték nekem is történetüket.

Jól megmaradt emlékezetemben a két szovjet ifjúnak ez a története. Még most is fülembe cseng egymásnak felelgető, gyermeki hangjuk és igyekszem elbeszélésüket oly pontosan visszaadni, ahogy magam is hallottam:

— Orjolból valók vagyunk — kezdte a kisebbik, a szeplős, akit Szerjozsának hívtak.

— Valódi orjoliak vagyunk — szakította félbe az idősebbik, Vlagyimir és erélyesen átvette a beszélgetés fonalát. — Vasutasok vagyunk, apánk és apánk apái is azok voltak. A családban mindenki mozdonyvezető volt az Orjol II. főműhelyben. Az állomás melletti telepen laktunk. Volt már Orjolban? Szóval ott laktunk a Szparták-utcában. Kicsiny, de szép házunk volt. Még a nagyapám építette. Amikor a fritz betört Orjolba, a papa éppen úton volt, a mama pedig feküdt, mert gyenge volt és gyakran betegeskedett. Mi pedig Szergejjel — ezzel a „híressel" itt — a karunkon akartuk kivinni a városból. Én még elbírtam volna, de ő gyenge volt, nem bírta, szóval nem sikerült kivinnünk, csak megriasztottuk. Nagyon rosszul lett anyánk. Azt mondotta: „Tegyetek le, inkább meghalok a szülői ház-

ban, ti pedig menjetek el és keressétek meg apátokat." De hát a beteg anyánkat hagyjuk el? Persze, hogy nem tehettük! Igaz? Szóval, maradtunk. Anyánk, Nyusa nővérünk, meg ő: Szergej és húgunk, Zsenyácska. Az még egész apró gyerek volt... Nohát kezdetben nem is történt semmi különös. Fritzéknek nem volt idejük velünk foglalkozni, harcok voltak és azok kötötték le őket. Nem nyúltak hozzánk.

— Igen, nem nyúltak! Hát amikor a tehenet elvitték? Azt elfelejtetted? — avatkozott bele Szerjozsa.

— Hát persze, ellopták a csirkéket is, ellopták, ahogy az már szokás, de fütyültünk rá. De amikor azután a front eltávolodott a várostól és ránktörtek ezek az SS-ek, akik fekete ruhában, sassal díszített sapkában mászkálnak, hát ezek azután nekikezdtek. Razziák és házkutatások. Szavamra mondom, kutyákkal fogták az utcán az embereket. Mennek az utcán az autójukon, látják, hogy jön egy ember, hát stop. Be a kocsiba és már viszik is. Mondják, hogy hátraviszik árkot ásni. Szép „árkok" lehetnek azok! Mikor aztán a németek a bazárba a ruhákat, meg mindenféle kacatokat szalonnára meg lisztre elcserélték, akkor azután kiderült, hogy micsoda „árkok" azok. Vért láttak a holmikon, valaki megismert egy ruhát... így csináltak akkor. Ha például az egyik asszony meg akarta tudni, hová tűnt a fia vagy férje, fogta a kosarat, ment a vásárra és körülnézett. Látta, hogy a fritz ismerős ruhákat ad el, szóval nincs meg többé az embere...

— Mondják, hogy tízezer embert lőttek agyon — sóhajtja Szerjozsa.

De bátyja bosszankodva szakítja félbe.

— Mit fecsegsz? Tízezer? Talán megszámoltad őket!? Hogy hányat lőttek agyon, azt pontosan nem tudjuk. De tömegével irtották az embereket. Aztán kezdték a házakból is elhurcolni a lakosságot. Az SS-ek azt mondták, hogy a kommunistákat és a partizánokat tartóztatják le. Dehogy a kommunistákat! Például nálunk a Szparták-utcában az egész Gorohov-családot elvitték. Hát Gorohovék kommunisták? Elvitték őket, mert az öreg segített kiüríteni a fő-

műhelyt, amikor a németek jöttek és a fritzeknek valaki beárulta. Volt nálunk egy pár ilyen áruló szemét. Szóval feladták. Aztán egy kis ideig csend lett, nem az egész városban, csak nálunk a telepen. De azután valaki felgyujtotta éjjel a benzintartályt és megint újra kezdődött a cirkusz. Azt az utcát ,pedig, ahol a tartály kigyulladt, úgy, ahogy volt, az utolsó csűrig felgyujtotta a fritz. És még váltásnyi inget sem engedtek kivinni a házakból.

— A városban éhinség támadt. Az emberek mindenüket felették már, amijük csak volt. A fritz pedig semmit sem adott. Élj, ahogy tudsz. A piacra sem ment senki. Melyik bolond is menne, amikor a fritz mindent ingyen vesz el? Azután becsomagolja és hazaküldi a sok vajat meg szalonnát... Kezdtek pusztulni az emberek, különösen a környéken a munkástelepeken. Egész családok. Nem volt, aki eltemesse őket. Ki törődik az idegen halottakkal, amikor az élőknek is remeg a lábuk az éhségtől? Ott hevertek a halottak a házaikban, az utcán, kit hol ért utól a halál. Mentél az utcán és azt látod, hogy a házba vezető ösvényt befedte a hó, befagyott az ablak, úgylátszik vége, mindenki meghalt a házban.

— Tőlünk egy utcányira lakott Vasziljev vasutas felesége két gyermekével. Ismert ember volt a férje, talán hallotta is a nevét: Jevgenyij Vasziljev. A Munka Vörös Zászlaja rendjellel tüntették ki. Hát úgy tél közepén meghaltak és tavaszig ott feküdtek a házukban az ágyukon. No, persze, amikor jött a tavasz, melegebb lett, a házakban érezhetővé vált a szag... hát járványok terjedtek el. Az ő katonáik sincsenek kőből, azok is megbetegedtek. Látja a fritz, hogy rosszul mennek a dolgok, semmit sem lehet tenni, el kell temetni a holttesteket.

— Hát azután „hozzálátott". Foglyainkat hajtották ki és kényszerítették őket, hogy szedjék össze házanként a halottakat — javította ki Szerjozsa.

— Hát bizony, ilyen rend van most nálunk. Amikor valamilyen munka nehezebb vagy veszélyesebb, mindjárt hozzák konvojban az orosz foglyokat. Mondják, hogy így

tisztitották meg a brjanszki utat is az aknáktól. Elől kergették a foglyokat, mögöttük pedig homokkal megrakott teherautók mentek, a foglyot nem sajnálták, csak a teherautót.

— A maguk holmiját bizony sajnálták. Az egyik elvesztette nálunk a szipkáját, vagy öt órán át kereste, mindent feltúrt. A fehérneműt, meg mindent. Ami csak jobb dolog volt, el is vitte. Azután megtaláltuk a szipkát, fából készült vacak volt... — teszi hozzá Szerjozsa.

De a bátyja haragosan félbeszakítja és folytatja:

— A telet valahogy átvészeltük, életben maradtunk. Eljött a tavasz, könnyebb lett. A zöldségeskertben nem ültettünk semmit, honnan is vettünk volna magot, no meg kinek van kedve a németeknek ültetni? Úgyis mindent elloptak volna. De vadon termett a madársóska, a laboda — szóval nem kellett éhenhalnunk. Ekkor történt a baj. Eljön hozzánk a tömbparancsnok és behívót hoz a mi Nyusánknak: fehérneműjével és holmijával köteles megjelenni a munkásgyüjtő központban. Már azelőtt is sokat hajtottak el a városból Németországba. Házunk előtt vitték ki őket a konvojban a pályaudvarra. Mentek szegények, sírtak és kiabáltak: „Isten veled, Orjol!" Egyszer egy ilyen csoport után összekötve hoztak fiúkat és lányokat, egész teherautó volt tele velük. Hurcolják őket, azok pedig szidják a németeket. Kiabálják, hogy úgyis megszöknek... A mama azután elmondotta, hogy így összekötve dobálták be őket a vagónokba, mint a fát.

— De eddig a baj csak elment mellettünk, most azonban hozzánk is elérkezett. A mama és Nyusa egész nap bőgtek. Csak ültek a sarokban és sírtak. Este lefektetett anyánk, hát látom, készíti a batyút az útra, keresztet vet Nyusára, mert elmaradott volt a mi mamánk, hitt az istenben. Mert micsoda az isten? Sokat segített talán a mamának? Szóval keresztet vet rá és így szól: „Szökjél meg, leányom, lehet, hogy megmenekülsz. Ha a sors úgy akarja, hogy meghalj, akkor jobb a golyótól meghalni mint rabságban." És Nyusa meg is szökött.

— Mi csak csodálkoztunk Szerjozsával, hiszen olyan szelíd asszony volt. Nagyon megörvendeztetett. Reggelre azután eljött a szomszéda-szony. Hallgat, majd sirdogálni kezd. A mama így szól hozzá: „Ne sírj már, beszélj, ne félts!" Az meg csak zokog: „A Nyusátokat elkapta az őrszem. Látták az emberek, hogyan vitték a parancsnokságra." Mama szalad ide-oda, rohan a parancsnokságra, beszél a fritzcel, fülbevalóját is odaajándékozza az egyiknek, dehát beszélhet. „Niht ferstén" — és kész. Tíz nap mulva azután jött a tömbparancsnok. — Adjál tíz márkát a temetésre — mondotta. — Micsoda temetésre? — Igen — mondja —, meghalt a lányod. Lehet, hogy hazudott azért a tíz márkáért, de mi többet nem láttuk a mi Nyusánkat. Jó lány volt, csendes, mindig szorgoskodott. A mamára hasonlított. Vagy stoppolt, vagy a ruhánkat varrta.

Vologya hangja szakadozottá válik, álla remegni kezd, ajkába harap és elfordul. Csend támad, melyet csak az erősödő eső kopogása zavar meg.

— Hej, csak eljuthatnánk hozzájuk! — mondotta a bekötött fejű sebesült. — Hiszen csak elgondolni is szörnyű, gyerekek, mennyi földet birtokolnak! Egész Európát!

— Európa, az ördög vigye Európát! Maga dugta Hitler szájába a fejét, most azután bűnhődik érte. Nekünk mennyi földünket birtokolják, az a lényeg — mondotta a másik, akinek a lába sínben volt. — Európának pedig fájjon a feje saját magáért.

— No, ne mondd — válaszolta az első. — Csuda ósdi fogalmaid vannak. A saját inged közelebb van a testedhez? Hát ki segítené őket felszabadulni Hitler alól, ha nem mi? Hol van még ilyen erő? Talán az angolok, meg az amerikaiak? Hát hogyne! „Nyisd ki jobban az erszényed!" Így harcolnak ezek! Inkább az adásvételhez értenek.

— No, gyerünk, hallgassunk inkább! Gyerünk, fickó, folytasd!

— Hát mi van itt folytatnivaló — kérdezte Vologya. — Talán kevés népet pusztított el a fritz? No jó, szóval folytatom. Hát úgy a tél vége felé mama és Zsenyácska meg-

betegedett — mind a ketten egyszerre. Kiverte őket a hideg, gyógyszer nem volt. De hogyan is lehetett volna őket gyógyítani, mikor az igazat bevallva, még etetni sem tudtuk őket. Egymás mellett fekszenek, lázukban félrebeszélnek, a mama egyre Nyusát hívja, Zsenyácska pedig egyre kiabál: ...„néme", „néme"... tudniillik így hívta a fritzeket. Mi pedig Szerjozsával csatangoltunk fel-alá a bazárban, gondoltuk, hogy eladjuk valami ruhánkat, de nem vették meg. Azután mégis összegyüjtöttünk egy kis kenyeret, megetettük őket. De egyre rosszabbul lettek.

Ekkor a tömbparancsnok megtudta, hogy a háznál betegek vannak és így szólt hozzám: parancs jött rá, hogy a betegeket összeírják. Menjetek el a kerületi parancsnokságra, majd azok küldenek orvost. Én semmi pénzért sem mentem volna, még a szívem is idegenkedett tőle. De Szerjozsa, ez a „híres" itt, csak jött utánam és egyre suttogja: „Menj el, no menj el, meghal a mama orvos nélkül". No, azután rábeszélt, el is mentem. Tényleg be is engedtek, meghallgattak, felírták a címet. Jövök vissza, csodálkozom, hát tényleg segítenek? Megérkezik az orvos is, német katonaorvos. Motorkerékpáron jött, a motorkerékpáron vöröskereszt. Megnézi a betegeket és csak ennyit mond: „kiütéses tífusz". Valami cseppeket is adott, hadd vegyék be éjszakára, jobban lesznek tőle. Jó ember külseje volt, szemüvege is volt. Volt egy ilyen tanítónk a gyári iskolában. Koloboknak hívták. Kövér, mosolygós arcú, mint ez, csak szemüveget nem viselt. Még gondolom is: „Lám, micsoda ember, úgy látszik, még a fritzek közé is keveredik rendes ember".

— Estére beadom mamának és Zsenyácskának a cseppeket. Saját kezemmel ráztam fel, saját kezemmel adtam be. Ó én bolond! Sosem bocsátom meg magamnak! Először, igaz, úgy láttuk Szerjozsával, hogy anya és Zsenyácska megnyugodnak a cseppektől, elalszanak. Gondolom, jól van, lehet hogy felgyógyulnak, Mire reggel felébredtünk, már mind a ketten hidegek voltak. Megmérgezte őket a fritz, az aljas és az én kezemmel mérgezte meg őket. Maga azt hiszi talán, hogy véletlenül haltak meg? Több cseppet ad-

tam be, vagy valami ilyesmi? Nem, ezek az SS-ek tudták, hogy meg fognak halni. Reggel, alighogy kivilágosodott, jött tőlük egy teherautó elvinni a halottakat. Majd azután többen álarcban bejöttek és valami büdössel öntözni kezdték a falakat. Úgylátszik ez volt az orvosságuk.

Vologya elhallgat, nehezére esik a lélekzés, egész teste megfeszül, gyerekarca lángban ég. Az egész hallgatóságnak megfájdul a feje. Hirtelen csend támad, amely annál jobban érezhető, mert az eső hirtelen elállt. Csak egyes nehéz cseppek csöpögnek le a mennyezetről a nedves földre, csak az égési sebeket szenvedett tankista — aki ott a bejáratnál fekszik — csikorgatja fogait.

— Hej, csak egyszer jutnék el oda Németországba! Megtanítanám őket! Kő kövön nem maradna! Akivel csak találkoznék, trr... egy sorozat a géppisztolyból. Nesze, itt van, még visszaadni sem kell! — mondja a bekötöttfejű katona.

— Senkit sem fogsz trr... — szakított félbe a katona, aki az előbb Európát védte... Nekünk a fasizmust, magát Hitlert kell szétvernünk. Azoknak lehet trr..., de asszonyokkal és gyerekekkel mi nem harcolunk.

— Hát ki tiltja meg? Kicsoda? Te talán? Hallottad, hogy gyógyítják a mieinket. És nekünk nem lehet? Hát miért nem?

— Azért, mert ők kicsodák? Fasiszták! És te ki vagy? A szovjetföld katonája! Szovjet! Ezt meg kell értened és nem szabad elfelejtened!

— Mit marakodtok, mint a kakasok?... Hagyjátok abba a vitát. Nos, beszélj fiú, beszélj, hogy éltetek azután?

— Hát azután így volt. Sírtunk az öcskössel, sírtunk, azután, amikor besötétedett, a bűz miatt kiköltözködtünk a légvédelmi pincébe, a ház mögé. Jó légvédelmi pincénk volt, fedett, tartós. No, azután ebben a lyukban laktunk egész nyáron át. Járkáltunk, kenyérdarabkákat gyüjtögettünk. A németek — helyesen mondja ez a bácsi — különfélék. Az egyszerű katonák — különösen az öregebbje — azok jobbak, néha adtak is valamit. Így éltünk. Hát azután

mit meséljünk még tovább? Maguk is tudják, mi történt. Megkezdődött a fronton a harc. Ezt onnan tudtuk meg, hogy a fritz elkezdett hirtelen vagónokba rakodni a brjanszki pályaudvaron. Mindent felpakolt, amit csak tudott. Zsákokat, mindenféle bútort, vacakokat! A mi repülőgépeink pedig jól odasóztak a pályaudvarnak! Úgy megsózták, hogy a németek jól is laktak tőle. No, gondolom, váljék egészségükre, jönnek a mieink! Felvidultunk mindannyian. Kivártuk!

És ekkor jött a vész! A fritz megint nekilátott, hogy Németországba hajtsa a népet. Régebben válogattak. Csak a fiatalabbat, meg az erősebbet vitték. Most pedig már válogatás nélkül, aki csak a kezük közé került. Még az ilyen tökmagot is, mint Szerjozsa és az öregek közül még a legörebbjét is. Ahogy jött. Jöttek a razziák, de még milyenek! Becsületszavamra, kutyával hajszolták az embereket. Katonákkal körülfogták az utcát és fésülni kezdték. Akit csak elkaptak, be a konvojba, ki a pályaudvarra, be a vagónokba. Hogy búcsúzni engedtek volna? Ugyan kérem! Szavamra mondom, még azt sem engedték! Úgy vitték az embereket egy szál ruhában, ahogy voltak.

Mi pedig Szerjozsával bebújtunk a pincébe, egész nap ki sem dugtuk az orrunkat, csak ha nagyon kellett. A gödröt benőtte a csalán, meg a lapu. No, gondoltuk, az ördög se talál meg itt bennünket. Másnap pedig majd — „aufviderzén" és a Volkov-fiúk eltünnek. De ránk akadtak. Úgy látszik, a sántalábú tömbparancsnok árult el bennünket. Azt kell elkapni, ha majd visszafoglaljuk Orjelt. Bizony, reggel még alszunk a gödrünkben, hát már mászik is be a német. Lökdösni kezd a puskatussal: „kom, kom". Nohát, akkor volt „aufviderzén". Hát mentünk, mit is tehettünk mást. Elcipelt a lágerbe a drótsövény mögé. Vagy ötszáz ember várta már ott a szerelvényt. Szerjozsával körülszaladtunk a drótsövény mentén. Sűrű, kettős drótkerítés volt. Százlépésenként őrtorony, az őr mellett meg géppuska. Nohát, innen szökj meg! Ha csak megközelíted a drótkerítést, már akkor tatata... és kész. Mit tegyünk?

Reggelre elterjedt a táborban a hír, hogy néhány lány öngyilkos lett. Beretvával vágták fel ereiket, elfolyt a vérük. A nép egyre izgatottab lett, a gyerekek bőgtek, a férfiak szitkozódtak. Gondolkozni kezdtem, talán jobb volna így: egy nyisszantás a beretvával és kész. Majd így gondolkodtam: „Megbánod te még azt, fritz. A mieink már biztosan közel vannak, lehet, hogy sikerül meglépnünk". De egyre csak ez zúg a fejemben: „Hogyan, hogyan?" Egyszerre csak az öcsémnek — ennek a „híres" Szerjozsának — felvillant a szeme... Nappal megengedték, hogy tüzet gyujtsunk, teavizet forraljunk. Leültünk a tűz mellé. A többieknek ennivalójuk volt, mi meg forgácsot hoztunk. Szerjozsa rakja, igazgatja a tüzet és megégeti a kezét. Odaszalad hozzám, mert én messzebb ültem és így szólt: „Rokkant vagyok, a németeknek már nem kellek." Jól leszidtam és hirtelen azt gondoltam: „Tényleg, ha elégetném a kezem..."

No, jól van! Tetszett nekem az ötlet. Csak gondolom, gyorsan, amíg a szerelvény el nem indul. Megkértem a lányokat a tűz körül, hogy húzódjanak össze, takarjanak el és énekeljenek, hogy ha ordítok, akkor a fritz ne hallja meg. És betettem kezemet az izzó hasábok közé. Betettem és mindjárt vissza is rántottam. Majdhogy el nem ordítottam magam! Juj, de fájt! Ránézek a kezemre, csak a bőr égett le. Gondolom: „Hát nincs szívem hozzá? Csak nem gyengülök el? Visszagondolok mindenre: Nyurára és a fritzek orvosságára, mamára és Zsenyácskára... És ezek után még a fritzekhez menni? Soha az életben! Ismét a tűzbe teszem a kezem és ott tartom. Jajgatok, de nem húzom ki. Égettszagot érzek, de tartom és gondolom: „Nem megyek, nem megyek, nem megyek hozzátok! Nesze nektek!" És benntartottam a kezemet a tűzben, míg csak a szemem előtt minden zöld nem lett. Ez a „híres" Szerjozsa persze begyulladt.

— Egyáltalán nem gyulladtam be — mondja elvörösödve Szerjozsa.

— Ugyan mit mesélsz? Mindjárt sírva fakadt. „Nem bírom megtenni — mondotta, — félek. Te erősebb vagy nálam, fogd be a számat, hogy ne ordíthassak." Hát hogy fog-

jam be, amikor már csak egy kezem van? Szólok a lányoknak: „Vidámabban énekeljetek!" Azok meg torkukszakadtából harsogják a nótát és közben arcukon végigfolyik a könny. Nos hát ráfeküdtem Szerjozsára, betömtem a száját, behúztam a kezét a tűzbe és tartottam.

Így lettünk mi, Volkov-fivérek, rokkantakká.

A bevagonírozás előtt azután végigmustráltak bennünket. Nem is tisztek voltak, sem nem policáj, hanem SS-ek. Karattyoltak valamit: „Hende, hende" — majd hátbavágtak, mondták, hogy eredjetek a fenébe, ahová akartok, rokkantakra nincs szükségünk. Mi pedig csak ezt vártuk: „aufviderzén".

Azután elindultunk arra, amerre az ágyú szólt: Már közelebbről hallatszott. Mentünk és a kezünk az olyan volt, mintha igazolvány lett volna. Mondja a német: „Halt!" Mi pedig csak dugjuk a kezünket az orra alá. „Guten morgen" — mondjuk — kollegák, megyünk világgá, ennivalót gyüjtünk. Így hát éjjelre ideértünk magukhoz. Hát ez a mi történetünk. Aki nem hiszi, megnézheti a kezünket. Épp most kötözték be újra. Nem sodorna valaki az elvtársak közül egy cigarettát? — Vologya a beteg kezét odaszorítja a melléhez és óvatosan dajkálja, mint a kisgyereket.

A két testvér felnőtt módra, mohón szívja a számukra meggyujtott cigarettákat. A sűrű füst rétegesen száll fel a sátor félhomályában.

Csend támad.

Gyerekkoromban tanultam ókori történelmet. Mucius Scaevoláról is tanultam. Ahogy most visszaemlékszem: „Mucius gazdag és eszes volt. A természet bőven megajándékozta..." Nem tanulták? Kezét a tűzbe tette, így próbálta ki akaratát és mi gimnazisták bizony elképedtünk: „Hát ez aztán ember!" De most csak elgondolom, ki is volt az a Scaevola? Pozőr, senki, ha összehasonlítjuk ezekkel a Volkov-fivérekkel — mondta a katonaorvos és keményen megtörölte kékesen hámló, kimartkörmű kezeit.

Ismét csend támadt.

Ropogott a dohány a cigarettákban. Valahonnan messzi-

ről úgy hallatszott ide az ágyúdörgés, mint távoli égzengés. Az égési sebeket szenvedett tankista forgolódott a hordágyon és félrebeszélt:

— A fasiszta bandára!... A toronyban elaludtak... Gyere, add ide a szilánkosat... Gyorsabban, a fasiszta bandára... Nem szöksz meg!... Hazudsz, nem menekülsz meg!

MI, SZOVJET EMBEREK

A lány úgy első tekintetre tizenkilencévesnek látszott. Vékony és törékeny volt. Barna arca még nem veszítette el gyermeki üdeségét, nagy, tágranyílt, ragyogó, hosszú szempillákkal árnyékolt szeme pedig vidáman és csodálkozva tekintett a világba, mintha folyton csak azt kérdezné: „Elvtársak, hát valóban olyan jó és olyan szép minden a világon? Vagy csak én látom ilyennek?"

És csak bonyolult, magas frizurája, amely összefogta dús, sötét, gesztenyeszínű haját, zavarta meg kissé ezt a ragyogó képet, mint egy hamis hang a tiszta éneket.

Könnyű, virágos ruha volt rajta. Karcsú, napsütötte nyakát vékony aranylánc fogta körül. Kedves, fiatal arcocskája volt.

Úgylátszik, ő maga is tudta, hogy nem nagyon illik az emberek közé, akik itt állottak körülötte napszítta, fehérre mosott zubbonyokban és ezért vállára vetette valakinek a köpenyét, noha a csendes és fülledt augusztusi este meleg volt. Így ült a tiszta, fehérremeszelt ukrán házacska előtt egy földhányáson.

Szeme szokatlan szomjúsággal nézte a közönséges, jelentéktelen falut, ahol megszállt a törzskar. Egyformán gyengéd figyelemmel állapodott meg tekintete a rozsda- és olajfoltos munkaruhákba bújt soffőrökön, akik az árnyékban egy felfordított terepjáró motorját javítgatták és a katonai postáson, aki fülére csapott sapkában, duzzadó tás-

kával a vállán, épp az imént haladt el előtte azzal az ünnepélyes, fontoskodó járással, ahogy csak katonai postások szoktak menni, amikor éppen friss levelek nagy adagját viszik magukkal. Így nézett a felderítők főnökére is, a testes ezredesre, akin szorosra húzott tábori szíj volt és hátratett kézzel, gondolataiba merülve sétált fel és alá a kertben. Így nézett a törzskar őrségének katonáira, akik a kunyhó mögött a poros gyepen üldögéltek és sorban olvasták fel egymásnak a hazulról éppen most kapott leveleket.

— Mint a kiéhezett, úgy nézek meg mindent, egyre csak nézek és semmivel sem tudok betelni. Nem, maguk nem érthetik meg ezt az érzést! Ezt csak az értheti meg, akinek hosszabb ideig távol kellett lennie övéitől, elszakadva mindentől, ami megszokott, drága, kedves, és fejjel alámerülni abba az idegen, gonosz világba — mondotta mély althangján a lány.

Azt a gyermeki kifejezést, amely az előbb még megvilágította arcát, mintha szél fújta volna le és úgy láttam, hogy a durva köpeny alatt összerázkódik az undortól.

Valahogy nehezen lehetett elhinni, hogy ez a fiatal és ártatlan külsejű lány az összes katonai mesterségek közül a legveszélyesebbet vállalta magára, — hogy egyike azoknak a névtelen hősnőknek, akik a front mögött dolgoznak, percenként kockáztatják életüket, hírekkel látják el törzskarukat és idejekorán felfedik a parancsnokságnak az ellenség szándékait. A felderítők zárkózott, szófukar népek. De ha erről a lányról volt szó, akkor nem sajnálták a lelkes dicséretet.

„Nyírfa" volt a fedőneve. Nem tudom, hogy kapta, de jobbat nehezen lehetett volna választani. Tényleg hasonlított a fiatal, fehér, rugalmas nyírfára, amelynek levelei a legkisebb szellőtől is susognak. Külsejében semmi sem árulta el a hidegvérű bátorságot, az akaratot, a magabiztos, számító ravaszságot, amelyek pedig szükséges kellékei mesterségének. Valószínűleg ez is elősegítette azt az állandó sikert, amely Nyírfát a legbonyolultabb feladatok megoldásánál is kísérte.

Az ezredes — a felderítők parancsnoka — miután szavamat vette, hogy sohasem fogom megnevezni a lányt valódi nevén, elmesélte háborús életrajzát:

Tekintélyes tudós egyetlen lánya, ősrégi család sarja volt és kitűnő nevelést kapott. Zenét, éneket tanult és gyermekkora óta egyformán jól beszélte az ukrán, orosz, francia és német nyelveket. Éppen akkor fejezte be az egyetemet, amikor kitört a háború. A filológia vonzotta: a renaissance idejének nyugati irodalma. Az egyik akadémiai kiadványban még egy dolgozatot is tett közzé Racine dramaturgiájáról. Érdekes, vitázó, komoly munka volt, amely figyelmet keltett tudományos körökben.

Szülei akarata ellenére a háború elején abbahagyta előkészületeit az államvizsgára és ápolónői tanfolyamra iratkozott be. Elhatározta, hogy a frontra megy. De a tanfolyamot már nem sikerült bevégeznie, az ellenség közeledett városa felé és a külváros már hadszintér lett. Egyideig tanfolyamtársnőivel együtt sebesülteket szállított a vonalból és a kiürítésnél dolgozott. Az ellenség már majdnem bekerítette a várost. Megjött a kiürítési parancs. Szülei ragaszkodtak hozzá, hogy velük tartson.

— Van egy régi igazság: „Akinek sok adatott, attól sokat is kérnek" — igyekezett meggyőzni apja a lányt. Sebesülteket ápolni minden lány tud, de a te nevelésedre az állam sok pénzt költött. Úgy beszélsz nyelveket, mint kevesen mások. Kötelességed az államot szolgálni a hátországban.

A lány tudta, hogy apja ravaszkodik, hiszen nem gondolkodhatott így. De nem akarta a búcsúzásnál megsérteni az öregeket és gyengéden csak így szólt:

— Papa, hallottam, hogy most még az épülő Szovjetek Házának vasvázát is lövedékekké és tankpáncellá öntik át. Mindenáron győznünk kell. Most nincs idő az aprólékos mérlegelésekre.

A kiürítéskor nem hagyta el a várost, de apja szavai gondolkodásra késztették. Hát persze! Jól beszél nyelveket és valószínűleg nagyobb szolgálatot is tehet a Hazának,

mint hogy sebesülteket ápoljon. Ezzel a gondolattal ment el a kerületi pártszervezethez.

Az utolsó órák voltak ezek a város átadása előtt. A fáradt, agyoncsigázott, fájdalamtól sujtott emberek a pártszervezetben okmányokat égettek a kályhában. A száraz hamú szerteszállt a szobában és ropogott a talpak alatt. Jöttek, mentek a munkászászlóaljak felfegyverzett örsvezetői. A telefon hangosan csengett. Nem volt rá idő, hogy foglalkozzanak vele. Senki sem akarta meghallgatni ezt a törékeny, szép, jólöltözött lányt. De ekkor a lányban — aki pedig idegenek között mindig bátortalanul és félénken mozgott — először mutatkozott meg jelleme. Az egyiket becsapta, a másikkal tréfálkozott, egy harmadikat meg egyszerűen félretolt az útból és egyszerre csak benntermett a kerületi párttitkár dogozószobájában. Megmondta a városban jólismert nevét; megmondta, hogy milyen nyelveket beszél és kérte, hogy adjanak neki valamilyen katonai feladatot.

— Micsoda? Maga N. professzor leánya? Miért nem utazott el? — kérdezte a kerületi pártitkár. Nagynehezen elhessegette magától a kiürítés gondjait, majd miután figyelmesen átvizsgálta a lány okmányait, hirtelen, mintha valami eszébe jutott volna, megkérdezte: „Jól beszél németül?"

— Akárcsak anyanyelvemen, ukránul.

A kerületi párttitkár mégegyszer kételkedve nézett végig a fiatal lány törékeny alakján és arcán, amelyen annyi volt a gyermeki vonás.

— A feladat nagyon bonyolult, sőt, egyenesen megmondom, veszélyes is lehet.

— Vállalom...

A párttitkár mindenkit megkért, hogy hagyja el a szobát, felvette az asztalán fekvő tábori telefon kagylóját és egy számot mondott be.

— Halló!! Én beszélek. Igen. Megfelelő jelöltet találtam — mondotta valakinek a telefonba. — Igen, németül kitűnően beszél. Teljesen megfelel, ismerem a szüleit. Nagy-

szerű, hű emberek. Mindjárt elküldöm magához. Már figyelmeztettem, de mégegyszer figyelmeztetni fogom — majd letette a kagylót és mégegyszer, most már gyengéd figyelemmel egyenesen a lány szemébe nézett: — Valószínűleg nem is tudja elképzelni, hogy mi vár magára. Állandóan kockáztatnia kell majd az életét.

— Kérem, ne vesztegesse feleslegesen az időt. Már válaszoltam magának, — mondotta a lány.

Így maradt tehát vissza az ismert tudós lánya szülővárosában, melyet elfoglaltak a németek. A parancsnokságon jelentették, hogy a lányt a kiürítés alatt ittfelejtették.

Nem ő volt az egyetlen, akit hátrahagytak a városban földalatti munkára, de az összes felderítők közül ő kapta a legbonyolultabb és legfelelősségteljesebb feladatot. Egyeseknek figyelniök kellett az árulókat és a németeket, mások olyan feladatokat kaptak, hogy robbantsák fel a raktárakat, rontsák el a mozdonyokat, ismét mások a fasiszta hivatalnokokra vadásztak. Nyírfa számára, — aki kitűnően ismerte a német nyelvet — a földalatti bizottság azt a feladatot tűzte ki, hogy változzék át divatbábbá, ismert szülők olyan lányává, aki hajbókol a nyugat előtt és semilyen eszméért sem hajlandó lemondani a kényelemről, eldobni mindent és elutazni keletre, valamilyen ismeretlen helyre. A professzor hatalmas lakásába egy német ezredes költözött. Mindjárt feltűnt neki a ház fiatal asszonya. A lány esténként Wagnert zongorázott és eredetiben olvasta Goethe verseit. Az ezredes bevezette baráti körébe, amely magasrangú vezérkari tisztekből állott, akik nála gyűltek össze — sőt megismertette főnökével, a tábornokkal is.

Az ukrán Fräuleinnek sikere volt. Az ezredest irígyelték barátai. Professzor lánya és — ahogy az ezredes célzást tett rá — valamilyen ősrégi ukrán mágnáscsalád sarja, aki kimagaslott a közönséges, rikító, hájas és ízléstelen náci hölgyek között. A tisztek mindenképpen kedveskedni igyekeztek a lánynak és egyiküknek sem jutott eszébe, hogy hová is megy ez a csinos kislány, a „mágnások sarja" kétszer hetenként, amikor útrakel tarka napernyőjével, tás-

kájával és a Führer „Mein Kampf" című könyvével felszerelve. (Az utóbbit az ezredes sajátkezű aláírásával ellátva ajándékozta neki.)

A lány pedig a folyóparti külvárosba ment, betért egy fehér, tiszta kis házba, egy csizmadiához, táskájából kis papucsot vett elő, majd miután meggyőződött róla, hogy senki sincs a közelben, hirtelen a hatalmas termetű, szakállas csizmadia mellére borult és a düh, szégyen és undor könnyeivel sírta ki magát.

Itt, ebben a tiszta, egyszerű kis házacskában, amely már a kertek szélén állott, az állandó feszültségtől túlajzott idegei mindig felmondták a szolgálatot. A kacér és butácska kisasszony, a romlott kis naplopó, aki könnyen hívta fel magára az öntelt katonák figyelmét, itt ismét szovjet lánnyá változott át, rabságban szenvedő, de le nem igázott városának őszinte, nyílt, szomorú, az ellenséget gyűlölő polgárává.

— Jaj, de émelyeg a gyomrom! Levko bácsi, ha tudná, hogy milyen szörnyű közöttük élni, hallgatni a dicsekvésüket, mosolyogni arra, akinek át szeretném vágni a torkát, kezet szorítani azzal, akit agyon kellene lőni, nem, nem is lőni, felakasztani!

A „csizmadia" — öreg bolsevik, aki már a polgárháború idején is dolgozott a földalatti mozgalomban — amennyire tudta, megnyugtatta a lányt. Majd a hátsó kis kamrában jelentést állítottak össze mindarról, amit a lány látott és hallott. Szaharinnal édesített hársfalevél — „teát" ittak, hozzá sózott paradicsomot, meg aludttejet ettek. A hazai környezetben kissé megkönnyebbült a lány beteg, szenvedő lelke. Majd a tarka napernyőjű, elegáns hölgy visszaindult a városba, útközben gondtalanul dúdolva a németek kedvenc dalocskáját, a „Lili Marlen"-t. Az éhes lakosok gyűlölködő pillantásai kísérték. Ezek a gyűlölködő pillantások, meg az, hogy némán kellett viselnie sorsát, volt a legnehezebb foglalkozásában. Csak hallgatott — hiszen még csak célzást sem tehetett ezeknek az embereknek arról, hogy kicsoda, miért van itt, hogy miért harcol.

Erős idegei voltak. Szerepét nagyszerűen játszotta és hasznos szolgálatokat végzett. De végül is idegei már lázadoztak. Egyre nehezebbé vált az álcázás, egyre nehezebben tudta rejtegetni érzéseit. A titkos találkozón könyörgött a „csizmadiának", hogy váltsák le, hadd pihenjen, vagy bízzák meg valamilyen más feladattal. Mint pihenésre, úgy gondolt a katonai tevékenységre, támadásokra az ellenséges szállítmányok ellen, raktárak felgyujtására, vasúti szerelvények felrobbantására, mindazokra a feladatokra, amelyek a földalatti mozgalom más tagjaira hárultak. De ezekben a napokban a városba egy nagyobb egység törzskara érkezett meg, a lány jelentéseire még nagyobb szükség volt, mind rendesen és a „csizmadia" szigorúan és keményen visszaküldte.

Végül is a törzskar elutazott. A „csizmadia" ekkor megigérte neki, hogy még néhány nap és eltűnhet. És akkor történt a baj. A hozzá beszállásolt ezredest tábornokká léptették elő. Az újdonsült tábornok ebből az alkalomból a sárga földig leitta magát. Éjszaka, kezében pezsgősüveget lóbálva, betört a lány szobájába. A lány nem tudta magát tűrtőztetni és pofonvágta. A német csak röhögött és a másik arcát nyujtotta oda. Ezek a csodálatos kis kezecskék nem sérthetnek meg egy német tábornokot! Igen, ő már hat országot leigázott, most harcol a hetedikben! És a lány az ő számára a legszebb jutalom ebben a háborúban. Felajánlotta kezét és szívét.

A lányt rémület fogta el, és már reszketett az undortól. A tábornok térden csúszott előtte és megragadta ruháját. Igyekezett előle a másik szobába menekülni. A német betört oda is. Rekedten dadogta, hogy a szovjet hatalom agonizál, hogy már magában Moszkvában folynak a harcok, hogy itt a dús Ukrajnában mindnyájan gazdag földbirtokot kapnak majd és a lány a felesége lesz... Német földbirtokos asszonya. És ezek a parasztok, akik azt hitték, hogy ők az élet urai és össze-vissza fecsegtek valamit a szocializmusról — a jobbágyaik lesznek, dolgozó barmok a földjükön. A részeg fasiszta megsértette népét és a lány nem bírta tovább. Az

indulat elragadta. Kirántotta a tábornok fasiszta sassal díszített tőrét a hüvelyéből és markolatig döfte a tábornok torkába.

Az egész városi, katonai és polgári rendőrség, az egész csendőrség, és a városba érkezett különleges SS-alakulatok egy teljes hónapig keresték. Átkutattak minden házat, átfésültek minden utcát. Rajtaütéseket és razziákat rendeztek. De a lány eltűnt. Sikerült átmennie a frontvonalon.

Az övéi között magához tért. Szívósan látott hozzá, hogy megtanulja mindazt, ami segíthette hazájáért végzett bonyolult és veszélyes munkájában.

Az ismert professzor lányának — aki megölte az újonnan kinevezett német tábornokot — nyomaveszett a nagy ukrán városban. De egy idő mulva Harkov katonai parancsnoka tolmácsként alkalmazott egy Erna Weiner nevű szép lányt. Weiner kisasszony sorsa élénk együttérzést fakasztott a parancsnokból. A Fräulein balti bárók kihaló ágának utolsó ivadéka volt és az általános fasiszta indokon kívül még személyes motívumai is voltak, hogy gyűlölje a szovjet népet. Erna Weiner elmesélte főnökének, hogy gazdag német telepes leánya. Apja az odesszai kerületben élt, kertje, földje és szőlői voltak, nyáron százával tartotta a napszámosokat, búzát vásárolt, saját malmaiban őröltetett. De mindezt könyörtelenül elragadták tőle a bolsevikok. Ezután szegénységben tengette életét, azonban valamit mégis el tudott rejteni és ezen a pénzen taníttatta gyermekeit. Majd az új Németország iránt érzett rokonszenve miatt letartóztatták, mert, mint egyenes ember, ezt nem is tudta, de nem is akarta leplezni...

Fräulein Erna — aki annyit szenvedett a bolsevikoktól — hamarosan főtolmács lett a parancsnokságon, majd a helyőrség parancsnoka mellé osztották be.

— Új főnöke — SS-Brigadenführer — szintén megsajnálta a szegény Fräuleint. A lány tiszta német beszéde, meg hogy régi bajor dalokat tudott énekelni, különösen tetszett a szentimentális hóhéroknak. Ha a zongoránál ült, hódolóinak tömege vette körül. „Igen, az öreg Johann Weiner még

ebben az érthetetlen országban is nagyszerű nevelést tudott adni gyermekeinek" — állapították meg csodálkozva. És amikor a németek hirtelen fontos okmányok eltünését fedezték fel és világossá vált előttük, hogy a szovjet parancsnokság kissé sokat tud titkos szándékaikról, Erna Weinerre még a gyanú árnyéka sem vetődött.

De milyen áron szerezte meg a lány hazája számára ezeket a titkokat! Most már részt kellett vennie a legtitkosabb vallatásoknál is. A hóhérok szemeláttára kínozták a halálraítélt szovjet embereket és le kellett fordítania haláluk előtti sóhajaikat, átkozódásaikat, hallgatnia kellett sértéseiket. Csak a hazaszeretet, a határtalan hazaszeretet adott neki erőt ehhez a munkához.

Csak az összekötő, egy kemény katona hallhatta panaszait, aki állandóan ott ült rádiója mellett, ki sem mozdult a szétrombolt ház pincéjéből. A reuma már egészen beteggé tette. Ez az ember sápadtan ült ott már egy éve mozgás, nap és friss levegő nélkül és nehéz, esetlen katonaszavakkal vígasztalgatta a lányt. Nyugodt bátorsága segítette és példaképül szolgált neki.

Néhány héttel Harkov eleste előtt Nyírfára a legutolsó, legnehezebb megpróbáltatás várt. Ő maga mesélte el nekünk a kunyhó előtti dombon ülve, azon a meleg augusztusi estén:

— Tudják, mennyire idegeskedtek a németek, amikor Konyev csapatai áttörtek Belgorodnál. Istenem, mi volt ott! Hangyaboly, amelyre tüzes üszköt dobtak. A katonák még csak hagyján, ők gépek, de csak látták volna a parancsnokaikat, a bandavezetőket. Már minden külső tisztességről megfeledkeztek, lázasan csomagolták a képeket, múzeumi tárgyakat, ritkaságokat, bútorokat, mindazt, amit összeraboltak és összelopkodtak. Mindez a katonáik szemeláttára történt. És a rémhírek! Nem is volt az már törzskar, hanem valamilyen bazár, amelyben egyik rémhír kergette a másikat, és az egyik hihetetlenebb volt a másiknál. Különösen sok legenda keringett a szovjet légierőkről. Azt beszélték, hogy a Távol-Keletről hatalmas légi kötelékek, tízezernyi sohasem látott új típusú gép repült át, szörnyű új fegyverekkel. Minden tiszt

a pincékben töltötte az éjszakát. Magam is csodálkoztam, milyen gyáváknak, kishitűeknek bizonyultak a nehéz percekben. Ujjongtam! Reggel, miután megérkeztem munkahelyemre, így szóltam főnökömhöz: „Főnök úr, hát minden elveszett? Hiszen az oroszok megölnek..." Láttam, hogy elsápadt. De azért még hetykén válaszolt: „Ugyan, miket beszél, Fräulein. Hiszen Németország nagyon erős, lehet, hogy talán túlságosan is. Vérbőségben szenvedünk." Szóval a beszélgetés azzal végződött, hogy hitegetni kezdett, ha minden kötél szakad, akkor még idejében meglephetek az autóján.

Egyszer egy éjszaka felkeltenek és behívnak a szobájába. Izgatottan jár fel és alá, arca ragyog. Elmondja, hogy fontos kihallgatás lesz, olyan, amelytől a karrierje függ. Ő, ha tudnák, hogy ezek mind mennyire csak a karrierjükre gondolnak! Szívem hevesen kezdett verni. Vajjon kit fogtak el? Tudtam, hogy a harkovi földalatti mozgalom tagjai, akik egész idő alatt állandó rettegésben és feszültségben tartották a németeket, különösen tevékenyek voltak az utolsó időben és féltem, hogy közülük fogtak el valakit. A főnök fel és alá járkált. A dolgozószobában szokatlan előkészületek történtek. Az asztalt abrosszal terítették le, bort, gyümölcsöt, édességet tálaltak fel. Egyre rosszabbul éreztem magam. Mit jelent ez a nagy előkészület?

— Talán valamelyik úr érkezett a hadseregtől? — kérdeztem olyan közömbösen, ahogyan csak tudtam és leültem a sarokba, a kihallgatások alkalmával szokásos helyemre.

— Dehogy, ostobaság! A hadsereg pléhgallérosaira nem dobálnám ki a pénzt — valaszolja a főnök. — Sokkal fontosabb és sokkal érdekesebb személy! Kivetett hálóink gazdag fogást hoztak. Ma véget ér ez az átkozott bizonytalanság. Meg fogjuk tudni, hogy milyen meglepetést készítenek számunkra. Bizony, ez megzavarhatja összes kártyáikat.

Azt hittem, hogy valamilyen magasrangú tisztünket fogták el. De csodálkozással láttam, hogy az asztalnál nem a főnök ül, hanem helyettese, az őrnagy. Majd az őrök kísérete mellett egy hordágyat hoztak a szobába. A hordágyat

a terített asztal mellett helyezték el, a géppisztolyos őrök az ajtóhoz álltak, de az őrnagy egy intéssel kiküldte őket. Nem láttam, hogy ki fekszik a hordágyon. Közben az őrnagy arcára varázsolta legédesebb mosolyát és felkért, fordítsam le a „vendégnek", hogy fegyvernemét tekintve ő is repülő és örül, hogy üdvözölheti itt bátor kollégáját, aki kitüntetései után ítelve híres orosz „repülőcsillag". Ha kellett, ez az őrnagy barátságos, sőt szívélyes is tudott lenni. Egyike volt a legundorítóbb viperáknak, akikkel valaha is találkoztam. Pedig már eleget láttam belőlük!

És ekkor megláttam, hogy a hordágyon egy fiatal, egészen fiatal ember fekszik, olyan napszítta zubbonyban, mint amilyet maguk hordanak. Ezt a zubbonyt három Vörös Zászlórend és még egy kitüntetés díszítette. Rangjelzése elárulta, hogy repülőfőhadnagy. És a tekintete... Bocsássanak meg egy pillanatra...

A lány úgy elsápadt, hogy arca fehérebb lett a kunyhó falánál. Nehezen lélegzett, ajkát harapta, mintha valamilyen belső, éles fizikai fájdalmat küzdene le. Majd megrázta a fejét és megmagyarázta:

— Az idegeim...

— A repülő lába gipszkötésben volt, a feje pólyában, de a gézturbán alól kérdően tekintett rám nagy, szürke, nyilt és megkínzott szemével.

— Fräulein kérem, fordítsa le a kollégának, hogy a fegyvertelen ellenfél számunkra már nem ellenség és hogy az új Németország tiszteli a bátorság és a katonai becsület nemzetközi fogalmait. Fordítsa le kérem, hogy hm, hm... mint a helyőrség parancsnokának helyettese, aki maga is repülő, örülni fogok, ha koccinthatok vele... hm, hm,... ez nem oroszos... ha egy pohár jó bort ihatok vele.

Mialatt fordítottam, a repülő szürke szeme arcomra szegeződött. És tekintetében annyi gyűlölet, nem is gyűlölet, hanem valamilyen határtalan megvetés és undor volt, hogy a sértettség könnyei akaratom ellenére majdnem kicsordultak szemeimből.

— Mondd meg neki, hogy hagyja abba a játékot, úgysem mondok semmit, és bor sem kell. De egy cigarettát adhat.

Az őrnagy arca felragyogott, felugrott és tárcáját a repülő felé nyujtotta. Ez feltápászkodott a könyökére, kivett a tárcából egy cigarettát és mohón rágyujtott. Mindketten hallgattak és én hallottam, hogyan serceg cigarettájában a dohány. Majd az őrnagy felkelt, sarkait összecsapta, megmondta a nevét és udvariasan megkérdezte, hogy kihez van szerencséje.

— Régi fogás, mondd neki, hogy úgysem mondok semmit, vigyenek ki! — válaszolta a repülő és elfordult.

És bármennyire is faggatta az őrnagy, a repülő arccal a falnak fordulva csak hallgatott. Láttam, hogy az őrnagy idegeskedik, szája szélét rágja és piszkálgatja arcán a szemölcsöket. Féltem, hogy már-már kitör és akkor... hiszen tudtam, mi mindenre képes ez az ember. De úgylátszik a repülésünkről szóló adatokra nagy szükség volt és uralkodott magán. Megparancsolta, hogy vigyék ki a foglyot, sőt kellemes utat is kívánt neki. De alighogy az ajtó becsukódott, szörnyű káromkodásba tört ki, felhajtott egy pohár konyakot, majd megkínzott arccal és remegő kézzel, erőtlenül dobta le magát a díványra. Bejött a főnök, engem elküldtek és hazavittek.

Ezen az éjszakán nem húnytam le a szemem, noha teljesen összetörtnek éreztem magam. A repülő szeme egész éjjel nézett és fülembe csengett dallamos, fiatal és kemény hangja. Reggel el akartam menni az összekötőhöz, hogy figyelmeztessem: a város felett szovjet „légicsillagot" lőttek le. De nem volt már időm. A ház bejárata elé gépkocsi gördült. Maga az őrnagy ült benne. „Parancsot kaptunk, hogy mindent kiszedjünk belőle a repülőegységekkel kapcsolatban. Jelentés érkezett, hogy abból az új csapattestből való, amely éppen most érkezett ide. Fräulein Erna! Beszélnie kell ezzel az átkozott bolsevikkel. Mondjon neki amit akar, de húzzon ki belőle mindent, amit csak tud. Aranyba foglaljuk magát. Becsületszavamra, vaskeresztet is kaphat".

Még sohasem láttam ezt a nyugodt, hidegvérű karrie-

rista hóhért ilyen izgatottnak. Izgalmában azt is kifecsegte, hogy Harkovból — a főhadiszállásról — egy repülőtábornok érkezett ide, akinek ezekre az adatokra nagy szüksége van. Nem volt más választásom. Ha négyszemközt beszélhetek a repülővel, az még hasznos is lehet az ügy számára. Talán figyelmeztetni is tudom. De eszembe jutott a tekintete és engem — aki pedig megszoktam, hogy állandó halálfélelemben éljek — rettegés, igen, rettegés fogott el arra a gondolatra, hogy bemenjek cellájába. Képzeljék el, hogy minek nézett!

De kényszerítettem rá magam, hogy bemenjek és amikor az ajtó becsapódott mögöttem, még oda is léptem hozzá. Arca tegnap óta még jobban lefogyott, még beesettebb volt, szemei még inkább kitágultak. Ugyanolyan megvető pillantással mért végig. Úgy tűnt, mintha meg is rázkódott volna, amikor közeledtem hozzá.

— Hogy érzi magát? Volt már orvos magánál? — kérdeztem, hogy valahogy elkezdjem a beszélgetést.

— Semmit sem tudtak kiszedni belőlem, most a német kutyájukat uszítják rám — mondta gúnyos nevetéssel.

Elvörösödtem. Könnyek törtek a szemembe. Hangja egészen csendes volt, úgylátszik éjszaka nagyon legyöngült. De azért keményen és elszántan folytatta:

— Miért pirultál el? Áruló rongyoknak nem kell pirulniok. No várj csak, kerülsz te még hozzánk, ott majd ellátják a bajod.

Alig bírtam magam visszatartani, hogy ne rogyjak térdre előtte és ne mondjak el neki mindent. Olyan súlyosan hangzottak szájából e sértések. De egyre emeltebb hangon folytatta:

— Azt hiszed, hogy elmenekülsz a németekkel? Megszöksz előlünk? Utólérünk! Még Berlinben is megtalálunk! Sehová se tudsz elbujni! Megtalálunk!

A repülő felkacagott nem idegesen, — úgylátszik egyáltalában nem voltak idegei — hanem kárörvendően, diadalmasan, mintha nem is az ellenség karmai között feküdne,

hanem győztesen ítélkezne és torolná meg a bűnöket Berlinben.

És ekkor minden óvatosságról megfeledkezve, letérdeltem mellé és odasúgtam:

— Semmit sem tudnak. Valamilyen új repülőcsapattestekről akarnak értesüléseket szerezni magától. Itt szörnyű pánik van, félnek, halálosan félnek. Ne beszéljen semmit sem, egy szót sem. Különösen óvakodjék ettől a tegnapi vöröshajú őrnagytól. Szörnyű ember.

Elhajolt tőlem és csodálkozva nézett rám.

— Úgy — mondotta, majd elnyujtottan újra megismételte — úgy... — Szeme kissé felvidult, de azért továbbra is kutatóan és fürkészően nézett végig rajtam. — Bizony előfordul... — szólt és felnevetett, de már haragosan. Majd hirtelen felémfordult és torkaszakadtából ordítani kezdett: — Kotródj, te áruló rongy, semmit sem beszélek sem neked, sem gazdáidnak! Egy szót sem húztok ki belőlem!

Sokáig kiabált úgy, hogy az egész börtön visszhangzott tőle. Majd csendesen megkérdezte:

— Szóval maga?...

Fejemmel intettem, egész testemben remegtem. A fogam vacogott.

— No, nyugodjon meg — szólalt meg a repülő — és mondja meg őszintén: végem van?

— Ha nem vall, agyonlövik — mondottam és ismét fürkészően néztünk egymás szemébe.

— Kár, nagyon kár! Hiszen keveset éltem és úgy szeretnék élni!... No, kotródjék innen.

— Ne üzenjek valamit „oda"? — kérdeztem.

— A szeme nagyon megkínzott. Majdnem bízom magában — válaszolta a repülő. — Majdnem. És mégis, semmit sem mondok. Így magának is jobb, meg nekem is. No, búcsúzzunk el, kislány — szólt és felsóhajtott. Majd ismét szidni kezdett, hogy csak úgy harsogott tőle a börtön.

A könnyek fojtogattak. Micsoda ember! És semmit sem segíthetek... Kirohantam a cellából.

Az őrnagy türelmetlenül járkált fel és alá a folyosón. Nyilván hallgatódzott, de láttam az arcán, hogy semmit sem értett meg, kivéve a szidalmakat. Alig álltam a lábamon. Minden mindegy volt. Az őrnagy dühtől sápadtan dörzsölgette az arcát.

— Ne sírjon, Fräulein. Szolgálatban van. Amikor már nem lesz szükségünk a repülőre, majd... — de nem fejezte be a mondatot. Én pedig nem emlékszem, hogyan jöttem ki a börtönből.

A lány felsóhajtott. Úgylátszik, idegei már túlfeszültek. A hideg rázta, álla remegett és arcán ideges rángatódzás futott végig. Sokáig hallgatott.

— Nagyon nehezemre esik ezt elmesélni, de akarom, hogy az egész ország tudja meg, hogyan viselkednek odaát a szovjet emberek. Köteles vagyok ezt elmondani. Kötelességem. Hiszen rajtam kívül senki... senki sem tud ennek az embernek utolsó óráiról.

A börtönben folytatott beszélgetésünk után egész nap mintha valamilyen ködben jártam volna. Minden erőmet összeszedtem, hogy kitartsak és össze ne törjek előttük. De mégsem bírtam ki — és amikor beszéltek róla, elbőgtem magam. Szerencsére az őrnagy már beszámolt a főnöknek a börtönben történt látogatásomról és ezt a maguk módján fogták fel. Vigasztalni kezdtek. Hallgattam őket és kezemmel takartam el arcomat, csakhogy ne kelljen rájuk néznem. Féltem, hogy nem bírom ki és valami butaságot követek el.

De a legszörnyűbb még előttem állott. Hallott már valószínűleg a munkánkról. És rólam is. Nem vagyok újonc. De eddig ez volt számomra a legborzalmasabb megpróbáltatás. Az a bizonyos repülőtábornok — valamilyen nemzeti hősük, Göring kedvence, aki előtt állandóan vigyázzba vágták magukat — elhatározta, hogy maga hallgatja ki a repülőt. Magas, szép, magabiztos férfi volt, rózsás, porcellánszerű arccal. Színtelen szempillája volt, mint a disznónak. Ő maga ment be a börtönbe. Főnököm, az őrnagy és én kísértük el. Magabiztosan lépett oda a repülőhöz, elég hango-

san megnevezte magát és kezét nyujtotta neki. Az elfordult és még csak nem is válaszolt.

— Rosszul viseli magát, fiatalember. Tábornok vagyok, két háború hőse. A becsület törvénye azt parancsolja, hogy fogadja a rangidős katona üdvözletét.

Lefordítottam ezt a mondatot. A tábornok jó színésznek látszott, a fasiszta bandafőnökök mind gyakorlott komédiások. És a tábornok oly megnyerő jóindulattal beszél!

— Mit tud maga a becsületről? — válaszolta mosolyogva a repülő.

Lefordítottam. A tábornokot ez sem hozta zavarba, csak egy pillanatra hallgatott el, azután újra beszélni kezdett:

— Lehet talán, hogy durván bántak magával? Miért ilyen elvadult? Talán nincs megelégedve a bánásmóddal, az orvosi segítséggel? Szóljon nekem és mindjárt parancsot adok, hogy minden kívánságát teljesítsék! A hős hős marad bármilyen körülmények között is.

— Kérdezze meg, hogy mit akar! — válaszolta fáradtan a repülő.

Láthatólag nagyon szenvedett sebétől, de nem akarta, hogy az ellenség észrevegye szenvedését. Csak a homlokát elborító verejték, amely patakokban ömlött végig a kötésen, árulta el, hogy mekkora fájdalmai lehetnek.

A tábornok kezdte elveszteni türelmét.

— Mondja meg neki — az ördög vigye el —, hogy nem mindennapi választás előtt áll. Egy kis információ azokról a légi kötelékekről — honfitársai közül úgy sem tudja meg senki — és csendes, nyugodt élet a háború végéig valamelyik elsőrangú európai fürdőhelyen. Nizza, Baden-Baden, Badwilldungen, Karlsbad... Makacsságáról szintén nem értesül majd senki: a kukacok a sírban egyforma étvággyal falják fel mind a hősök, mind a gyávák hulláit.

Lefordítottam. A repülő még fel is kacagott:

— Mondja meg a tábornoknak, hogy úgylátszik méltó csemetéje a führerjének.

Miután nem találtam meg a német nyelvben a „cse-

mete" szót, úgy fordítottam le, hogy „tanítvány" és legnagyobb csodálatomra ennek az öntelt fráternek az arca hirtelen felragyogott. Fontoskodva így szólt: „Igen, ez így van, a hadnagy helyesen állapította meg, én tényleg igyekszem utánozni Führeremet." Majd azt mondotta, most már kétségtelen, hogy ők ketten, a két hős, a két katona, megtalálják a közös nyelvet. Megkért, mondjam meg a hadnagy úrnak, hogy sokkalta értelmesebb a többi honfitársánál. És kérdezzem meg a hadnagytól, hogy miért olyan reménytelenül makacsok ezek az oroszok? Miért gyujtják fel visszavonuláskor saját házaikat és miért folytatják a front mögött továbbra is a harcot, miért vonják magukra ezáltal a megtorlást és a büntetést? És hogy miért halnak meg inkább, semhogy feltárják kártyáikat, holott a bolond is látja, hogy elvesztették a háborút? Miért? Ez az öntelt tökfilkó — miután meghallotta a repülőtől, hogy méltó tanítványa Hitlernek — bóknak tekintette a főhadnagy kijelentését és úgy hitte, hogy a repülő hajlandó elfogadni az összes feltételeket.

A tábornok filozofálásba kezdett és nagyban produkálta magát főnököm és az őrnagy előtt. Azt hitte, hogy most megszégyeníti őket. Én azonnal lefordítottam a repülőnek a kérdéseket.

— Tökfilkó! — mondotta keményen. — Azért, mert mi szovjet emberek vagyunk! Mások, mint ők!

Ha látták volna a repülőt ebben a percben. Felemelkedett, könyökére támaszkodott, összehúzta szemöldökét, amely a kötés alatt különösen sötétnek látszott, szeme ragyogott. A tábornok őrjöngött, vadul felugrott, káromkodott és egy közmondást idézett, melynek lényege olyasmi volt, mint nálunk a „Kutyából nem lesz szalonna". A tábornok azt mondta, hogy a hadnagy buta, ostoba állat és sötét hálátlansággal fizet a lovagi bánásmódért.

— Én azt hittem, hogy ez a bánásmód kötelező a sebesültekkel való bánásmódról szóló nemzetközi megegyezés alapján — válaszolta a hadnagy.

— Megállapodás! — hahotázott a tábornok. — De mi-

nek is fecsérelünk német kötszert orosz disznókra, akiktől a bűzön kívül semmit sem kapunk?

A tábornok ordított és toporzékolt. Főnököm megértette, hogy ezzel a magatartással az utolsó reményt is eloszlatja, hogy valamit kihúzzanak a repülőből és ezért tiszteletreméltóan, de makacsul igyekezett fékezni a tábornokot. Amikor lefordítottam a tábornok mondatát, a sebesült repülő felült a hordágyon öklével verte szét a lábára rakott gipszet és fejéről, arcáról letépte a kötést. Arcát vér borította.

— Nincs szükségem fasiszta irgalomra! — kiáltotta.

— Piszkos fanatikusok, barbárok, északi pápuák országa! — üvöltötte a tábornok.

Ekkor a főhadnagy hirtelen felegyenesedett, arca összehúzódott és vérés nyállal köpte szembe a tábornokot. Mindez egy másodperc alatt történt.

Erre mindhárman rávetették magukat és rugdalni kezdték. A sebesült elszántan védekezett. Még volt ereje és a düh megsokszorozta elszántságát. Vérrel borítva ült a hordágyon és ütötte, verte őket azzal, ami csak a kezeügyébe került. Hárman sem bírtak vele. Én meg ott álltam mellettük. Értik? Láttam, hogyan kínozzák ezek a vadállatok ezt a ragyogó, büszke embert, a legjobb embert, akivel csak életemben találkoztam. Egész bensőm tombolt, hogy közbevessem magam és ha nem is tudok segíteni, legalább együtt haljunk meg. Nem féltem a haláltól. Nem! De szolgálatban voltam és tudtam, hogy most, támadásunk előestéjén különösen nagy szükség van a munkámra. Nincs jogom elárulni magam. Ha elárulom magam és a repülőt védve elpusztulok, akkor hazaárulást követek el, ártok ügyünknek. Bármi történjék, feltétlenül szükséges, hogy az információk továbbmenjenek és ott, a hadseregnél tudják, hogy mit forralnak ellenük a németek.

És ezen a napon vittem véghez egyetlen, igazi hőstettemet. Még csak fel sem kiáltottam, hanem ott ültem és úgy kapaszkodtam a karosszékbe, hogy minden ujjam elkékült ettől a görcsös szorítástól. Igyekeztem mindent megje-

gyezni. A szemem láttára verték agyon. Megkínozták, agyonverték ezt a csodálatos embert. Vére az egész szobán szétfröccsent. Ebben az órában méltónak bizonyultam hozzá és nem fedtem fel magam. És bármilyen nehéz is volt azután, folytattam munkámat, egész addig a napig, addig az óráig, amíg vissza nem foglalták Harkovot.

Ez a törékeny, gyengédkülsejű lány, akinek olyan idegei voltak mint az edzett harcosoknak és olyan akaratereje, mint egy régi katonának, most egész testében remegett.

— Még a nevét sem tudom — most sem tudom, noha sohasem fogom őt elfelejteni. Mindig előttem áll majd bátran, erősen, gyönyörűen!...

Kezével elfedte arcát, zokogni kezdett és egész teste úgy remegett, mint a fiatal nyírfa a heves őszi szélben. Magasra fésült haja felbomlott, hajtűi földre hullottak és a gesztenyeszínű göndör fürtök végigkígyóztak a durva katonaköpenyen. Ősz csíkot pillantottam meg a hajában.

Majd hirtelen megnyugodott. Könnytől ázott arca kemény, sőt kegyetlen kifejezést öltött. Megtörölte a szemét, megfésülte és összetűzte a haját, majd elmosolyodott:

— Az idegeim... Ez ellen semmi sem használ, pihenni kellene már... Most úgyis szabadságot kapok.

— És azután?

— Vissza hozzájuk, hiszen a háború még nem fejeződött be.

Vékony arca kemény, zárkózott lett. Hirtelen mintha tíz évet öregedett volna.

— Vissza? Ilyen megpróbáltatások után?

— A repülő így mondta: „Szovjet emberek vagyunk." És ez a mondat egész lényét kifejezte. Nem felejtem el soha.

AZ EZRED ZÁSZLAJA

Ime, itt van előttem a régi, nehéz selyemből készült arannyal hímzett zászló, a tankezred harci szentsége, az a zászló, amelyért a legrendkívülibb körülmények között szakadatlan, rejtett, kegyetlen harc folyt. Sokan vettek részt ebben a harcban. Sok vér folyt és nem egy ember adta életét. Ennek a harcnak főhősei Uljana Mihajlovna Belogrud és lánya, Marija voltak. Az idős kolhozparasztasszony fáradt, okos arcát barázdák borították, lánya pedig, ez a tizenhét éves ukrán szépség erősen emlékeztetett a fiatal Tarasz Szevcsenko ecsetje alól kikerült vékonyarcú, bájos portrékra.

A zászlóért a harc 1941 szeptemberében kezdődött a poltavai vidék beláthatatlan sztyeppéin, amelyeket kanyarogva szel keresztül a lassú és bővízű Pszjol-folyó.

Kleist német tábornok páncélos hadosztályai, miután kierőszakolták az átkelést a Dnyeperen, egész Harkovig törtek előre. Egy hadtestétől elvágott szovjet tankezred maradványai még folytatták a harcot a Pszjol völgyében. Lesben állottak az utak mentén, ellenséges gépkocsioszlopokat, útvonalparancsnokságokat és kis falusi hadtáposztagokat támadtak meg.

A tankistáknak már rég elfogyott a benzinjük és fogytán volt a lőszerük is. Elküldték tehát gépkocsijukat a kiürített gépállomások üzemanyag-felvevő helyére, összeszedték a lőszert a kilőtt tankokból — amelyek tömegével

állottak a nemrég lezajlott csaták színhelyén — és folytatták a harcot. A német törzskarokat komolyan nyugtalanították. A nem mindennapi partizánegység ellen a front felé haladó menetszázadokat vetették be. Az ezred ebben az egyenlőtlen küzdelemben felmorzsolódott. Végül is szeptember huszonötödikén, Orzsecanál a harcban az utolsó két gép is kiégett. Az egész tankezredből nyolc ember maradt meg: Vaszilij Samriha főhadnagy, Sztyepan Sapovalenko politikai tiszt, Leonid Jakuta hadnagy, Grigorij Liszenko főtörzsőrmester és Nyikita Jakovlev, Lev Naszonov, Nyikolaj Ozserjolov, Alekszandr Szavaljev tankisták.

Tanknélküli tankisták lettek. De tankjaiktól megfosztva, mélyen az ellenséges vonal mögött sem gondoltak arra, hogy letegyék a fegyvert.

Éjtszaka az orzsecai mocsárnál — a sárga, száraz, zúgó nád között — Samriha főhadnagy pihenőt rendelt el csapatának. Zubbonya alól elővette az összehajtott ezredzászlót, a holdfénynél kibontotta, szívéhez szorította a síma selymet és ünnepélyesen, határozott hangon így szólt bajtársaihoz:

— Amíg mi nyolcan, katonák, fegyvert tartunk kezünkben, amíg velünk van ez a zászló, addig ezredünket nem győzték le. Ezredünk él! Harcol! Esküdjünk meg, bajtársak, hogy ezt a zászlót, gyávasággal, kishitűséggel nem szennyezzük be, hogy nem tesszük le a fegyvert és amíg csak élünk, amíg csak egynek is dobog közöttünk a szíve, őrizzük ezt a zászlót és fáradhatatlanul verjük a fasisztákat.

A hadnagy elsőnek térdelt le és így szólt: „Esküszöm!" — és megcsókolta a selyemzászló sarkát. Utána minden bajtársa ezt tette. Samriha bevarrta a zászlót vattás zubbonyának bélésébe és kiadta a parancsot: „Indulás!"

Így kezdték a gyalogosított tankisták a partizánháborút. Lehetséges, hogy azóta összeszámolta valaki az életbenmaradtak közül, hogy ezen az őszön hány német gépkocsit gyujtottak fel, hány szállítmányt fogtak el, hány ellenséges katonát semmisítettek meg a sztyeppei leshelyeken, mennyi gabonát osztottak szét a lakosságnak vagy

mennyit égettek el abból a készletből, amelyet a német intendánsok már előkészítettek, hogy elszállítsák a Vaterlandba. Akkor nem volt idejük számolgatni. Akkor cselekedtek. Harcoltak és okosan harcoltak. Óvatosan, gyorsan, Ütésük mindig pontos, hibátlan volt, mindig váratlanul bukkantak fel a sztyeppéből és ugyanolyan váratlanul és nyomtalanul tüntek is el. Tevékenységük legjobb értékelését a poltavai német tábori parancsnokság által kiadott utasítás adta, amely a „velikokrinkovszki, kobeliakszki és reseti lovi kerületekben felbukkant tankista sisakos szovjet ejtőernyősök elleni harcról" szólt. Az utasítás szerint számukat ezerre lehetett becsülni.

Ez az utasítás előírta a németeknek és bérenceiknek, hogy amikor áthaladnak a sztyeppén, rendkívüli óvatosságot tanusítsanak. Megtiltotta sötétedés után az utazásokat. Elrendelte, hogy csak konvoj, csak legalább tizenöt gépkocsiból álló oszlop indulhat neki az útnak. A parancsnokságok megerősítették az éjtszakai őrségeket, a falusi helyőrségek a falusi házakból a községházába és az iskolába húzódtak be. Egyidejűleg mindenféle hirdetményeket ragasztottak ki. A falusiaknak gazdag jutalmat ígértek arra az esetre, ha segítenek megtalálni a szovjet „tankistasisakos banda" nyomait, illetve, ha csak egy tankista partizánt is élve vagy holtan eljuttatnak a parancsnokságra. Messziről — valahonnan Tarnopol alól — SS-csapatokat vezényeltek a Pszjol-folyó mellé. A falvakban megkezdődtek a tömeges razziák, nyomozások, letartóztatások. A lovas tábori csendőrség zászlóaljai átkutatták a sztyeppét és felgyujtották a száraz nádasokat.

És habár a sztyeppe ezeken a helyeken puszta és sík, mint a víz tükre, télen pedig, amikor köröskörül minden vakítóan fehér, már néhány kilométerről is meg lehet látni az embert, a „tanksisakos, ejtőernyős csapatot" mégsem tudták elfogni. Sőt, már olyan hírek is keringtek, hogy ezt a csapatot hadműveletek céljából, repülőgépen szállítják ide, ismeretlen bázisokról a szovjet hátországból, majd ugyanilyen úton viszik vissza őket.

Most már, amikor az ukrán sztyeppékről elviharzott a háború zaja, el lehet már árulni a megfoghatatlan partizánok titkát. Samriha tankistái jóbarátokra tettek szert a lakosság körében és amikor az SS csapat vagy a tábori csendőrség körülvette a falut, akkor a partizánoknak még csak eszükbe sem jutott, hogy megszökjenek, vagy elrejtőzzenek, hanem ottmaradtak, ahol voltak és dolgozgatni kezdtek. Volt, aki lakatos lett, a másik csizmadiaként dolgozott, a harmadik pedig valami más, békés munkát végzett. Kivárták, míg a razzia befejeződik és a vidék elcsendesedik. Ekkor azután előszedték a rejtekhelyekről a sisakokat és a fegyvereket, elbúcsúztak barátaiktól, akikben soha nem volt hiány és továbbmentek. És a sztyeppén, a hóborította falvakban ismét szájról-szájra járt a hír a szovjet csapatok megjelenéséről, váratlan támadásokról, tűzvészekről, robbantásokról, árulók kivégzéséről. Ezek a hírek, mint a friss víz, úgy üdítették fel az embereket, megerősítették hitüket a Vörös Hadsereg gyors visszatérésében és kényszerítették a német hadtáppatkányokat, hogy éjjel-nappal kettős kerítéssel vegyék körül magukat.

A tankisták úgy őrizték a zászlót, mint a szemük fényét. A zászló mintegy összeforrasztotta ezt a maroknyi, bátor csapatot, összekötötte őket a drága hadsereggel, amely tőlük sokszáz kilométerre harcolt. De egyszer hibát követtek el. Valakinek a falubeliek közül beszéltek erről a zászlóról. Ez a hír, felderíthetetlen úton, eljutott azután a németekhez. A német parancsnokságon sejteni kezdték, hogy a „tanksisakos megfoghatatlan ejtőernyős" csapatnak valamilyen kapcsolata van ezzel a zászlóval. Zsákmányolt hadilobogóért a németeknél elsőosztályú vaskereszt járt, előléptetés és egyhónapi szabadság otthon, Németországban. Mindez arra ösztönözte a németeket, hogy őrületes hajszát indítsanak.

Sok razzia, letartóztatás, vallatás után a Resetilovka faluban székelő német parancsnoknak sikerült nyomra bukkannia. Egy éjjel az SS-ek elkapták Vaszil Samrihát, aki éppen harci tevékenységből tért vissza a sztyeppéről. Vele

együtt letartóztatták Sapovalenkót, Jakutát és Liszenkót. Bevitték őket a falucskába, minden ruhájukat leszedték és apró rongyokra szaggatták szét, de a zászlót nem találták meg. Kínozni kezdték őket. A német parancsnok a következő módszert agyalta ki: a katonákat mezítelenül cölöpökhöz kötözték és hideg vízzel locsolták őket.

Januárban a sztyeppén hideg északi szél fújt, a fagytól ropog a jég a kútgödörben.

— Hol a zászló? — kérdezték az SS-ek.

A tankisták dühösen káromkodtak.

A jégpáncél fokozatosan fedte be a kékülő, merevedő testeket. Az SS-ek csak öntötték a vizet. A tankisták élő jégszobrokká változtak.

— Ha megmondjátok hol a zászló, felmelegítünk, meggyógyítunk benneteket. Fürödni fogtok a vodkában — ígérte a tolmácson keresztül a parancsnok.

— Hogy mindnyájan dögölnétek meg, átkozottak! Égne le a Berlinetek! Menjetek a pokolba...! Rohadna meg a Hitleretek! — hörögte elfeketedett szájjal Samriha.

Tovább élt, mint a többiek és ahogy az asszonyok mesélték, jégpáncéljából még ennél is szörnyűbb halált ígért Hitlernek és az összes fasisztáknak.

Így fagyott meg a négy tankista, anélkül, hogy vallottak volna. A zászló pedig ezalatt Ozserelov katonazubbonyának bélésében rejtőzött. Naszonovval, Jakovlevvel és Szaveljevvel együtt hű barátjának, a Popivka falubeli Pavel Trofimovics Belogrud kommunista parasztnak házában üldögélt és megvitatták, hogy az új, nehezebbé vált helyzetben, amikor állandóan kutatnak utánuk és mindegyiküket a letartóztatás veszélye fenyegeti, hogyan fogják megőrizni az ezred szent zászlaját.

Elhatározták, hogy a tankisták elvonulnak partizánkodni a poltavai vidék távolabbi kerületeibe, a zászlót pedig egyelőre Pavel Trofimovics őrizetére bízzák. Este Pavel Trofimovics összegyüjtötte családját. Befedték az ablakokat, bereteszelték az ajtót. A kolhozista kibontotta a zászlót és megmutatta övéinek.

— Mind láttátok? No jól van! Megértitek, hogy miről van szó?

Ekkor szólt feleségének és Marija leányának, hogy gondosan varrják be a zászlót egy szatén párnahuzatba. Ő maga legyalult egy furnérlapot rátette a tekercset, amelyben a zászló volt és a házikó vörös sarkában álló széles tölgyfapad deszkáira szögezte.

— Bármi történjék is velem, vagy veletek, aki közülünk életben marad, szentül és sértetlenül megőrzi ezt a zászlót, mindaddig, amíg katonáink vissza nem térnek Popivkába. És ha megjönnek, átadja a zászlót a legmagasabb rangúnak.

Még azt is mondotta, ha valakit közülünk megkínoznak majd, az inkább hagyja kitépni a nyelvét, kiszúrni a szemét, kifacsarni a lelkét, de a zászlóról egy szót se szóljon.

A családból az öreg Belogrudnak jutott elsőnek osztályrészéül, hogy teljesítse ezt a fogadalmat. Követte Samriha hadnagyot és bajtársait, akik szörnyű kínok között haltak meg, de egy szót sem szóltak a zászlóról.

A németek megszimatolták, hogy a partizánok néha Popivka faluban a Belogrud-családnál és más parasztoknál is vendégeskedtek. A tábori csendőrség repülőosztaga elfogta Pavel Trofimovicsot, bátját, Andrija Trofimovicsot és még tizenegy popivkai lakost. Elvitték őket a velikokrinkovszki börtönbe. Amikor az öreg Belogrudnak összekötötték a hátán a kezét, még oda tudta súgni Uljana Mihajlovnának:

— Bármi is történjék velem, erről egy mukkot sem. Őrizzétek, mint a szemetek fényét!

A letartóztatott parasztokra a velikokrinkovszki pedagógiai technikum épületében elhelyezett börtönben nemkevésbbé szörnyű sors várt, mind elődeikre. Az SS-ek minden áron meg akarták tudni, hová rejtették a megfoghatatlan zászlót és felülmúlták önmagukat. Forrasztólámpákkal égették a parasztok testét. Kezükbe és lábukba szögeket vertek, végül levágták fülüket és orrukat. A megcsonkított, vértől

borított Belogrud — akikben már alig volt élet — sűrű szemöldöke alól világtalan szemével hunyorgatva, arra a kérdésre, hogy hol van a zászló, csak azt hörögte:

— Semmit sem tudok. Nem tudom. Legyetek átkozottak!

Így haltak meg az ukrán parasztok Pavel Belogrud, Andrij, a bátyja és a többi falubeli, de nem adták ki a partizánok titkát. És a titok most már teljes súlyával Belogrud feleségének vállaira nehezedett.

A németek valahogy kitalálták, hogy a zászlót ő rejtegeti. Miután erőszakkal semmit sem sikerült megtudniok, egyre újabb és újabb módszereket találtak ki, hogy a titkot megfejtsék. Uljana Mihajlovnának jutalmat és gazdag ajándékokat ígértek. Tudták, hogy az özvegy nehezen él, éhezik, mert az SS-ek, amikor férjét letartóztatták, kifosztották éléstárukat is. A németek lisztet, kását, petróleumot, húst ígértek neki, ha megmondja, hogy hol a zászló. Férjéhez hasonlóan makacsul válaszolgatta, hogy semilyen zászlóról nem tud.

Nappal, gyerekei előtt zárkózottan és büszkén dolgozott, de éjszaka, mikor elcsendesedett a ház, óvatosan lemászott a kemencéről, odalopódzott a vörös sarokhoz és kezeivel tapogatta meg, hogy megvan-e még a zászló, amely annyi bajt és vészt hozott a családra.

Újabb csapás zúdult a vidékre. A németek Németországba hajtották a fiatalságot. A parancs szerint minden gyermekes családnak ki kellett jelölnie „egy egészséges személyt, lányt vagy fiút, belátásuk szerint". A német parancsnok kihasználta ezt és igyekezett minden nő lelkének legérzékenyebb pontjára, az anyai érzésre hatni. A németek elvitték Uljana Mihajlovna három gyermekét, Lubát, Ivant, és Pjotrt, hogy útnak indítsák Németország felé. A rémült anyának, aki gyalog szaladt el a resetilovszki parancsnokságra, egyenesen meg is mondották:

— Add ki, amit a partizánok nálatok hagytak! Visszaadjuk gyermekeidet és olyan papírt adunk, hogy közülük senkinek sem kell többé bevonulnia.

Az asszony szó nélkül megfordult és hazaszaladt.

Egész éjszaka és egész nap, meg még egy éjjel és még egy nap sírtak egymás karjaiban Uljana Mihajlovna és Marijka. Marijkának még idejében sikerült megmenekülnie a razziától, mert elbújt a szalmaasztagba. Az anyának nagyon fájt, hogy elviszik Németalföldre Lubát, de még ennél is jobban fájt a búcsú két fiától, akik annyira emlékeztették a mártírhalált halt Pavel Trofimovicsra. Néha pillanatokra ingadozott. De ekkor mindig felkelt, odament a vörös sarokba, ráült a padra és megtapogatta, hogy ott van e még a zászló. Miután meggyőződött, hogy ott van, ismét a lányára borult és sírvafakadt: Mi lesz velünk?

Reggel a mozgósítottakat kihajtották az utcára. Az éjszakát őrizet alatt töltötték a falusi kórház épületében. Már zörögtek a fogatok, hallatszott a katonák kiáltozása és az asszonyok síránkozása. Az oszlopok már indulóban voltak. Belogrudékhoz bement egy katona a parancsnokságról és ismét megkérdezte, hogy kiadja-e Uljana a partizánzászlót? Az asszony elsápadt, a falhoz támaszkodott, rászegezte a fasisztákra kisírt, gyűlölettől csillogó szemét:

— Nincs nálam semmi! Semilyen zászló sem! Nem is láttam partizánokat.

És sírva zuhant rá a padra, mert nem volt már ereje kimenni és elkísérni szörnyű útra induló gyermekeit.

Így őrizte az anya és leánya egy éven és hét hónapon át az ezredzászlót. Megerősítette őket a hit, hogy elmúlnak majd a gonosz idők és megvalósulnak a halálra kínzott Belogrud szavai. Eljön a nap, amikor Popivka falu zöld utcájára bevonulnak a szovjet katonák és ő átadja nekik ezt a zászlót, amelyet a katonák és a mártírok tiszta vére öntözött és amelyet büszkén mentettek át annyi bajon, megpróbáltatáson és vészen.

Ez a nap közeledett. Popivka falu mellett a Dnyeperhez vezető főúton végtelen sorban vonultak a német oszlopok. Nem hasonlítottak már azokra az égignyúló porfelhőt kavaró, szörnyen dudáló gépekre, amelyek két évvel ezelőtt északkeletnek tartottak és amelyeknek ropogását és dörgé-

sét visszhangozta a sztyeppei síkság. Hol maradtak ezek, a fenyegető gépek? Hová lettek az óriás ágyúk, a hatalmas tankok, a vasalóformájú páncélkocsik végtelen sora? Hol vesztették el a fasiszták azt a rengeteg acélt, amely mögött sebezhetetlennek érezték magukat, az acélt, amelyet egész Európa gyárai öntöttek számára?

Gépeiktől megfosztva, ház nélkül maradt csigákra hasonlítottak és már senkit sem ejtettek rettegésbe. Fáradtan, borotválatlanul, félretaposott csizmában vagy mezítláb, lerongyolt mundérban vánszorogtak. Zörögtek a poros, rozoga, gabonával, bútorral, ágyakkal és mindenféle egyéb holmival megrakott gépkocsik. És noha a faluban állomásozó katonák összevissza hazudtak és valami átcsoportosításról fecsegtek, Uljana Mihajlovna mégis megértette: visszavonulnak. Ettől a hírtől az asszony egyszerre kiegyenesedett, megfiatalodott, frissebb lett. Reggelenként, mielőtt még felkelt volna a nap, a folyó magas partjáról reménykedve nézett kelet felé, ahol a víz acélos tükrére hajló fűzfák felett már lassan világosodott.

A visszavonuló németeket az a hír előzte meg a poltavai sztyeppéken, hogy még utoljára különösen kitombolják magukat: mindent lerombolnak, felégetnek; levágják, vagy elhajtják a jószágot, lelövik a lovakat. Éjszakánként tüzek fénye lángolt fel a láthatáron és a fél eget beborítva hajnalig is vöröslött.

Uljana Mihajlovna gondolkodott: és a zászló? Hiszen a házikóval együtt ez is elléghet! Mennyit szenvedett, menynyit türt, mennyit kínozták és most, az utolsó pillanatban ne tudná megőrizni?

Miután megtanácskozta lányával, elhatározta, hogy a zászlót magánál tartja. Kivették a zászlót a sorokból, ahová még a megölt Pavel Trofimovics rejtette el. A szálak mentén szépen lesimították, tiszta fehérneműbe varrták és ezt a fehérneműt aztán Uljana Mihajlovna a ruhája alatt magára csavarta. Így járkált éberen, óvatosan, nem vált meg egyetlen percre sem a zászlótól és dobogó szívvel hallgatta

a tompa ágyúzajt, amely harmatos reggeleken a Pszjol-folyó irányából hallatszott.

A front közeledett. A Popivkában elszállásolt németek éjjel hirtelen riadót fújtak és gyujtogatni kezdték a házakat és a gabonával megrakott csűröket. A falu túlsó végén, a templom felől kezdték el és Uljana Mihajlovna Marijkával együtt a veteményeskertben állt és rettegve találgatták a szemet csípő, torkot fojtogató füstben, lesz-e még idejük mindent felgyujtani vagy sem. A házikóhoz motorkerékpár gördült. A hátsó ülésről leugrott a tolmács, az oldalkocsiból pedig egy tiszt, akiben Uljana felismerte a resetilovkai parancsnokot. A német piszkos és poros volt, arcát vörös szőr nőtte be. De úgylátszik még futás közben sem mondott le ábrándjairól: az elsőosztályú vaskeresztről és az azzal járó egyhónapos szabadságról, amely megmentené ettől a szönyű fronttól, ahol minden recseg-ropog a szovjet csapatok nyomása alatt.

— A Herr Oberleutnant utoljára figyelmeztet, hogy add oda a zászlót, amelyet a partizánok elrejtettek. Látod, hogy minden ég. Meghagyjuk a házadat, tehenedet, még kenyeret is adunk. De add ide!

— Nem értem, miről beszélnek — mondotta fáradtan az asszony és szomorúan nézte, hogyan öntik le az odaszaladó katonák petróleummal erős, takaros házát, amelyet még megboldogult férje épített. Nézte, hogyan borítják el a lángnyelvek a nádtetőt, hogyan ropognak a tűzben a díszítéses kék zsaluk, amelyeket a háborúelőtti évben oly szeretettel faragott ki férje és két fia.

Az asszony leborult kertjének száraz, meleg földjére és keserű könnyekkel öntözte meg. Az egész falu égett már, maró füst gomolygott. De mindezt nem látta Uljana Belogrud — egészen estig félrebeszélt és sem a szomszédasszonyok, sem öreg anyósa nem bírták megnyugtatni. Mindaddig magánkívül volt, amíg meg nem hallotta leánya hangját.

— Mama, mama! A mieink! A mieink! Átjöttek a folyón! — vigasztalta Marijka az anyját örömtől ragyogva.

Csak ekkor tért magához Uljana Belogrud. Felkelt a földről és hirtelen megtapogatta a teste köré csavart zászlót. Olyan öröm fogta el, hogy még a lélekzete is elakadt. Felkelt, elővette a vászonhuzatot és kibontotta az arannyal hímzett selyemzászlót. Anya és leánya elindult a kibontott zászlóval a felperzselt falun át le a folyóhoz. A másik parton éppen akkor ereszkedett le az ismert egyenruhás, drága katonák első csoportja, poros és napszítta zubbonyban, kezükben géppisztollyal.

Nos, mit lehet még ehhez hozzáfűzni?

Naszonov, Ozserjolov, Jakovlev és Szaveljev katonák sikeresen partizánkodtak a poltavai vidéken, összeszedték csapatukat és áttörtek vele a fronton támadó csapataink felé. Megtalálták a magasrangú parancsnokot, vele együtt érkeztek Popivkába, átvették a zászlót a Belogrud-családtól és megfelelő katonai tiszteletadással adták vissza annak a tankegységnek, amelynek állományában újjászületett a tankezred.

És most, amikor ebben az ezredben felesketik a tankista újoncokat, a tisztek elmondják nekik harci zászlójuk történetét. Annak a zászlónak a történetét, amelyet szovjet emberek határtalan hősiessége óvott meg az ellenség kezétől. Annak a zászlónak a történetét, amelyet az újjászületett ezred harcok közepette vitt végig Ukrajnán át Romániáig, majd Tarnopoltól Lengyelországon és öt német tartományon át Berlinbe.

És az ezred most, amikor tiszteleg zászlója előtt, megemlékezik azokról is, akik becsülettel vitték azt végig a háború útjain az ellenség fővárosába, és azokról is, akik megőrizték az ezred szentségét.

KLAVA MAMA

Ragyogó napsütés ébresztett fel. A kis ablakon hatolt be, amely oly magasan volt a falban, mint a kemence. Aranykarddal vágta szét a félhomályt a fehérfalú, tiszta szobában és a nap egyenesen az arcomba sütött.

Ahogyan ez már lenni szokott, ha az ember háborúban elszállásolja magát: felébredtem és egyszeriben nem értettem meg, hogyan is kerültem ide. Azután eszembe jutott a tegnap esti sikertelen repülőút a sűrű márciusi ködben és a légelhárító lövedékek fehér füstje. Majd a nehéz leszállás a havas tisztáson és a hirtelen belénkhasító gondolat: hol is vagyunk? Melyik oldalra is szálltunk le? Egyszerre piszkos, szennyes, de jólismert katonabekecsben és prémes sapkában emberek futnak gépünk romjai felé a mély és olvadó hóban. A mieink! És egyszerre gyöngeség fog el.

Egy gépesített tüzérezred körzetében szálltunk le, ha ugyan leszállásnak lehet nevezni azt a rosszulsikerült huppanást. Az erdőben rövid pihenőre megállapodtunk. A tüzérek a gárdisták vendégszeretetével osztották meg készletüket a vendégekkel, akik egyenesen az égből pottyantak közéjük. Úgy, ahogy tudták, bekötözték a pilótát, akinek feje megsérült a leszállásnál, majd egy erdei kunyhóba vezettek bennünket. A háziasszony, egy idősebb, jól megtermett asszony gondjaira bíztak bennünket, aztán elbú-

csúztak és megígérték, hogy rádión közlik majd a front vezérkarával tartózkodási helyünket.

Mindent megtettek érdekünkben, amit csak tudtak, mivel a sötétség beálltával a gépesített tüzérezrednek már támadásra kellett indulnia. Lemondtunk a vacsoráról, alig vártuk, hogy a háziasszony jószagú, zizegő szalmából megvesse ágyunkat a kemencén és mindjárt el is aludtunk.

Ez történt tegnap. Most pedig a közeli tüzérségi harctól remeg a ház, csörömpölnek az ablakok, táncolnak a polcokon a tarkára festett agyagedények és a mennyezetről dróton lecsüngő bádoglámpa úgy mozog, mint az inga. A bombarobbanásokra a tornácra nyíló ajtó nyikorogva kinyílt és becsukódott, a befűtött kemencéből pedig láng és füst csapott ki a szobába.

Békésen illatozott a friss kenyér. A közeli harc zaján át nevetés hallatszott fel a kemencére. Zajos gyermeknevetés és csendes, gyengéd asszonykacaj.

Elsőül a pilóta nézett le. Zaj nélkül mellékúsztam én is. Kedves kép tárult szemem elé.

A napsütötte földön, háttal felém, karcsú nő ült. Kerekarcú, feketeszemű, erős kétéves kisfiúval játszott. Ölébe rejtette a kisfiú arcát, dús hajával betakarta és ijesztő hangon — amelyből azonban boldog nevetés csengett ki — ijesztgette: „Most aztán elviszlek!"

A kisfiú visított, kövér kis karjával, amelyet helyenként mintha cérnával kötöttek volna át, hadonászott és ezt kiabálta: „Nem tel, Tlava mama, nem tel!" A nő elengedte a gyereket, a fiú talpraállt és most már ő maga támadta meg a nőt és igyekezett a földre lökni. A nő szándékosan eldőlt és mind a ketten nevetve, vidáman játszogattak, mint a macskakölykök.

A repülő kezére támasztotta bekötött fejét és úgy nézte a játékot. Komoly, téli naptól lebarnult arcán gyengéd és meghatott kifejezés látszott.

— Milyen fiatal anya!

— Látta az arcát? — kérdezte a repülő.

A nő, úgylátszik, meghallotta suttogásukat és meg-

fordult. Majd hogy fel nem kiáltottam a meglepetéstől. Nem lehetett több 17 évesnél, de arcának valami különös, fakó színe volt. Úgy tetszett, mintha jól megtermett, magas lány-testéhez márványszobor fejet ragasztottak volna, amire szénnel vagy kátránnyal rajzolták fel szemöldökei széles ívét. Ajka annyira sápadt volt, hogy csak körvonalai látszottak. Ami pedig különösen csodálatos volt ezen a szokatlan márványarcon: a betegségnek még csak nyomát sem láttam rajta. Telt, igen élénk, lányosan kerek orcája és álla volt.

Amikor meglátta, hogy nézzük, felugrott, megfogta a kisfiút és mezítelen lábai könnyű járásával a kemence mögé vitte.

— Ej, bolondok vagyunk, fiacskám... Nevetgéltünk és felkeltettük a bácsikat — hallatszott a hangja a kemence mögül.

— Milyen bácsitat, Tlava mama? Milyen bácsitat? Német bácsitat? — kérdezte a kisfiú.

— Miket beszélsz, kisfiam! A mi bácsijainkat!... Harcoltak és elfáradtak... Akiket úgy vártunk...

És mialatt felöltöztünk, a nő — akit a kisfiú „Klava mamának" hívott — ügyesen és zajtalanul mozogva kopottas, de tiszta abrosszal takarta be az asztalt és feltálalta a gőzölgő sültburgonyát. Egy nagy köcsög tejet és egy paradicsommal megrakott színes tálat helyezett mellé, később meg egy sósuborkával megrakott másik tál is került az asztalra. Bejött a háziasszony — idős és jól megtermett ukrán nő, akit tegnap este láttunk. A küszöbön buzgón tisztítani kezdte a nedves, óriási csizmákat.

— Felkeltek már? — kérdezte az idősebb asszony.

— Öltözködnek — válaszolta a fiatalabb.

— Teherautón katonák jöttek erre. Kiabálták, hogy Zvenigorodkát elfoglaltuk, meg hogy Hrisztyinovka is a miénk már... Hála istennek, kivártuk... — És hirtelen keresztet vetett a sarok felé, ahol az ikon állott.

Amikor a fiatalabb a tornácon vizet hozott a mosdáshoz, önkénytelenül is megnéztem szép és különös arcát.

A bőr színe és még valami arra a burgonyagumóra emlékeztetett, amely tavasszal nő a föld alatt és nem látja a napsugarat.

Mindkét háziasszony igen vendégszerető volt és nem mint idegeneket, hanem mint közeli, régvárt rokonokat vendégeltek meg bennünket, akiket hosszú évek óta először látnak az apai házban.

— Egyenek csak, egyenek csak, váljék egészségükre... Ennyit jöttek a Volgától idáig és mégsincs étvágyuk... — Egyenek, sokat kell még járniok, messze van Berlin! — mondta az öregasszony. — Sajnos, villa nincs — mindent elloptak a németek, a tolvajok, — mondotta mentegetődzve, de mindig elkerülte a tekintetünket.

A falon két ablak között fakeretes fényképek sorakoztak. Valamilyen falusi festő által üvegre festett ukrán táj mellett zömök, régi egyenruhát viselő vöröskatona képe lógott.

— A férje talán? — kérdezte a repülő. Öreg katona volt, aki megszokta, hogy minden szálláson otthon érezze magát. Mogorva külseje ellenére csodálatosan gyorsan tudott megbarátkozni az emberekkel.

— Nem, ez a bátyám — válaszolta a fiatalabb és csendesen ringatta karjaiban az alvó kisfiút.

— Hát a férje hol van? A fronton harcol, vagy talán fogoly!

— Nincsen férjem — válaszolta és hirtelen kis vörös folt tűnt fel vértelen, halottian sápadt arcán.

Úgy tűnt nekem, hogy valamilyen családi titkot érintettünk, amelyről jobb volna nem beszélni. De mielőtt még figyelmeztetésül a repülő lábára léphettem volna, az alvó gyermekre mutatva már meg is kérdezte:

— Hát ez a kis fickó kié?

A fiatal nő szemét könnyek borították el és végigfolytak hosszú szempilláin. Magához szorította a gyereket, átszaladt vele a szomszédos kis sötét szobába, még azt is hallottuk, hogy kulcsra zárja az ajtót.

Kínos csönd támadt, amelyet csak a kemencében égő

szalma ropogása, meg a tálak csörgése szakított meg. Az idős asszony túlzott buzgalommal törülgetett.

A repülő arca elsötétült, hallgatagon itta ki a csészéjét.

— Hát tudtam én, hogy megsértem...? Véletlen az egész, hogy úgy mondjam, eltévedt golyó... Felállt és átkiabált a másik szobába:

— Miért haragudtál meg? Bocsáss meg, ha megsértettelek! — Hát honnan tudhatja az ember nálatok asszonyoknál, hogy mi az ami fáj?

— Hiszen nem sértődött meg, csak zavarba hozta a parancsnok elvtárs! — magyarázta meg az öregebbik.

— No persze, zavarba hoztam! A gyerekről kérdezősködtem. Szép kis fickó, hát talán zavarba kell jönni az ilyen gyerek miatt?

— Ugyan, Jurka nem a fia, hiszen még leány... Érti? — mondotta az öregebbik, akiben mind koránál, mind büszke tartásánál és ovális arcának hasonlóságánál fogva fel lehetett ismerni a fiatalasszony anyját.

Leült az asztalhoz, a kancsóból friss gyümölcslevet öntött magának — ezzel kínált meg bennünket tea helyett — répanedvet töltött hozzá, amit az itteni, répában gazdag vidéken cukor helyett használnak, lassan kortyolgatott és elmesélte ennek a halottian sápadtarcú, sudár ukrán lánynak a történetét.

Ez a kis, tisztára meszelt és kék, meg sárga színekkel kitett erdei házikó Juhim Zsizslenko erdészé volt. Itt élt feleségével, Annával és gyermekeivel, Klavdiával és Andrejjel. Klava ebben az erdőben született és nőtt is fel. Gyermekkorától megszokta, hogy szabadban legyen, nem félt senkitől és semmitől sem. Apjával együtt járt vadászni, előbb nyúlra meg rókára, de később, amikor már felnőtt, nagyobb vadakra is. Medvékre, farkasokra vadásztak és az erdész nem félt attól, hogy a lánya nehéz pillanatokban megijed.

Amikor kitört a háború, Andrej tényleges idejét szolgálta, az erdész pedig — noha már túlhaladta a korhatárt

— önként jelentkezett a hadseregbe. Klava akkor 15 éves volt. Anyja úgy gondolta, hogy mivel mélyen benn az erdőben élnek, távol a forgalmasabb utaktól, a háború majd csak elmegy mellettük és őket nem is érinti. Meg azután a gazdaságot is kár lett volna otthagyni. Szép, jólgondozott kis gazdasága volt az erdésznek.

Így maradtak azután, ahogy Anna Ivanovna kifejezte magát, a „németek alatt". Az értékeseb dolgokat elásták, a jószágot elrejtették az erdőben. Kezdetben a németek tényleg nem zavarták őket. De azután elkezdték hajtani a fiatalságot Németországba. A falvakban megjelentek a hirdetmények. Kiderült, hogy Klava évfolyamát is behívták. A lány, amikor síró anyjától értesült erről, összehúzta fekete szemöldökét és kijelentette: „Inkább felkötöm magam az első tölgyfára, semhogy elmenjek a fasisztákhoz dolgozni! Komszomolka vagyck, inkább a halált választom!"

Ivanovna ismerte lánya jellemét. Nem hiába vitte magával Klavát medvevadászatra az apja. Az anya leölt egy hétpúdos disznót — eddig az erdőben egy gödörben rejtegették — és elvitte a sztarosztához, akit a németek neveztek ki, csakhogy be ne hívja a lányt. A sztaroszta megígérte, hogy segít és csakugyan 1942 végéig Klavát nem is bántották. Éjjel-nappal az erdőben volt, csapdával fogta a vadat — mert a németek a vadászpuskákat elvitték — és mindenfelé kereste a partizánokat, hogy csatlakozhassék hozzájuk.

És bár Zvenigorodka és Hrisztyinovka vasúti csomópontokon gyakran hallatszottak robbanások és az emberek időnként szájról-szájra adták a partizánok új meg új tetteit, olyan rejtve működtek, hogy a lánynak — akit különben is kevés ember ismert — nem sikerült összekerülni velük.

Télen azután a németek megint mozgósítottak. Vitték a fiatalokat a német rabságba. Most már nem tettek kivételt és a „munkahivatal" még külsőleg sem igyekezett az önkéntesség látszatát megőrizni. Különleges SS Sonderkommandók érkeztek teherautókon, körülzárták a falut és megkezdődött a hajtóvadászat a fiatalságra. A fiatal rabok

óriási csoportját erős kíséret mellett hajtották Hrisztyinovkába. Klava, aki az útmenti bokrok között húzódott meg, sírt, amikor látta, milyen hosszan húzódik el előtte a hóban a fiúk és lányok szomorú oszlopa. Letartóztatták és elhurcolták a fiatal tanítónőt is. Éjjel átvizsgálták az erdő közelében lakó kátrányégető kunyhóját és elvitték a gyermekeit. Klava úgy érezte magát, mint farkas a körvadászat idején. A hajtók köre egyre szűkebbre zárult.

Ivanovna elvitte a sztarosztának a második disznót is. Az a vesztegetést kegyesen elfogadta, de megmondta, hogy hatalma már végetért: a németek garázdálkodnak. Akit csak meglátnak, elkapják és már viszik is. Nem válogatnak. Fiatalt, sántát, púpost, egy kalap alá vesznek. Klavdia pedig híres szépség a vidéken, a fejével játszik, ha nem vonultatja be. Mégis azt tanácsolta a sztaroszta Ivanovnának, hogy menjen be Zvenigorodkába a járási Gebietskomissarhoz. Mohó fajta a német, nyomj aranyat a markába, még a Hitlerét is odaadja szőröstül-bőröstül. Lehet, hogy meg lehet kenni a Gebietskomissart valami ajándékkal és az majd kihúzza Klavát a listáról.

Kiásott hát Ivanovna a gödörből két ünneplő férfiruhát, meg egy tucat szép rókabőrt és elment Zvenigorodkába. A sztaroszta nem hazudott! A Gebietskomissar szigorú külsejű volt, de azért lehetett vele beszélni. Segíteni nem segített ugyan, de tanácsot adott, hogyan tudják majd őt magát becsapni. Jegyeztesse be Fräulein Klavdia házasságát és gyerekét, akkor — úgymond — az összes törvények és rendelkezések alapján mint férjezett Fraut, kihúzzák a listából.

Ivanovna hazafelé menet erdei kunyhójába el-elgondolkozott. De aljas nép a fasiszta! Megkened a kezét, még saját magát is be hagyja csapni! — gondolta és mérlegelni kezdte a helyzetet. Hát gyerek, az még akadna! Éppen egy féléves kis árvát vettek magukhoz, a kommunista tanítónőnek a kisfiát, akit agyonlőttek a németek. De férjet, hát azt honnan lehetne most gyorsan szerezni? Azután vajjon férjhezmenne-e Klava szerelem nélkül? Ivanovna ismerte

lánya jellemét. Akár az apja: ha megmakacsolja magát, még gőzmozdonnyal sem lehet elmozdítani.

Útközben benézett a régi ismerőséhez, a kátrányégetőhöz. Özvegy ember volt, akinek éppen akkor hajtották el két lányát, meg egyetlen fiát Németalföldre. Elmesélte bánatát. Megkérdezte, hogy most mit tegyen? Honnan szerezzen vőlegényt? A kátrányégető csak elmosolyodott: „Hát én mire való vagyok? Rossz vagyok talán vőlegénynek?" Megijedt Ivanovna: „Ugyan hova gondolsz? Hiszen hatvan éves vagy, a lány meg tizenhat! Hát elfelejtetted, hogy kommunista vagy?" Az meg csak nevetett: „Hát éppen ez a jó. Az ellenséget becsapni a legszentebb dolog. És ezért mint kommunistát sem rónak meg. Elmegyünk a német anyakönyvvezetőhöz, azután meglesz a szentcsalád. József, Szűz Mária, meg az a kis árva gyerek. Nem kell nekem semmi a lányodtól. Csak az ingemet mossa ki. Egyedül vagyok most, nem szeretem ezt az asszonymunkát. Ha azután a mieink visszajönnek, nagyot mulatunk és elfelejtjük az egészet. Hiszen meg kell menteni a lányt."

Klava nem tiltakozott. Vadul hahotázott. Kedvére volt nagyon, hogy becsapták a németeket. Elmentek hát a kátrányégetővel a parancsnokságra az anyakönyvvezetőhöz, azután mindegyik visszatért a maga házába. Csak útközben — ahogy megállapodtak — Klava magához vette a fehérneműs kosarat. Így is éltek. A kátrányégető csak ritkán látogatott el az erdei kunyhóba „feleségéhez". Ilyenkor magával hozta a fehérneműs kosarat, meg aztán ajándékot is hozott a kisfiúnak. Elüldögélt, elbeszélgettek, elfüstölgetett egy kis mohát, amit dohány helyett szívott. Elmesélte híreit a Szovjet Hadsereg győzelmeiről, amelyek nem tudni, milyen úton jutottak el erdei kunyhójába. Azután elment.

A lány pedig egész szívével ragaszkodott fogadott fiához. Egész nap csak vele foglalkozott. Üvegből etette, fürösztötte, fésülte, dajkálta. És amikor egyszer a kicsike felé nyujtotta kezecskéjét, ártatlan szemével ránézett és hirtelen azt mondta, hogy „mama", a lány megrezzent az örömtől.

Nyugtalanította Ivanovnát, hogy lánya mennyire szereti a fogadott gyermeket. Gondolkozott éjszakánként. Ha majd elkergetik a németeket, végetér a háború és visszajön a férje meg a fia, mit mond majd nekik a kicsiről? Meg azután az emberek. Van, aki ismeri és emlékszik majd erre a történetre, de lesz olyan is, aki nem. Előbb vagy utóbb férjhez megy a lánya. És Ivanovna le akarta szoktatni a kisfiút, hogy mamának nevezze a lányát.

Megpróbálta rászoktatni a Klava névre. De a gyerek makacs kis legény volt, úgy látszik, fogadott anyjára ütött. Nem akart lemondani erről a leggyengédebb szóról, amely parányi szótárát csaknem teljesen kitöltötte. A nagymama fáradozásának eredményeképpen azután mégis megtanulta a bonyolult nevet: „Klava mama".

A tél már végefelé járt, amikor egyszer éjszaka zseblámpa kékes fénye világított be az erdész házának ablakán. Az ablak alatt motor zúgott és tompa puskatusütések hallatszottak az ajtón. Ivanovna megértette, hogy baj van. Klava a kicsivel a kemencén aludt. SS-ek törtek be a kunyhóba. Klava kiabált, lábával, öklével, fogával védekezett, körmével karmolta össze a katonák arcát. Végül is egy puskatusütéstől elájult és eszméletlen állapotban dobták be a teherautóba. Ivanovna még be sem takarhatta bundájával. Semmit sem tudott meg Ivanovna a lányáról sem a sztarosztától, sem a parancsnokságon. És csak a mindentudó kátrányégető beszélte, hogy ezen az éjszakán Hrisztyinovkába vittek egy sereg foglyot. Lehet, hogy Klava is köztük volt.

Több mint egy hónapig sírdogált Ivanovna és csak a kisgyerekkel való foglalkozásában talált vígasztalást. Felszáradt már a mezőkön a hó, visszatért a gólya és javítgatni kezdte fészkét, amelyet az öreg kerékre rakott a háztetőn. A fák megduzzadtak a nedvtől, az ereszről lecsöppent az utolsó kövér csepp is, amikor egy éjszaka azt hallotta Ivanovna, hogy valaki az ajtó mögött motoszkál. Majd elfordult a retesz. Az asszony gyufát gyujtott és meglepetésében felkiáltott. A küszöbön egy lány állott, éppen olyan magas és sudár, mint a lánya, de rongyosan, soványan és öreg-

asszonyosan sárga arccal. Ivanovna csodálkozva nézett az ismeretlenre, míg a gyufa le nem égett, meg nem perzselte ujjait. Már a sötétségből hallatszott Klava hangja: „Mama!"

Igen, Klava volt. Valahol Breszt körül az őrök elfelejtették bezárni a tehervagón ajtaját, a lányok kifeszítették az ajtót és a teljes sebességgel robogó vonatból összeszorított fogakkal, hogy ne kiáltsanak fel az ijedtségtől vagy fájdalomtól, kiugrottak és legurultak a töltésen. Az erdőkben dühöngő sűrű februári hóvihar elrejtette őket és elmosta nyomaikat. Klava csak az arcát és kezét horzsolta össze a jeges havon. A vele együtt kiugrott két lány is megúszta kék foltokkal. A három lány salakporral kente be az arcát, kendőjüket öregasszonyosan kötötték meg, majd félreeső utakon, a nagyobb falvak megkerülésével, Kovel, Sepetovka, Berdicsev és Uman mellett elhaladva, szerencsésen eljutottak a hazai vidékre.

Amikor Klava megmosakodott átöltözködött és kivette ágyacskájából a kicsit, az mindjárt örömmel ismerte fel az ő „Klava mamáját". Utána anya és leánya leültek az asztalhoz és megvitatták a helyzetet. Gonosz idők jártak. A városokból és falvakból már elhurcolták az egész fiatalságot. Most már semmiféle vesztegetéssel nem lehetett rábírni a német parancsnokságot, hogy húnyja be a szemét. A szökésért agyonlövés járt. Erdei sátorban elbujni is veszélyes lett volna.

Ezekben a napokban a németek lázasan építették a Dnyeper mentén a „keleti vonalat". Végig az erdőben vágták a fát, csak úgy nyüzsögtek a németek. Az erdész kunyhójában német utásztiszt lakott, aki ma csak véletlenül nem volt otthon.

Az anya elhatározta, hogy Klavát a tehénistállóban rejti el. Az istállónak kettős sövényfala volt, amely közé tavaszi szalmával kevert tőzeget döngöltek. Még akkor éjszaka kiszórták a fal egy részéből a tőzeget. Az így támadt üregbe szalmát raktak, oda mászott be azután Klava. Az anya visszarakta a sövényt és csak egy kis lyukat hagyott meg rajta. Azon keresztül táplálta Klavát és sötét

éjszakákon — amikor a német tiszt nem volt otthon — azon mászott ki a lány friss levegőre, megmozgatni elgémberedett tagjait és dajkálni, babusgatni a kisfiút.

A tehénistálló falában ült Klava 1943 februárjától 1944 februárjáig, elviselve a tavaszi fülledt nedvességet, az őszi rossz időt és a tél hidegét... Ott ült addig, amíg két nappal ezelőtt csapataink fel nem szabadították ezt a vidéket.

Íme, ez „Klava mama" története, amelyet az asztal mellett mesélt el nekünk Ivanovna egyenletes, szokott hangján, mint valami hétköznapi történetet.

Klava már régen kijött a kis szobából. Itt ült velünk a kisfiúval. Mosolyogva hallgatta anyja elbeszélését, játszott a gyerekkel, megsímogatta kerek kis fejét.

— No és hol van az a bizonyos kátrányégető, akihez férjhezment? — kérdezte a lányt a repülő, aki nem tudni miért rátért a magázásra és igyekezett magához csalni a kisfiút.

— Nem tudom — mondotta Klava. — Szasko bácsiról kiderült, hogy összekötő volt a partizánoknál. Most biztos Zvenigorodba ment fűrészt élesíteni...

— És mi lesz most a kicsivel?

Klava fekete szemöldöke fenyegetően húzódott össze fehér homlokán, mintha madár lebegtetné a szárnyát a felhők között.

— Hogy a gyerekkel mi lesz? Senkinek sem adom oda. Hiszen árva!...

— És majd ha férjhezmegy?... Hogy magyarázza meg a férjének? Elveszi-e magát a gyerekkel együtt?

— Majd megmagyarázom.... Ha értelmes, akkor megérti. Bolondhoz meg nem megyek.

És a lány erősen magához szorította a kisfiút, mintha védené valamitől és gyengéd, kerek lányarcán csodálatosan fényes és tiszta kifejezés jelent meg, a végtelen anyai szeretet kifejezése.

KÉT BAJTÁRS

...A zászlóaljat különleges feladattal bízták meg a Dembic lengyel városért folyó súlyos harcban. Áttörve a frontvonalat, mélyen be kellett hatolnia a német védővonalba, Csarna állomásnál át kellett vágnia az utat, amelyen az ellenség egész csoportját ellátták, el kellett foglalnia és tartania kellett mindaddig, amíg a frontszakasz csomópontja — a város és a városi erődítmények — nem kerülnek a Vörös Hadsereg kezére.

Bizonyos mértékben a zászlóalj szívósságától függött az egész csata sorsa. A katonák és tisztek megértették azt.

A zászlóalj áttörte a frontvonalat és noha az nyomban bezárult a háta mögött, folytatta az előnyomulást még vagy hét kilométeren át és csak a vasútvonalnál állapodott meg. A főerőktől elszakított katonák és tisztek — akiket légi úton láttak el lőszerrel — visszaverték a minden oldalról jövő ellenséges támadásokat és három napig kitartottak. Nem is hagyták magukat leszorítani a vasútvonalról. Csak amikor a várost már elfoglalták és a csata sorsa a Szovjet Hadsereg javára dőlt el, kapta meg a zászlóalj rádión az elvonulási parancsot.

Ez sem volt könnyű feladat. A zászlóaljnak ismét át kellett vágnia magát a frontvonalon, de ez alkalommal fordított irányban. Az egész tüzérségi kíséretet előredobták és csak a tankelhárító üteg — amelynek Ivan Naumov őrmester volt az egyik löveg-parancsnoka — alkotta a hát-

védet. Az üteg parancsot kapott, hogy fedezze az elvonulást. A tüzérek — elhárítva a német tankok támadásait, amelyek az elvonuló egységekre vetették magukat — makacsul verekedtek. Kilőttek három tankot, több páncélosvontatót és ami a legfontosabb, ezzel elhárították egy tanktámadás lehetőségét, lehetetlenné tették a németeknek, hogy elvágják a zászlóalj visszavonulási útját. De ebben az ütközetben az üteg is súlyos veszteségeket szenvedett. Ivan Naumov lövegét szétlőtték, őmaga vállán, balkarján és lábán súlyosan megsebesült és nem messze szétlőtt lövegétől, eszméletlenül esett össze.

Csak másnap hajnalban tért magához a mezőre hulló hideg harmattól. Már világos volt. Egy burgonyaföld barázdájában feküdt a kiszáradt bokrok között. Naumov levetette sapkáját és egészséges karjának könyökére támaszkodva körülnézett.

De amit látott, arra kényszerítette, hogy ismét a földre lapuljon. A közelben néhány sötétzubbonyos német — mellükön a tábori csendőrség réz-félholdjával — éppen akkor végzett a sebesültekkel. Közömbösen, hidegvérrel végezték munkájukat, beszélgettek, dohányoztak, nevetgéltek, mintha az, amit tesznek, nem az összes emberi törvények megsértése lenne, hanem csupán valamilyen egyszerű munka: a föld betakarítása vagy ehhez hasonló.

Látta, hogy az egyik tábori csendőr odalép Grigor Kinoszjanhoz, egy idősebb, kommunista katonához, akit az egész üteg szeretett élelmességéért, jó szívéért és állandó készségéért, hogy tanáccsal, tettel és minden egyébbel segítsen a rászorulókon. Mindenki, még a parancsnok is egyszerűen csak papának hívta. Naumovig hallatszott, ahogy a sebesült Kinoszjan odakiáltott a csendőröknek: „Legyetek átkozottak, fasiszta ördögök!" A bokrok résein át látta az őrmester, amint Kinoszjan védekezve eltakarta arcát a kezével. A csendőrök géppisztolya ropogni kezdett. Naumov szeme előtt minden összefolyt és ismét eszméletét vesztette.

Csak akkor tért magához, amikor a nap már maga-

san járt az égen. A föld gőzölgött a nedvességtől, a levegőben szétáradt a burgonyabokor fanyar szaga és a mezők fölött zajtalanul repültek a fecskék. A mező üres volt. A kirabolt hullák kifordított nadrág- és zubbonyzsebekkel feküdtek. Naumov hirtelen úgy hallotta, hogy a közelben felsóhajt valaki. Igen, valaki panaszosan és elnyujtottan sóhajtott! Miután ingének foszlányaival bekötözte sebeit, Naumov összeszedte minden erejét és négykézláb, sebesült lábát maga után húzva, a sóhaj irányába kúszott.

Kinoszjan hörgött, vér borította. Zubbonyán és nadrágján feketéllettek a zsírosbarna, még meg nem száradt foltok. A tábori csendőrök sorozata csupán kezét fúrta át és még egy sebet okozhatott, nyilván azt, amelytől eszméletét vesztette. Ez mentette meg. A németek halottnak hitték. Most ott feküdt, félrebillent fejjel, vértől borítva és fekete, cserepes ajkán hörögve szívta be a levegőt.

„No, most mit csinálunk veled papa?", morogta magában Naumov, megvizsgálva az érzéketlen testet. — Hát ezt csináljuk: először megitatunk, azután bekötözünk, azután meg átviszünk a hűvösbe, ott aztán magadhoz térsz... akkor meg együtt törjük majd a fejünket... No várj csak... Ej, a lábam!... nem jó futár lenne most belőlem", sebesült karját szíjába akasztotta, sebesült lábát pedig maga után húzva, csúszott tovább az őrmester a mezőn.

A halottak kenyérzsákjaiban sok mindent talált, még vízzel teli kulacsot is. Megitatta bajtársát, fejét megnedvesítette, magához térítette. Majd megnézte sebeit, aggódva füttyentett s a tapasztalt katona gyakorlatával, önmagával beszélgetve, hozzálátott a kötözéshez. Sietett: Minden percben jöhettek németek a temetőcsapatoktól. Kinoszjan csendesen nyögött és percenként elvesztette eszméletét. Nemcsak kúszni nem tudott, de olyan gyenge volt, hogy még bajtársában megkapaszkodni sem volt ereje. Mit tegyen hát?

Naumov egy percig gondolkodott, majd hóna alatt átvont szíjával magához kötötte a sebesültet, erősen összehúzta mellén a szíjat és sebesült lábát kímélve, bajtársával

a hátán sántikált a burgonyaföldeken át a közeli erdőszél felé. Nagyon lassan haladt előre. A szíve úgy zakatolt, mintha át akarná törni testének kalitkáját. Szeme előtt zöld körök bukkantak fel, majd eltűntek és minden, a sárguló liget, a kiszáradt burgonyabokrokkal teli mező, a rózsás, gyöngyházszínű bárányfelhőkkel szegélyezett láthatár hirtelen remegni kezdett és összefolyt előtte. A katona elvesztette eszméletét terhe nyomásától és a meleg földre rogyott. De lassan magához tért és ismét előre kúszott. Kínzó fejfájás és rosszullét fogta el.

Egyre nehezebben haladt előre. Összeszorította fogát és megfeszítette minden erejét. Kinoszjan semmiben sem tudott segíteni neki. Félrebeszélt, de olyan halkan, hogy egy szót sem lehetett érteni belőle. Naumov maga is félig eszméletlen volt, de azért gyengéden vigasztalta:

— Semmi baj, várj csak, mindjárt odaérünk. Bizony nem vagy könnyű, papa !

Egészen sötétedésig csúszott Naumov a végtelennek tünő burgonyaföldeken. A sárga erdő szinte távolodni látszott, amikor közeledett feléje és úgy tetszett, mintha aranyszínű levelei gúnyosan susognának. Szeme előtt megint minden remegni kezdett.

Csak éjszakára, amikor elsötétedett a láthatár és sűrű, hűvös köd szállott a mezőre, érte el az első fákat. Még néhány méter volt hátra, hogy bemásszanak az erdőbe, ahol aránylag biztonságban érezhették magukat. De ehhez még egy órányi kúszásra volt szükség. Már az egészséges lába sem bírta tovább és Naumov úgy küzdötte le ezeket az utolsó métereket, hogy könyökével lökte magát előre és tekergőzött, mint a giliszta. Végül is kiszedte arcából a tüskéket, bajtársát lefektette a sűrűbe, megigazította rajta a meglazult kötéseket és a kulacsból megnedvesítette fejét. Amikor Kinoszjan végül is magához tért, akkor meg Naumov feküdt eszméletlenül és Grigornak kellett kigombolnia a gallért zubbonya nyakán és az utolsó csepp vízzel megnedvesítenie arcát, pedig olyan ihatnékja volt, hogy görcs állt a torkába.

Elég sok idő telt el, amíg végül is elég erejük volt, hogy felüljenek, egymásra mosolyogjanak és magvítassák a helyzetet. Rosszul állt az ügyük: sebesülten, segítség és fegyver nélkül, egy darab kenyér nélkül, a német vonalak hátában voltak. A lövések éles hangjából ítélve a frontvonal valahol itt haladt el mellettük. A német előörsök zónájában feküdtek.

— Nos Ivan, mit szólsz mindehhez? — kérdezte halkan Kinoszjan, nagy, meleg szemével hunyorgatva.

Naumov ép kezével előkapta dohányzacskóját, majd Kinoszjan segítségével, aki szintén félkézzel dolgozott, kibontotta és két cigarettát sodort. Még a gyufát meggyujtani is nehéz ügynek bizonyult, mégis sikerült. Kinoszjan egészséges kezében tartotta a dobozt, Naumov pedig a gyufát. Élvezettel szívták a füstöt, tenyerükkel takarták be a cigaretta tüzét.

Amikor a sötét augusztusi éjszaka leszállott a mezőkre, és a bükkfák ködtől nedves levelei bádogként ragyogtak a holdfényben, a pihenő Naumov úgy érezte, hogy ismét erőre kapott. Gallyakkal betakarta bajtársát, aki újra elvesztette eszméletét, ő pedig aránylag gyorsan elkúszott a harc helyéig, összeszedett egy sisakot, két kést és két géppisztolyt tárcsákkal. Útközben egy patakra bukkant. Kitépte a sisakból a bőrt és vízzel töltötte meg. Fogai közt tartotta a szíját, úgy kúszott menedékhelyük felé, vigyázva, hogy minél kevesebbet öntsön ki a drága vízből.

Amikor a rohamsisakból a vizet kiitták, mindketten jobban érezték magukat.

— No, már a gazdaságunkat is kezdjük berendezni. Olvastad-e papa a „Robinson Crusoe" című könyvet? Most mi is katonai Robinsonok vagyunk és mindent a legelején kell kezdenünk — mondotta Naumov, mert a siker perceiben szeretett fecsegni.

A vérveszteségtől elgyengült Kinoszjan, akit sebe is erősen kínzott, válaszul csak mosolygott elfeketedett, cserepes ajkával.

— Miért ne volnánk Robinsonok? Azt lehet mondani,

hogy a puszta földön kezdünk élni. Körülöttünk pedig emberevő vademberek... Várj csak, papa szérzünk még csirkét és kacsát is. Lakomát csapunk... — dicsekedett Naumov, miközben köhögött az erős mahorkafüsttől.

Sapkájában tűt és rátekercselt cérnát talált, sőt még egy drótvéget is. Félkézzel javította meg a harcban megsérült zubbonyát. Egy kővel beretvaélesre köszörülte ki kését, térde közé szorított borókaágból két kanalat, meg valami pohárfélét faragott ki, majd kövekkel ügyesen tűzhelyet rakott egy öreg nyírfa tövében. Ügyes kezével mindent sikerre vitt. Akár kásának való búzát szerzett, akár fület sikerült fabrikálnia a kondérra, szóval ha bármi sikerült neki, büszke volt rá, mint egy gyerek.

Semmit sem tehettek, mert a csendes és világos időben nem mozoghattak. Naumov bánkódni kezdett, komor gondolatok kínozták. Ilyen percekben Kinoszjan segítette. Tehetetlensége a földhöz szegezte ugyan, olyan gyenge volt, hogy még ülni sem tudott, de mindig talált bajtársa számára olyan szavakat, amelyek felrázták. Hol ábrándosan megkérdezte: mit csinálnak most a gyerekek az ütegnél? Hol Naumov családjáról érdeklődött, hol a kolhozról kérdezősködött. Naumov, akit mindez felvidított, megfeledkezett az óvatosságról, úgy belemerült a beszédbe, hogy be kellett fogni a száját. Néha Kinoszjan rátért az őrmester kedvenc témájára is: a lovakra.

Az ilyen tétlen napokon Naumov lefeküdt bajtársa mellé és suttogva kérdezősködött mindenféléről. Kíváncsi lelkét mindig megoldatlan kérdések gyötörték.

— Mondd csak, papa, miféle lehet a fasisztáknak az a vacak ideológiája? Embert ölni? Honnan származik ez? Azt hiszem, hogy az állatoktól. Igaz? Nálunk másként van. Nálunk így van: Jól akarok élni! — Dolgozzál, Vanyka, akkor jól fogsz élni. Mégjobban akarok élni! — Kérem, Ivan Vasziljevics, dolgozzon jobban, ne sajnálja a fáradságot, tessék, itt van a nagyszerű élet! És nekem és a többi embernek is jó ez. Szóval mindenkinek hasznos. Nem igaz? Most vegyük a németeket. A Fritz vagy a Hans is így szól: Jól

akarok élni! Hitler ezt válaszolja neki: Jól akarsz élni? Vedd a géppisztolyt, vedd el az idegen javakat. Így van? És annak a marha Fritznek ez rossz, mert megölik, de Hitlernek sem papsajt, mert megremeg az egész hitleráj. Így van-e? Minek kezdik akkor a háborút? Minek öntözik vérrel a földet?

Kinoszjan gyenge hangon hozzákezdett elmesélni, hogyan született a német fasizmus és hogyan mérgezte meg a németek öntudatát. Naumov feszülten figyelte a szakadozott beszédet.

— Én pedig azt mondom — válaszolta egy fűszálat rágcsálva és a fák ágai között az eget nézve, hogy milyen gyorsan úsznak át rajta az erdő fenyegető zúgásától kísérve az őszi felhők — én pedig így gondolom: ha valaki idegen javakat lop, bárki legyen is az, mégis csak tolvaj! Akár miniszter, akár maga a Führer. Fogjátok meg tehát, jó emberek és tegyétek hidegre! Meg kellene tárgyalniok a népeknek, hogy ezeket a fasisztákat, kapitalistákat és más mindenfajta zsiványokat és tolvajokat valamilyen lakatlan szigetre vigyék. Azt mondanák nekik: tanuljatok meg, kutyafiak, dolgozni! Egymás között pedig azt mondanák: gyerünk, emberek, háborúzni többé nem fogunk, jóbarátok leszünk, segítsünk egymásnak. Bizony, azt hiszem, jó élet lenne ez!

Naumov tűzbe jött, leült, tarkójára tolta sapkáját és világot építő terveitől egészen elragadva, erős hangját nehezen tompítva suttogta:

— Palotákban élnénk, Grigor papa. Gépeket használnánk minden munkára. Mindent csak géppel. Az ember pedig ledolgozná a maga idejét és azután azt tenné, amit akar: Halászni van kedved? — Menj. Vadászat van? Puskát a vállra és indulj! A tanulás vonz? Tessék — tanulj!

— Hiszen így csináljuk ezt mi, Ivan, az Alkotmányunkban is meg van írva — mondotta Kinoszjan és sápadt, elkínzott arcán meleg mosoly futott végig.

— Tudom, hogy meg van írva. De zavarnak benne!

Meg azután, hogy ne csak nálunk, hanem az egész világon így legyen. Ej, az volna az élet!

Egy darabig hallgatva figyelték a közeli lövöldözést, a harkályok tompa kopácsolását és a hervadó levelek susogását.

— A háborúig nem is foglalkoztam politikával. Elég dolgom volt a kolhozban. Én, barátom, lótenyésztő telepnek voltam a vezetője. De micsoda lovak voltak azok! Az egész Kubanyban hírük volt. Csak azzal foglalkoztam. Az istállónál messzebbre nem is néztem... Te kommunista vagy, mondd meg nekem: ha levertük a fasizmust, örök béke lesz azután? Hiszen mondják, mindenkinek elege van már a háborúból. Vérrel öntözték az egész világot. Hát nem volt elég ebből?

— Örök béke? Nem könnyű dolog ez még. Kivel kellene megállapodni? A néppel? Hiszen a népnek ott Amerikában és Angliában nincsen szava! Ki hallgatja meg? Hát akkor kivel kellene megállapodni? A kapitalistával? Annak meg mit jelent a háború? Fáj neki talán, hogy folyik a könny, meg a vér? Neki, Ivan, azt jelenti, hogy a pénzecske folyik hozzá. De mi a békéért harcolni fogunk. Nekünk nem kell a háború!

— Hát bizony, papa, rosszul van ez így... Ha rajtam állna, én úgy intézném, hogy ne csak a háború, de még a neve is eltűnjön! Hidd el!

Így filozofáltak néha órákon át. Csak néha szakították félbe egymást, ha túl hangosan beszélt valamelyikük.

De véget ért a jó idő, a szél rázta az erdőt és a zúgó ágak zaja elnyomta a hangokat. Naumov megint tevékenykedni kezdett. Eltűnt, becsúszott a bokrokba, harmattól nedvesen tért vissza, egész sapkára való szedret hozott magával. Majd kimosta és átkötözgette a bajtársa, azután a saját sebeit, utána ismét elcsúszott valahová és egész ölre való gombával és burgonyával tért vissza.

Ha a köd nemcsak a talaj mentén terjengett, hanem a fák hegyét is elnyelte, akkor a barátok tüzet gyujtottak,

rohamsisakban gombából meg burgonyából levest főztek és mohón megették. Életük valamennyire elrendeződött.

— Éjjeli madarak lettünk, mint a bagoly. Nappal alszunk, este meg dolgozunk — mondotta Ivan.

Ha evett, utána azonnal behúnyta szemét és nehéz álomba merült.

Kinoszjan ritkán aludt. Lábsebe égett és elkergette az álmot.

Feküdt és hallgatott. Reggelenként, amikor a levegő nedves és tiszta volt és a hangok különösen erősen hallatszottak, néha még német beszéd foszlányai, egy dal hangjai is eljutottak hozzá. Az ember gyorsan alkalmazkodik. Kinoszjan is megszokta az ellenség közelségét. Megszokta, mint ahogy megszokja az ember a háborúban a golyók fütyülését a feje felett, a repkedő gránátok sivítását és az aknák nyivákolását.

A barátok már úgy gondolták, hogy aránylag biztonságban vannak, mert hiszen kinek jutna eszébe a tűzvonalban a szederbokrok között mászkálni? Naumov szeles napokon egyre jobban kiszélesítette működési körét. A barátok étrendjében egyre gyakrabban szerepelt a kása. Hajnalban — amikor különösen sűrű köd gomolygott — főzték meg gabonából és rozsból, amit Naumov a sapkájában hozott az elhagyott földekről.

— A szovjet katonát, papa, még ha egylábú, még ha egykarú, akkor sem fogod el, ameddig helyén van a feje — dicsekedett Naumov, amikor szokásos útjáról visszatért.

Még az sem keserítette el, hogy elfogyott a gyufájuk. Zsebében tűzkövet talált. Kinoszjan, akinek balkeze ép volt, tartotta a tűzkövet és a kanócot, Naumov pedig egészséges jobbkezével csiholta a tüzet. Dohányuk már régen elfogyott, száraz mohát szívtak.

Erdei tartózkodásuk tizennegyedik napján Naumov egy akkurátus mankót faragott magának és annak segítségével ügyesen ugrálgatott. Most már szeles napokon, amikor a bükkfák levelei olyan haragosan zúgtak, mint a vízesés, elég messzire elsántikált. Örömtől ragyogó arccal

tért vissza. Felfedezte az erdőben a német telefonvonalat, amely az első vonalból vezetett hátra a hadtápba. Kinoszjant jól befedte gallyakkal, a maga nyakába géppisztolyt akasztott, zubbonyába kézigránátot dugott, mankójával elsántikált a telefonvonal mentén jó messzire és ott mind a négy vezetéket átvágta.

Örömmel, büszkén tért vissza: harcolt és kárt okozott az ellenségnek!

— A mi katonáinkat két fejbevágással még nem intézik el — mondotta és teljes részletességgel számolt be kirándulása eredményéről.

Kétszer jól is ment minden, de harmadszorra a megriasztott németek csapdát állítottak fel a vezetékek mentén. De Naumov idejében észrevette őket. Csendesen besántikált a bokrok közé, lefeküdt és figyelte az ellenséget. Így feküdt sötétedésig. Feküdt és mosolygott: „Csak őrizzétek, őrizzétek, én ráérek". És ahogy eltűntek a németek az alkonyatban, nemcsak átvágta a vonalat, hanem egy jó darabot el is vitt belőle és bedobta a patakba.

Így folyt a vetélkedés az ellenséges vonalak mögé vetett sebesült szovjet katona és a német hiradószakasz katonái között. A hatodik rombolás után az ellenség meghátrált. Elvitték a vonalat az erdőből. Mezőkön, nyílt helyeken, nagy kerülővel fektették le.

Naumov diadalmaskodott. De öröme nem tartott sokáig. Bánkódni kezdett. Amíg rombolta a német összeköttetést, érezte, hogy kiveszi részét a háborúból, segít bajtársainak. Most, amikor erre már nem volt módja, még erősebben vágyódott bajtársaihoz az első vonalba.

Már eléggé megerősödött és megkísérelhette az áttörést övéihez. Kinoszjan sebei lassabban gyógyultak. Alig tudott még mozogni. Amikor látta, hogy bajtársa mogorva lett, idegeskedik, megértette, hogy Naumovot a türelmetlenség hajtja. Kinoszjan egyszer így szólt hozzá:

— Tudod mit, Ivan? Köszönöm mindazt, amit értem tettél! De nem akarom, hogy miattam elpusztulj. Hát csak annyit mondok neked: hagyj engem itt és törj át egyedül.

Ha felgyógyulok, igyekszem utánad menni. Ha átjutok, akkor jó; ha nem, akkor se nyugtalankodj: szépen halok meg. No indulj! Kettőnk közül legalább egynek sikerüljön!

De maga sem szívesen mondta ezt. Naumov meg mérgesen vágta földhöz a mankóját.

— Minek nézel engem? Mit gondolsz rólam, hogy ilyen sértéseket vágsz a fejemhez? Már hogy én, a Vörös Hadsereg őrmestere, a szovjet föld embere cserbenhagyjam sebesült bajtársamat? Talán bolondgombát ettél, mialatt vízért voltam?

Szeme huncutul és élénken villogott. Tevékenységi láz fogta el. Halkan folytatta:

— Eljutunk, papa, még kettesben is áttörünk!

Eljutni, áttörni az övéikhez! Ez a vágy mindennél erősebben foglalkoztatta őket. Éjszakánként Naumov előrecsúszott a német vonalakig, átmászott az árkokon, megközelítette a drótsövényeket. Ezalatt Kinoszjan, legyőzve még be nem hegedt sebei okozta fájdalmát, a kúszásban gyakorolta magát. Szívósan edzette magát, amíg csak bírta. Azt akarta, hogy minél kevésbbé legyen bajtársa terhére az úton.

Végül is Naumov megfelelő helyet talált az áttörésre. Az első vonal itt az erdő szélén húzódott. Mögötte betakarítatlan, letaposott, őszi esőtől végigvert búzatábla terült el. A bunker a kiserdőben volt. A búzaföldön csak a vezetékek, meg az előörsök árkai húzódtak végig. A mező másik oldalán már a Vörös Hadsereg állásai voltak.

Egy szeles éjszakán, mikor az erdő hol susogott, hol zúgott és minden más zajt elnyomva dühödt szélrohamok száguldottak végig a földeken, Naumov átölelte bajtársát és elsántikált vele az erdőszélig. A bokrok között lopództak el a búzaföldekig. Itt Naumov szalmacsóvákat kötözött a saját és Kinoszjan fejére és hátára, majd a búzaföldeken át csendesen kúszni kezdtek az állások felé.

A szélvihar szinte kibírhatatlan fütyülésén át tisztán hallották az ellenséges állásokból a beszédet, meg a szájharmonikák nyikorgását. A sötétben a zúgólevelű bokrok

között álló őrszem sötét körvonalait is látták. Lassan, nesztelenül és ezért különösen nehezen haladtak el mellette. Visszafojtott lélekzésüktől zakatolt a szívük. De az övéik közelsége úgy vonzotta őket, mint valami hatalmas mágnes. Elfeledtette velük égő sebeiket, a veszélyt, még az egyre gyakrabban jelentkező súlyos fáradtságot is.

Naumov kúszott elől és némán mutatta meg bajtársának az elásott aknák földből kiálló csücskét, meg a jelzőkészülék álcázott vezetékét. Ügyesen átmászott a drótsövény alatt, még csak meg sem érintette, majd mögötte várta be bajtársát. De bajtársa elgyengült keze már remegett és elcsúszott a nedves földön. Hozzáért a jelzőzsinórhoz. Azonnal rakéta repült az ég felé. Naumov Kinoszjanhoz ugrott és a földhöz szorította. Egy pillanatig, amíg a fehér fény felettük remegett, meg sem mozdultak. Majd amikor a rakéta kialudt, gyorsan bemásztak egy árokba és vártak. Becsapódások tüzét látták azon a helyen, ahol az előbb feküdtek. Itt már jól belőttek mindent. A nyomjelző golyók, mint csillageső világították meg az eget. Vészes fütyüléssel hasították át az éjszakát, sivítva pattantak le a drótakadályok cölöpeiről és az agyagbuckákról, tüzes nyomok keresztezték egymást. Az ellenség egész éjszaka idegeskedett. Szünet nélkül repültek egész éjszaka az árok felett a rakéták és csak reggel csendesedett el a lövöldözés.

Hajnalban az első vonalban álló vörösgárdista őrszem hirtelen hátralépett és megragadta géppisztolyát. Az előtte álló bokorból, mintha csak a földből nőtt volna ki, szakállas, szikár, fekete ember lépett elő, vörösgárdista egyenruha foszlányaiban, géppisztollyal a hátán. Egy mellette álló, mégjobban lesoványodott katonát támogatott. Csak ennyit mondott rekedt, kifulladt hangján:

— Ne lőj! Hívd a parancsnokot!

És tántorogva, lassan mind a ketten lefeküdtek a földre, mielőtt még az őrszemnek ideje lett volna „feküdj"-öt vezényelni nekik.

Két óra mulva hosszú, recsegő lengyel kocsi érkezett az ezred körzetébe.

Ivan Naumov és Grigor Kinoszjan pokróccal letakarva, mozdulatlanul feküdt a szénán. Annak az első vonalban álló csapatnak a katonái és tisztjei, amelynek árka előtt felbukkantak, emberül megvendégelték őket és a barátok most mély álomba merültek.

Naumov és Kinoszjan él! Ez a hír igazi lövészárokgyorsasággal terjedt el az ezredben. Mindenki, aki ezen a napon nem volt szolgálatban, kiszaladt a szállásáról, hogy megnézze őket.

És ha csak egy percre is megállt a kocsi a faluban, azonnal sűrű tömeg vette körül.

A katonák csak álltak és nézték őket, milyen békésen alszanak a szénán. A barátság csodája a leghihetetlenebb megpróbáltatásokból mentette ki őket.

— Hát hol vannak a testvérek? — kérdezte Novikov őrnagy, politikai tiszt, az ezred helyettes parancsnoka és utat tört magának a tömegen át a kocsihoz.

A „testvérek" szó azután rajtuk is maradt. A háború végéig „testvéreknek" hívták őket az ezredben, így tisztelték ezt a nagy, mindent legyőző és legyőzhetetlen katonabarátságot.

PÁN TYUHIN ÉS PÁN TYELEJEV

Ősszel szeszélyes az időjárás a Kárpátokban. A nap fényesen ragyog. A hűvös levegő olyan átlátszó, hogy a csúcsról vagy harminc kilométer körzetben látni lehet a környéket. És olyan tiszta, hogy ha a kezed kinyujtod, azt hiszed, meg tudnád érinteni az erdőborította szomszédos hegyet, amely tűzvörös a lábánál, aranyosan csillog a közepén és smaragdzöld a csúcs felé. Darvak húznak el dél felé a hegyek fölött olyan magasan, hogy nem is láthatók, de időnként lehallatszik torokhangú krúgatásuk, amely a lengyel kétlovas fogatok elnyújtott zörgésére emlékeztet. Köröskörül minden ragyog az átlátszó csendben, mindent áthat a felhős ősz enyhe illata. Majd hirtelen északnyugati szél kerekedik és egy pillanat alatt — valahonnan a völgyek mélyéből — sűrűn gomolygó ködöt hoz, hideg, alacsonyan szálló felhőkkel borítja az eget és piszkosszürke fátyollal takarja le a közeli és távoli hegyeket. Végigsétál a halmokon, dombokon és hegyi utakon, apró vízcseppet hullat és arany meg barna levelek millióit sodorja magával.

Ilyen hirtelen támadt rossz idő ejtett foglyul bennünket egy kis lengyel város repülőterén, ahonnét a hegyeken és a fronton át Banszka-Bisztricára kellett volna repülnünk. A szlovák nép ott ezekben a napokban bontotta ki a felkelés zászlaját a németek ellen. Az alacsony felhők szinte rászögezték repülőgépünket a beton felszállópályára. A köd olyan sűrű volt, hogy a szárnyak végénél nem lehetett látni

a gép légcsavarjait. A felkelők rádiója szinte ugratott bennünket, mert hol a felkelés vezérkarának jelentését közölte, hogy miképpen fejlődik a felkelés és hogyan növekszik a felkelők által elfoglalt terület, hol meg azt mondta be, hogy Csi-Dubát, az egyetlen hegyi partizánteret köd borítja.

Mérgesen és elkeseredetten járkáltunk a repülőgép körül. Szárnyairól szaporán csepegett a víz a betonra.

Csak Bubencov mérnök-őrnagy, a katonai parancsnok, szikár, gyorsjárású, széleshomlokú, élénk, ráncosarcú ember, akinek korát szinte lehetelen volt eltalálni, látszott elégedettnek az időjárással. Kerek, szürke szeme, amely mélyen ült a sötét szemgödörben és vékony, hajlott orra, arcélét büszke ragadozó madáréhoz tette hasonlóvá. Látszott rajta, hogy nagyszerű, közlékeny és tevékeny ember.

Vidáman pergő szavakkal figurázta ki türelmetlenségünket, anélkül, hogy sértett volna. Tréfásan hozzáfűzte, hogy ami az időjárást illeti, jó kapcsolatai vannak az istennel, akivel megbeszélte, hogy legalább holnapig nem engedi el a repülőket.

Őszintén beismerte, hogy ebben az istenhátamögötti lengyel városkában, amely már rég hadtápterületté vált, nagyon várta, hogy új emberekkel beszélgessen. Szív-, illetve agyszélhűdésben halna meg, ha nem beszélhetné ki magát azokkal, akik — ahogy ő mondta — „onnan repültek" ide. Ezt az „onnan" szót olyan bánatosan ejtette ki, hogy szinte megsajnáltuk.

Az utolsó időjárásjelentés úgy szólt, hogy a felhőtömeg mozgása megakadt és a gerinc felett állapodott meg. El kellett tehát fogadnunk a boldog moszkvai ajánlatát.

Estefelé, amikor a sűrű köd mindent beborított, beültünk „tízmárkás" gépkocsijába, amelyet, mint az őrnagy tréfásan megjegyezte, a legkülönbözőbb zsákmányolt alkatrészekből tákoltak össze. Az özönvíz előtti duda rekedt hangja kísérete mellett a kocsi szinte úszott a sötétben a teljesen láthatatlan városka utcáin. Majd kézenfogva egymást, mint a vakok, keresztülmentünk egy parkon, ahol az illat után ítélve sok virág lehetett és eljutottunk egy

villához, amelynek egyik szobájában egyenesen a terített asztal mellett kötöttünk ki.

Bubencov meg akart jutalmazni bennünket veszélyes kalandunkért és egész heti élelmiszeradagját feltálalta. Ő maga semmit sem evett, csak beszélt szakadatlanul. Ezért egyébként nem is haragudtunk. Az ebéd viszonylag kiváló volt, a mérnökőrnagy pedig oly színesen és élénken mesélt — miközben kifejező, ráncos arcában az értelem fénye égett, kerek, szürke szeme pedig barátságot sugárzott —, hogy élvezet volt hallgatni.

— Tudják, elvtársak — mondotta az őrnagy, miközben kicsiny, de erős kezében egy leégett gyufaszálat tartott, amellyel a papírszalvétára fogaskerekek hossz- és keresztmetszeteit rajzolta fel — tudják, szégyen bevallani, de gyermekkoromban leghőbb vágyam az volt, hogy külföldön járjak. Igen, igen. Külföldön. A Kalugai-utcában laktunk és a házban egy, az akkori időben híres moszkvai futballista élt, a moszkvai válogatott középcsatára. Egyszer Törökországba repült mérkőzésre és valamilyen ibolyaszínű nadrágot és szalagos szalmakalapot hozott onnan.

— Amikor elment hazulról meghökkentő nadrágjában, mi kamaszok, tiszteletteljes távolból követtük. És nemcsak azért lelkesedtünk érte, mert nagyszerű futballista volt, hanem azért is, mivel külföldön járt és megfordult Sztambulban is. Sztambulban! Értik? Nevetséges, ugy-e?

— Nos, azután mérnök lett belőlem és a Népbiztosság megbízásából beutaztam Európa minden iparvidékét. Amerikában is jártam. És tudják, mi az egyetlen, amit hoztam onnan? Természetesen a technikai tapasztalatokon kívül. Honvágyat. Nem azt az édes és kacér kis bánatot, amelyről régi románcokban regélnek. Nem, nem. Mindent átfogó honvágyat, hogy úgy mondjam: valódit! És nem azt, hogy a hazai táj, hazai föld, család... Ez természetesen magától értetődik. Nem. A mi rendszerünk után, a mi lendületünk után, a mi embereink után vágyódtam. És ha úgy tetszik, még azt is bevallom, hogy a küzdelmeink után is. Az ördög vigye el! A harc után, amelyben megedződik az ember, a le-

vegőnk után, amelyben szabadon lehet lélegzeni. És a mi embereink után. Higyjék el nekem, hogy ilyen emberek határainkon túl még nincsenek.

A mérnök-őrnagy felugrott az asztaltól és hadonászva járkált fel és alá a szobában. Rendkívüli ügyességgel kerülte ki a bútorokat.

— Bocsássanak meg, hogy zavarom magukat evés közben, de értsenek meg, olyan ördögi honvágyam van. Igen, igen. Mert hiszen, ha otthon vagyunk, minden hétköznapinak látszik. Az események is olyan megszokottak és az újságok is a szokott módon írnak. És valljuk be őszintén, néha unalmasan is. Az emberek körülöttünk mind ismerősök, néha még az emberek is untatnak. De ha külföldön vagyunk, akkor mohón ragadjuk meg bármelyik régi ujságot, vagy bontunk fel bármilyen régi levelet és gondosan szivattyúzunk ki belőle mindent, de mindent! Minden apróságot elolvasunk. Még a színházi műsort is az újságban, vagy a rokoni üdvözleteket a levélben. A távolból különösen érezzük, hogy milyen nagyszerűen fejlődnek nálunk a dolgok. És ez vonzza az embert, visszatarthatatlanul vonzza, hogy résztvegyen ebben az életben. Igen, igen. Magukkal még nem fordult elő? No látják! Mert a mi emberünk olyan: otthon senkitől sem lehet megkülönböztetni. De ha külföldre kerül, bármekkora tömegben rejtőzzék is el, mégis észrevesszük. Magasabb talán a többinél, vagy mi... Már biztosan meguntak nézni, hogyan szaladgálok. No, akkor leülök.

Egy percre leült, néhány kanállal merített a kitünő, átlátszó lengyel „lápis"-ból, melynek tetején smaragdzöld petrezselyem uszkált, majd hirtelen letette a kanalat és ismét járkálni kezdett.

— Nem lehet a mi emberünket összekeverni a külföldi tömeggel, mindjárt kirí belőle. Hiszen lehetetlen például összekeverni a vizet és az olajat. Most ebben a háborúban minden összekeveredett: államok, fajok, politikai pártok. Máshol ilyen kásában minden feloldódott, azt se tudod, mi hol van. De nálunk nem. Bárhogy őröljenek, bárhogy hajlítsanak minket — mi állunk! Kibírtuk. Kemény, ötvözött már-

ka vagyunk. Rozsdamentes. És olyan edzésen mentünk keresztül, hogy se ütés, se törés, se szorítás nem fog rajtunk! Igen, így van ez! Például itt, ezen a helyen olyasmi történt, hogy elhinni is nehéz. Amikor elmesélték, kezdetben magam sem akartam elhinni.

— A történet hőseit, hogy úgy mondjam: a „főszereplőket" már nem találtam itt. De tanuk, szemtanuk, bajtársak tömegével találhatók. Szinte elhalmoztak tárgyi bizonyítékokkal. Mivel nem volt egyéb dolgom, vizsgálni kezdtem az ügyet, gyüjtöttem az anyagot és megállapítottam, hogy valóban minden úgy történt, ahogy beszélték. Bocsássanak meg egy percre...

Bubencov kiment a szobából. Hallottuk, hogyan kopog egy ajtón és valakitől franciául engedélyt kér, hogy behozhassa és bemutathassa barátait, a szovjet tiszteket. Egy igen dallamos női hang, szintén franciául, de erős lengyel kiejtéssel így válaszolt: „Igen, igen. Kérem, nagyon fogok örülni."

— No, jöjjenek be. Először is megmutatom maguknak a főszereplők arcképeit — mondotta hozzánk fordulva Bubencov. — Jöjjenek be, nem bánják meg.

Átmentünk néhány szobán egy nagy és világos, igen kényelmetlen „modern" bútorokkal berendezett ebédlőbe. Egy négyszögletes, alacsony asztal mellett, óriási, de vékony lábon álló lámpa ernyője alatt magas, sovány, kisportolt külsejű lány ült. Virágos díszítésű, durva gyapjúmellényt és sínadrágot viselt. Egy német géppisztolyt szedett szét és tisztított meg, amelynek részei ujságpapíron szétszórva hevertek. Amikor bejöttünk, felállt és meghajolt, hátamögé rejtve hosszúujjú, vékony kezét, amely fekete volt a fegyverolajtól.

— Panna Mariszja, házigazdánk leánya, lengyel partizánnő, aki a fronton keresztül a Visztulához készül — ismertetett meg vele a mérnök-őrnagy és franciául megkérte a lányt, hogy mutassa meg barátai arcképét.

A lány szeme mosolygott és vékony, szabálytalan arca hirtelen megszépült a mosolytól.

Kezét még mindig háta mögé rejtve, odavezetett a falhoz, amelyen nehéz rámában régi családi fényképek függtek egymás mellett. Az egyik kép egy igen sovány fiatalembert ábrázolt, szélesen ívelt, fekete szemöldökkel, magas homlokkal, vékony, összeszorított szájjal és élesen kirajzolt állal. Akaraterő, határozottság, céltudatosság sugárzott le róla. A másik képről, amely ugyanilyen régi rámában függött, kerekarcú, piszeorrú, széles pofacsontú fickó tekintett le ránk. Haja kamaszosan lenyírva, arca pattanásos és szűkvágású szeméből végtelen jóság áradt.

Az arcképek aljára babérágat szögeztek. A régi lengyel családokban így tisztelik a híres rokonokat.

Mégis nem volt nehéz azonnal megállapítani, hogy ennek a kettőnek semmi köze sincs a lengyelekhez, hogy ezek a mi szovjet embereink és úgy véltük, hogy honfitársaink ott a falon valószínűleg nagyon unatkoznak a hosszúbajuszú pánok és multszázadbeli frizurákkal ékesített feleségük között.

Panna Mariszja megigazította az elhajolt ágat. Azután rámutatott a fekete szemöldökűre és olyan izgatott hangon, ahogy csak lányok beszélnek szerelmükről, így szólt.

— Ez itt Pán Andzsij Tyuhin.

Majd alig észrevehető, meleg mosollyal, olyan tekintettel, ahogy rendszerint jó és vidám barátról emlékeznek meg, rámutatott a piszeorrúra:

Ez pedig Pán Andzsij kollégája: Pán Teodor Tyelejev — majd hozzátette: „Igen jó pánok... igen jó lovagok."

Nagy, fekete szeméből izgatott öröm sugárzott és megkérdezte:

— A tiszt urak ismerik ezeket a pánokat?

Mondottuk, hogy sajnos, nem ismerjük őket, elnézést kértünk és kimentünk, magárahagyva a furcsa lányt nem éppen lányos munkájával. Házigazdánk pedig, akinek arcán a számtalan ránc úgy ragyogott, hogy szinte aláhúzta annak kifejezését, különösen a mosolyt, így szólt:

— Nos, látták, mennyire tisztelik embereiket? „Lovagok!" Egyébként érdekes történet. Nem meséltem még el?

Nos, akkor egyenek gyümölcsöt, igyanak bort és elmesélem. Tudom, hogy nem unatkoznak majd.

Leült a karosszékbe. Fáradt tartásáról, görnyedt válláról most már megállapíthattam, hogy nem fiatal ember és nem élt könnyű életet.

— Nos, tudják-e, hogy — természetesen önöktől független körülmények folytán — a lengyel olajvidék központjába kerültek? — szólt és felvett az asztalról egy ceruzát, papírszalvétát és mérnöki szokás szerint ismét pontos vonásokkal szivattyúk, olajkutak és tartályok hossz- és keresztmetszeteit kezdte rajzolgatni. — Nem tudják? Hát akkor majd megmagyarázom. A Kárpátoknak ezt a kerületét olajkutak borítják. Persze nem Baku, se nem Groznij, még csak nem is Szizrám... A felszerelésük, persze, meglehetősen ósdi. Mégis, valamit kiszorítottak a földből és itteni méretek szerint nem is keveset. Amikor a németek bejöttek erre a vidékre, első dolguk volt természetesen, lecsapni az olajra... Olajban úgyis gyengén állanak és szerettek volna minél többet kiszivattyúzni ezekből az olajkutakból.

— Magukat persze már semilyen fasiszta gaztett nem lepi meg. Látták a fasizmus működését, Majdanekben is voltak?... No látják! Mégis, ezt a helyet, hogy úgy mondjam, a hitleri „új rend" kísérleti telepének lehetne nevezni. Ha rajtam állna, az egész világból kirándulásokat vezetnék ide. Becsületszavamra! Oktató célzatból. Azt mondanám: „Nézzétek, népek, nézzétek csak, hogy mi várt volna rátok, ha nem ment meg benneteket ettől az „új rendtől" a Szovjet Hadsereg! Nagyon tanulságos kirándulás lenne!

— Mert vegyük sorra, hogy mi történt itt. Nem valami nagyon gazdag vidék ez, de a németek Európa minden részéből hurcoltak ide embereket. Franciákat, belgákot, dánokat, sőt még lichtensteinieket is, pedig ezt az országot még a térképen sem lehet mindjárt észrevenni. És ezek az emberek mind lágerekben, drótsövény mögött éltek. A drótsövénybe elektromos áramot vezettek. Munkára őrkísérettel, munkáról őrkísérettel. Munkaidő: tizenhat óra! Az étlapot fasiszta ízlés szerint állították össze. Az első fogás répa, a második

is, a harmadik szintén. A barakkokban háromemeletes pricscsek, két köbméter levegő jut egy emberre. No meg botbüntetés. Igen, igen! Még hozzá milyen... Rendszeres!

Bubencov az ágy alá mászott, ahonnan egy fogantyúval ellátott, hajlékony vesszőt vett elő. Acélvessző, gumiba öntve.

— Szép darab! „Gumi"-nak hívták. Valamennyi német munkafelügyelőt felszereltek vele. Ezzel hajszolták azután az éhes, fáradt, lábukon alig álló embereket, akik a tornyok mellett dolgoztak. Kérem, figyelmesebben nézzék meg a fogantyút! Látják? „Erich Bock Werke, Frankfurt." Szériában gyártották. Hogy így fejezzem ki magam: fasiszta tömegcikk. Ezek a vesszők egész idő alatt csattogtak a hadifoglyok és a lengyel munkások hátán, akiket szintén őrkíséretttel vittek ki munkára és hoztak vissza. De a „gumi" csak kőbaltája volt a náciknak, háziipari cikk, a fasizmus hajnalának találmánya. Az utolsó években különösen vesszőzőgépeket állítottak fel. Jól hallották, vesszőzőgépeket, nem gőzgépeket, hanem vesz-sző-ző-gépeket, emberek automatikus megvesszőzésére. Nehéz elhinni, ugye? No, nézzék csak meg ezt a fényképet! Látják: pad, cinkkel bevonva, hogy könnyebben lehessen lemosni az áldozatok vérét, hogy úgy mondjam: higiénikus megoldás. Amint az áldozat érintkezésbe került ezzel a paddal, ezek a fém félabroncsok megragadták és erősen hozzászorították. Majd egy kézmozdulattal bekapcsolták a skálát, amely mutatta az adandó ütések számát és forgásba hozta ezt a fémvesszőkkel ellátott dobot. A vesszők beleakadtak ebbe a kis csapba, meghajlottak és kifeszültek. A dob további forgása következtében a vessző szabaddá lett és lecsapott az áldozat hátára. Kérem, nézzék meg figyelmesebben. Itt a nagyító. Látják? A gyár márkája: „Omega, Drezda." Itt a gyári szám is. Az „Omega" gyár Drezdában ilyen vesszőzőgépeket állított elő!

De ez még nem minden! A fasizmus nemcsak elkészítette ezt a gépet. Nem tudom, hogy más helyeken hogyan volt, de itt még német pontossággal egy használati táblázatot is készítettek hozzá. Tessék, itt van, nézzék csak meg. Érte-

nek németül? Nahát, akkor csak olvassák. Itt az eredeti. „Norma nemteljesítése másodízben: 5 ütés, norma nemteljesítése harmadízben: 10 ütés, szerszámok elrontása: 15 ütés... engedetlenség a parancsnokkal szemben 20, engedetlenség másodízben 25, beszélgetés a lakossággal 20". Szóval, ha egy lengyel, cseh, belga vagy lichtensteini munkás vagy mérnök — ez mindegy volt — egy ilyen szabályt megsértett, a német felügyelő máris pontosan kitöltött egy cédulát, úgynevezett kiutalójegyet a vesszőzésre és megjelölte azon az ütések számát is. Amikor visszatértek a munkáról, az érdekeltnek saját magának — igen, saját magának — be kellett mennie a telep irodájába és a német napos, akinek átnyujtotta ezt a cédulát, működésbe hozta az önműködő vesszőzőgépet.

— És az ember, az élő ember — a legbüszkébb, legtökéletesebb lény ezen a földön —, aki még nemrégen a jövőről ábrándozott, tanult, irodalommal, művészettel foglalkozott, szeretett — most itt fekszik a padon, vasabroncsokkal leszorítva és valamilyen sánta német invalidus — akit már minden sorozóbizottság kidobott — ennek a gépnek a segítségével vesszőzi meg. A fasiszta technika csodája! Igaz? És ha valaki tiltakozott valamiért, vagy annyira legyengült, hogy már járni sem tudott, akkor a „fekete vonatba" került, amely havonta kétszer közlekedett a városka és a híres Auschwitz között. Ott azután Birkenau kemencéiben elégették, mint használhatatlan ipari selejtet, amelyből már semmi hasznot sem lehet kisajtolni „Nagy-Németország" számára. Talán nem hiszik? Kérdezzék meg házigazdámtól, Pán Kazimirtól. Idevaló mérnök és a németek alatt kényszerből szintén mérnökként dolgozott. Ő maga kétszer is feküdt ezen a padon és először 10, másodszor pedig 15 ütést kapott, mert jól bánt a munkásokkal és majdnem bekerült a „birkenaui kemencékbe" is. Ez a két honfitársunk mentette meg, akinek képe ott függ az ebédlőben, a szemérmeskedő ősök galériájában.

— Röviden szólva, a fasiszták ezzel a rendszerrel igyekeztek kiverni az emberből mindazt, ami emberi: a büszke-

séget, a becsületet, a szolidaritást. Igyekeztek elfojtani az ember öntudatát, megtörni akaratát és átváltoztatni nem is állattá — mert hiszen a ló is rúg, a bika is öklel, ha bántják — hanem olcsó, élő géppé. Ezt a gépet, amikor már teljesen kihasználták, kihajították az ócskavas közé, azaz Auschwitzba vitték. És a legszörnyűbb az volt, hogy céljukból valamit már el is értek. Igen! A halálfélelem arra kényszerítette az embereket, hogy hallgassanak, meghunyászkodjanak és dolgozzanak. Fokozotosan eltűnt belőlük az ellenállás érzése, akaratuk gyengült, nem is tiltakoztak már.

— Ilyen volt a helyzet itt, az „új rend" mintatelepén egészen az elmúlt év tavaszáig. Ekkor egészen véletlenül és teljesen különböző utakon két ember került ide, akiket mind a mai napig megható makacssággal Pán Andzsij Tyuhinnak és Pán Teodor Tyelejevnek hívnak az itteni tájszólás szerint. Hogy megértsük: Andrej Pantyuhinról, egy lelőtt szovjet távbombázógép navigátoráról és Fjodor Pantyelejev, grozniji olajmunkásról van szó, aki hadifogolyként került ide.

— Látom, hogy mosolyognak. Valóban nevetséges, hogy ezeket a gyerekeket mindmáig lengyelesen hívják, de azt hiszem, hogy ez szolgálataik különleges elismerését jelenti. De erről majd később. Előbb hallják meg, hogy mit csináltak itt ezek a fiúk.

Andrej Pantyuhin érkezett ide elsőnek. Ez a bizonyos Panna Mariszja akadt rá, akivel már megismerkedtek. Mindjárt azután történt, hogy atyja, Pán Kazimir — egy idősebb, igen megbecsült ember — már másodszor került veszszővégre és utána megbetegedett. Ekkor Panna Mariszja estefelé elindult Korosznyenka faluba orvosért. Ez itt van nem messze, a várostól északra, már fent a hegyekben. Ez az orvos házuk régi barátja volt, aki — hogy kibújjék a német mozgósítás alól — napszámosként dolgozott a bátyjánál a majorban. Szóval megy a leány hozzá és ott, ahol az út emelkedni kezd a hegyekben, hirtelen sóhajtást hall.

Mi lehet ez? A lány nem ijedős. Letér az útról és látja, hogy egy fán ejtőernyő fehérlik, a fa alatt pedig egy ember fekszik. Overall van rajta, fején pilótasapka, szóval repülő.

A leány felemeli. A repülő magához tér, azonnal előrántja a revolverét: „Vissza, mert lövök!" Hát persze, az orosz, meg a lengyel nyelv hasonlít egymásra és így hamarosan megértették egymást. Igen, igen! Látja a lány, hogy ez bizony nehéz eset, mert a repülő lába eltört és karja is megsérült. Mit tegyen? A városba vigye? Elvinné, mert bátor lány, de nem lehet. Mindenütt nyüzsögnek a németek, naponta razziáznak. A majorba, orvos-barátjához? Oda sem viheti. Ezidőtájt egy olyan német hadosztályt szerveztek át ezen a vidéken, amelyet Veronyezs alatt vertünk szét. A falvak tömve katonasággal. De a repülő maga ad neki tanácsot: „Rejtsen el engem itt a bokrokban a sziklák között. Nyár van, majd elfekszem itt, megleszek, amíg összeforr a csontom."

Így is cselekedtek. A lány elégette az ejtőernyőt, elszaladt az orvosért, azután bekötözték a repülőt, lábát sínbe tették. Még hozzá igen rendesen. Aztán pedig felváltva — a lány a városból, az orvos a majorból — hordták neki az élelmiszert. Nos, így telt egyik nap a másik után. A fiú éleseszű volt, gyorsan megtanulta a nyelvet. Miközben etették, kötözték, beszélgettek is: hogy élnek, mit csinálnak a német megszállás alatt. Beszéltek neki az „új rendről", a „gumi"-ról, a vesszőzőgépről, Birkenau emberhússzagú füstjéről. A repülőben felforrt a düh: „Hát mi az ördögnek tűritek?" Mariszja így válaszolt: „Hát mit csináljunk egyebet? Hiszen engedetlenségért »birkenaui kemence« jár!" A repülő erre azt mondta: „Jobb harcolva meghalni, mint igás barommá változni." Szó szót követett, a fiú egyre jobban tűzbe jött: „Vagy talán már kihaltak Lengyelországban a bátor emberek?" „A bátrakat mind Auschwitzba vitték" — válaszolta a lány — legjobb harcosaink ott vannak. Mindenkit elfogott a Gestapo, aki a Munkáspárt itteni szervezetében dolgozott. Hiszen éjjel-nappal füstölnek Birkenau kéményei." A fiú erre: „Még nem égettek el mindenkit! Cselekedni kell!" Úgy felingerelte a lányt, hogy sírvafakadt. Megsértődött, elment, el sem búcsúzott.

Hazafelé mentében azonban lecsillapodott, gondolkodni

kezdett, és rájött, hogy bizony igaza van ennek az orosznak. Felsorolta emlékezetében, hogy ki maradt meg a bátor emberek közül a földalatti szervezet bomlása után. Visszaemlékezett barátaira a gimnáziumból, meg a munkásokra, akik apjához jártak. Elhatározta, hogy haladéktalanul munkához lát. Egymásután felkereste valamennyit. Igaza volt a szovjet katonának: maradtak még bátor emberek. Még hozzá milyenek! Azonnal készen álltak a harcra. De mindegyik megkérdezte előbb: ki lesz a vezető? Nos, a lány nem sokat gondolkodott, hanem azonnal odavágta: „a földalatti partizánközpont". Milyen központ? A lány nem jött zavarba. Ha már hazudott, akkor jól hazudjon. Ezt válaszolta: „a Munkáspárt, a központ újjászületett". Ezidőtájt a lengyel kommunisták tényleg megkezdték az ellenállás szervezését az egész országban, csak éppen ebben a városban nem született még újjá szervezetük. Az emberek hittek a lánynak, hallgattak rá, magukhoz tértek és nekiláttak. Először a német iroda gyulladt ki az olajkutaknál. Így kezdődött. Amikor az irodából kicsaptak a lángnyelvek, az emberek felkapták a fejüket... Megértették... Igen... igen... megértették: „Nem veszett még el Lengyelország." Na és mindjárt kiegyenesedtek egy kicsit.

Andrej Pantyuhin pedig újabb tanácsot adott Mariszjának: „Ha már teszel valamit, akkor okosan csináld" — ezzel kezdte. Azután azt tanácsolta, hogy a szervezetet kis sejtekből állítsák fel, hogy az önálló sejtek tagjai egymást ne ismerjék és csak a szervezőn keresztül érintkezzenek. Megmagyarázta, hogyan dolgozzanak, rámutatott, hová üssenek legelőször. Mondtam már maguknak, hogy jófejű gyerek volt. A Mariszjától hallottak alapján rövidesen tisztában volt a helyzettel, tanulmányozta a várost, irányította az ügyeket. Szóval egész földalatti szervezet jött létre. Ment a munka. Hol itt gyulladt ki egy olajjal és benzinnel megrakott szerelvény, hol egy magas petróleumtorony borult lángba, a vonat is tilos vágányra tévedt néha. A vezető, Andrej pedig ott feküdt a sziklák között, a gödörben, a lába sínben, mozogni sem tudott, de agya élesen működött, és akarata sem

mondta fel a szolgálatot. Ő forgatta azután, mint valami motor, az egész titkos gépezetet, amelynek Panna Mariszja volt a hajtószíja.

Egyszóval az itteni emberek már egészen emelt fővel jártak. A volt gimnáziumban, a fizikai szertárban műhelyt rendeztek be. Ott készítették a bombákat és gyujtópalackokat. A lakosságtól pedig — már akinek volt — összeszedték a rejtett fegyvereket és átadták a harcosoknak. Egyre komolyabb károkat okoztak a németeknek. Azok pedig nem értették, mi folyik körülöttük.

Egy dolog azonban sokáig nem sikerült Pantyuhinnak. Bárhogyan is igyekezett, emberei nem tudtak összeköttetést teremteni a hadifoglyokkal és a külföldi kényszermunkásokkal, akik az olajkutaknál dolgozták. Igen, igen, ez volt a legnehezebb. Nagyon őrizték őket. Meg azután a foglyokat is azokkal a bizonyos „birkenaui kemencékkel" ijesztgették. Ekkor azonban egy másik esemény történt. Hallgassák meg! Szileziából, a kreuzburgi rabszolgavásárról a soros csoporttal egy hadifogoly érkezett az olajkutakhoz, az a bizonyos Fjodor Pantyelejev, grozniji olajmunkás. Fogoly szovjet katonákat és általában oroszokat szigorúan tilos volt idehozni, de Pantyelejev kivételesen idekerült, mert kitűnő képesítésű fúrómester volt.

Azzal kezdte, hogy kijelentette a fasiszta vezetőségnek: saját módszerével az eddiginél kétszerte gyorsabban fúr kutat és követelte, hogy állítsanak neki össze csehekből egy brigádot, mert, mint mondotta, szlávokkal könnyebben megérteti magát. Igen, igen! Ezt mondotta és hozzákezdett a fúráshoz... Persze, tudják, hogy a mi embereinket tudták legkevésbbé megtörni hadifogságban. Ez az ember pedig minden erejével igyekezett a németeknek dolgozni, fúrta a kutat és rövid idő alatt valóban olajrétegre bukkant. Hát persze, a más nemzetiségű foglyok sandán néztek rá: hát ez mi? hát az oroszok között is akadnak fasiszta lakájok? Még hozzá a németek kiemelték, kitüntették és jobb bánásmódban részesítették. Igen ám, de a Fjodor Pantyelev által épített torony három nap mulva kigyulladt, mégpedig olyan

ügyesen, hogy a kutat is betömte. Igen, igen, szóval mindent kezdhettek elölről.

Ekkor már a foglyok barátságosabban néztek az oroszra. Az pedig dolgozott. Vidám volt, úgy viselkedett a táborban, mintha otthon lenne. Mosolygott, énekelt, valahonnan még szájharmonikát is szerzett és muzsikált. A cseheknek is kiharcolta a jobb bánásmódot. Elkezdték a második tornyot. A munka gyorsan haladt, már-már elérték az olajréteget. A németek el voltak ragadtatva: nem is ember ez, hanem valóságos kincs A foglyok visszafolytották a lélekzetüket, úgy várták, hogy mi lesz. S hirtelen jött a hír: az őszi talajvíz valamilyen oknál fogva éppen azon a helyen tört fel és elárasztotta a kis völgyet. Minden úgy dőlt össze, mint a kártyavár. Az orosz alig tudott megmenekülni a cseh brigádjával. A németek előtt továbbra is hős maradt: ah, milyen kellemetlen, pfuj, micsoda pech! — így vigasztalták. Úgy látszik, nagyon ravasz ember volt és mindig úgy tudta csinálni a dolgát, hogy a németek minden gyanakvásuk és kémhálózatuk ellenére sem jöttek rá. Szerintük a fogoly ügyes ember volt, mester. Mozgási szabadságot kapott, minden barakkba bemehetett, hogy embereket toborozzon a brigádjába. Igen, igen, saját kezével írta alá a parancsnok az engedélyt.

Csak ez kellett a mi Pantyelejevünknek! A hadifoglyok közül egypáran már rájöttek, hogy miféle madár, közeledtek feléje, neki pedig mesterlövész szeme volt. Meglátta a jó embert, a kéteset kifürkészte, a provokátoron pedig keresztülnézett és elkerülte. Apránként kovácsolta össze kis szervezetét. Hogy hol? A hadifoglyok barakkjaiban, az árammal telített drótsövény mögött! És micsoda szervezet volt ez! Minden barakkban megvolt az embere. Hogyan értette meg magát velük, azt nehéz kitalálni. Mondják, hogy csak oroszul beszélt. Pedig a röpcédulákat minden nyelven írták. „Add tovább"-céduláknak nevezték a foglyok. Ha elolvastad, add át a másiknak. Fogolytársaival együtt felkelést készített elő. Igen, felkelést.

Tudják, a kémiában vannak ilyen anyagok: egy szem-

csét dobnak egy hordó oldatba és mindjárt heves reakció kezdődik. Úgy látszik, ez a szovjet fiú is ilyen szemcse volt. Mesélik róla, hogy vidám ember volt, táncolt, énekelt. De mindamellett nyilván jó politikus fejjel gondolta át a helyzetet. Megértette, hogy a felkelés a lengyelek nélkül, anélkül, hogy a lakosságra támaszkodnának, nem sikerülhet. Igyekezett megközelíteni a lengyel munkásokat. De a munkások féltek a provokátoroktól és az első szóra nem álltak kötélnek. Hogyan is lehetne összebeszélni velük, amikor árammal telített drótsövény húzódik közöttük és az őrtoronyban őrszemek állanak a géppuskák mellett?

A foglyok pedig már türelmetlenkedtek. A földalatti szervezet, a hírek reményt keltettek bennük, felrázták lelküket, megerősítették akaratukat. Felébredt bennük az emberi büszkeség. No meg aztán a sorsuk sem volt irigylésreméltó. Fjodor Pantyelejev attól tartott, hogy alkalomszerűen tör ki egyszercsak a lázadás és nekimennek fej nélkül a géppisztolyoknak és a drótakadályoknak. És mivel tartott ettől, merész lépésre határozta el magát. Vagy sikerül, vagy elpusztul.

Egyszerre valami ismeretlen betegségbe esett. Így gondolkodott: a németek nagyon hasznos emberüknek tartják. A lágerben nincs kórház, az egész orvostudományt egy állatorvos felcser képviseli. Tehát valószínűleg elszállítják a lengyel civilkórházba. Igaz, hogy őrszemet állítanak melléje. De mit jelent az őrszem?

Később megkérdezték Pantyelejevet, honnan tudta meg, hogy a drótsövény mögött ellenállási szervezet van, miért határozta el, hogy felveszi azzal a kapcsolatot? Ő pedig ezt válaszolta: „A lengyel büszke nép, láttam, hogy bánnak velük, hát hogyne lett volna szervezetük?" Így számított: a szervezet megtudja, hogy a kórházban orosz hadifogoly fekszik, és okvetlen megkísérli rajta keresztül felvenni a kapcsolatot a lágerrel. Mint a karikacsapás úgy ment minden. Volt ebben a kórházban egy orvosnő, akinek kapcsolata volt a szervezethez. Tartotta a kapcsolatot az orosz fo-

gollyal és tizes sejtje vezetőjével. Az meg Mariszjával, Mariszja Andrejjel, Andrej pedig visszafelé a láncon.

Elhúzódott Pantyelejev betegsége. Kerülgették egymást a szervezet vezetői, távolról szaglászták egymást, s látták, hogy egy fának gyümölcsei. Most már nyiltan beszéltek. Elhatározták, hogy együttesen támadnak július tizenötödikén. Mégpedig reggel, amikor a foglyokat a barakkokból a fürdőbe kísérik és találkoznak a lengyel munkások csoportjával, akiket viszont munkára vezetnek.

Mindent megbeszéltek a legapróbb részletekig. Hogyan jutnak majd a foglyok fegyverhez, hogyan teszik használhatatlanná a távírót és a távbeszélőt és hogyan zárják majd körül a rendőrlaktanyát. És ami a legfontosabb, ezeken a megbeszéléseken mindkét fél részéről a legszigorúbb konspirációs fegyelem uralkodott. Pantyelejev az összekötő előtt cseh kommunistának mondta magát. Pantyuhin pedig egészen félreállt, mintha a világon se volna és az egész a földalatti mozgalom műve lenne. Így kapcsolták össze szervezeteik szálait és sem az egyik, sem a másik nem tudta, hogy a szál két végén két szovjet ember áll, akik irányítják az ügyet.

Pantyelejev meggyógyult és az őr visszakísérte a táborba, hogy kutakat fúrjon és előkészítse a felkelést. Ugyanakkor Pantyuhin is lábraállt lengyel barátai gondos ápolása következtében. Lábszárcsontja összeforrt s bár kezét még kötésben hordta, de már mankó nélkül, csupán egy pálcára támaszkodva járkált. Amikor megerősödött, először úgy határozott, hogy a Szovjet Hadsereg elé megy. Közötte és Panna Mariszja között ebben az időben már szerelem szövődött. Ne higyjék, hogy valami futó románc — szép, nagy szerelem volt ez, amely a közös harcban született meg. A lány is vele akart menni, mert tudta, hogy szervezik náluk a lengyel hadsereget és csatlakozni akart hozzá. De nem mentek el, mert a repülő nagy dolgot indított el, és úgy érezte, hogy nincs joga abbahagyni. Igen! Hát persze, fellázította az embereket, szervezetbe tömörítette őket s mindezt most veszni hagyja? Így hát a sziklák között maradt, az erdei

földkunyhóban és Panna Mariszján keresztül láthatatlanul tovább folytatta a gépezet irányítását.

Ekkor történt, hogy az öreg Pán Kazimirt — Panna Mariszja apját — és néhány lengyel munkást meg mérnököt az ellenállási szervezetben való részvételük miatt letartóztattak. A „birkenaui kemencék" fenyegették őket. Derék, jó, tiszteletnek örvendő emberek voltak és a sejtvezetőkön keresztül az egész szervezet követelte kiszabadításukat. Pantyuhin már attól tartott, hogy a földalatti mozgalom tagjai spontán, minden előkészület nélkül felkelnek, a felkelés kudarcba fullad és az ügy elbukik.

Végre jött július tizenötödike. Nos, mintha kottából játszották volna le az egészet. Mint az alagútépítők, akik nem látják egymást, és mégis egymással szemben haladnak a sziklákon keresztül, pontosan kiszámítva mindent. Megmutatkozott itt is az emberi szervezettség ereje, ami a leghatalmasabb erő a földön és ami különös sajátosságunk nekünk, szovjet embereknek.

Amikor a meghatározott időben a csapatok találkoztak, oly váratlanul és egységesen támadták meg az őrszemélyzetet — egyesek fehérneműbe csavart útburkolókővel, mások kézigránáttal —, hogy tizenhét németet pusztítottak el, közülük pedig csak egy sebesült meg. Mégpedig Panna Mariszja. A lányt is csak azért tudták megsebesíteni a németek, mert meglátta közöttük azt az őrt, aki apját megvesszőzte. Megfeledkezett minden utasításról, nem állhatta meg, hogy rá ne vesse magát. Szóval, egy a tizenkettőhöz. Igen, ez volt az arány. Az oszlopok meg azonnal egyesültek, betörtek a faraktárba ahová a fegyvereket rejtették, felfegyverezték magukat, blokád alá vették az irodát, kiengedték a foglyokat, felgyujtották a rendőrszállásokat és az üres kaszárnyákat — ahonnan a németek oly gyorsan szöktek meg, hogy még segítséget kérni sem volt idejük a szomszéd helyőrségektől —, felgyujtották az olajtartályokat, azután pedig lőszerrel és élelmiszerrel felszerelve elvonultak a hegyekbe.

A felkelés órájában érdekes eset történt. A Pantyele-

jevvel a fúrásnál dolgozó csehek — válogatott, bátor harcos legények — elfogták az olajkutak német főnökét, rádobták a vesszőzőgép padjára és megindították a gépet. Azonban később nem tudták elállítani és az addig működött, míg az acélvesszők bifsztekké nem verték a főnök urat. Igen, igen, sűrű, véres bifsztekké, azaz inkább sertésfasirttá.

No, de ez csak apróság. A fontos az volt, hogy minden jól ment és mire a szomszéd helyőrségekből megérkezett az erősítés, nem volt már kivel harcolnia. A felkelőknek nyomuk veszett. A hegyekbe vonultak. A büntetőexpedíciónak nem akadt más dolga, mint hogy eloltsa az égő raktárakat és szétkapcsolja a lőszeresvagonokat.

A hegyekben találkozott először Andrej Pantyuhin és Fjodor Pantyelejev, itt ismerkedtek meg. Amint Panna Mariszja elbeszélte nekem, amikor megtudták, hogy honfitársak, akiket a lengyel népi nyelv katolikus nevekkel keresztelt el és az összeesküvés érdekében sokáig becsapták egymást, szinte gurultak az erdei tisztáson a nevetéstől. Ettől az időtől kezdve azután nagyon megbarátkoztak és több mint egy évig — egészen a szovjet hadsereg megérkezéséig — ügyesen működtek a hegyekben nemzetközi csapatukkal, amelynek a komszomolc Fjodor Pantyelejev volt a parancsnoka, Andrej Pantyuhin pedig a komiszárja, vagy ahogyan helyi szokás szerint magát szerényen nevezte: „nevelésügyi főnöke".

Akarják tudni, hogy mindez hogyan végződött, ha egyáltalán végnek lehet ezt nevezni? Nos, hallgassák meg!

Amikor csapataink eljutottak ide, a Kárpátok lábához és a Dukla-szorosnál többnapos súlyos csata fejlődött ki, egy lovas brigádunk erős ellenséges állásokra bukkant és nehéz helyzetbe került. Hirtelen lövöldözést hallanak valahonnan a németek háta mögül. A tábornok értetlenül néz a törzskar főnökére, a törzskar főnöke a tábornokra. Honnan jön ez a váratlan a csatatervben nem szereplő segítség. A lövöldözés pedig egyre hangosabb és hangosabb. A völgy mögött felhallatszik a „hurrá" kiáltás. Honnan? „Úgy látszik a mieink jöttek meg." Nos, a tábornok kiadja a pa-

rancsot a tüzéreknek: „Erősebb tüzecskét!" — katonáinknak pedig: „Lóra! Roham!" Két oldalról szorították meg a németek, akikből nem sok maradt meg. Véget ért a harc, hát civilruhás emberek jönnek elő az erdőből. A tábornok előtt pedig szabályosan jelentkezik két ember: „Andrej Pantyuhin hadnagy, Fjodor Pantyelejev törzsőrmester. A Szovjet Hadsereg rendelkezésére bocsátjuk 250 szurony erejű, 20 géppuskával és 10 aknavetővel felfegyverzett nemzetközi csapatunkat. Fegyvereink zsákmányoltak." Ez minden. Igen, igen, a többi már nem is érdekes.

A mérnök-őrnagy felugrott székéről és egy pohár bort töltött magának, majd felemelve a poharat, ünnepélyesen így szólt:

— Arra az emberre, akit sem megtörni, sem megpuhítani, sem meghajlítani nem lehet. A szovjet emberre!

Egyhajtásra kiitta a hatalmas poharat és széles mosolyba futottak kerek sólyomszemétől egészen az álláig futó összes ráncai.

— No és mi van a romantikus vonallal? Mi lett Andrejjel és Panna Mariszjával?

— Tudtam, hogy kérdezni fogják. Szögezzük le, nem fejeződött be, hanem folytatódik. Igen, folytatódik. Persze, bonyolódik. Különböző embereknek bizonyultak. Más nevelés, más nézetek, más viszony az élethez. Ez a híres „Pán Andzsi Tyuhin" ezen a vidéken a hősök hősévé lett, aki megérdemli a tiszteletet, a dicsőséget és a nyugalmat. Mindenesetre Panna Mariszjának ez volt a véleménye. Derék, bátor lány, aki sokat tanult a földalatti mozgalomban, de ezt a felfogást még gyermekkorában belenevelték. A mi Andrejünk pedig egyszerű szovjet fiú, aki nem tartotta magát rendkívüli hősnek, hanem — ahogy mondta — harcolt, ahogy tudott. És noha a parancsnokság, megtudva kalandjait és hőstetteit, szabadságra akarta küldeni, szabadságról még csak hallani sem akart. Miután csapatával ilyen sikeres módon kivágta magát a bekerítésből, mindjárt visszakéredzkedett a frontra, de most már nem navigátornak, hanem ejtőernyős csapathoz, mert már elsajátította a partizán harcmodort.

Kapott is beosztást. A lányt szereti, de ebben hajthatatlan maradt.

Hidegen váltak el, majdnem ellenségesen. Úgy látszik, nagyon makacs fickó volt, semilyen női érvelés nem hatott rá. No és Mariszja kezdetben nem értette meg, hogy az az ember, aki annyira megérdemelte a pihenést és akit szabadságra küldtek, ilyen könnyen elválik a szeretett lánytól és visszamegy harcolni. Bántotta, még meg is sértődött. Persze a hiúság! De tudják, mégis megértette. No igen, igen. Eljött egyszer hozzám — mert közben engem szállásoltak be ide — és így szólt hozzám: „Pán mérnök, méltó akarok lenni Pán Andzsijhoz, harcolni akarok, amíg fel nem szabadult a hazám." És tudják, mit csinált? Elutazott Lublinba és kapcsolatot keresett a lengyel hadsereg vezérkarával. Mint rádióst osztották be a Visztula mögött tevékenykedő lengyel partizánokhoz. Most készülődik, tanulmányozza a fegyvereket, rejtjeleket, a Morse-ábécét.

A mérnök elhallgatott, az ablak felé nézett. Az ablak mögött a sűrű ködfátyoltól még az éjszakát sem lehetett látni.

Íme, két szovjet katona története, akiket ezen a vidéken még a mai napig is így tisztelnek: Pán Tyuhin és Pán Tyelejev.

NYIKOLAJ HARITONOV UTÁSZ

A széles és csendes Daugava-folyón, amelynek vize alacsony, füves partok között folyik végig Lettország mezőin és erdein, a vízierőmű harmadik turbináját helyezték üzembe. Az építkezések befejezése a kis, fiatal szovjet köztársaság valódi népi ünnepévé vált. Városok és falvak küldték el az ünnepélyre küldöttségeiket. Megérkezett a köztársaság vezetősége. Eljött az ünnepélyes pillanat. Egy lett mérnök — magas, csontos, őszhajú ember, keményvágású, okos paraszttípus — kezét a kapcsolótáblára helyezte, hogy bekapcsolja az új turbinát a hálózatba. Az óriási, fényben úszó teremben csend lett, melyet csak a gépek erősödő búgása és a falióra egyhangú ketyegése zavart. Ekkor egy figyelő, mindennapi, valahonnét ismerős arcot pillantottam meg.

Egy alacsony, lett ember állt kissé távolabb a vendégektől meg a vezetőségtől, vállpántok nélküli katonazubbonyban, régi katonanadrágban, viseltes, de ragyogóra fényezett csizmában és gépiesen, hogy leplezze izgatottságát, törülgette az anélkül is csillogó gépeket.

Igen, valahol már láttam ezt a mély ráncokkal barázdált, száraz, szögletes, nem szép, de nem is csunya arcot. De nemcsak az arca volt ismerős, hanem rövidujjú széles, erős keze is. Ügyes mozgású, kidolgozott munkáskeze most, az ünnepély csúcsontján is ünnepelte a ragyogó fémalkatrészeket.

Hol találkoztunk?

A gondosan kivasalt zubbonyon a „Dicsőség" rendjel két szalagját is felfedeztem. Szóval, frontkatona volt. A Königsberg elfoglalásáért kapott smaragd szalag elárulta, hogy ezen a vidéken, a Baltikumban harcolt, azelőtt pedig valószínűleg a kalinyini frontszakaszon. Bizonyára ott találkoztunk. De mikor és hol? Azóta már több mint öt év telt el.

Bozontos, szőke szemöldöke alól szűkvágású, szürke szeme okosan és élesen nézett. Szeme és nyugtalan, éber tekintete szintén ismerős volt.

Csendesen megkérdeztem valakit az építők közül, hogy ki ez az ember. A kérdezett csodálkozva nézett rám.

— Nem ismeri? Hiszen ez Nyikolaj Haritonov. Híres ember nálunk, egyike a legjobb brigádvezetőknek.

Nyikolaj Haritonov! És egyszerre eszembe jutott az 1942-es év nyara. Felhőszakadások. Az utakon sárbaragadt oszlopok. A Rzsev elleni nehéz támadás. A heves harcok a külvárosban, a tömör kőházakban, amelyeket a németek erődítményekké változtattak át. Eszembe jutott, hogy négy ilyen házat — amelyek párhuzamosan álltak egymás mellett a műút egyik oldalán — „ezredesnek" neveztünk el, mivel a térképen arra a négy „téglalapra" emlékeztettek, amely a régi egyenruhán az ezredesi rangjelzést jelentette. Három házat pedig a másik oldalon, ugyanilyen ok miatt, „alezredesnek" hívtunk. Az „ezredes" akkoriban a németek kezén volt, az „alezredes" a mi kezünkben. És itt, ezen a kis távolságon, az egyetlen rövid utcán heves, véres csaták dúltak.

Nemcsak épületszárnyakért és házért folyt csata, hanem szobákért, a lépcsőházakért is. És a hadosztálynak a hadseregtörzskarhoz küldött egyik jelentése így szólt: „Heves harcok eredményeképpen az északi körzetben az »ezredes« első téglalapjában elfoglaltuk az 1-es és 2-es számú lakásokat".

Ezekben a napokban az egész kalinyini frontszakaszon elterjedt Nyikolaj Haritonov utász dicsőségének híre.

Valóban csodákat művelt. Éjszaka, szőrcsizmában, hogy zajtalanabbul járjon, olyan nesztelenül, mintha kísértet lenne, átment az úton az „alezredestől" az „ezredeshez". Ugyan-

ilyen ügyesen erőshatású röpítő aknát helyezett el a németektől nyüzsgő ház sarkában, meggyujtotta a kanócot és eltűnt. Szinte feloldódott az éjszakában. Majd rövid idő mulva robbanás hallatszott, a gyalogság előretört az épület romjai közé és még el sem oszlott a robbanás füstje, a robbanás zajától megsiketült németek még magukhoz sem tértek, amikor már el is foglaltak néhány szobát vagy lakást.

Röpítőaknákkal nyitva meg az utat a gyalogságnak, Nyikolaj Haritonov mesteri kezével elvégezte azt a feladatot, amit ezen a frontrészlegen nem tudott elvégezni sem a tüzérség, sem a légierő. Ekkor, az „alezredes" egyik „téglájának" pincéjében találkoztam először ezzel a nem szép, de okosarcú és fáradhatatlan kezű emberrel.

Az utászok fáradtságtól elcsigázottam, nehéz lövészárokálomba merülve aludtak. A pince minden sarkából különböző hangnemben harsogó horkolás tompa zajjal töltötte meg az egész épületet. A levegő olyan volt, hogy a lámpában a láng nyugtalanul imbolygott és pislákolt. Közvetlenül a kis lámpa alatt alacsony, sovány katona ült és a sajátmaga által készített, de nyilván igen éles késsel, nagy igyekezettel faragott valamit. Miután közöltem vele, hogy írni akarok róla a „Pravdá"-ban, kissé hitetlenkedve nézett reám és udvariasan elhárította, hogy magáról beszéljen.

— Mit lehetne rólam írni? — mondotta és hihetetlen ügyességgel faragott tovább késével, melynek úgy engedelmeskedett a fa, mintha nem is szívós fenyő, hanem a földből frissen kirántott répa lenne. — Rólam nincs mit írni. Aprólékos, zajtalan munka a miénk. Inkább Szolodkovról, a mesterlövészünkről írjon. Mondják, hogy 32 fasisztát pusztított már el. Szóval, egyedül egy egész szakaszt! Ez aztán valami! Vagy Baharjev felderítőről. Az is bátor katona. Sok érdekességet mesélnek róla a hadosztályunknál. De rólam? Talán még két tölténytárat sem lőttem ki az egész háborúban. Mi volna rólam írnivaló?

Majd abbahagyta a munkát és a mester hunyorgató, megelégedett pillantásával nézett a fára, amelyből már kezdtek kirajzolódni egy hosszú fakanál körvonalai.

Nem is mondott magáról többet. De századtársai annál szívesebben és annál többet meséltek róla és ezekből az elbeszélésekből alakult ki akkor előttem Nyikolaj Haritonovnak, ennek az ügyes, nyugtalankezű szovjet munkásembernek a képe.

Keze mindig talált magának munkát. Nyikolaj Haritonov, miközben a tábortűznél ült, amelyen kása főtt, vagy Kapusztyin őrvezetőt, a politikai nevelőt hallgatta, aki esténként hangosan olvasta az újságot — mindig foglalkozott valamivel. Hol köpenyét javítgatta rövid katonaöltésekkel, hol az útról felszedett kővel élesítgette a baltáját, hol meg magakészítette nagy késével faragott valamit. És a kása még föl sem forrt, Kapusztyin őrvezető még el sem jutott a nemzetközi helyzetig, kezéből már ügyes fakanál került ki, cigarettaszipka, pipa, vagy más ehhez hasonló tárgy, amely annyira hasznos a lövészárokéletben.

Sok ilyen tárgy — amelyet Nyikolaj Haritonov faragott — járt kézről-kézre a katonák között az utászszázadban, amelynek — most eszembe jutott — Grusin kapitány volt a parancsnoka. A bajtársak az őrmestert ezermesternek, hidegvérű, megfontolt, bátor és okos embernek tartották. A kapitány mindig a legbonyolultabb feladatokat bízta rá és Haritonov ezeket szakértelemmel, pontosan és mindig sikeresen oldotta meg.

Hallgatag ember volt. Volt nap, hogy a katonák csak pár mondatot hallottak tőle. De a században mondogatták: „Haritonov ezt meg ezt mondotta. Az őrmester azt tanácsolta, hogy így meg így cselekedjünk."

Az élete ugyanolyan egyszerű, szelíd és derék volt, mint ő maga. Egy vjatkai kályhás fia volt. Gyermekkorában apjával együtt járta az országot és a falvakban esetlen orosz kemencéket rakott. Szerette munkáját és tökéletesen el is végezte, amit rábíztak. De amikor megkezdődtek az első óriási ipari építkezések, visszaadta apjának a szerszámot, elbúcsúzott tőle és Dnyeprosztrojnál, a nagy gát építésénél maradt. A Dnyeprosztroj méretei megragadták képzelőerejét.

Először taligás volt, kubikos, majd betonos, az építkezés vége felé már az armatúraszerelő brigád vezetője. Mint ügyes embernek, ajánlották, hogy maradjon a villanyerőműnél, legyen kezelő, de nem fogadta el. Maga az építés folyamata vonzotta és a háború kitöréséig a Dnyeper-vidéken dolgozott nagy és kis gyárak építésénél.

Kitűnő kőműves lett és a „Munkásbátorságért" éremmel tüntették ki.

A háború első napjaiban Haritonov a Dnyeperhez vezető utakon betonerődítéseket épített. És amikor a német tankok a sztyeppékről előretörtek a nagy folyóhoz, azok között volt, akiket a robbantási munkálatok végrehajtásával bíztak meg. Látta, hogyan törnek fel a kék ég felé a robbanások vésztjósló felhői, és látta, hogyan hullámzik a Dnyeper-folyó megbolygatott tükre. Látta, hogyan nyeli el a víz mindazt, amit többmillió drága munkanap és álmatlan éjszaka árán építettek. Látta, hogy ezen a reggelen, anélkül, hogy arcukat elfordították volna, hogyan zokogtak edzett, bátor emberek, akik eszük és kezük legjobb alkotását pusztították el, csak hogy ne hagyják hátra az ellenségnek.

Az építőmunkásból utászkatona lett. Az ember, aki élvezettel alkotott téglából és betonból hatalmas épületeket, a visszavonuló csapatok legutolsó soraiban menetelt, robbantotta mögöttük a hidakat, zsilipeket, a villanyerőműveket, pusztította és aknázta az utakat, hogy az, amit az emberek jólétére építettek, ne szolgálja a fasizmus sötét céljait.

Haritonov utász hallgatag elkeseredéssel végezte munkáját, amely bizony fájdalmas volt az építő ember számára. És minden újabb felrobbantott építmény nehezebbé tette a szívét és gyűlölettel telt meg azokkal szemben, akik megzavarták munkáját és arra kényszerítették, hogy emberi kezek művét semmisítse meg. Azokkal szemben, akik kényszerítették a munkát dicsőítő építőt, hogy elpusztítsa, amit maga épített.

Lehet, hogy Haritonov két tölténytárat sem lőtt ki az egész háború alatt, de a kárt, amelyet ez a zárkózott, hall-

gatag ember az ellenségnek okozott, csak egy tüzérségi üteg munkájával lehetne összehasonlítani.

A háborúban a bátorság, a ravaszság, gyakorlat, a hidegvér és a mesteri tudás voltak főfegyverei. Bajtársai mesélték: a háború első telén utászcsoportjukat az ellenség hátába irányították, hogy aláaknázzák azt az utat, amelyen a német erősítés a csata helyére tartott. Egy hóviharos éjszakán az utászok keresztülmásztak a folyó medrén, kéziszánkón húzták maguk után az aknákat. A németek, áttörésre számítva, sakktáblaszerűen aláaknázták az utat és az aláaknázott helyeket táblákkal jelölték meg.

Az utászok elkésztak eddig az útig. Kopogott a fagytól a kemény hó, amely olyan síma volt, hogy nemcsak egy frissen telepített akna, hanem minden kis karcolás is meglátszott volna rajta. Mit tegyenek? Amíg a bajtársak tanakodtak, Nyikolaj Haritonov magára vette hóköpenyét és szőrcsizmájában óvatosan lépkedve kiment az útra, ahol aztán ugyancsak sakktáblaszerűen, de fordított sorrendben kezdte az aknákat átrakni, utána pedig gondosan elegyengette a kis gödröket.

Hajnalban, amikor gőzölgő tea mellett — amely oly illatos volt, hogy ilyet Haritonov a háborúban még nem ivott — ültek az előőrsök fedezékében, gúnyosan mosolygott, amikor a német oldalról távoli, tompa robbanások zaja hallatszott. Valamilyen ellenséges oszlop a saját csapdájába esett bele és a német gépkocsik a német aknákon robbantak fel.

Egy másik esetben, a Kalinyin város elfoglalását megelőző éjszakán Haritonovot kiküldték, hogy vágja át az ellenséges erődítmények drótakadályait. A kapitány figyelmeztette, hogy a drótakadályok előtti tér valamilyen új, eddig még fel nem derített módszer szerint van aláaknázva és a szomszéd zászlóaljból már két utász elpusztult a rejtélyes csapdákon.

Haritonov magához vette a csípőfogót és elindult. Megközelítette a drótakadályt, de mielőtt munkához kezdett volna, figyelmesen megtekintette azt a helyet, ahol bajtársai elpusztultak. A drótok alatt nyomok látszottak, a titok, úgy

látszott, ezzel volt kapcsolatos. Haritonov végigkúszott a drótakadály mellett és egyszerre csak észrevette, hogy annak tüskéiről alig észrevehető, hóval borított szálacskák csüngenek le. Az utász odakúszott, ahol a szálacska a hóba ért, ügyesen eltakarította köröskörül a havat, majd leheletével melengette a helyet, anélkül, hogy megérintette volna a fonalat.

Tudta, hogy ez a fonal a halálhoz vezet. Csaknem érintette. Amikor a hó elolvadt, meglátta, hogy a kis gödör fenekén kerek fémhenger vonalai rajzolódnak ki. Kiderült a ravaszság. A drótakadály legkisebb rázkódását a szál továbbította a robbanóanyaghoz. Óriási erejű akna semmisítette meg az óvatlan utászt és egyidejűleg elsöpört minden nyomot, amely a titok nyitjára vezethetett volna. Ugyanakkor azt is jelezte az előörsöknek, hogy valaki feltűnt a drótakadálynál.

Haritonov megértette, hogy miről van szó. Ledobta bekecsét és számotvetve magában azzal, hogy a levegőbe repülhet, óvatosan dolgozni kezdett.

Grusin kapitány — aki a legelső lövészárokban ült — számolta a múló másodperceket és türelmetlenül tekintett ki a sötétbe arrafelé, amerre a katona eltűnt. Már régen elmúlt a feladatra kitűzött idő, de Haritonov még nem tért vissza. De robbanás sem hallatszott. Ez pedig azt jelentette, hogy él. A kapitány, a hidegtől vacogva, feszülten nézte óráját. Végül is hajnal előtt, amikor a sötétség szétoszlóban volt és már szürkülni kezdett, nehéz lélekzés és hóropogás hallatszott.

Haritonov ugrott be a havas mellvéden át az árokba. Össze volt karcolva, kimerült volt, kékrefagyott ajkaival fáradtan mosolygott. Foga vacogott a hidegtől. Zsebéből elővette a fémhengert, amely kávéfőzőre hasonlított.

— Itt van. Meg kell mutatni a gyerekeknek. Huszonnyolc darabot vágtam le belőlük a drótról. Ravasz munka. Ha egy kicsit is megérinted a vezetéket, akkor „váljék egészségedre" ... És hanyagul a hóra szórta az ártalmatlan aknákat, majd kihúzta magát és jelentette: „Az átjáróhe-

lyeket átvágtam és fenyőlevelekkel jelöltem meg, kapitány elvtárs."

Pihenő alatt sokáig görnyedt Haritonov az akna felett. Tanulmányozta szerkezetét, részekre szedte szét, megmutatta bajtársainak a német újdonság végeredményben nem is olyan nagyon rejtélyes titkát. Megtanította őket, hogyan kell megkeresni az összekötő fonalakat, megmutatta, hogyan kell lefelé húzni a fonalat, hogy feszítettségét csökkentsék, azután anélkül, hogy az aknát „idegesítenék", miként lehet egyszerű késsel veszélytelenül ártalmatlanná tenni a „titkot".

Különösen kitűntek Haritonov képességei a tavaszi támadás idejében, a kalinyini vidék sáros, olvadó útjain. A németek, miközben visszavonulóban igyekeztek kivonni csapataikat a támadó Szovjet Hadsereg előhadának csapásai elől, egész aknázási technikájukat igénybevették. „Meglepetéseket" rejtettek el az utakon, ösvényeken, házak küszöbén, fedezékek ajtói alatt, elhagyott gépkocsikban és lövegekben, a hátrahagyott raktárakban, az élelmiszerekben, sőt még a síkeresztek, de még katonáik hullái alatt is.

Haritonov az utászfelderítőkkel egy támadó zászlóalj élén haladt. Megtisztították az utakat az aknáktól, előbb pálcákkal tapogatva végig a gyanús helyeket. Haritonov éber tekintettel figyelt meg minden, az úton heverő tárgyat.

Hallgatagon és figyelmesen — amilyen a természete volt — szó nélkül mutatta meg bajtársainak a konzervesládán a drótot, amely azután, ahogy később mondotta, „egyenes vonal a halálhoz", vagy a küszöbön heverő új katonacsizmákat, amelyek egyikében érzékeny érintésű akna, volt elrejtve. Egyszer pedig egy rombolt városban a szemét közt Puskin egy félig nyitott verseskötetét fedezte fel, amelynek fedőlapja ravaszul aknával volt összekötve.

— Nézzétek csak, mit csináltak az aljasok! Tudják, hogy szeretjük a könyveket. De minket nem csaptok be, „tudósok"! — mondotta.

Az oldalra húzódó bajtársak szeme előtt zsilettpengével vágta át a szálat, amely a könyvet az aknával összekötötte, majd óvatosan letörölte kabátujjával a piszkot a könyvről,

gázálarca tokjába helyezte és lassan hozzákezdett az akna ártalmatlanná tételéhez.

Közvetlenül Rzsev latt pedig Nyikolaj Haritonov olyan hőstettet hajtott végre, amely nem csupán az ezredben, hanem a hadosztályban is dicsőséget szerzett neki.

Egy nehéz tank átkelt a patakon és hernyótalpával ráfutott a hóban elrejtett hatalmas tányéraknára. Az útirányítók megállították, de későn. Mégis szerencsés véletlen folytán az akna a tank alá került és nem robbant fel. A tank legkisebb mozgása, magának az aknatestnek legkisebb elmozdulása is katasztrófával fenyegetett. Kikaparni az aknát a hernyótalpak alól, a fagyott és összetapadt tavaszi hóban és földben, lehetetlennek tűnt.

Nyikolaj Haritonov önként jelentkezett a feladat végrehajtására. Követelte, hogy mindenki távolodjon el a tanktól és hozzálátott a munkához. Lefeküdt a földre, ledobta kesztyűjét és ujjaival igen óvatosan kaparni kezdte a hernyótalp alatt a kemény havat. Óvatos és érzékeny ujjai olyan hajlékonyan kúsztak az akna körül, mint a macska talpa. Bőre érezte a fém hidegét, de nem ért a fémhez. Amikor a fagyott hó nem engedett, az utász az akna fölé hajolt és lélekzete melegével puhította a havat. Lassan kikapart egy rögöt, majd egy másikat, egy harmadikat és ismét lehelni kezdett a hóra. Egy óra alatt ilymódon mindössze maroknyi havat és földet tudott kikaparni. Hideg, tavaszi nap volt, ami márciusban gyakori a kalinyini vidék erdős részén. Erős északi szél fújt. Lehordta a fenyők ágairól a havat és végigsöpörte a hófoltos mezőt, meg a patakpartot, ahol Haritonov dolgozott.

A tank legénysége, meg az utászok és parancsnokuk — akik kissé távolabb az aknától, a tűz mellett ültek — egészen elgyötrődtek. Minden másodpercben várták a robbanást. Csontig átfagytak. Még elgondolni is szörnyű volt, hogy egy bajtársuk most kint a hóviharban szemtől-szembe fekszik a halállal.

— Haritonov! A parancsnok elrendelte, hogy melegedj fel egy kicsit. Gyere ide a tűzhöz! — kiáltották oda.

— Nem mehetek, nincs rá időm!

Haritonov tényleg nem érezte a hideget, ledobta magáról a köpenyét, meglazította a szíjat a zubbonyán. Mégis melege volt, inge és zubbonya az izzadtságtól átnedvesedett és testéhez tapadt. A szíve úgy vert, mintha hihetetlen súlyt emelne, lélekzete szakadozott volt, szeme előtt karikák forogtak.

De azért ott maradt a földön fekve és szívósan kaparta körmével a havat.

Az utász ujjai elkékültek és fájtak. Amikor keze már egészen elhalt, hóna alatt melegítette fel, majd makacsul tovább folytatta az akna körül a hó elkaparását. Alkonyatig dolgozott így. Éjszakára hidegebb lett. A sötét eget fellegek borították. Nehéz volt folytatni a munkát.

Bajtársai nem bírták ki, megszegték a tilalmat, odamentek hozzá egy csajka forró levessel, egy üveg pálinkával és a tűznél gondosan megpirított, illatos kenyérrel.

De nem evett. Nem bírt enni. Egy falat sem ment le a torkán. Minden erejét, egész figyelmét erre az átkozott vörös palacsintára összpontosította, amelyet már majdnem kiásott, s amely ott feküdt a fagyos földben. Nem érzett sem éhséget, sem hideget, sem fáradtságot. Csak a pálinkát hajtotta fel, de még csak az ízét sem érezte. Még bekapott egy darab kenyeret, azután mindenkit dühösen elkergetett a tanktól.

Kivárta, míg bajtársai eléggé eltávolodnak, azután lefeküdt a köpenyére és tovább folytatta munkáját.

Tizennégy órán át dolgozott. Már elmúlt a hóvihar, a a felhők szétoszlottak az égen, feltűntek a csillagok is, az erdő jóindulatú, tavaszi hangon suttogott. Ekkor a tűz mellől látták, hogy a domb mögül imbolyogva, vállravetett köpennyel egy ember közeledik.

Haritonov a hóna alatt hozta az ártalmatlanná tett tányéraknát és ledobta a tűz mellé. Dadogva mondotta a tankistáknak: — „Indulhattok!“... — és ájultan zuhant bajtársai karjai közé.

Sok érdekes történetet meséltek még róla az utászok

Rzsev alatt, az „alezredes" egyik házánk pincéjében. Ő maga, mialatt társai beszéltek, figyelmesen faragott valamit és amikor elkészült művével, üvegszilánkkal ledörzsölte, köpenyével kifényesítette, elmosolyodott és átnyujtotta nekem.

— Fogadja el emlékbe. Jó lesz még ... Mindaz, amit itt elbeszéltek, tényleg megtörtént. Mindenki a maga módján harcol. Csak minek erről írni? Én magam is únom már. Mindig robbantani, meg pusztítani. Jó munkára áhítozik a szívem, arra vágyik már a kezem. Higyje el minden éjszaka téglát rakok álmomban, maltert keverek, betonozok, gömbvasat hajlítok. Csak pusztulna már minél előbb az ördögbe a fasizmus és foghatnánk már hozzá a valódi munkához...

...És most itt áll ebben a tágas teremben, amelyet betölt a napsugár és a forgó turbinák egyenletes zúgása, itt áll, izgatottan, feszülten és úgy hallgatja az új gépek zúgását, mint anya a gyermeke első hangját és szürke szemében nagy, igaz emberi boldogság fénye látszik.

Abban a pillanatban, amikor megindult a három újjáépített turbina közül az utolsó ezen a romokból újjáépített villanytelepen, elégtételt vett öt év nehéz, romboló munkájáért. Azokért a szörnyű percekért, amelyeket akkor élt át, amikor a dnyeperi gátat robbantotta, a nehéz órákért, mikor ott feküdt a tanknál, az akna mellett. A lakóházak robbantásáért, amelyeket a fronton „ezredes"-nek hívtak.

És mennyi munka áll még ez előtt a fáradhatatlan, kíváncsi elme előtt, ez előtt az eres szorgos, ügyes kéz előtt, amely már úgy vágyott igazi munkára!

A FÖLDI

Ezen a napon ügyeim intézése sokáig visszatartott a partizán-vezérkarnál, amely a gótstílusú városháza épületében székelt. Éjszaka lett, mire elindultam szállásomra. Banszka-Bisztricának, ennek a szép hegyi fürdőhelynek, amelyet a hadisors a szlovák felkelők fővárosává változtatott át, sötét és szűk utcái ezekben az órákban teljesen néptelenek voltak. A sötétség beálltával megszűnt a nappal sokféle zaja, a motorkerékpárok robaja, a katonai gépkocsik dübörgése, az egész ideges, fenyegető hangzavar, amely ennek a máskor békés kis városnak komor katonai tábor képét kölcsönözte. Csak a felkelők őrjáratainak ritka és kissé idegenszerű kiáltásai, meg a kávéházakból és vendéglőkből a lesötétített ablakokon át a fénycsíkokkal együtt kiszűrődő, elnyujtott ének és muzsikaszó zavarta meg a most már végtelenül nyugalmasnak tűnő városka csendjét.

A ragyogó félhold felkelt az erdős hegyek gerince mögül. Hideg és közömbös fényének áttetsző fátyolával borította be a háztetők éles vonalait. A páradús szél a hegyi ősz illatát hozta magával. Végigságuldott a szűk, kanyargó utcákon és úgy fütyült, mint a szamovárban a gőz. Juharfalevelekkel szórta tele a téglával kirakott úttestet, a vadgesztenyefák érett gyümölcse csattogva hullott a macskaköves járdára. Úgy éreztem, mintha hátulról kavicsokkal hajigálnának.

Ebben a világos, fagyasztóan hideg éjszakában vala-

hogyan különös élénken éreztem, hogy ebben az idegen városban nem csupán szülőföldemtől vagyok távol, hanem a drága hadseregtől is, távol a megszokott emberektől. Nappal ez az érzésem kevésbbé volt erős. Ez a kis felkelősziget — amelyet minden oldalról támadó német csapatok vettek körül — élénk tábori életet élt. A bátor szláv nép fellelkesülve a támadó Szovjet Hadsereg sikereitől, felkelt a megszállók ellen és most hevesen harcolt, visszaverve a minden oldalról támadó német csapatokat.

Az önfeláldozó, heves harcnak ez az atmoszférája hasonlított arra, amilyenben mi éltünk a háborús évek alatt. De éjszaka, amikor minden elcsöndesedett, és a felkelők városa békés álomba merült, biztonságát az őrjáratokra bízta, akik hársfalevelekkel díszített puskával vállukon, gondtalanul fecsegtek a lányokkal a sötét mellékutcákban — ilyenkor teljes erővel éreztem magányomat, honvágy fogott el és egészen hatalmába kerített a vágy honfitársaim után.

Az őrök, amikor a Szovjet Hadsereg egyenruhájába öltözve megláttak, elugrottak a lányoktól, barátságosan mosolyogtak és puskájukkal katonásan tisztelegtek. A szórványos éjszakai járókelők tisztelettel emelték meg sapkájukat és jóéjszakát kívántak. Néha vidáman felhangzott: „Nazdar, Rudá Armáda!" (Éljen a Vörös Hadsereg!). Négy zömök paraszt pedig festőien kihímzett ingben és kalapban, kezükben fokossal — úgy látszik, azért jöttek le a hegyekből, hogy jeletkezzenek az önkéntes toborzóhelyen — meglátva a szovjet tisztet, megálltak, egymás vállára tették kezüket és üdvözlés helyett karban kiáltották:

— Sztá-lin, Sztá-lin!

Sokáig hallatszott még ütemesen ismélődve a hűvös éjszakában, a városka csendes utcáin ez a drága név.

Hirtelen valaki jó hangosan és tiszta orosz nyelven kiáltotta mögöttem:

— Őrnagy elvtárs!

Megrezzentem, de ugyanakkor örültem is, hogy anyanyelvemet hallom. Megörültem, de nem néztem hátra. Vajjon ki lehet ez? Fehérgárdista emigráns nem üdvözölne így.

Szovjet tiszt pedig mindössze egynéhány volt itt a városban és jól ismertem hangjukat. De hát akkor ki lehet?

A lépések keményen kopogtak a hátam mögött. Úgy látszik — gondoltam — katonaember lehet.

Válaszolni? Nem! A felkelők fővárosa nyilván tele van német kémekkel. Lehet hogy provokáció. Nem, várni kell, nem szabad visszanézni, sem válaszolni és el kell jutnom valamilyen népesebb helyig. Meggyorsítottam lépteimet. Az ismeretlen nem maradt le, de nem is ért utól.

— Őrnagy elvtárs, egy percre... — ez igen bocsánatkérően, reménykedően, sőt kicsit sértődötten hangzott.

Nem, kártevő így nem beszélne. Megálltam. Alacsony embert láttam a Szovjet Hadsereg őrmesteri egyenruhájában. Csak a sapkájára csillag helyett két szalag volt felvarrva: egy vörös, meg egy kék, a csehszlovák zászló színei.

Festőien volt felfegyverezve. A német géppisztoly úgy lógott a nyakán, mintha szakszofon lenne, oldalán fémtokban, nehéz parabellum-pisztolyt viselt és övéről — amellyel szorosra húzta zubbonyát — kapcsokon olasz kézigránátok lógtak, amelyeket nálunk „kis szamovárnak" hívnak. Egy tőr markolata látszott ki fényesre tisztított csizmája szárából.

Partizánjaink voltak néha így felfegyverkezve. De honnan kerülne ide, a Kárpátok kellős közepébe, messze a szülőföldtől egy szovjet partizán?

— Megengedi, hogy jelentkezzem, őrnagy elvtárs? Konsztantyin Gorelkin, a Vörös Hadsereg őrmestere. Jelenleg, amint látja, — és széles kézmozdulattal fegyvertárára mutatott — csehszlovák partizán.

Kicsiny, de erős kezével megszorította kezemet.

— Bocsásson meg, hogy itt az utcán állítom meg. Két és fél éve nem voltam már otthon, nagyon vágyódtam már honfitársaim után. Ma azután a parancsnokságon meglátam honfitársaimat, a mi egyenruhánkat. Zakatolt a szívem. Majdhogy oda nem mentem önhöz, alig tudtam visszatartani magam, higyje el nekem. Hiszen nem tudhatom, hogy milyen ügyben jár itt, beszélhetek-e önnel.

Izgalomtól remegve elhallgatott.

— De aztán nem bírtam ki, elkísértem önt és utolértem. Talán nem szabad? Mondja meg és elmegyek.

Most már megértettem, hogy ez valószínűleg egyike azoknak a szovjet embereknek, akiket a háború, mozgósítás vagy a hadifogság messzi idegenbe sodort és ott folytatják a harcot. Szlovák barátaim hálás szívvel meséltek néhány ilyen, szovjet hadifoglyokból alakult partizáncsapatról, amely nagy segítséget nyujtott nekik. Okosan, keményen és szívósan harcoltak ezek a partizánok.

Az előttem álló férfi megnyerő, nyilt arca, tiszta, gyors beszéde — a kalinyini vidék tájszólása szerint beszélt — igazolta, hogy kétségtelenül honfitársam áll előttem. De idegen földön, különösen ilyen helyen, mint amilyen a felkelők vidéke, óvatosság az élet törvénye. Így hát hangsúlyozott hidegséggel megkérdeztem, hogy kicsoda, hol élt és mit csinált a háború előtt, hogy került erre a vidékre és mit akar tőlem.

Habozás nélkül válaszolt:

— Amíg be nem hívtak. Kalinyin városában éltem, segédmester voltam a „Proletárka" szövőgyárban. A gyár mellett laktam a 70-es munkásházban, a harmadik emeleten.

— Hogy hívták a házat? — kérdeztem és alig tudtam fékezni örömömet. Itt, az idegen városban úgylátszik, nemcsak honfitársra, hanem még földire is bukkantam. Még a legjobb iskolából kikerült kémek sem tudnának ilyen jellegzetes zamattal beszélni.

— „Párizsnak" hívták a házat — válaszolta kissé csodálkozva.

— Akkor ismernie kell Mihajlov Gorohovot. Ki volt Mihajlov Gorohov?

— A gyári ipariskola igazgatója. Ott tanultam, elvégeztem az ipariskolát — mondotta most már egészen halkan — itt a párttagsági könyvem, nézze meg.

Most már félretehettem az óvatosságot, felengedhettem, nevethettem is. Kétségtelenül igaz volt, amit új isme-

rősöm állított magáról. Jól ismertem a „Proletárka" gyárat. A gyár munkástelepén nőttem fel. A párttagsági könyvből — különös párttagsági könyv volt, csak az első oldala maradt meg — ugyanez az arc tekintett rám, csupán fiatalabban. Még a kerületi párttitkár aláírását is megismertem.

Milyen hihetetlen körülmények között lehet a háborúban földiekkel találkozni!

Átöleltük egymást a néptelen utcán, a két kalinyini, a két szovjet ember, akiket különböző háborús szelek fújtak ide. Ajánlotta hogy vacsorázzunk együtt. Nem vesztegettük az időt, bementünk az „Arany Bárányba", a fürdőhely kis vendéglőjébe.

Újságírói ösztönöm, valami hatodik érzék, azt súgta, hogy ennek az embernek, a „Proletárka" munkásának érdekes sorsa lehet. Ő pedig, miután bolyongásai közben „onnan" jött emberrel, méghozzá földivel találkozott, mohón itta az otthoni szavak hangjait és epedt a vágytól, hogy kiönthesse a lelkét.

Az „Arany Bárány" vendégei — napbarnított, civilruhás partizánok, sapkájukon háromszínű szalaggal, felkelők, zsákmányolt egyenruhákban és népviseletben — mindnyájan felugrottak helyükről és üdvözlésképpen kórusban kiáltották: „Vörös Hadsereg". Majd a zenészek lejöttek a pódiumról, körülfogtak, rázendítettek a „Katyusá"-ra, és a vendégek, könyörtelenül túlharsogva egymást, orosz nyelven kísérték ezt a dalunkat.

— De szépen fogadnak! — mondtam, amikor végre sikerült leülnöm asztalunkhoz.

— Azt hiszi, hogy csak ezek? Csak itt? Mindenütt az országban. „Vörös Hadsereg", ezek most már ismert szavak az egész világon. Mindenütt megértik, fordítás nélkül is. Varázsszavak ezek, mindenütt tápláltak, bújtattak és mentettek, az üldözés elől.

— Hát más országokban is járt?

Csak füttyentett és legyintett a kezével mintha ez egészen magától értetődő lett volna.

— Több mint két éve csavargok már. Ha tudná,

mennyire únom! Néha olyan bánat fog el, hogy majdnem elvesztem a fejem. Hát lehet olyan embereket és országot találni, mint a miénk? — mondotta és felhajtotta a magas, literes söröskancsó tartalmát. Megkérdezte, nincs-e szovjet cigarettám. Nagyon sajnálta, amikor megtudta, hogy nincs. Majd hátrasimítva sötét gesztenyeszínű haját, a homlokán lévő forradásra mutatott:

— Látja... negyvenegyben, augusztusban Szmolenszknél sebesültem meg. A koponyacsontom is megsérült. Még jó, hogy az agyamnak nem lett semmi baja. Csak sok vért vesztettem. Eszméletlenül feküdtem és amikor magamhoz tértem, láttam, hogy a megfigyelőponton — tüzérségi megfigyelő voltam — már nincs senki. Köröskörül németek. „Hände Hoch!" Fel a kezekkel! Elfogtak. A súlyosan sebesülteket a helyszínen agyonlőtték, de engem elvittek, mert járni tudtam. Beraktak a transzportba és nyugat felé vittek. Gyalogmenetben. Hát azóta a nap óta vándorolok ezen a földön. Nem ér rá? De azért egyszer csak ráér majd egy órára? Mert nagyon szeretném elmesélni egy honfitársamnak mindazt, amit átéltem. Szóval, ráér? Ej, elvtársak, még két pohárral!

És itt, ebben a kis kocsmában, mialatt a zenekar szép, elnyujtott dallamú, de idegen dalokat játszott, Gorelkin elmesélte nekem történetét, egy szovjet katona csodálatos történetét, aki fogságba került, akit elszakítottak hazájától, de itt, többezer kilométer távolságban hadseregétől, sem tekintette magát legyőzöttnek, nem tette le fegyverét és nem hagyta abba a harcot.

Elbeszéléséből kihagyok néhány, most már úgyis ismert részletet arról, hogyan bántak a fasiszták a foglyokkal, hogyan hajtották végig gyalogmenetben az ezernyi, tízezernyi beteg, sebesült, erejétvesztett, gyenge embert a nyugatra vezető utakon, hogyan gyilkolták, hogy verték őket az őrök puskatussal. Nem beszélek a lágerek szörnyűségeiről, ahol mindent elkövettek, hogy az embert állattá, éhező, igavonó barommá változtassák, amely nem gondolkodik, nincs akarata és kész engedelmesen, hallgatagon el-

végezni bármely munkát. Az elbeszélésnek csak a vázlatát mondom el. (Mert különben nem elbeszélés lenne, hanem regénnyé bővülne.)

Gorelkinnak sikerült életben maradnia. Kiállotta a fogság összes megpróbáltatásait, megőrizte, energiáját és akaraterejét.

Belosztokban, a hadtáplágerben osztályozták a hadifoglyokat. Azt a csoportot, amelybe Gorelkin került, teherkocsiba rakták és Lengyelországon, Csehszlovákián, Jugoszlávián keresztül délnek vitték. A vagonban a foglyok között egy volt földrajztanár akadt, aki valamit beszélt németül. Az öreg osztrák őr — aki már a mult háborúban is résztvett és gyűlölte Hitlert, — kifecsegte nekik, hogy a foglyokat Görögországba viszik a szaloniki kikötő építéséhez, amelyet akkor a németek megerősítettek és hadikikötővé építettek ki.

— A szomorú vonat — fékezőfülkéjében géppuskás németek ültek — lassan szelte át Európát. Gondosan őrizték őket. Az állomásokon géppisztolyosok vették körül a szerelvényt. A szökés ilyen körülmények között biztos halált jelentett. És mégis, minden nagyobb állomáson megkísérelték a foglyok a szökést. A vonatról egyenesen a géppisztolyoknak, a biztos halálnak ugrottak neki. Közülük aligha gondolt valaki komolyan a szökésre. A szökés az öngyilkosság egyik módja lett. A megkínzott emberek fogság helyett a halált választották.

Gorelkin és barátai, akikkel nagyon megszerették egymást a vagonban — Vaszil Kopito donyeci bányász, Szemjon Agafonov, a rjazani villanytelep szerelője és Vlagyimir Tkacsenko moszkvai tanító — nem keresték a halált. Élni és harcolni akartak. Ők is szökésről ábrándoztak, de okosan akartak megszökni, életben akartak maradni és vissza akartak térni a hadseregbe.

A szökés tervét Vaszil Kopito gondolta ki, ez az örökké vidám, óriási termetű ember. Nagyon egyszerű volt ez a terv. Amikor egy esős tavaszi éjszakán a vonat Görögország hegyei között járt és kanyarokban a fékezéstől han-

gosan recsegtek a kerekek, a barátok kifeszítették a vagón padlójának deszkáit. A keletkező résbe néztek és szemük előtt összefolytak a talpfák. A padló szélébe kapaszkodva leerreszkedtek és amikor bakancsuk orra horzsolni kezdte a földet, elengedték a padlót. Amikor azután leestek, fájdalmukat legyőzve várták, amíg a vonat elrobogott felettük. A hegyek szürke gerincére leszállt a köd és zuhogott az eső. Heten ugrottak ki, de hárman a kerekek alá kerültek. De hát élet-e a fogság, hát ér-e valamit a rabmunka?

Amikor a vonat zaja elhalkult a völgyben, Gorelkin, Kopito, Agafonov és Tkacsenko — mindnyájan tele horzsolásokkal — halott bajtársaik maradványait a bokrok közé vitték és az első hegyi ösvényen észak felé vették útjukat. Már korábban elhatározták, hogy Görögországból a legrövidebb úton, Albánián és az olasz megszállási övezeten keresztül Jugoszláviába mennek. Az ország hősies harcainak híre még a koncentrációs tábor drótsövényei mögé is eljutott.

— Hogyan élelmezték magukat? Hogyan tudták megértetni magukat az idegen, távoli Görögországban?

Széles mosoly áradt el Gorelkin napbarnította arcán, amelyet két sor szép, fehér foga szinte megvilágított és fiatalabbá tett.

— Mondtam már önnek, őrnagy elvtárs, a jelszavunk az volt: „Vörös Hadsereg". Akár hiszi, akár nem, ezt most már mindenütt megértik. Néha bemerészkedsz a faluba, kopogtatsz a legszélső kunyhó ajtaján és várasz. Kimászik a tornácra valaki, valami mérges külföldi bácsi, meg sem akar hallgatni, int a kezével, gyerünk tovább: „italiano, italiano!", mondja, hogy sok erre az olasz és az ilyesmiért felhúzzák az embert. Te pedig ütöd kezeddel a melledet: „Vörös Hadsereg, Szovjetek". Mindjárt másként fordul a beszélgetés. Az öreg körülnéz, bevonszol a csűrbe, enni ad, útravalót is becsomagol, néha pedig, ha csend van a faluban és nincsenek megszállók elszállásolva, még éjszakára is ott tart. Így volt ez mindenütt. Így mentünk azután tovább.

Még a vonaton megállapodtak, hogy útirányuk a Balkánon, Közép-Európán és Ukrajnán át a Szovjet Hadseregig

vezet majd. Fél év alatt szándékozták megtenni ezt az utat. De a négy szovjet katona hazafelé vezető útja nem bizonyult ilyen rövidnek és könnyűnek.

Albániában, ritkán lakott területeken át, hegyi ösvényeken haladva, már majdnem elérték a Szkutari-tó partját, amelynek képe a hágókról óriási felhőkkel fedett tükörként már szemük elé is tárult, amikor látták, hogy az úton nagyobb marhacsordát hajtanak.

Ahogy később kiderült, olaszok hajtották a hegyipásztoroktól elrabolt marhát Durazzo kikötője felé, hogy onnan Németországba hajózzák be. A szürke, kerekszarvú albán tehenek és ökrök mögött — amelyek panaszosan bőgtek az éhségtől és fáradtságtól — mezítlábas asszonyok csoportja haladt. Az asszonyok sírtak, de nem maradtak le a csorda mögött. Az olasz katonák — tollas sapkájú, fekete, lassan mozgó legények — lustán csaptak az asszonyok közé ugyanazokkal az ostrokkal, amelyekkel a csordát hajtották. Nem voltak sokan. De biztonságban érezték magukat, füstölgettek, csatangoltak a csorda mögött, gyakran mentek a fogatokhoz, amelyeken szőnyeggel letakart, borral telt nagy hordók állottak.

És itt olyasvalami történt, ami azután megváltoztatta és jelentős mértékben meghosszabbította a négy szovjet katona útját.

Kezdetben az útmenti bokrokba elrejtőzve akarták kivárni, amíg a csorda elvonul. De nagyon felháborodtak azon, ahogy az olaszok ezekkel a sovány, mezitlábas albán parasztasszonyokkal bántak és miután ekkorra már fegyvert is szereztek, megtámadták az őröket. Három olasz ottmaradt. A többi elfutott a hegyekbe, anélkül, hogy védekezni próbált volna.

Ezután Kopito — aki, ahogyan ő mondotta, a „külügyi népbiztos" szerepét játszotta a barátok között — kapcsolatot teremtett a helyi lakossággal: a legtisztább orosz nyelven beszéddel fordult az asszonyokhoz. Kijelentette, kiválaszthatják állataikat, amelyeket a partizánok kiszabadítottak a fasizmus kezei közül. De az asszonyok, akiket a

lövöldözés megijesztett és nem is értették meg, hogy tulajdonképpen mi történt, hallgatagon feküdtek a szürke, poros fűben és kezükkel befödték fejüket. Kopito, miután meggyőződött arról, hogy az asszonyok nem értik meg, botot ragadott és szétkergette az útról az állatokat, mert tudta, hogy azok maguktól is hazatalálnak majd. Az ökrök és tehenek előbb szétszaladtak minden irányba, majd megértve, hogy mit is akarnak tőlük, lustán, legelészve indultak visszafelé.

Ekkor váratlanul magas, erős emberek jelentek meg az úton, festői népviseletben, régimódi vesszős puskákkal a vállukon. Albán partizánok voltak, akik utólérték a szállítmányt. Amikor meglátták, hogy a dolgot már elvégezték helyettük, kezet szorítottak a bátor idegenekkel és miután a „Vörös Hadsereg" nemzetközi szavak segítségével megtudták, hogy kikkel is van dolguk, barátaikat elvitték magukkal a hegyekre, kőből készült erődkunyhóikba, amelyekben ez a szegény, munkaszerető, bátor nép a sziklák között élt.

Albániában — amely a tengelyhatalmak listáján legyőzött országként szerepelt — szüntelen heves harc folyt. A négy szovjet katona csatlakozott ehhez a harchoz és a hazájuk felé vezető útjukban segítettek a hegyipásztoroknak katonai egységeiket megszervezni. Az azután már könnyen érthető, hogy ők vezették az olasz szállítmányok ellen a portyákat, résztvettek Durazzo kikötőjében a rakodómunkások éhségsztrájkjának megszervezésében és a Tirana ellen indított híres támadásban.

Az albán nyelvet nem ismerték. De a háborúban nem szavai után ítélnek az emberről. Hamarosan sok barátra tettek szert ebben a kis országban. A szovjet katonák is megszerették ezeket a nyiltszívű, hihetetlenül bátor, de szervezetlen embereket és résztvettek harcaikban. De a rádió hazai földön kibontakozó nagy csaták hírét hozta. A haza hívta őket. Egyszer azután végleg elbúcsúztak az albán partizánoktól. Új barátaik ellátták őket mindennel, amire csak szükségük lehetett a nehéz úton és elkísérték Görögország határáig.

Ez alkalommal — hosszú viták után — úgy határoztak, hogy Bulgárián át mennek. A szökevények — noha földrajzilag a hosszabb utat választották — arról ábrándoztak, hogy időben mégis megrövidül az útjuk. Számításuk a következő volt: elérik Bulgáriát, a határőröknek megadják magukat, azután pedig a konzulátus útján követelik majd hazájukba való visszaküldésüket. Naív álmok! Gorelkin nehezen tudta leplezni mosolyát, amikor erről beszélt. A Hitler által leigázott Európa úgy zajlott, mint tavasszal a jéggel borított folyó, amely szinte szét akarja vetni partjait. Bulgáriában, amelyet Gorelkinék minden frontról távoli, békés országnak hittek, még kegyetlenebb harc dúlt, mint Albániában. És a szovjet katona tevékeny lelke megint nem engedte, hogy közömbösen kikerüljék a harcot.

Útközben egy partizáncsoportra bukkantak, amely egy kis állomás fasiszta őrségét tartotta körülzárva. Segítettek a partizánoknak szétverni a fasisztákat. A katonák harci tapasztalatai nagy hasznára váltak a bolgár elvtársaknak. A bolgárok hagyományos szeretete az orosz nép iránt hamarosan közkedveltté tette a barátokat a partizánok között.

Konsztantyin Gorelkin hamarosan nagy partizáncsapatot vezetett, amely Hriszto Botev nevét vette fel. Három barátja szintén ebben a csapatban harcolt. Hősiességükkel csakhamar kivívták a partizánok és a lakosság tiszteletét. A csapat, mely közben már nagyobb egységgé növekedett, egész nyáron és majdnem egész télen át sikeresen verekedett, a Sztara Planina-helységben. A négy bátor orosz dicsőségének híre messzi elterjedt Bulgária hegyeiben és völgyeiben. Csapatjuk erősen nyugtalanította a németeket. A fasiszta hadseregbe kényszerített bolgár ifjak átszöktek hozzájuk. Végül is a bolgár főparancsnokság a szófiai német nagykövet követelésére a rendes hadsereg egységeit küldte a hegyekbe azzal a feladattal, hogy számolják fel a kommunista-partizánok híres csapatát, amelyet állítólag Szovjetoroszországból irányítottak.

A kormánycsapatok német instruktorok tervei alapján

megszállták a hágókat, beszorították a partizánokat a hegyek közé, fel egészen a havas zónáig. Ördögi terv volt ez. A partizánok most már sehová sem vonulhattak anélkül, hogy nyom ne maradt volna mögöttük. A megtorlók azután ezen a nyomon üldözték őket és elzárták a hegyi utakat, felgyujtották az erdőket, egyre szűkebbre szorították össze a gyűrűt.

A Hristo Botev nevét viselő partizáncsapat, bár elszakították a falvaktól, élelmiszer- és lőszerbázisától, és elcsigázták az állandó csatározások az ellenséggel, derekasan védekezett ebben az egyenlőtlen harcban. De a partizánok közben egyre fogytak, éhinség tört ki, skorbut dühöngött soraik között. Mások hegyikórban betegedtek meg, fogaik kihullottak. Sok sebesültjük is volt, egyesek pedig annyira elgyengültek, hogy már menni sem tudtak. Az embereknek majdnem egyharmadát hordágyon kellett a csapat után szállitani. Akik lemaradtak, akiket az erdőkben való bujkálás közben elfogtak a fasiszták, azokat szörnyű módon végezték ki. Az embereket élve fahordágyakhoz szögezték, elrettentésül így vitték őket körül a hegyi falvakban. Bazárokon, vásárokon, templomok előtt mutogatták őket. A kivégzett partizánok fejét rudakra tűztek és hetekig otthagyták. Az elfogott partizánlányokat élve karóba húzták.

Konsztantyin Gorelkin tudta, hogy mi vár minden emberre, aki lemarad. Tudta, hogy senkinek sem kegyelmeznek meg. Barátaival, a bolgár kommunistákkal, dohánygyári munkásokkal együtt fegyelmet tartott a csapatban. Harci szellemükkel kovácsolták össze a többieket. A fasiszta egységek úgy üldözték őket, mint a sebesült állatot a hajtók. Harcok között vonultak északnak.

Gorelkin javaslatára a törzskar elhatározta, hogy igyekeznek áttörni Jugoszláviába, hogy ott a Népi Hadsereggel egyesüljenek.

Borzalmas menet volt ez. Az út vége felé a csapatban tífusz tört ki. A betegek félrebeszéltek, gyulladt, szőrös arccal, vadul fénylő, beesett szemmel, tántorogva vonszolták magukat. Bajtársaik, akik a fegyvereiket vitték, támogat-

ták őket. De alig dördült el egy váratlan lövés, alig hangzott el a parancsnok szava, ezek az emberek, akik még egy perccel előbb ételről, családról, meleg nyárról beszéltek lázálmukban, magukhoz tértek, megragadták fegyvereiket és visszaverték az ellenséges rajtaütést.

És a lehetetlen sikerült. A fáradt, majdnem fegyvertelen emberek — akiknek felerésze alig állt a lábán — eljutottak a macedóniai hegyekig. Már látták a jugoszláv határt. Gorelkin összegyüjtötte csapatának összes, még fegyverfogásra alkalmas emberét, szemlét tartott és beszédet mondott, amelynek alapgondolata a harcos kommunisták jelszava volt: „Jobb harc közben elesni, mint térdencsúszva élni". Szétosztotta az erőket, kommunistákat állított a támadó ékek élére. Önmagának és barátainak mindig a legveszélyesebb helyeket választotta ki.

Reggelfelé, a köd leple alatt, a csapat elkeseredett vállalkozást hajtott végre. A hegyről lerohantak a völgybe, szemtől-szembeni támadással széttörték a bekerítés gyűrűjét és amikorra a nap megvilágította az ólomszürke hegycsúcsokat, már Bulgária határán túl, Jugoszláv-Macedóniában voltak. Ebben az áttörésben a legcsodálatosabb az volt, hogy ez a párszáz főnyi, végsőkig kimerült, járni alig tudó, éhségtől gyötört, tífusztól és hegyikórtól megkínzott emberekből álló csapat semmit sem hagyott vissza a hóban: minden egyes embert, teljes fegyverzetét magával vitte.

Alig tettek meg néhány kilométert jugoszláv földön, újból veszélybe kerültek. Éjszakai pihenőjük alatt olasz határvadászok kerítették be őket. Amikor az olaszok a csapatot körülfogták, a halálosan fáradt és beteg emberek alig tudtak felkelni. Az egész csapatot lefegyverezték, internálták és beterelték egy rögtönzött börtönbe, amely egy kirabolt magtár óriási épületében volt.

A magtár legnagyobb terme olyan óriási volt, hogy egész szerelvények beleférték volna. De most szűknek bizonyult. Az emberek még csak le sem tudtak feküdni. Macedón, szerb, horvát parasztok — akiket partizántevékeny-

séggel és a Jugoszláv Népi Hadsereg támogatásával gyanusítottak — várták itt sorsukat.

A barátok egy hét alatt kissé kipihenték magukat és valamennyire meg is gyógyultak. Első gondolatuk természetesen újra a szökés volt. Vaszilij Kopito ismét magára vállalta a „külügyi népbiztos" funkcióját, megpróbált kapcsolatot teremteni a letartóztatott szerbekkel. Azt akarta ajánlani nekik, hogy együttesen szervezzék meg a szökést. A szerbek különösen vonzották szláv külsejük és nyelvük miatt, amely annyira hasonlított az oroszhoz. Úgy gondolta, hogy velük könnyebben tud majd megállapodni. De nem így történt. A parasztok örömmel mosolyogtak tréfáin, megosztották vele dohányukat, sőt egyszer erős borovicskapálinkával is megkínálták — amelyből ügyesen, minden motozás ellenére is meg tudtak őrizni egy üveggel, — de amikor Kopito a beszédet tapogatózva a jugoszláv partizánokra terelte és bulgáriai kalandjairól kezdett mesélni, egyszerre mintha lakatot tettek volna a szájukra.

Minden politikát érintő kérdésre azt válaszolták: „nem tudjuk". Nem tudtak a partizánokról és — saját szavaik szerint — azt sem tudták, hogy miért fogták el és vetették börtönbe őket a „taliánok".

Ekkor a bajtársak bolgár elvtársaikkal együtt elhatározták, hogy maguk szervezik meg a szökést. A tervet ismét a kimeríthetetlen találékonyságú Kopito eszelte ki. Éjszaka hirtelen a gyomrához kapott és fetrengeni kezdett a padlón. Szörnyű üvöltése visszhangzott a hatalmas helyiségben.

Az olasz őr — aki kíváncsi volt, mint minden olasz — nem értette meg, hogy miről van szó és lámpával bejött a magtárba. Vaszilij csak fetrengett és ordított. Oly rettenetesen és oly „élethűen" üvöltött, hogy még barátainak is borsódzott tőle a hátuk. Csak nem történt tényleg valami baja, csak nincsen szükség orvosi segítségre?

Az őr behívta a másik, külső őrszemet, hogy megtanácskozzák a dolgot. Egyideig mindketten készenlétben tartott puskával álltak az ajtóban és néztek a félhomályba, ahonnan az egyre erősödő ordítozás hallatszott. Azután ki-

váncsiságuk legyőzte óvatosságukat. Szétlökdösve a letartóztatottak tömegét, az esemény helyszínére mentek. Ott kővel azonnal fejbevágták őket. Mukkanás nélkül vágódtak el.

Vaszilij Kopito azonnal átöltözött az egyik olasz egyenruhájába, amelyben úgy festett, mint egy kisfiú, aki kinőtte ruháját. De ez nem zavarta. Leszedte az őr övéről a kulcsokat, kiment és kívülről kinyitotta a magtár többi ajtaját. A zajra odafutott a külső őrség. De már későn érkezett. A tömeg már kitört a börtönből, az őröket elkapták és megfojtották.

A barátok merész tette a legjobb ajánlólevélnek bizonyult. A hallgatag parasztokról — akiktől Kopito „külügyi népbiztos", bárhogy igyekezett is, de egy szót sem tudott kihúzni — kiderült, hogy a Népi Hadsereg óvatos katonái. Miután kitörtek a börtönből, az oroszokat és bolgár elvtársaikat elvezették Macedónia hegyeibe. Innen azután hegyi ösvényeken, szakadékokon, sziklákon, erdőkön, havon és gleccsereken át Boszniába vezették őket, amely abban az időben a partizánharc központja volt. Itt sem tartotta vissza senki a négy katonát. A partizánok még azt is megígérték, hogy útravalóval is ellátják őket. De a katonák, akik ismét a harc középpontjába kerültek, úgy érezték, hogy nem állhatnak félre. Beléptek az egyik partizáncsapatba és ott hasznosították gazdag tapasztalataikat és katonai tudásukat.

Így ismét megszakadt hazájukba vezető útjuk. Megkezdődött frontkatona életük az idegen földön, idegen ég alatt, idegen hegyekben.

Majd egy éven át harcoltak a barátok Jugoszlávia Népi Hadseregének egyik hadosztályában, mert akkoriban a Népi Hadseregnek már több hadosztálya volt. Vaszilij Kopito, akinek foglalkozása vájár volt, jól ismerte a robbantás mesterségét és ezredének legjobb aknásza lett. Senki sem tudott nála ügyesebben aknát helyezni a vasúti sín alá, vagy az őrök orra előtt felrobbantani egy hidat. A bosnyákok nyelvükön „Bazil"-nak nevezték. Az orosz óriás általános szeretetnek örvendett és a partizánlányok bizony hosszan elnézegették.

Szemjon Agafonov — a rjazani villanytelep volt szerelője, a második szökevény — mozgó fegyverjavító műhelyt szervezett meg a zsákmányolt fegyverek javítására. Amikor a csapatnak vissza kellett vonulnia, a műhelyt szétszedték és annak egész felszerelését, gépeket, eszközöket, anyagokat magukkal vitték a partizánok. Részben szamárháton, részben a saját vállukon.

Konsztantyin Gorelkin — aki a háború előtt továbbszolgáló volt a hadseregben — lett a partizánezred parancsnokhelyettese.

A harci szünetek napjaiban a macedon hegyipásztorokat, szerb parasztokat a modern katonai tudományra, a háború bonyolult művészetére oktatta.

Tkacsenko — a moszkvai tanító — a hegyi legelőkön a harci szünetekben a hadosztály tisztjeinek tartott előadást a marxizmusról-leninizmusról, az SzK(b)P története rövid tanfolyamából. A szakadatlan menetekben és harcokban kimerült emberek ezekre az előadásokra pihenőjük rövid és drága perceit szánták. Hallgatókban nem volt hiány.

A négy orosz a Népi Hadsereg katonáival együtt dicső és nehéz utat tett meg. Minden újabb és újabb csatában egyre nagyobb és nagyobb tiszteletet vívtak ki maguknak barátaik között. A Népi Hadseregnek a bekerítésére törekvő ellenséggel folytatott egyik heves harcában elesett Szemjon Agafonov. A harc napjaiban otthagyta műhelyét és a géppuska mellé állt. Ebben a csatában, Gorelkin parancsára, második számú lőszerészével, a szerb Blazso Popovicscsal beásták magukat a hágón és fedezniök kellett a csapat elvonulását a gyűrűből a völgybe. Feladatát jól oldotta meg és még lett volna ideje, hogy bajtársával együtt elvonuljon. De a partizánok visszavonulás közben sebesültjeiket is magukkal vitték. Ez a körülmény fékezte az oszlopok menetét. Agafonov géppuskája tüzével a földre szorította az ellenséget és megakadályozta, hogy a csetnikek áttörjenek a hágón. Addig tüzelt, amíg az ellenséges orvlövészek, hátulról megkerülve, rá nem vetették magukat. Ekkor kézigránáttal felrobbantotta magát, bajtársát, a géppuskát és az ellen-

séget. A partizánok már lentről, a völgyből látták, hogy mi történt a sziklán.

Bár nagy veszteséget szenvedtek és csak maroknyian voltak, mégis ellentámadásba mentek át és elhozták a hősök holttesteit. A rjazani fiút ünnepélyesen temették el a vajdasági szerb mellé a szürke bosnyák sziklák között.

A szomszéd falvakból eljöttek a parasztok és akkora köveket tettek sírjukra, amekkorát csak elbírtak. Így emelkedett a partizánsír fölé hatalmas kőhalom. A bosnyák falvakban Szemjon idegen nevét sok családi könyvbe írták be.

Bármilyen harcos volt is az orosz katonák élete, mégis egyre foglalkoztatta őket az a gondolat, hogy átverekszik magukat az övéikhez, visszatérnek a Szovjet Hadseregbe, amelytől akkor négy ország és többezer kilométer választotta el őket. Igaz, hogy ezekben a napokban a távolság már fogyni kezdett. A Szovjet Hadsereg támadásba ment át és közeledett feléjük.

Decemberben, miután megkapták a partizán vezérkar engedélyét, a három orosz elbúcsúzott nagyszámú jugoszláv barátjától — akik bátorságukkal, szívósságukkal, hajthatatlan győzniakarásukkal annyira emlékeztettek a szovjet emberekre — és elindultak a hosszú útra. Miután elhagyták Jugoszláviát, ünnepélyesen szavukat adták egymásnak, hogy csak előre mennek, nem avatkoznak bele más népek harcaiba, semmire sem fordítanak figyelmet. A Szovjet Hadsereg támadásban volt és titokban mindegyikük attól félt, hogy részvétele nélkül fejeződik be a harc.

Különösebb kalandok nélkül elhagyták Jugoszlávia északnyugati részét, átvágtak Ausztrián és Magyarország egy kis csücskén. Már közel jártak a csehszlovák határhoz, amikor éjszaka, egy folyón átgázolva, magyar őrjáratba ütköztek. Lövöldözés kezdődött és Vaszilij Kopito megsebesült a lábán. Gorelkin a hátán vitte be a közeli erdőbe. Majdnem egy hónapon át éltek ebben az erdőben. Bogyóval és hallal táplálkoztak, amelyet az erdőben szedtek, illetve a patakban fogtak. Éjszakánként gyümölcsöt szedtek az útmenti fákról. Kenyér helyett málét csináltak éretlen kukoricasze-

mekből. Amikor Vaszilij sebe már begyógyult, átmentek a csehszlovák határon.

Ismét szláv országban voltak, ahol könnyen megértették őket és ahol nem csupán a „Vörös Hadsereg" varázserejű és immár nemzetközivé vált neve, hanem az a körülmény is, hogy szovjet emberek, jó útlevélnek bizonyult. Még a legkérgesebb és legfukarabb szíveket is megnyitotta. Gyorsan átmentek volna ezen az országon, ha ismét nem gördül útjukba egy előre nem látott akadály. Egy hegyi falu — amelyben megháltak — nem teljesítette Tiszo szlovák bábkormányának parancsát. Az ujoncok a faluból nem jelentek meg a mozgósítási pontokon. A szlovákok nem akartak a németekért harcolni. Német telepesektől toborzott csendőrök büntetőexpedíciója érkezett gépkocsin a faluba. Betörtek a parasztkunyhókba, összeszedtek mindent, ami csak értékesebb holmi volt, megtöltötték zsákjaikat. A férfiakat minden válogatás nélkül latartóztatták és egy csűrbe terelték. Akkoriban a Vörös Hadsereg támadásának hírére remegtek az idegességtől a fasiszta bábok Bratiszlavában. Erőskezű kormányt akartak játszani. Ezért a letartóztatott férfiakat a falu főterén, a templom előtt nyilvánosan megvesszőzték.

A szlovák parasztok, mint a hegyilakók általában, büszke, önérzetes és tüzes nép. Kapát-kaszát, vasvillát ragadtak. Megmarkolták pásztorfokosukat, amely jó fegyver az ügyes kezekben. Segített nekik a három orosz katonai tapasztalata, akik véletlenül éppen náluk éjjeleztek és így belekerültek a verekedésbe. A barátok nem állhatták meg, megszegték szavukat, beleavatkoztak a küzdelembe, sőt vezették is és segítettek a parasztoknak szétverni a csendőröket. A büntetőcsapatot megsemmisítették. A parasztok a sziklákról a patakba dobálták a hóhérok tetemeit. A falu lakosságának fele, megtorlástól félve, felvonult a hegyekbe. Nagy tömeg ember azonban nem ülhet tétlenül az erdőben megtorlásra várakozva. És a három orosz úgy érezte, hogy nem hagyhatják sorsukra ezeket a nagyszerű bátor, de teljesen gyakorlatlan szlovák parasztokat és ezért partizáncsapatot ala-

kítottak belőlük. Egyike volt ez azoknak a nagyszámú partizáncsapatoknak, amelyek ezekben a napokban Csehszlovákia hegyeiben és erdőiben harcoltak.

Ismét harcoltak hát a barátok, idegen földön, ugyanazon ellenség ellen, amellyel ezer kilométerrel arrébb hadseregünk harcolt. Mint a hógolyó, amely a melegebb napokban legurul a hegyek csúcsáról és egyre növekszik, végül pedig mindent elpusztító lavinává nő, úgy növekedett és erősödött csapatuk is. Sok ember bolyongott akkor Európában. Kényszermunkáról, koncentrációs táborból, hadifogságból szöktek meg. Közülük a legjobbakat, Gorelkin felvette csapatába, amely most már nemzetközi egység lett. Cseheken és szlovákokon kívül már franciák, belgák, szerbek és hollandok is tartoztak a csapathoz. Csatlakoztak hozzájuk magyar és román katonaszökevények is, akik nem akartak harcolni a fasizmusért. Még egy négerük is volt: Sid Brown, óriási, jószívű gyerek, ki a csapat szakácsa lett.

Konsztantyin Gorelkin szigorú fegyelmet tartott a csapatban. Partizán becsületbíróságot állított fel, amely szigorúan büntette a partizánbecsület ellen vétőket. Sajátmaga az összes emberek jelenlétében lőtt agyon néhány, a csapathoz sodródott szerencsevadászt, akik csak a könnyű életre és idegen javakra vágytak. Harcszünetekben a csapat céllövésben, harci alakzatokban, az álcázás művészetében gyakorolta magát. Még politikai munka is folyt a csapatban, mert Tkacsenko szavait — aki csak oroszul és németül beszélt — a soknyelvű hallgatóságnak két, sőt néha három tolmács is továbbította.

Ennek a partizáncsapatnak a híre hamar elterjedt a hegyekben, amelyeknek ércbányáiban a németek igyekeztek megindítani akkoriban a vas- és rézbányászatot. A csapat a „Vörös Hadsereg"-ről nevezte el magát. Megtámadta a a német szerelvényeket, robbantott a bányákban, zavarta az érckitermelő munkát.

1914 nyarán elesett Vaszilij Kopito, csehszlovák partizán, donyeci bányász, a Szovjet Hadsereg katonája.

A partizánok barátai — akikből az összes bányákba

jutott megfigyelő — jelentették a partizántörzskarnak, hogy a németek új felszereléseket, egy teljes gyárat szállítanak ide, amelyet valahol Belgiumban szereltek le. Ezekben a napokban a fasizmus minden erővel fokozni igyekezett acéltermelését. Kopito elhatározta, hogy személyesen irányítja a szerelvény felrobbantását. Kiválasztott egy helyet a hegyekben, ahol szakadék mentén kanyargott a vasútvonal. Két belgával együtt — akik érdekelve voltak ebben a romboló cselekményben — erős röpítőaknákkal szerelték fel magukat, amelyeket cseh kommunista ércbányászok készítettek számukra, és megközelítették a kanyart. De a vonalat erősen őrizték ezen a napon. Páncélos hajtányok vizsgálták át a terepet. A robbantásra kiszemelt helyen őrszem állott. A rombolás sikere kétessé vált. Ekkor Kopito a szakadék innenső oldalán hagyta a belgákat, aknákkal rakott hátizsákkal a vállán, egyedül mászott át és a magas, szinte függőleges sziklán egész a vasútvonalig kapaszkodott fel.

Az őrszem kis távolságon járkált, fel és alá. Vaszilij sehogysem tudott hozzájutni az alkalmas pillanathoz, hogy észrevétlenül a sín alá helyezze aknáját. A távolból pedig már hallatszott a lejtős pályán haladó vonat zaja. A szakadékban riasztóan visszhangzott a mozdony fütyülése és a kerekek csattogása. A mozdony hegyes orra már fel tűnt a kanyar mögött.

Csak találgatni lehet, hogy mit gondolt Kopito életének ez utolsó perceiben. Az őrszem szemeláttára vetette át magát a kőkorláton és rohant előre. A belga partizánok, akiket a szakadék túloldalán hagyott, nem látták pontosan a távolból, hogy mit csinált. Csak azt látták, hogy egy magas emberi alak rohan a mozdony elé. Majd óriási robbanás remegtette meg a hegyeket. És a következő pillanatban a mozdony és a vagónok dörgő ropogással lassan felemelkedtek a levegőbe és mint letépett kolbászfüzér, hulltak alá a szakadékba.

Konsztantyin Gorelkin és Vlagyimir Tkacsenko folytatta a harcot. Csapatuk idővel már többszáz főre szaporo-

dott. Amikor a hegyekben elterjedt a felkelés híre és a partizánok elfoglalták Banszká-Bisztrica rádióadóját — és azután ennek hullámain át fegyverbe hívták a népet —, a Vörös Hadseregről elnevezett partizáncsapat hosszú és nehéz hegyi menet után eljutott a felkelés vidékére. Menetközben megtámadott és elragadott a németektől egy fontos vasúti csomópontot.

— Úgylátszik, most már nem vagyunk messze a mieinktől — fejezte be Gorelkin elbeszélését. — Ez minden. De hazáig nem jutottunk el. Ismét belegabalyodtunk hát idegen földön harcokba, nem tartottuk be szavunkat — sóhajtotta, és poharából kortyolgatni kezdte az átlátszó, keserű sört.

Hirtelen eszembe jutott valami. Hallottam Gorelkónak, a híres partizánparancsnoknak ezredéről. Nem egyszer meséltek nekem egy legendás nemzetközi csapatról, amely nem tudni, honnan érkezett a felkelők támogatására.

— Bocsásson meg, szóval Gorelko...

— Igen, én vagyok az — mondotta egyszerűen és szerényen felnevetett. Még ott, az érchegyekben kereszteltek el így.

Gorelkin ismét felsóhajtott.

— Szóval, akárhogy is igyekszem, mégsem érek haza. Ma beszéltem az alezredessel — és itt megnevezte a szovjet összekötő tisztet, aki a partizánparancsnokság mellé volt beosztva, —, engedélyt kértem tőle, hogy a mieink elé mehessek. Nem — mondotta az alezredes — itt van szükség rád. Hiszen igaza van, bátor nép ez, kész életét adni a hegyeiért. Csak még nincs gyakorlata a harcban. — Kiitta sörét és elmosolyodott. — Szóval maga is „kalinyini kecske", ahogy nálunk mondják?

Kérdezősködni kezdett az otthoni dolgokról, a Szovjet Hadseregről, városunkról, a Volgáról, amelynek zátonyain gyerekkorunkban küllőhalakat fogtunk, a Tver-folyóról, amelynek tiszta fövenyén valaha ünnepnapokon napfürdőztünk.

Egészen éjfélig beszélgettünk. Annyira elmerültünk a

beszélgetésben, hogy észre sem vettük, a kávéház már kiürült, a pincér összetolta az asztalokat, felrakta rájuk a székeket és most a falhoz támaszkodva udvariasan várja, hogy mikor fejezzük be a beszélgetést.

— Úgy, szóval otthon azt a gyönyörű palotát, melyet még Kazakov épített, amelyben a Kerületi Végrehajtó Bizottság székelt, felgyujtották? Viperafajzat ez! Micsoda palota volt! Már folyik az újjáépítése? Igazán? Ügyes gyerekek a földiek. És a díszítés is? A városi tanács ülésén jártam ott, mindig gyönyörködtem a díszítésben. Azt is? Rajzok után? És a színházat? Szóval abból semmi sem maradt meg?... Kár... Pedig még emlékszem rá, hogy kommunista szombatokon hordtuk a téglát a színház építésére. No, várjatok csak, nem felejtjük el a színházunkat. Csak már eljussunk a Vaterlandotokba...

A sör egy kicsit a fejébe szállt, hintázott a széken és öklével az asztalt verte.

Az idő pedig múlt.A pincér úgylátszik elfáradt az álldogálásban, leült egy székre és megfeledkezve a vendéglői udvariasság szabályairól, elszunnyadt. Hallgatagon rámutattam és már fel akartam állni.

— És a híd a Volgán? Hát azt is felrobbantották? Micsoda híd volt! Mintha csipkéből lett volna! És már fel is építették, ez első évben? Hát igen, jól dolgoznak! Meg kell mondanom önnek, sokat jártam a világban, jól szét is néztem, hogy élnek az emberek, de úgy dolgozni sehol sem tudnak, mint nálunk. Nem, ezt komolyan mondom!

Elmosolyodott. A ráncok kisímultak fáradt, idegen széltől cserzett arcán. Ismét hasonlított arra a kerekarcú, tisztatekintetű kamaszra, akinek fényképét a párttagsági könyvében láttam.

— Honnan van az új egyenruhája? És a vállpántok?

— Itt varrták. Könnyebb harcolni benne. Jobban engedelmeskednek és a lelkem is nyugodtabb. Mintha a Vörös Hadseregben szolgálnék... Hiszen jogom van rá. A rang egy életre szól...

— És maga, aki egy ilyen ezrednek a parancsnoka, miért visel őrmesteri vállpántokat?

— Kormányunk adta a rangot, tehát hordom. Miért, talán rosszul hangzik: Konsztantyin Gorelkin, a Vörös Hadsereg törzsőrmestere? Nem hangzik rosszul, igaz?

KARÁCSONY ÉJSZAKÁJA

— Ezt az embert — az igazi nevét azért nem árulom el, mert igen különös történet ez — nos nevezzük, mondjuk, Olekszij Kuscsevojnak — már a háború előtt ismertem. Tulajdonképpen csak felületes ismeretség volt köztünk. Jónapot, a viszontlátásra, szóval csak köszönésből állott. Vagy kétszer láttam Krivoj-Rogban a sztahanovista-találkozón, minden ujság tele volt akkor a képével és mutatták nekem: íme, itt ül az a híres Kuscsevoj. Azután egyszer együtt utaztunk Moszkvába, mert az „Érctermelésért" rendjellel tüntettek ki mindkettőnket a Kremlben. Visszafelé egy vonatba, sőt egy fülkébe kerültünk. Egy teljes napot utaztunk így együtt, de sokat nem beszélgettünk. Kuscsevoj egész idő alatt az ablakon nézett ki, meg fütyörészett. Csak egyszer, amikor kertek mellett haladt a vonat — tavasz volt és úgy virágzottak a kertek, mintha havat hintettek volna a zöld lombok közé — kezdett beszélni arról, hogy az ércbánya melletti kertjében valamilyen micsurini, különleges fajtájú körtét akar kitenyészteni. De azután erről a témáról sem beszéltünk többet. Megint kihajolt az ablakon és tovább fütyürészett. Így nagyon unatkoztam a társaságában, átmentem a fiúkhoz a szomszéd fülkébe, ott azután már megjött a kedvem. Szeretem a nyilt embereket, akik tudnak dolgozni, ahogy kell, az italt sem vetik meg, akik beszélgetni és hallgatni is tudnak és alkalomadtán nótára is szívesen rágyujtanak. Ez itt pedig jön Moszkvából, ahol

maga Kalinyin tűzte a mellére a Munka Vörös Zászlaja rendjelet, de még csak el sem mosolyodik, csak valami elképzelhetetlen micsurini körtéről fecseg.

Aztán nem láttam egészen addig a szörnyű nyárig, amikor front lett a mi híres Krivoj-Rogunkból. Emlékszik, hogy történt? Először reménykedtünk, hogy a németeket hamar megállítjuk és azután előre: Berlinbe. Később azután bányászainkat elküldték valahová a Bug mellé védelmi vonalat ásni. Hát ebben a vonalban is bíztunk egy kicsit. Hirtelen jött a hír, kiürítik üzemeinket! Ekkor megértettük, hogy rosszul állnak a dolgok. A gyár más dolog. Könnyű leszerelni. Szét kell szedni a gépeket, esztergapadokat, be a teherkocsiba és előre, akár a Távol-Keletig. De hogy lehet leszerelni az ércbányát, hiszen mélyen a föld alatt van? Pedig tudják, milyen nagyszerű ércbányáink vannak! Csodálatosak! A németeknek már rég fájt rájuk a foguk.

Szóval utasítást kaptunk a területi pártbizottságtól, hogy robbantsuk fel az ércbányákat! Robbantani! Könnyű ezt mondani! Munkásembernek annyi ez, mintha saját kezével kellene megölnie gyermekeit. Felnevelte, táplálta, gondozta őket, örömére — és most vége. De hát mit lehet tenni? Nem adjuk oda a fasisztáknak! Rabbantottunk. Sírtunk, de robbantottunk. Bizony, drága elvtársam, nehéz munka volt ez az öreg bányászoknak. Apáink, bátyáink dolgoztak itt. Mi magunk is itt nőttünk fel, jól megtanultuk mesterségünket. Munkával harcoltuk ki dicsőségünket. De hát mit lehet tenni, háború van, áldozatokat kell hozni...

De most eltértem a tárgytól. Szóval abban a híres ércbányában, ahonnan a legjobb ércet termeltük ki és ahol az a bizonyos, általunk Olekszij Kuscsevojnak nevezett bányász dolgozott, a fiúk egy kis ostobaságot követtek el. Sőt nem is kicsit, hanem nagyot. Bányászember már fiatalon megtanulja a robbantást. Nem tudom tehát, hogy történt. Kevés volt-e a töltet, vagy valaki begyulladt az utolsó pillanatban — a németek váratlanul megközelítették tankjaikkal a bányát —, szóval a robbantás nem sikerült, csak a cölöpverőtorony hajolt el egy kicsit. Váratlan dolog jött közbe.

De egy ilyen bányát mégsem hagyhatunk épen a németek kezére! Persze, a villanytelepet, a szivattyúkat, a légfúvót már mind elszállítottuk, de a bánya még ép volt!

Ekkor jött a második meglepetés. A faluból már menekült a nép, a párttitkár is elment az utolsó csoporttal. Ez a Kuscsevoj pedig, mintha semmi sem történt volna, a házikója mellett dolgozgat a kertjében. Zubbonyát szépen egy almafára akasztotta, ingujját feltűrte és valamilyen málnát, vagy tudja az ördög, hogy mit nyesegetett. Mondják neki, hogy „Megbolondultál, már a nyakunkon vannak a németek, az összes rendes ember elment már." Ő pedig így válaszol: „Hát aztán?... A tank a sztyeppén is utólér!... Aminek lenni kell, azt úgysem kerülheti el az ember. Nem megyek, gyerekek, maradok!" A szemébe néznek: megbolondult talán? Ő pedig csak elfordul és tovább nyesegeti az átkozott málnabokrát.

Hát persze meggyőzésre nem volt idő, a németek a nyakunkon voltak. Rohannak az emberek a folyóhoz, a folyón meg az ingoványon át ki a sztyeppébe. Mennek, de mintha valaki piszkos vízzel öntötte volna nyakon őket. Nem megy ki a fejükből ez az ember. Hát a bányászok között is akad konkoly? Ami a legbántóbb, mindnyájan tisztelték egészen a legutolsó napig, felvonulásokon vitték a képét, mint újítót becsülték. Meg azután a rendjel!... még hozzá milyen rendjel! Ekkor persze eszükbe jutott az a körülmény is, hogy a Pártba sem lépett be. A kommunista bányászok nem egyszer célozgattak rá, mondták, hogy itt az ideje, hiszen büszkék reá, ismert ember már. Ő meg mindig elhárította. Azt mondta, korai még, majd ha jobban kiérdemli, akkor. Most mindenkinek eszébe jutott mindez.

Röviden szólva, amikor az illegális szervezet ehhez a bányához küldött, így szóltak hozzám: „Ettől az Olekszij Kuscsevojtól pedig óvakodj. Ahogy jelentették, már összebratyizott a németekkel."

No jól van — gondolom. Szóval, megérkeztem a bányához. Persze nem mint bányász, hanem mint csizmadia. Apám valamikor a munkanélküliség éveiben csizmadiaság-

gal tartotta fenn magát, fiatalkoromban, amíg bányász nem lettem, én is foglalkoztam Dnyepropetrovszkban egy keveset ezzel a mesterséggel. Valamit értettem is hozzá. Minden rendben volt: személyazonossági igazolványomon német bélyegző, dnyepropetrovszki bejelentőlap, igazolvány az ottani német parancsnokságtól, szerszám is volt, szakállt is növesztettem. Őszintén szólva, a szakáll rövid és vörös volt, mint a medve farka, de mégis csak szakáll volt. A németektől nem nagyon féltem. Felületesek voltak ebben a tekintetben, legfontosabb volt náluk a papír és ha a papírra rá volt írva, hogy az ő emberük, akkor azután nem sokat törődtek vele. Inkább attól féltem, hogy valami ismerősre akadok. A szakáll természetesen megváltoztatja az ember arcát, de mégis... nem voltam a legutolsó ember Krivoj Rogban. Újságok írtak rekordjaimról, a fényképemet is közölték. Szóval ismert a nép.

De nem történt baj. Be is rendezkedtem egy kicsit. Papírból huszáros csizmát vágtam ki, üvegre ragasztottam. Olcsó áron dolgoztam, csizmadiáskodtam. Nem akarok dicsekedni, de jöttek a rendelők. Azután a beszélgetésekből megtudtam, hogy a bányászok elmentek, eleget fájt a németek feje emiatt. A többi krivoj-rogi ércbányát mind felrobbantották, így hát minden erejükkel erre az egyre vetették rá magukat. Óriási táblát készítettek: „Keleti Részvénytársaság." Újraépítik a bányát, nem sajnálják a pénzt. De nem megy a munka. Nos, a villanytelepet, meg a felvonót gyorsan helyreállították. Látni lehet, hogy lopták valahol. Elhozták ide és felszerelték. De ércet csak nem tudtak termelni. Miért? Hát hallgassák csak meg. A régi ércbányászaink még idejében elmenekültek a németek elől. Családjukkal együtt az Uralba mentek. Mások a hadseregben szolgálnak. Ki maradt vissza? Öregek, nyugdíjasok, akik nagyon ragaszkodtak házikójukhoz, kertjükhöz. Nos, a németek ezeket kapták el. Először egy orvos — rendes ember volt — mindegyiknek bizonyítványt állított ki, hogy beteg. De a németek az orvost hamarosan leleplezték és agyonlőtték szegényt. Szuronyos őrök kísérték az öregeket az érc-

bányához. „Azelőtt mi volt a foglalkozása?" Mindegyik egyet válaszolt: „Semilyen foglalkozásom nem volt, segédmunkás voltam, zsákoltam." Az öregek lógtak, a munkát nem végezték el, de azért ott se hagyták. Sok baja volt velük a főnöknek. Johann Ebert úrnak. Ígérgetett nekik, fenyegette őket, de se élelmisszerrel se pálcával nem ment a munka. Agyonlövetett egypárat. Ez sem segített. „Ne ijesszen minket a halállal — mondották az öregek —, mi már úgyis leéltük az életünket."

Ekkorra már kikerestem a rendesebb embereket, volt, akinek fel is fedtem magam. Az öregek közül két brigádot szerveztem be az illegális munkába. Rajtuk keresztül létesítettem kapcsolatot az egész ércbányával anélkül, hogy felkeltem volna a suszterszékről. Jelentik nekem a brigádvezetők: az összes régi munkások közül a németekkel csak Olekszij dolgozik együtt. Már első nap, amikor bejöttek a németek, mindgyárt ünneplőbe vágta magát és jelentkezett a főnöküknél. Mondotta, hogy ez meg ez a neve és lojálisan akar együttműködni a német közigazgatással. Azok persze örültek és két kézzel kaptak utána. Először brigádvezető lett, azután pedig a földalatti részleg vezetőjévé tették. No, gondolom, csak várj, drága barátom, mi mindent kaptál te a Szovjethatalomtól és ezzel fizetsz? Az illegális brigádvezetők is azt ajánlották nekem, hogy intézzük el ezt az Olekszijt. „No jól van — mondom. — A pókot megölni szent dolog. Negyven bűnétől szabadul meg az ember. Ezt mondja a közmondás. Távolítsátok el, de csendben."

Nem sikerült, mert óvatos ember volt. Házából csak a bányába járt, a bányából meg haza, máshová nem is ment, ide is csak nappal. A házában pedig német tisztek laktak. Őrség. Nem sikerült. Jól van — gondoltam —, várunk. Egyszer majd csak elkapunk. Ekkor a németeknek már gyorsabban ment a munka. Hogy miért? Hát elmondom. A mi bányászainkkal nem boldogultak, hadifoglyokat hajtottak a bányába. És hogy bántak velük? A lágerekben halálra kínozták őket és amikor már alig álltak a lábukon, így szóltak hozzájuk: — Akarsz dolgozni? — Hát persze, egypáran

beleegyeztek. Senkinek sincs kedve önként belemászni a sírba. Azután azt is gondolták: alkalmas pillanatban majd megszököm. Derék legények érkeztek. Mingyárt fel is vettem velük a kapcsolatot. Merész fickók, csak robbanóanyagot kellene nekik adni és azonnal levegőbe röpülne az egész bánya. Három földalatti brigádot szerveztem belőlük, mindegyik brigád öt tagból állt. Üldögélek otthon, veregetem a faszegeket a talpba, csendesen dolgozgatok, segítőtársaim vannak a bányában, a barakkokban és bányatelepen. Kapom az értesüléseket. Hol itt, hol ott gyullad ki egy gép, raktárak borulnak lángba, csille-szerelvény siklik ki. De a németek nem jönnek rá semmire. Mert hiszen a németek végigsétáltak Európán és úgy gondolták: ha már elfoglaltam a földet, akkor ez már az én földem. Katonákat küldök, akasztófát ácsoltatok a tereken, mindenfajta parancsnokságot meg alparancsnokságot szervezek — szóval ez az én hatalmam. Akié az erő, azé a hatalom. De nálunk ez a törvény nem érvényes. Nappal tiéd a hatalom, német, éjjel a miénk. Tervezel, de mi cselekszünk. Állig fel vagy fegyverezve, mégis remegsz, mint a nyúl. És éjszaka még az orrodat is félsz kidugni a dunyha alól. Ez volt a helyzet nálunk...

No, megint eltértem a tárgytól. Bőbeszédű lettem öreg koromra.

Szóval, a hadifoglyokkal gyorsan meg tudtam egyezni. Ahogy lehetőség nyílik rá, felrobbantjuk a bányát. De mivel? Semmivel. A földalatti pártszervezettel csak rádión át állottam kapcsolatban. Megígérték, hogy alkalomadtán aknákat küldenek, de ezt nehéz volt kivárni. A munka már a végefelé közeleg, hamarosan helyreállítják a bányát. Elrendeltem brigádvezetőimnek, hogy kutassanak fel a bányában egy kevés régi robbanóanyagot. De a felügyelet túlszigorú volt. Öt emberünkre esett egy német, minden lépésüket figyelték. Nehéz eset. És a legrosszabb az, hogy ez az Olekszij a németeknek dolgozik. Gondolom magamban: „No várj csak, te Iskarióti Júdás! Csak el tudjalak kapni, majd adok én neked micsurini körtéket!"

Azután jelentik nekem, hogy Kuscsevoj még óvatosabb

lett, barátkozik a hadifoglyokkal, egyik-másiknak még ki is eszközöl valamit, pártfogolja őket a vezetőségnél, sőt állítólag az egyik fogoly vöröskatonának, aki nagyon gyenge lábon áll, élelmiszert is visz néha. „Nem — gondolom magamban —, nem tudsz becsapni, nincs visszafelé utad." Ekkor a gyerekek a brigádból „vörös kakassal" örvendeztették meg. Le is égett szépen a háza. A nála beszállásolt tisztek minden cók-mókja odaveszett. Ő maga éjszaka a bányában volt, csak reggelre tért haza. Jelentik nekem a fiúk, hogy nem is annyira a házért, mint inkább a körtefáért aggódott és bánkódott. Valamilyen különleges körtefa volt ez. Az eset után felesége és gyereke egyik napról a másikra eltünt, nem tudni, hová rejtette el őket. Ő pedig a bányairodába költözött. Most meg az egész őrségen át kellett menni, ha meg akartuk közelíteni.

„No — gondoltam magamban —, jól belemásztál a dolgokba. De a nép elől nem menekülsz meg. Ha a nép akarja, még a föld alatt is megtalál." Közben beállott a tél, a második tél a németek alatt. Úgy december elején eljön hozzám egy öreg bácsi, kezében kitaposott csizmákat hoz. A csizmákat a fia küldte javíttatni és újságpapírba volt csomagolva. A németek ezidőtájt Dnyepropetrovszkban ukrán nyelven újságot adtak ki. Egy ép lapot találtam az újságban. Ezen a lapon éppen a mi bányánkról írtak. Hencegtek: „a német parancsnokság segítségével újjáépül a bolsevikok által elpusztított vidék". Mi ez? Még a csizmáról is megfeledkeztem, úgy olvastam: „Krivoj-Rog gyöngye újjászületett." Kiderült, hogy a bánya újjáépítése befejeződött. Karácsonykor már meg is indulnak a híres krivoj-rogi érccel megrakott első csillék a német birodalom felé — írta a cikk. Kérdi az öreg — aki maga sem tudott róla, hogy összekötő —, no, mester, mi lesz a csizmával, meg tudod javítani? Én pedig gondoltam magamban: „Tűnnél már el, vén kecske, a csizmáddal együtt!" „Estére készen lesz — válaszoltam —, de a fiad maga jöjjön el a csizmáért, meg a szomszédjait is hozza magával." A „fia" annyit jelentett, hogy a brigádvezetőnk, a „szomszédok" pedig a mi nyelvün-

kön a többi brigádvezetőt jelentették. Eltotyogott az öreg, én pedig ülök a csizmával az ölemben, szidom magam kegyetlenül: „Szép kis illegális vagy te! Hová engedted fajulni a dolgokat!" Ekkor a rádiósom — egy merész leány, aki a „Nagy Föld"-del tartotta fenn a kapcsolatot — parancsot fogott. A törzskar sürget a bánya miatt. Izenik, hogy igyekezzem meggátolni a termelés megindulását.

Jól van, de hogyan? Estére összehívom embereimet, óvatosságból el-eldalolunk egy dalt, kisüsti répapálinkával teli üveget helyezünk díszletként az asztalra — ezt az italt akkoriban „háromrépás konyaknak" hívtuk — és közben arról tárgyalunk, hogy mit csináljunk. Az emberek tarkójukat vakarják, de bárhogy csavarjuk, semmi okosat nem tudunk kisütni. Igaz, hogy bolond a német, de most, úgylátszik, vigyáz. Kezdenek rájönni, hogy miért gyulladnak ki a gépek. Mindenütt őrjáratok cirkálnak, kutyákat vittek a bányához, az udvart éjszaka fényszórókkal világítják meg, még egy macska sem tudna besurranni. Nos, mit tegyünk?

— Rosszul állnak a dolgok emberek — mondom én. Rosszul — válaszol a brigád. Rosszabb már nem is lehetne.

Végül is elkeseredett lépésre határoztuk el magunkat. Ha már rövid a karunk, hogy elérjen a bányáig, legalább az ünnepet rontsuk el. Van nálunk egy öreg ember, robbantó, aki konzervdobozból kitűnő gránátokat tud fabrikálni. Elhatároztuk, hogy egyikünk egy ilyen házikészítményű gránátot vesz magához és a megnyitás napján a vendégeket úgy fogadjuk, ahogy illik.

No jól van. Annyira bántott a dolog, hogy elhatároztam, megszegem az utasításokat és ezen a napon én is együtt kockáztatok a többiekkel. Végeredményben érthető, hiszen én is ember vagyok, meg önérzetem is van. Nos, készülődni kezdtünk. A legjobb embereket választottam ki. Két hadifogoly volt köztünk, az egyik mérnök volt Tulában, a másik urkán kombájnvezető a Dnyeper vidékéről. Elszánt fiúk voltak és képzelőtehetségük is volt. Egy régi bányászt is elhívtam, egy kitűnő vájárt, aki a németeknél pontosan mint „zsá-

koló" dolgozott. Negyediknek sajátmagamat jelöltem ki. Mint helybeli iparosnak, belépőjegyet is szereztek.

Az ünnep pedig már küszöbön állt. Még az újságjuk is tombol, szinte ugrat bennünket: „Ipari újjászületés", „Berlinből magas vedégek érkeznek". „No jól van — gondoltam —, megkínáljuk majd a vedégeket." A bányában pedig folytak az előkészületek. Tábori csendőröket vezényeltek ide, a bányaudvar sarkán tankokat, fényszórókat állítottak fel. A cölöpverőtornyot, mint valami karácsonyfát, színes papírral díszítették fel. Csúcsára a német sas került, horogkereszttel a karmai között. Így mesélték az öregek és találgatták, hogy melyik híres emberük jöhet.

Aztán egymást követték az események. Egy nappal az ünnep előtt pontosan a banyánál megállt egy különvonat. Elől hátul páncélkocsik, a középen szalonkocsik. Dr Schramm — akit a mieink csak „Dr. Szemétnek" becéztek —, a „Keleti Rt." vöröshajú igazgatója Krivoj-Rogban szállt ki az egyik kocsiból. Kegyetlen német volt, mindig acélvesszővel járkált. Ha valami nem volt kedvére, nem nézte, munkás-e vagy mérnök, végighúzott rajta az acélvesszővel. De kiderült, hogy itt ő a legkisebb kutya, mert mikor a többi vagonokból kimásztak a tisztek, úgy hajlongott előttük, hogy majdnem orrabukott és úgy kedveskedett, mint a kutya, amikor kolbászt kap. Természetesen fényképészek és filmesek is érkeztek. Mi pedig álltunk négyen a nép között, mintha csak kíváncsiskodnánk. Csak álltunk ott, a fényképészek meg le akartak fotografálni bennünket. Mutogatják, hogy mosolygunk. Már akkor el akartuk dobni a bombákat, amikor kiszálltak a vonatból, de a fényképészek akadályoztak bennünket. Ott álltak előttünk, így hát nem dobtuk el a bombákat.

Ekkor érzem, hogy valaki rámnéz. Körülnézek, hát régi ismerősöm, Oleksij Kuscsevoj szegezi rám merően a tekintetét. Csak nem ismer meg így, szakállasan a csirkefogó? — gondoltam magamban. A tömeg között voltam már és ha kitörök, egyenesen a rendőrök keze közé futok. Így hát ott maradtam. Ő is megállt. Nézem, ő is felém néz messziről. Úgy tűnik, mintha mosolyogna, sőt mintha a fejét is rázná.

De hogy kinek, azt nem tudom. Talán valakinek a tömegben. Mégis, úgy látszik, mintha nekem integetne. No várj csak, te Iskarióti Júdás — godoltam magamban —, köszönd meg az istenednek, hogy nagyobb vadra vadászunk és kár rád a töltést fecsérelni. Különben már messze volna egymástól a lábad és a kezed. Ő pedig csak rázza a fejét, majd bemegy a főnökség után az irodába, ahol, mint hallottuk, a vendégek számára terítettek.

Megkönnyebbült a szívem: nem ismert meg. Hát akkor kinek integetett? Lehet, hogy mégis felismert és akkor engem figyelmeztetett. Talán azt akarta jelezni, hogy nem adlak ki, hallgatok, de te is szólj majd értem egy szót, ha arra kerül a sor. De amikor láttam, hogy a fasiszta banda után ő is bemegy az irodába zabálni, hát a fejembe tódult a vér. „Nem felejtlek el!" — gondoltam magamban. De nem volt idő hosszas gondolkodásra. A népnek kihirdették, hogy este fényes kivilágítás mellett megindul az üzem és hogy a legnagyobb kutya, valami miniszterfajta, saját kezével indítja el az első csillét. Azután pedig német módra karácsonyi vendéglátást rendeznek az itt dolgozó munkások számára. Jól van — gondoltam —, most már majd mi is előhozakodunk az ajándékainkkal.

Vártuk az estét. Tudja, milyen az időjárás ebben a hónapban arra mifelénk, Krivoj-Rogban? Köd, mindig köd, majd hirtelen fagyni kezd és tükörsíma jég borítja a földet. Persze, szép látvány. Minden fűszál egy-egy jégcsappá változik át. A fák pedig mintha üvegből lennének. Ágaikat földig nyomja a jég és a legkisebb szellőtől is úgy csengnek-bongnak, mint a kristály, amikor eltörik. De ilyen időben még a kutyát sem kergetik ki. Amíg este eljutottam a bányához, vagy ötször hasravágódtam. Zöld lett az oldalam a sok eséstől, majd hogy a lábamat el nem törtem. De azért odaértem. Megmutattam a belépőjegyet és a német parancsnokság által láttamozott igazolványomat. Símán be is engedtek. Na — gondoltam magamban —, vagy megmenekülök, vagy sem, de nektek, kutyafiak, „kellemes ünnepet" csinálok! Látom, hogy az embereim már ott topognak a tö-

megben. Csapkodnak a karjaikkal, igyekeznek felmelegedni. Jóelőre megállapodtunk: egymáshoz nem megyünk közel, egymással nem beszélünk. Mindegyik engem figyel: amit én teszek, azt teszik ők is. Az udvar ragyog, a fényszórók világítanak. Mintha nappal lenne. Mindent dér borít, csillog és szikrázik a föld, mintha csak az ünnep kedvéért lenne így. Abból a házból, ahol a főnökség meg a berlini urak mulatnak, hangok és nevetés szűrődik ki. Látszik, hogy jó melegben ülnek. Nem baj, annál jobb nekünk!

Mi pedig állunk, fújjuk a kezünket és várunk. Hirtelen nyílik az ajtó, kilép rajta az a bizonyos Olekszij Kuscsevoj, meg a bánya német vezetője, Johann Ebert, utánuk pedig a híres Dr. Szemét. A németek részegek. Hadonásznak, nevetnek, ordítozásuk megtölti az udvart. Kuscsevojt elküldik valahova. A bányavezető orosz nyelven parancsolja meg neki: „Menj le a föld alá, készíts mindent elő és ha készen vagy, adj jelzést." Kucsevoj elmegy. A németek visszamennek az irodába. Mi pedig összenézünk: lám, milyen tiszteletnek örvend a németek között! Mint a saját embereikben, úgy bíznak benne. Ismét keserűség fogott el. A németeket most megajándékozzuk, ő pedig ott a föld alatt kibújik a büntetés alól. Elkomorodtam, még arról is megfeledkeztem, hogy talán életem utolsó óráját élem.

Mégis minden másként történt, mint ahogy elképzeltük. Hallgassák meg, hogy hogyan történt. Várjuk, hogy mikor jönnek a berlini vendégek és hirtelen dobszó hallatszik. Jönnek a katonáik — nem a bányában ácsorgó öreg népfelkelők, hanem egészséges, válogatott, keménypofájú, jólöltözött német katonák, akik nyilván szintén a vonattal érkeztek. Az őrség! Odamentek az irodához, felálltak, majd láncba oszlottak szét, leszedték géppisztolyukat és hozzáláttak, hogy visszanyomják a tömeget. Talán megszagoltak valamit a németek, de lehet, hogy anélkül is féltek, elég az hozzá, hogy az ajtótól vagy száz lépésre szorítottak vissza bennünket. Láncba álltak fel és senkit sem engedtek a közelükbe. A teremtésit! Leégtünk! Bombáinkat ilyen távolságból nem tudjuk odadobni. Ismét düh fogott el. Biztos ez

a Kuscsevoj súgta a fülébe valamelyiknek: „Vigyázzatok!" Csak álltam ott és mint a bokrot szidtam önmagamat, hogy reggel sajnáltuk a fényképészeket és nem akkor ajándékoztuk meg őket. Megindul az ércbánya üzeme és én, míg csak élek, szégyelhetem magam. Szép kis illegális vagyok én!

És ekkor szép sorjában, ünnepélyesen kilépnek az ajtón a tisztek, dagadtan, mind egyenruhában, úgy látszik, nagy kutyák lehettek. Elvonulnak a cölöpverőtorony mellett, mintha csak minket ugratnának, a fényképészek fényképeznek, a filmesek forgatják a gépet, ők pedig riszálják magukat gőgjükben, hogy milyen fontos emberek. Most lett volna a legalkalmasabb pillanat közéjük vágni a bombákat. De messze vannak! Mit éltem át ebben a percben! A fiúk is izgatottak. Megfeledkeznek minden óvatosságról. Odajönnek és megkérdik: Mi lesz? Mikor? Megnyugtatom őket. Sorsukat úgysem kerülhetik el. Hiszen a vonat felé menet előttünk vonulnak el...

A főnémet pedig — a miniszter — hosszú, hódgalléros köpenyben, magas sapkában, kövéren, fontoskodón odalép a kapcsolótáblához, kezével megfogja a fogantyút. Most mindjárt bekapcsolja és elindulnak a csillék a mi drága krivoj-rogi ércünkkel. De most hallják csak, hogy mi történt! Alig hogy megfogja a német a kapcsolót, óriási dörrenés, robbanás hallatszik. A föld is megremegett lábunk alatt. Mint a bábuk, úgy vágódtunk végig a havon. Mi ez? — gondoltam. — Bomba? De a bomba nem mozgatja így meg a földet! Földrengés? Sohasem volt errefelé. Ekkor még egy robbanás, a villany is kialszik. Valaki elvágódik mellettem... kiáltások. Felugrok és látom a holdfénynél, hogy a cölöpverőtorony oldalra dőlt, az irodaépületet ,pedig mintha kettévágták volna. A német katonák — ezt el kell ismerni — nem vesztették el a fejüket. Felugrottak a földről, géppisztollyal szorították vissza a tömeget. „Zurück, zurück!" A tisztek pedig futottak, mint a nyulak, át az udvaron, meg sem álltak a vonatig. Utánuk a fényképészek, filmoperatőrök, mind egy szálig szaladtak. A toronyból sárga, maró, ismerős szagú füst áradt... Szóval

másnap kihirdették a munkásoknak, hogy a tárna földcsuszamlás következtében beomlott és a munkálatok abbamaradnak. Szép kis földcsuszamlás volt ez! Hiszen megéreztem én a bányászorrommal, hogy milyen szaga volt a füstnek. Valódi dinamitszaga volt!

Azután megint ott ülök a suszterpad előtt, rongyos csizma a lábaim között, szám tele faszögekkel, kezemben kalapács. Ülök és gondolkozom. Emlékszem, tanakodom. És tudják, hogy mire jöttem rá? Biztos, hogy Olekszij Kuscsevoj robbantotta fel a bányát. Más nem is lehetett. A németek a karácsony előtti napokon minden sarkot kiszaglásztak és közülünk rajta kívül senki sem volt ezen az éjszakán a föld alatt. Hirtelen eszembe jutott, hogyan segített a foglyoknak, hogyan szerzett kimaradási engedélyt a munkásoknak, felesége hogyan dugdosott ételt a vöröskatonáknak. Tovább nyomoztam. Megkérdeztem az öreg brigádvezetőket, a földalatti mozgalom többi tagjait, azok szintén csak vakarták tarkójukat: ő robbantotta fel, más nem is lehetett. Szóval ez az ember nem hiába barátkozott a németekkel! Hallgatagon tűrte a szégyent, még a háza is elpusztult, de mindent elviselt, csakhogy ércünk ne jusson a németek kezébe. Csak az nem világos, hogy miért nem fedte fel előttünk magát, noha tudott rólunk?... De hát ez az ő dolga, ha már ilyen hőstettet vitt véghez.

Amikor mindezt megértettem, keserűség fogott el. Miért legyeskedjek itt, amikor a munkát más már elvégezte helyettem? Karácsony éjszakáján rádiójelentést adtam le — oda, ahová kell — és beismertem hibámat. Bejelentettem Kuscsevoj bányász hősi halálát is. Miután a németek otthagyták az ércbányát, most már más munka várt rám. A földalatti területi pártbizottság egy palabányába irányított, ahol a németek már meg is kezdték a pala kitermelését.

Krivoj-Rogba már csak a Vörös Hadsereggel együtt tértem vissza. Számos bányásztársam érkezett velem együtt. A környékről is sokan összegyűltek olyanok, akik a parasztoknál rejtőztek eddig. Az Uralból is megérkeztek az emberek.

Megkezdtük a munkát. Üzembe helyeztük a németek villanytelepét, amelyet nem viselt meg erősen a robbanás. Megjavítottuk a felvonót, az oldalra dőlt cölöpverőtornyot is kiegyenesítettük és megerősítettük.

Amikor már elvégeztük a legfontosabb munkákat, végre arra is jutott idő, hogy nyugodtan körülnézhessek. Ekkor eszembe jutott, elvtársak — ekkor már tagja voltam a pártszervezet vezetőségének —, hogy okvetlenül emlékművet kell állítanunk az ércbányánál annak a bizonyos Kuscsevoj ércbányásznak, aki hősi halált halt a bánya mélyén. Feltettem a kérdést a pártvezetőség előtt. Igennel szavaztak. A kerületi pártbizottság is üdvözölte a kezdeményezést. Derék munka — mondták. Derék, mert ezt az embert rehabilitálni kellett a bányásztelepen. Senki ne gondolhasson rá úgy vissza, mint németbérencre. A másik indíték vallási volt. Amikor a robbanás történt, a telepen egy öregasszony azt kezdte mondogatni, hogy ez az isten ujja... Nem akarta az isten, hogy a fasiszták szennyes kezébe kerüljön földünk vére: az érc. Az öregasszony templomba ment és példáját más asszonyok is követték. Gondoltam magamban: „miért fogjuk az istenre hőseink tetteit? Erőlködjön csak az isten és tegyen csodát a vénasszonyokkal, ha ugyan tud!"

Hát jól van. Találtunk Krivoj-Rogban egy kőfaragómestert. Szép összeget utaltunk ki neki: „Faragjál hősünk emlékére gránitból obeliszket". Az meg így válaszolt: „Jól van, szépen megcsinálom majd". Kezet fogtunk. És ekkor — akár hiszik, akár nem — ezen a bizonyos napon, amikor megrendeltük az emlékművet és Krivoj-Rogból visszatértünk, este a munkásházban odajött hozzám egy kommunista vájár. Leült mellém és az oldalát fogta, úgy nevetett. Még egy csoda történt a bányában — mondta. „Miféle csoda?" — kérdeztem. „Az egész telep azt fecsegi, hogy látták a boldogult Kuscsevojt, aki állítólag visszatért a túlvilágról, megjelent leégett házánál, megtapogatta körtefáit, goromba szavakkal leszidott valakit és elment." „Hazudsz — mondtam —, elegem van már a misztikából."

Alighogy ezt kimondtam, megnyílt az ajtó. A teremburáját! Kuscsevoj állt a küszöbön! Igen, ő volt, csak a bajusza nőtt meg. Kormos, rongyos, de a mellén rendjel ragyog.

Nos, látom, semmi misztika sincs ebben, egészen reális jelenség.

„Jó egészséget — mondom — ülj le és meséld el, mi ujság a másvilágon!"

Ő pedig válaszol: „Hogy a másvilágon mi újság van, azt nem tudom. De itt rossz. A házamat felgyujtattad, körtefáim fele odaégett. Hol lakom most majd, azt nem tudom. Ahelyett, hogy emlékművet rendeltél volna, inkább szereznél valami lakást, mert nem vagyok egyedül, feleségem és kislányom is velem van."

Nagyon megörültem.

„Szóval élsz?" — kérdem. — „Szóval élek", — válaszolta. „Hol az ördögben voltál, mit csináltál ennyi ideig? És meséld el, kérlek hogy másztál ki a robbanás után? Hiszen a réteg beomlott!..."

Rágyujtottunk, azután elmesélte, hogy mi történt. Kiderült, hogy ő is éppen el akart menni, amikor jött a hír, hogy a bányát nem sikerült felrobbantani és épségben kerül a németek kezei közé. De azután mégis úgy határozott, hogy marad, beférkőzik a németek bizalmába és kivárja a megfelelő alkalmat. A kerületi pártbizottságot már nem volt ideje erről a szándékáról értesíteni. Amikor pedig a párttitkárral találkozott az úton, akkor óvatosságból nem szólt, mert sokan voltak mellette. Végül úgy határozott, hogy saját kockázatára cselekszik. Több hónapon át apránként lopta el és gyüjtögette össze a robbanóanyagot, majd elásta a földbe. Azután, amikor már teljesen megnyerte a németek bizalmát, kiásta a robbantószert, három erős töltést készített, gyujtózsinórt szerelt belé és amikor a németek jelt adtak, meggyujtotta.

— És hogy maradtál életben? — kérdeztem. „Nagyon egyszerűen" — válaszolta. „A gyujtózsinórok időre voltak beállítva. Amikor meggyujtottam, nem az akna szájához,

hanem ellenkező irányba, a bánya mélye felé rohantam és kimásztam a szellőzőcsövön keresztül. Azután pedig délnek mentem, a családom után.

Ügyesen gondolta ki mindezt. Egyszerűen irigyeltem, hogy így be tudta csapni a németeket éppen a karácsonyuk napján. Jobban nem is lehetett volna!

— És nem féltél becsapni a németeket? — kérdeztem.

„Nem volt nehéz — válaszolta. Mérföldnyi távolságban voltak a néptől. Tőletek már inkább féltem. Tudtam, hogy vadásztok rám. Féltem, hogy elintéztek és nem fejezhetem be a dolgot. Azután kitaláltam, hogy valamiben mesterkedsz, de féltem felfedni magam. Láttam, hogy bátran dolgoztok, félnek tőletek a németek. De azután gondolkozni kezdtem: és ha lebuktok? Német kézre kerüljön az ércünk! Ekkor elhatároztam, hogy párhuzamosan dolgozom majd veletek. Ha nektek nem sikerül, sikerül majd nekem."

Sokáig elbeszélgettünk még, örömünkben kisüstön főtt répapálinkát ittunk — olyat, amilyet nálunk „háromrépás konyaknak" hívtak — majd Kuscsevoj így szólt: „Barátom, adj csak egy jelentkezési lapot. Be akarom adni a Párthoz. Most már egy kicsit bemutattam magam. Már régen, a háború előtt megírtam a felvételi kérelmemet, de mindig úgy gondoltam, hogy nagyon nagy megtiszteltetés ez. Ki is kell érdemelni!"

Hát ilyen ember Olekszij Kuscsevoj, Pártunk új tagja!

MARIJA

Nyomasztó látvány, ha egy férfi sír. De még elviselhetetlenebb könnyeket látni egy tapasztalt katona arcán, amelyen mintha szögek szántották volna fel a barázdákat. És amikor Nyikolaj Jefimovics Zavijhvoszt őrvezető szürke, nyilt tekintetű szeme gyanusan csillogni kezdett a gyülemlő könnyektől, egyszerre mindenkinek melege lett és olyan csend támadt, hogy nehéz, szakadozott lélekzése is hallatszott.

— Jól van, elmondok maguknak mindent, amit csak tudok róla — mondotta és nyelt egyet, mintha a torkán akadt falatot gyűrte volna le. — De amit nem tudok róla, vagy amit elfelejtettem, azt majd ők mesélik el — és fejével kozák ezredtársai felé intett, akik a fagyos lövészárok fenekén összehúzódva kerestek menedéket az éles, jeges szél elől, amely fejük felett sodorta a szúrós, fagyott port.

Marijának nevezték. Persze volt vezetékneve is: Sevcsuk elvtársnő. Rangja is volt — egészségügyi törzsőrmester, de nálunk mindenki csak Marijának szólította. Nem Masának, nem Maruszjának, és nem Muszjának. Nem, semilyen más becézőnévvel nem illették, hanem mindenki csak Marijának hívta. Hogy miért, azt nem tudom megmagyarázni. Mindnyájunkhoz olyan kedves, olyan gyengéd volt, mintha édes testvérünk lett volna. Mindenkihez jó szívvel fordult és mindenki számára volt egy kedves szava. Csupa lélek volt ez a lány.

Mindenki érdekelte, mindenkivel törődött, senkiről sem

feledkezett meg az a mi Marijánk. Ősszel, amikor a fedezékbe szorultunk, odabenn nedves volt a levegő, befolyt a víz, végigcsurgott a falon, lábad alatt tócsa, a köpeny átázott az emberen a nedvesség csontig hatolt. És ekkor kinyílik az ajtó, bejön Marija és mintha a napocska búvt volna ki a felhők közül, mindjárt melegebb és világosabb lett. Bizony isten! Odamegy valakihez és megkérdi tőle: „Mi van a feleségével? Kapott levelet?" Egy másiknak — aki újonc volt — megmutatja, hogyan kell a kapcát felcsavarni, hogy ne törje fel a lábát, a harmadiknak segít levelet írni... Kérdezze csak meg a gyerekeket. Nálánál senki sem tudott szebben levelet írni. Szívből fakadó leveleket írt. Azután körülnéz és látja, hogy valakinek hiányzik a gombja. Felvarrja. Volt közöttünk egy legény, kemény fickó, de borotválkozni nem szeretett. Fekete sörtéje olyan, mint a drót. Szóval úgy járkált, mint a nyíratlan birka. Annak meg egyszer, mindenki előtt borotvát ajándékozott. Nagyot nevettünk, bajtársunk ettől a naptól kezdve rendszeresen borotválkozott.

Beszélt mindenkivel, tréfálkozott, és mint a napsugár, melegítette fel a lelkünket. A másik fedezékből, meg a harmadikból is így kiáltanak: Marija elvtársnő! Hozzánk gyere, friss kását főztünk." A negyedikből meg így kiáltanak: „Marija, rólunk se feledkezz meg. Cukros tea van ma nálunk!" A lány nem feledkezett meg senkiről sem. Mindenkit üdvözölt, mindenkihez volt jó szava. Ilyen volt a mi Marijánk. Igen.

Ami pedig szolgálatát, az egészségügyi szolgálatot illeti, — harc közben segélyt nyujtani a sebesülteknek és kihozni őket a tűzvonalból, — hát erre csak annyit mondok, hogy a polgárháborúban, meg ebben a háborúban sok egészségügyit, vagy ahogy régen mondottunk: „kedvesnővért" ismertem meg, de olyat, mint amilyen a mi Marijánk, még nem láttam. Kérdezze csak meg a többi kozákot, hogy nem hazudok. Még a pergőtűzben is elvégezte feladatát, megtalálta és bekötözte a sebesültet, kihozta a tűzből. Több mint száz embert hozott ki így. Jómagamat is. Igaz, hogy akkor eszméletlen voltam, nem emlékszem, hogyan történt. De az

elvtárs ott — és egy mellettünk álló katonára mutatott — nem vesztette el az eszméletét, emlékszik és jobban el tudja mondani, hogyan dolgozott a Marijánk a tűzben és hogyan ragadta el szinte a halál kaszája elől az embert.

Zavijhvoszt egy komor, magas, dohányfüsttől megsárgult bajuszú kozákra mutatott, aki anélkül, hogy szájából kivette volna pipáját, szakadozott basszushangján — mely mintha egy hordó fenekéről hangzott volna — lassan átvette a szót.

— Igen, megmentett. Azt hiszem, a másvilágról hozott vissza. Így történt. Rohamra mentünk Kercsnél. Egészen a városig törtünk előre. Ott visszavertek bennünket. Tüzérségünk elnémította a németeket. Elhallgattak. Majd ismét tüzelni kezdtek. A pokol nyílt meg előttünk. Szilánkot kaptam. Mind a két lábamba. Leestem a lóról. Vérem folyt, mint repedt tömlőből a bor. Ott feküdtem, mozdulni sem tudtam. Érzem, hogy gyengülök, szemem előtt színes körök káprázna k, úgy látszik, itt a vég. Köröskörül a föld is megnyílt. Ki gondoskodnék rólam ebben a pokolban? Már nem is kiabáltam. Úgy sem hallaná meg senki. Hirtelen hallom, hogy valaki kérdezi: „Élsz?" Marija volt, a galambocska. Sapkája a tarkójára csúszott, haja lebegett a szélben. „Hol sebesültél meg?" És óvatos, puha keze végigsiklott rajtam a kötéssel. „Tűrj egy kicsit, drágám — mindjárt jobban leszel." „A fejed ne emeld fel! Mindjárt elvisznek." „Hát varázsló vagy? — kérdem. — Téged talán nem fog a golyó?" Ő pedig csak nevet. Ilyen tűzben nevet! Majd így válaszol: „Ezt a szót, hogy halál, nem ismerem. Egy tengerész Odessza mellett olyasmit mondott nekem, hogy most már semmi sem fog rajtam." Közben szorgalmasan kötözgetett. Hol született és hol nőtt fel a mi Marijánk?

— Hát ezt pontosan nem tudom. Csak azt tudom, hová való és hogy kicsoda. Ő maga mesélte el nekem, — szólt közbe Zavijhvoszt. — Emlékszem, akkor harmadszor sebesültem meg és vártam, mikor visznek hátra az egészségügyi osztaghoz. Nagyon szenvedtem a sebemtől, majdnem ordítottam. Csak feküdtem és úgy összeszorítottam a számat,

hogy még a fogam is csikorgott. Ekkor Marija odajött hozzám, elsimította hajamat és mindjárt jobban lettem. A többiek pedig nyögnek, hívják ők is, én pedig nem akarom elengedni. Így hát beszélgetni kezdtünk. Kérdem tőle: „Honnan való vagy, nővérke? Nem moszkvai vagy?" — „Nem — válaszolja — odesszai vagyok."

— Megnevezte szülővárosát és elpirult. Mesélni kezdett. A periszipi kerületben született. Van Odesszában egy ilyen nevű kerület. Apja, nem emlékszem, talán lakatos vagy esztergályos, szóval fémmunkás volt és a kikötőben dolgozott. Marija tizenhét éves korában befejezte a középiskolát. Elhatározta, hogy tovább tanul. Agronómus akart lenni, kertész. Nagyon szerette a virágzó kerteket. Meg a sokféle gyümölcsöt is szerette. Ekkor jött a háború. A román Odesszára tört. És a kertészet helyett ápolónővéri tanfolyamra iratkozott be. Szóval otthagyta a kerteket és eljött sebesülteket kötözni és szállítani. Mesélte, hogy kezdetben nagyon félt a vértől. Ha vért látott, mindjárt szédülni kezdett. De azután megszokta. Nemcsak a vért szokta meg, hanem a legszörnyűbb sebeket is. Nem félt már semmitől és nem volt az ezredben, sőt az egész hadosztályban sem bátrabb és ügyesebb nővér, mint a mi Marijánk.

— Jefimovics, nem beszélt neked egy odesszai tengerészről, aki a karjában halt meg? — kérdezte az egyik hátulülő kozák.

— Hát hogyne beszélt volna. Beszélt a tengerészről is. Különös történet volt ez. Nos, hallgassátok meg. Ez történt Marijával Odesszában. Harcolt ott egy tengerész, alhadnagy volt a rangja. Szakaszát támadásra vezette a románok ellen. Bátor fickó lehetett. Arra pedig olyan síma a sztyeppe, mint a tükör, még egy egér sem bujhatna el. Egész szakasza elesett. Egyedül ő jutott el az ellenséges árokig. A románok látják, hogy egyedül ugrik be hozzájuk az árokba, mindnyájan rávetik magukat, élve akarják elfogni. Az alhadnagy megragadta géppisztolyát. De a retesz nem működött. Ekkor géppisztolytusával kezdte keresztelni őket, úgy, hogy száz felé bukfenceztek. De egyre újabbak és

újabbak ugrottak be az árokba, rávetették magukat, körülrajzották, mint a legyek a lovat, de ő csak nem adta meg magát. A mi katonáink pedig — mert az első vonal annyira közel volt, hogy szinte karral el lehetett érni az ellenséget — látják, hogyan esik el hősiesen az alhadnagy és rohamra mentek. És képzeljétek, idejében odaértek, szétverték a románokat. Az alhadnagy a földön feküdt, nem volt testén egy ép hely sem, tele volt sebekkel és ütésekkel. Ekkor jött Marija! Átöleli, viszi hátra, az meg ki akarja magát tépni a kezéből. Vissza akar menni a harcba, majd elgyengülve így szól: „Fektessél le, nővér, a szent hazai földre, mert meghalok."

Marija lefektette a földre. Fejét térdén tartotta. Látja, hogy itt segítségre már nincs szükség. „Csókoljon meg nővér — mondja a katona — mert fiatal vagyok, még sohasem csókolt meg lány és fáj, hogy így halok meg." Marija megcsókolta, de a fiú ajka már hideg volt.

Valamit suttogott még, valamit mondani akart. Marija a fiú ajka fölé hajolt. A haldokló ezt suttogta: „Mondd meg a fiúknak, ha megmarad közülük valaki, hogy ne felejtsenek el! Boszszúljanak meg!"

És az alhadnagy szavai mélyen a lány lelkébe vésődtek. „Bármilyen szörnyű vagy nehéz helyzetbe kerülök — mondogatta nekünk Marija —, mindig visszaemlékszem erre a tengerészre, a fiatal alhadnagyra és utolsó szavaira."

Zavijhvoszt elhallgatott. Megfordult és körmével kaparga tta a lövészárok fagyott mellvédjének porát. Összerázkódott az éles széltől, hangosan felsóhajtott és így folytatta:

— Odesszából az utolsó hajóval ment el, amikor már az utolsó, sebesültekkel megrakott hordágyat is elvitték a partról. Szebasztopolból tengeralattjárón szállították tovább... Ő maga is megsebesült, de utolsó percig gondozta a sebesülteket. Azután a mi kozákcsapatunkhoz került és velünk együtt jött idáig, a Kárpátok lábáig. Állandóan velünk volt. A harcban csakúgy, mint a pihenésben. Csak kétszer vált el tőlünk, amikor ő maga is megsebesült. De mind a kétszer idő előtt tért vissza hozzánk a kórházból.

— Így hát a mi kozáklegényeink úgy megszokták Mariját, hogy azt el sem lehet mondani. Harc közben reng a föld a becsapódásoktól, a tüzérség tüzel, repülőgépek bombáznak, golyók fütyülnek, mindenki a földhöz lapul. Ő pedig kiugrik az árokból és olyan ügyesen kúszik előre, mint a gyík. Még körülnézni sincs idő és ő már csúszik vissza a sebesülttel.

Morogtak rá az idősebb kozákok: „Hová mászol? Hát szabad így kísérteni a sorsot?" Ő pedig csak nevetett: „Sebezhetetlen vagyok. A szilánk elrepül mellettem és a golyó sem fog. Így van ez."

Zavijhvoszt hirtelen ahhoz a katonához fordult, akinek nem került ki a pipa a szájából és így szólt:

— Adj dohányt!

— Hiszen nem dohányzol, Zavijhvoszt bácsi — dörmögte a pipás és nehézkesen nyúlt a zsebébe a zacskóért.

— Dohányzom, nem dohányzom: megkívántam és kész — morogta Zavijhvoszt és remegő kézzel ügyetlenül hatalmas cigarettát sodort magának.

A cigaretta remegett a kezében, sokáig nem bírta elszívni. Köhögött és fuldoklott. Végre elszívta, kifújta a füstöt és tompa, szakadozott hangom folytatta elbeszélését.

— És igaza volt: mintha csakugyan nem fogta volna a golyó és a szilánk is elkerülte volna. Egészen az utolsó napig.

Itt harcoltunk, ezen a vidéken, Lengyelországban. Ősztől kezdve nagy, heves harcokat vívtunk. Vagy ötször mentünk aznap rohamra és vagy ötször akadt meg a rohamunk, olyan erős volt az ellenség tüze.

A németek itt úgyszólván minden földkupacot belőttek, a hely pedig teljesen sík. Öt versztnyire még a bogarat is meglátni a földön. És amikor a németek visszaverték az ötödik rohamunkat, ez a kozák itt — és Zavijhvoszt egy barnahajú, feketeszemöldökű kozákra mutatott, aki figyelmesen hallgatta az elbeszélést — ez a fickó elvágódik az átkozott „senki földjén", pontosan félúton közöttünk és a németek között.

Ott fekszik arccal a földre borulva és csak amikor a

tüzérség elhallgat, hallatszik el hozzánk nyögése. De hogyan lehetne onnan kihozni, amikor fütyülnek a golyók és süvítenek a szilánkok? Nem, ez teljesen lehetetlennek látszik. De megjelenik a mi Marijánk, mintha csak hívták volna. Látjuk, hogy gyorsan végigfut az árkon, majd átveti magát a mellvéden. Zászlóaljparancsnokunk, az őrnagy elvtárs utánakiált: „Hová mész? Vissza, vissza!" Mintha nem is hallaná, csak egyre kúszik előre. Látjuk, hogy már a sebesült mellett van. Odaért és munkához látott...

— Pedig én már elbúcsúztam ettől a szép világtól — szólt közbe kellemes tenorhangján a jóképű kozák és leánymódra egészen a szemöldökéig elpirult. — Ki segít rajtam, amikor a robbanások, mint megvadult ménes verik a földet? És hirtelen érzem, hogy valaki feltépi az ingemet, szabaddá teszi a sebem és lehelletével hűt... Gondolom, hogy lázálom, haldoklom, testem már hűlni kezd. Nos, mégegyszer megnézem ezt a világot. Kinyitom a szemem. „Marija!" „Fáj?" — kérdezi. — „Tűrj csak egy kicsit, barátom, mindjárt jobban leszel."

De a német már észrevette és fütyülnek körülötte a golyók. A szilánkok úgy zúgnak, mint a bogarak tavasszal a topolyfa körül. Könyörögni kezdek: — „Az isten szerelmére hagyjon itt, nővér! Kússzon vissza... Én úgyis elpusztulok, legalább maga maradjon meg." Ő pedig tovább kötöz és közben megcsóválja a fejét: „Nem jól beszélsz, földi! — mondja. — Megsértettél. Öleld át erősen a nyakam — figyelmeztet és lassan csúszni kezd velem a mieink felé. Még tíz métert sem tettünk meg, amikor érzem, hogy hirtelen megremeg, megáll, majd letesz a földre és leesik mellém. Láttam, hogy véres a zubbonya és fehér, mint a fal. „Meghalok kozák" — sóhajtja. „Búcsúzom. Ha élve maradsz, mondd meg a kozákoknak, hogy ne feledjenek el."

A kozák hirtelen legyint a kezével, felugrik és mindnyájunktól elfordulva néz ki a mellvéd mögül. Arcát a jeges szélnek fordítja.

— Ülj le, te bolond! Belédlőnek! — parancsolt rá Zavijhvoszt.

— Mi pedig az árokból láttuk, hogy egy fasiszta kutya, egy mesterlövész lelőtte a mi kedves nővérünket, Mariját, aki hátán vitte a sebesültet — fejezte be sietve a kozák, nyilván attól félt, hogy észreveszem elérzékenyülését. — És hogy aztán mi történt, hát azt elmesélni sem lehet. A kozákok vezényszó nélkül ugrottak fel és átvetették magukat a mellvéden.

— „Marijáért" — kiáltotta el magát valaki. — „Marijáért!" — harsogták a többiek is és golyózáporban, aknamezőn keresztül rohantak neki a drótakadálynak. Egy perc sem telt el és már rohamkéssel dolgoztunk a német árokban, mások meg előrerohantak, átugrottak felettünk és a menekülő németek után vetették magukat.

— „Nesze neked!" — „Marijánkért!"

Több mint egy hónapja ennek, de még mindig nem gyógyult be a sebünk... De miért is beszéljünk erről? Marija, a mi testvérünk, már nincs többé...

Ekkor történt, hogy két nagy, kerek könnycsepp gördült végig az öreg katona széltől cserzett, barázdás arcán...

Később — Dombra Velkinél, egy kis lengyel falunál — az út szélén megmutatták nekem a kozákok a sírját. A vörös obeliszket arany csillag díszítette. Gondos kezek raktak köré kerítést zsákmányolt gránátokból...

Az obeliszkre szegezett réztáblán ez állt:

„Marija Sevcsuk, egészségügyi törzsőrmester."

Az ovális üveglap alól, a fényképről gyengéd leányarc nézett rám. Nagy, fekete szeme vidáman és gyengéden tekintett a világba. Prémsapkája alól göndör fürtök bukkantak elő. A sírhalmon még el nem hervadt vörös gerániumcsokor hevert, amelyet nem tudni, hogy ki és mikor helyezett oda.

És a virágok, noha ott feküdtek a csípős fagyban, a jeges széltől szántott földön, mégis megőrizték frisseségüket. Senki sem csodálkozott ezen, aki ismerte Marija Sevcsuk életét.

A MIEINK!

A szovjet tankisták a Felső-Szilézia bekerítését célzó gyors hadmozdulat során előretörtek az Oderáig. A nehéz és a gyors gépek teljes gázzal, az útkanyarokban füstfelhőkbe burkolózva, végeláthatatlan sorban dübörögve rohantak előre a műúton. A páncélzaton bekecses, gépesített gyalogság állott. Arcukat, amelyet kicsípett a fagy, kezükkel fedték be, úgy védték az éles széltől. Jobbkezük állandóan géppisztolyukat markolta és a hidegtől könnyes szemmel, óvatosan és éberen figyelték a környéket.

De a dombos táj, amelyet kettős, aszfaltozott autóműút szelt ketté, néptelen és vésztjóslóan üres volt. Egymásután bukkantak fel a szürke, itt-ott hóborította, csíkokra tagolt mezők. Csupasz kis erdők közeledtek az autóműúthoz, hogy mindjárt eltávolodjanak a láthatár felé. Az úttól jobbra és balra falvak látszottak a távolban, egyforma, élestetejű házakkal és hegyestornyú templomokkal, amelyek úgy hasonlítottak egymásra, hogy szinte már unalmas volt nézni őket. Olyan volt, mintha ugyanazt a díszletet tolná valaki egyre arrébb.

A tömör acéláradat csikorgó hernyótalpakon, az emelkedőkön dörgő motorzajjal, gyorsan haladt előre nyugat felé. Tankok jönnek, melyekről még nem mosták le a téli álcázófestést, csukaszürke foltokkal tarkított, vasalóformájú páncélkocsik. Nehéz páncélosok gyalogságot és gyorstüzelő ágyúkat vontattak. Jöttek az öblös benzinszállító kocsik és

a gyalogsággal, lőszerrel megrakott teherautóoszlopok. Amikor terepjárónk, amely valahol az oszlop közepén haladt, felfutott egy domb gerincére, felülről úgy látszott, mintha végig az úton egy végtelenül hosszú, ragyogó acélkígyó kúszna, amelynek feje és farka eltűnik a láthatár mögött.

Ennek a napnak hajnalán nem messze a régi lengyel határtól, áttörtük a német frontot. Páncélos csapataink betörtek az ékbe, kiszélesítették az áttörés szárnyait és hátuk mögött hagyva a visszavonuló németeket, rohantak előre. Hideg köd borította a mezőket, nem láttunk el messzire. A szembefújó szél marékszámra vágta arcunkba az éles, darás havat és arra késztetett bennünket, hogy az ablak védelme alatt mélyen behúzódjunk az ülésbe.

Ekkor vezetőnk — akit a széles és síma úton haladó tankoszlop követése kimerített és állandóan énekelt, hogy el ne szunnyadjon a kormánykerék mellett — felugrott helyéről és kesztyűjével törölgetni kezdte a szélvédőablakot.

— Hát ez meg micsoda? Ezek honnan jönnek?

Ezen a helyen az út egy domb mentén haladt. A gerincen asszonytömeget látunk. Integettek és valamit kiáltoztak a tankistáknak. De a gépek csak robogtak tovább.

— Hiszen ezek a mieink! Bizony isten, a mieink! — kiáltott fel gépkocsivezetőnk. — Úgy látszik, fel akarnak kéredzkedni. Bolondok! Hát ki veszi fel őket ilyenkor? De nézzék csak, mezítláb vannak.

Most már tisztán láttuk, hogy az asszonyok nemcsak üdvözölni jöttek tankjainkat. Valamit kiabáltak a tankistáknak, valamit kértek tőlük, kezüket mellükhöz szorították, majd kendőjükkel integettek. De a páncélon ülő géppisztolyosok csak széttárták karjukat és az útra mutattak: nincs időnk, támadni kell! És az asszonytömeg új reménnyel rohant a következő géphez.

Mindnyájan egyforma, zsákanyagból készült kezeslábasba voltak bujtatva, fejüket valamilyen piszkos rongygyal kötötték be és ahogy a távolból láttuk, mindnyájan egyforma soványak és öregecskék voltak. De legjobban a

lábuk, mezítelen, remegő lábuk lepett meg. Csak egynéhánynak volt a lába cipő helyett ronggyal becsavarva. Az aszfalt üvegszerűen csillogott a fagytól, fújt a száraz, talajmenti szél.

Amikor kocsink a domb gerincére ért és közeledett feléjük, néhány asszony kivált a tömegből, megfogták egymás kezét és elzárták az utat. Téglavörös, széltől kifújt arcukon elkeseredett elszántság látszott.

— Álljatok meg! Legalább ti álljatok meg! Nem engedünk tovább! — kiáltotta éneklő ukrán kiejtéssel egyikük, akinek kendője alól előragyogott nagy fekete szeme.

— Hiszen honfitársaitok vagyunk — kiáltotta valaki a tömegből.

Egy másik, magas asszony, akinek vörös fürtjeit lebegtette a szél, követelően csak egy szót ismételgetett:

— „Elvtársak, elvtársak..."

Vezetőnk kivezette a gépet az oszlopból és az átfázott, de vidám motoros gyalogsággal megrakott tankok továbbhaladtak mellettünk.

Az asszonyok körülfogták terepjárónkat. Sovány, éles arcukról, széltől és könnytől kivörösödött szemükből tomboló boldogság áradt. Néhányan sírvafakadtak. Mindnyájan olyan izgatottak voltak, hogy nehéz volt megtudni tőlük: kicsodák, miért vannak itt és mit akarnak.

Az óvatosság kedvéért a kíséretünkben lévő idősebb, géppisztolyos katona leugrott a hátső ülésről, a gép mellé állt és gémberedett lábaival topogott. Az aszonyok azonnal hozzárohantak, tapogatni kezdték bekecsét, régi sapkáját, amely megfeketedett és megvörösödött a tábortüzek füstjétől, géppisztolyát, amelynek závárzatát gondosan rongyba csavarta. Szinte igyekeztek meggyőződni arról, hogy nem szép álmot látnak, hanem valódi bekecsben és szőrcsizmában vörös katona állt itt, a német autóműúton, az idegen Oderafolyó mellett. És hirtelen az az alacsony, feketeszemű barna nő — aki olyan határozottan állt ki az úton kocsink elé — megragadta a géppisztolyos dohányfüsttől sárgaujjú, eres kezét és ajkához szorította.

— Drágám... ! De vártunk már, jaj, de vártunk!

A géppisztolyos elszégyelte magát, morgott egyet, pír futotta el borotválatlan arcát. Hirtelen vissza rántotta a kezét.

— Hát ez meg mifajta divat? Kezetcsókolni!... Mi vagyok én? Pópa talán? Jóra tanítottak itt benneteket a németek...

E szavakra a nő mintha kicserélődött volna. Eddig szánalomraméltó volt rongyos, ormótlan kezes-lábasában. Most hirtelen kiegyenesedett, büszkén felkapta a fejét, fekete szeme haragtól csillogott és így válaszolt:

— Bolond vagy te... Mit gondoltál, talán neked csókolok kezet. A Vörös Hadseregnek csókolok kezet. Azért, hogy felszabadított, hogy eljött ide. Te pedig...

Majd felénkfordulva, élénken és könnyű ukrán kiejtéssel beszélve bemutatkozott:

— Katyerina Kuklenko a nevem... A „Sophienburg" nevű birtokon dolgozó, kényszermunkára elhurcolt szovjet állampolgárok „Titkos Bizottságá"-nak a titkára vagyok. Kinek adhatjuk át a magtárakat, a hússal teli hűtőházat és az őrizet alatt álló hadifoglyokat?

Reggel még német hátsó hadtápterület volt ez a vidék. A harc 40 kilométerrel arréb, keletre folyt. És most hirtelen ez a jelentés, amely nyugodtan hangzott a váratlan örömtől felbolygatott, forrongó tömegből.

— Vegyék át tőlünk! — folytatta az asszony, aki magát Katyerina Kuklenkónak nevezte. — Kedvesem, add csak ide a papírt!

Egy magas asszony — az, aki olyan élvezettel hajtogatta állandóan az „elvtárs" szót — ruhája alól most egy okmányt vett elő és átnyujtotta nekünk. És noha a német gépkocsiműúton, a szélben olvastam el, az elrobogó tankok hullámszerű, hol elhalkuló, hol üvöltésig erősödő zaja mellett, ez a rendkívüli okmány, amelyet nagyon szép írással írtak, tartósan megmaradt emlékezetemben úgy, hogy még most is, majdnem két év mulva, minden nehézség nélkül tudom idézni majdnem szó szerint a szövegét:

„A Vörös Hadsereg parancsnokságának! A Klara Richtenau „Sophienburg" nevű birtokán dolgozó, kényszermunkára elhurcolt szovjet állampolgárok titkos bizottságától.

Kérjük, hogy fogadjanak el tőlünk a mi Vörös Hadseregünk számára, amely felszabadított bennünket a fasiszta rabság alól, — 25 tonna fehér lisztet, 100 tonna burgonyát, 1 tonna szárított répát, 38 drb. fagyasztott disznót, 6 drb. német foglyot a Volkssturmból, akiket elfogtunk és őrizet alatt tartunk.

Ugyancsak kérjük, vegyék figyelembe kívánságunkat, nevezetesen azt, hogy megbosszulhassuk az átkozott fasisztákon keserű könnyeinket és elpusztult barátnőinket, mindnyájunkat — 100 főt — vegyenek fel a Vörös Hadsereg kötelékébe. Kérjük, ne tagadják meg ezt a kérésünket.

Jekatyerinko Kuklenko, a titkos bizottság titkára,
Ludmila Szerebrickaja, a bizottság komiszárja."

Mindez olyan szokatlan volt és ezeknek az asszonyoknak a külseje annyira ellentmondott kérvényük nyugodt hangjának és az, ami itt, német földön, jókora távolságra a frontvonaltól történt, annyira ismeretlen és érdekes volt, hogy megkockáztatva elszakadásunkat az oszloptól, elhatároztuk, hogy letérünk a műútról. Vezetőnk ajánlotta Kuklenkónak, hogy üljön be a kocsiba, de ő nem fogadta el az ajánlatot.

— Van két skorbutos betegünk. Alig állanak a lábukon. Majdnem a karunkban hoztuk őket. Azokat vegyétek fel — mondotta ellentmondást nem tűrő hangon és mindjárt intézkedett is: — Pasa néni! Anna Nyikiforovna! Üljetek be a kocsiba a tisztekhez!

Ő maga könnyedén felugrott a lapos hűtőre, felhúzta rongyokba csavart lábát és mutatni kezdte az utat.

Azok, akiket beültettek mellénk a kocsiba, olyan állapotban voltak, hogy már nem is tudtak összefüggően beszélni. Az idősebb — Pasa néni — feldagadt, cölöpszerű lábakkal, felfúvódott arccal, csak sírdogált és tenyerével kente szét arcán a könnyeket. A másik, a fiatalabb, akit Anna Nyiki-

forovnának neveztek, rettegéssel tekintett szét a néptelen műúton és egyre azt kérdezgette:

„Nem jönnek vissza? Biztos? Tényleg, mondják meg, nem jöhetnének vissza?"

Amikor egy domb mögül felbukkant a régi park és a kastély cseréppel fedett, meredek teteje, az idős asszonyt olyan remegés fogta el, hogy a fogai vacogtak. Meggörnyedt, leült a kocsi fenekére, mintha ösztönösen azon igyekeznék, hogy ne vegyék észre társaságunkban.

— Mit húzod össze magad, néni? A fasisztáknak most már végük van. Hitlernek befellegzett! — nyugtatta meg a géppisztolyos és Kuklenkóra mutatott, aki feszesen ült a gép hűtőjén. A szél arcába csapott, letépte fejéről a sötét rongyot, felbontotta sűrű haját, amely vígan lebegett a szélben. Kiderült, hogy egészen fiatal lány. Arcát a szélnek fordította, előredőlt és úgy mosolygott, mintha melegen felöltözve, jóllakottan és egészségesen síkiránduláson venne részt.

— Látod, néni! Ettől tanulhatsz! Nem ismeri a félelmet. És meg se kottyan neki a hideg! — szólt a géppisztolyos és elragadtatással nézte a lányt.

Az asszony gyengéden elmosolyodott.

— Hiszen ez Katya. Ő a legkülönb köztünk. . . . Mennyit verték, még kutyákat is uszítottak rá . . .

A park kapujában zömök, idősebb asszony állt német katonabundába burkolva, kezében vadászpuskával. A kastély kapujában, szemben a régi, kőből épült magtár vasajtajával egy másik, kacér és értékes szilszkinbundába öltözött asszony járt fel-alá. Lábán férfi vadászcsizma, fejét orosz módra kendővel kötötte be. Vállán német géppisztoly lógott. A kastély időtől megzöldült, cserepekkel kirakott teteje felett a torony zászlórúdján vörös zászlót lobogtatott a szél.

— Nézd csak az asszonyokat! Jól berendezkedtek, mintha csak a főparancsnokságot őriznék! — csodálkozott a géppisztolyos. — Még zászlajuk is van. Hát mikor volt erre időtök?!

— Tegnap . . . Jaj, tegnap hajnalban, amikor meghallottuk az ágyúitokat . . . — válaszolta még mindig remeg-

ve Anna Nyikiforovna — Mi volt itt!... Azt hittem, hogy nem is élem túl és meghalok a félelemtől...

Egy félóra mulva a barátságtalan kastély nagy, jéghideg szobáinak egyikében ülve meghallgattuk az asszonyok történetét és megtudtuk, hogy mi történt itt tegnap, amikor 48 kilométernyire innét megkezdődött a szovjet tüzérségi előkészítés.

Különféle emberek voltak ezek és különböző utakon kerültek ide.

Katya Kuklenko nem emlékezett a forradalom előtti Oroszországra, de még a kolhoz előtti falu képe is csak homályosan élt benne. Öntudatos élete már a kolhozidőben kezdődött. Még iskoláslány volt és már segített anyjának — aki ismert brigádvezető volt — a kievi vidéken répát szedni a magas terméshozamú földeken. A hetedik osztályt végezte, amikor iskolatársnőiből olyan brigádot szervezett, mely a termelési versenyben utólérte anyját és Maria Demcsenkóval együtt érmet kapott a Szovjetunió Mezőgazdasági Kiállításán. Az ujságok is írtak róla. Elvitték Kievbe, hogy a rádióban beszámoljon mezőgazdasági tapasztalatairól. A postás naponta nagy csomag levelet hozott a házba, amelyeken az ország összes városának és kerületének bélyegzői szerepeltek. Egészen ismeretlen emberektől kapott leveleket. Az idősebbek tiszteletükről biztosították. A fiatalok levelezni kívántak a híres lánnyal. Kísérletező parasztok tanácsot kértek tőle. Katya brigádvezetőként dolgozott tovább és szorgalmasan tanult, hogy azután a Mezőgazdazdasági Akadémián folytathassa tanulmányait.

De közbejött a háború. A kerületet bekerítették, sehová sem lehetett már elmenekülni. A Sonderkommandók SS-legényei, mint az értékes vadra, puskával és kutyákkal vadásztak az ifjúságra. Katya igyekezett elrejtőzni a kényszermunka elől, de belekerült egy ilyen hajtóvadászatba. Megverték, összekötözték, és bedobták egy teherautóba. Jobbkarjára a könyök fölött betetoválták sorszámát és a karmai között horogkeresztet tartó német sast.

És ezt az embert, aki olyan országban született, ahol a

kizsákmányolás és a rabszolgaság már régen puszta történelmi fogalommá vált, ezt a fiatal lányt, akivel tudósok tanácskoztak, akinek kezét népbiztosok szorították meg tisztelettel, igyekeztek átváltoztatni nem is rabszolganővé, hanem igás barommá, melynek bélyeget nyomnak a bőrére.

A koncentrációs táborok közötti hosszas vándorlásokon ismerkedett még Katya Kuklenko Szerebrickajával, ezzel a magas karcsú vöröshajú lánnyal. A vagonban vette észre, ahol Szerebrickaja egész úton hallgatagon ült, magában mormogott valamit, senkivel nem beszélt, kezével átfogta térdét és térdei közé rejtette állát.

Ludmila Szerebrickaja Minszkben született. Apja ismert orvos volt. Tehetséges, de kissé határozatlan lány volt. Sorrendben először a sport, majd a versek és a színház vonzották. Végül pedig, amikor már Leningrádban az egyetemen tanult, a filozófia majd a társadalmi munka ragadta magával és hamarosan a kar komszomol-szervezetének titkára lett.

A nyári szünidőben, apja betegágyánál érte a háború. Nem volt elég ereje, hogy otthagyja a haldokló öreget és a megszállt Minszkben maradt. Nem ismert senkit a városban. Azon volt, hogy csatlakozhassék a földalatti mozgalomhoz. De még mielőtt ez sikerült volna neki, elfogták és a rabszerelvénybe került. A koncentrációs táborokban eltöltött évek nem törték meg akaratát. Bármilyen körülmények között meg tudta találni a megfelelő embereket, titkos sejtekbe tömörítette őket, megszervezte a szabotázst a munkában, homokot szórt a szerszámgépekbe, gumidarabokat dobott a gépkocsik benzintartályába. Felhasználva német tudását, bejutott a lágerirodákba, ahol pontos tisztviselőnek mutatkozott. Közben titokban szabadságos blankettákat lopkodott a szökevények számára és hamis okmányokat gyártott a hazájukba visszatérőknek.

Háromszor szökött meg a lágerekből. Egyszer a La Manche-csatornától a Dvináig sikerült gyalog eljutnia. De végül minden esetben elfogták, letartóztatták, megkínozták és visszavitték az elosztótáborokba. Nem adta meg magát. Félholtra verve, erőtlenül feküdt a láger fogdacellájának

vizes padlóján, de az agya dolgozott. Legyőzte fájdalmát és átgondolta vállalkozása sikertelenségének okát, és új szökések tervét kovácsolta.

És most, a harmadik szökés után, amikor bekerült ebbe a rabszolgavonatba, amely lassan dél felé, Sziléziába haladt velük, a vagon sarkában kuporogva azonnal észrevette a hallgatag, sóhajtozó, bánatukban külsejüket is elhanyagoló asszonyok között a kis feketeszemű, mozgékony ukrán leányt. Ő bizony most is gondozta a ruháját és sűrű fekete haját rendezett koszorúba fonta a feje köré. Ludmilának megtetszett szívóssága, ahogy bánatát viselte, az a készség, amellyel barátnőin segített, megtetszett élénk hangja, amely olyan kellemetlenül és élesen hangzott, amikor a vagon ajtajában az őröket szidta, de dallamosan csengett, amikor a mindnyájukat hatalmukba kerítő drága szovjet dalokat énekelte.

Kezdetben Ludmila rossz véleménnyel volt róla: könnyelmű kislány, igénytelen vadvirág, amely könnyen bírja, ha a legkomiszabb talajba ültetik is át. De amikor Katya egy reggel éles hangon kezdte szidni a lányokat, amiért rendetlenül mászkálnak, nem mosakszanak, kócosak, „terjesztik a ragályt", akkor Ludmila már komolyabban megnézte.

— Bolondok vagytok! — kiáltotta a lány és fekete szeme vésztjóslóan villogott. — Azt hiszitek helyes dolog, hogy elvesztitek emberi formátokat? Hiszen ezek a bitangok, ezek a fasiszta kígyók éppen arra vágynak, hogy megfeledkezzünk emberségünkről és barmokká váljunk. Ezt akarjátok megtenni a kutyáknak? — és dühösen fügét mutatott az ajtórés felé, amely mögött a mozgó vonatból összefolyt az idegen, egyforma táj. — Olvastam valahol, hogy a mi nagy forradalmárjaink — még a halálraítéltek is — tornáztak a börtönben, hogy erőt gyüjtsenek. És valóban — nyilván azért, hogy felrázza barátnőit — tornázni kezdett a vagonban. A kerekek zakatolásától kísérve, szívósan végezte a gyakorlatokat és a lányok csodálkozással, sőt tisztelettel nézték.

— Hát érdemes megőriznünk erőnket? Hiszen az ellen-

ségeinknek kell dolgoznunk — jegyezte meg Ludmila, aki teljesen ki akarta ismerni Katyát.

A feketeszemű lány arca lángolt:

— Én, hogy ezeknek a gazembereknek dolgozzak?... Az én munkám után véres könnyeket sírnak! — És barna arcát Ludmilához közelítve — aki érezte forró lehelletét — a fülébe súgta: — Hogy miért kell nekem erő? Hát erő nélkül meg tudsz-e szökni? Elpusztulsz ebben a sírban erő nélkül. És ők éppen azt akarják, hogy erőnket elveszítsük.

— Halkabban! — súgta Ludmila és kezével óvatosan befogta bajtársnője száját.

— Miért halkabban? Hadd hallják! Senkitől sem félek!

— Éppen ez a baj! Az erődet félted, de a fejedet nem.

A két lány figyelmesen megnézte egymást, majd elmosolyodtak, végül kacagásban törtek ki. Ettől a pillanattól fogva az a tartós, szilárd barátság fogta őket össze, amely súlyos napokban, nehéz megpróbáltatások idején keletkezik az emberek között.

A szerelvény megérkezett Kreuzburgba, ahol akkoriban a sziléziai rabszolgavásár folyt. Egész Európából ide hajtották a rabszolgákat Sanckel SS brigádvezető hóhérai.

Az őrök kiterelték a lányokat a kocsikból és a városon túl egy üres hangár óriási termébe vitték őket. Itt sorbaállították őket és megtiltották nekik, hogy leüljenek. Majd feltűnt egy embercsoport. A lányoknak úgy rémlett, a csoport tagjai valahogy nagyon hasonlítanak egymáshoz. Csontos, vöröspofájú, szögletes arcú, hurkás tarkójú férfiak voltak. Még az öltözetük is hasonló volt. Golfnadrág, vadászzubbony, fajdkakastollal díszített vadászkalapok. A lányok kitalálták, hogy sziléziai földbirtokosok az Odera völgyéből. Nők is voltak közöttük. Nagylábú, esetlen, jól megtermett asszonyok.

Ezek, amikor elhaladtak a rabszolganők sorai között, kényeskedve felhúzták szoknyájukat és zsebkendővel takarták el az orrukat. A menetet feketesapkás tisztviselő zárta be.

A földbirtokosok végigmustrálták a lányokat, rájukpa-

rancsoltak, hogy forduljanak meg, megtapogatták az izmaikat, sőt egy szikár, sárgaarcú, gonosztekintetű asszony kezével még a szájukba is belenyúlt és megvizsgálta, hogy fogaik épek-e, nincs-e skorbutjuk.

A barátnők egymás mellett állottak.

— Mint a barmokat a vásáron!... Ej, a viperák, a söpredék! — suttogta Katya.

A lány sápadt volt, egész testében remegett és nehezen lélekzett. Ajkát oly erősen szorította össze, hogy a vér kicsordult belőle. Úgy látszott, hogy rohamot kap. Ludmila gyengéden megsimogatta hideg, élettelenül lecsüngő kezét. Ő már ismerte ezt a rendszert. Ő már tudta, hogy mi a fasizmus! És gyűlölete a fasiszták ellen olyan nagy volt, hogy most már nem is tekintette őket embereknek. Ott állt nyugodtan, hidegen, mint egy szobor, büszkén emelte fel a fejét és megvetően nézett végig a közeledő csoporton.

A kiválogatott lányoknak a földbirtokosok minden ceremónia nélkül felhúzták ruhájuk ujját, megnézték betetovált számukat és bemondták a tisztviselőnek. Az felírta a számot jegyzőkönyvébe és két öreg, sántalábú Volkssturm-katona — akiknek szikár testén lötyögött a mundér — elvezette a kiválogatottakat a hangár végébe. Ott a fal mellé állították őket, amelyen a földbirtokosok nevét feltüntető táblák függtek.

— Nem bírom ki! Ha hozzámnyúl, kikaparom a szemét és hasbarúgom! — suttogta Katya. Fölsebzett ajkából egy vércsepp gördült le kerek, lányos állára és onnan fekete pontként hullott a földre.

— A kígyó érintése undorító, de az embert nem sértheti meg — válaszolta hidegen Ludmila.

— Nézzétek csak, hogy állanak itt! Mint a hercegnők... Biztosan bolsevikok — mondotta egy sebhelyes szemöldökű, vörösarcú hájtömeg és a barátnők felé közeledett.

Ludmila megértette szavait. A hájtömeg elégedetten végigmérte fejtől lábig, mormogott valamit és kinyujtotta rövid, szeplős, szőrrel borított kezét, hogy megtapogassa izmait. De a lány szürke szemével úgy nézett végig rajta,

hogy a német keze önkénytelenül lehanyatlott. Visszahúzódott és ezt morogta:

— No, csak vigyázzunk! Itt mi vagyunk az urak!

— Az ilyenektől jobb távoltartani magunkat... Nem szeretnék egy orosz erdőben találkozni ezzel a bolsevik tündérrel — válaszolta megértően egy másik.

— Ezt a kettőt én viszem. Tetszik nekem az egészséges külsejük! — kiáltott fel a nadrágos, sárgaarcú asszony mély torokhangon. — Engem nem érdekel, hogyan néznek, nekem az a fontos, hogy milyen izmaik vannak. Hála isten, az én idegeim erősek.

És megvetően nézett végig a lesütöttszemű férfiakon.

Azonban ő sem ment oda a lányokhoz, hanem megparancsolta a katonáknak, hogy nézzék meg és írják fel a számukat.

Így kerültek a lányok a „Sophienburg" nagybirtokra, melynek ura Richard Richtenau ezredes volt. Az ezredes valahol a keleti fronton szolgált és a gazdaságot felesége, Klara vezette. Az a bizonyos sárgaarcú, pálcás, nadrágos hölgy, aki a lányokat kiválasztotta. Velük együtt még 50 lányt vitt haza birtokára.

Életük „Sophienburg"-ban azzal kezdődött, hogy elvették ruhájukat és egyéb személyi holmijuk maradványait. Helyette egyforma kezes-lábast és facipőt kaptak. Ruháikat Frau Richtenau a legközelebbi ünneper szétosztotta a német napszámosnők között. Ezzel két célt ért el: egyrészt megjutalmazta a német munkásnőket, másrészt pedig egyszer és mindenkorra éket vert köztük és a keleti munkásnők között.

A rablányokat a volt lóistállóban helyezték el. Négyen laktak egy boxban, kétemeletes priccseket építettek számukra. Szalmát is kaptak, de figyelmeztették őket, hogy csak egy fél év mulva kapnak újra. Naponta háromszor kaptak enni. Egy darab olajpogácsát, korpából sült kenyeret és fél liter répalevest, amit még az állat sem evett meg. Kályha nem volt az istállóban. A kemény szibériai télben a lányok összetolták a priccseket, egymás mellé feküdtek és testükkel melengették egymást, hogy meg ne fagyjanak. A kastély-

ban természetesen voltak egyéb üres helyiségek is, amelyek jobban megfeleltek volna szállásnak. De Klara Richtenaunak megvolt a maga „rendszere", hogy miként bánjék a rabokkal. Arra törekedett, hogy megfeledkezzenek emberi mivoltukról. Éhséggel, fázással, veréssel akarta megfosztani őket akaratuktól.

Ennek a „rendszernek" utolsó láncszeme a testi fenyítés volt. A vétkes lányokat bevitték a garázsba és korbáccsal verték meg őket. A fenyítést Frau Richtenau soffőrje, Kurt, egy óriástermetű, esetlen, hosszú, majomkezű fickó végezte mellékfoglalkozásként. Minden különösebb harag nélkül, nyugodtan, pontosan végezte el ezt is, mint minden más munkáját. Sem a jajveszékelés, sem a könnyek, sem az áldozatok kiáltása nem változtatták meg hosszú, sápadt arcának kőkemény kifejezését. De néha, a fenyítés alkalmával megjelent a garázsban férfiruhában, vadászkalapban, sétapalcával maga Frau Richtenau is. Egyideig messziről figyelte, hogyan csap le suhogva a korbács, gyorsan elvörösödő nyomokat hagyva a testen, majd szemében vad tűz lángolt fel, hajlott orrának vékony cimpái remegni kezdtek, nem bírta tovább, kiragadta Kurt kezéből a korbácsot és maga esett neki az áldozatnak. Valahogy különlegesen vert, oly lendülettel, hogy ütése mindjárt felszakította a bőrt. A vér látása és a kiáltások szinte felingerelték, arca rángatódzni kezdett, szája szögletében hab jelent meg, szeme vadul villogott. Néha dührohamában annyira elragadtatta magát, hogy addig verte áldozatát, amíg maga is ájultan esett a soffőr karjai közé.

Egyébként, miután két áldozata belehalt a verésbe, és egy lány, aki nem bírta ki a megaláztatást, az Oderába vetette magát, a körzet vezetősége megtiltotta a Fraunak a garázsbeli véres orgiákat és azzal fenyegette meg, hogy elviszik tőle a rabokat. A korbácsolás ugyan megszünt, de a sophienburgi rendszer, amely arra volt felépítve, hogy a lányokat hallgatag igásbarmokká változtassák át, továbbra is érvényben maradt. A barátnők, amikor idekerültek, ösztönösen kitalálták úrnőjük szándékait és kegyetlen, ravasz harcot hirdettek ellene. Ludmila — aki járatos volt már az

ilyen dolgokban — tapasztalt szemmel gyorsan kiválasztotta a nők közül a legmegbízhatóbbakat, akikkel nyiltan lehetett beszélni. Katya, akinek még azokból az időkből, amikor a répamezőkön aratott diadalokat, megmaradtak jó szervező tulajdonságai, tudott bánni az emberekkel, rájuk kényszerítette akaratát. Ő kovácsolta össze a titkos bizottságot. A bizottság legelőször is azt a célt tűzte maga elé, hogy támogassa a többi munkásnőt, ne engedje őket elcsüggedni, lelkesítse őket. Megszégyenítették azokat, akik elhagyták magukat, mindenkit kényszerítettek, hogy mosakodjék, törődjék magával, sorban gondozták a betegeket, a különösen kimerültekkel megosztották napi adagjukat és a munkaidő alatt burgonyát, magot, lisztet loptak számukra. A bizottság titokban dolgozott ugyan, de a munkásnők az egész idő alatt érezték irányító és támogató kezét, akaratát és segítségét. Nehéz percekben védelmét keresték, de féltek is tőle.

Most már nem érezték magukat elhagyatottaknak, önbizalmuk fokozódott. A barátnők, amikor a legfontosabb dolgot már elvégezték, a határozottabb cselekvés útjára léptek. A Frau Richtenau ellen folytatott titkos harcban nem válogatták az eszközöket. Elsősorban is rendkívüli és érthetetlen csapások sorozata zúdult „Sophienburg"-ra.

Szeles időben váratlanul fellángolt és földig égett egy szalmával teli csűr és az állatok takarmány nélkül maradtak. Hirtelen felderíthetetlen okokból pusztulni kezdett a fiatal állatállomány. Hol a hatalmas, kiváló sertések — amelyekre annyira büszke volt Frau Klara és amelyeket a hadsereg ellátására szánt — betegedtek meg valami különös kórban: nem ettek, soványodtak, végül felfordultak. A sertésállomány fele elpusztult már, mire a Breslauból érkezett járványspecialista állatorvos fémforgács- és üvegszilánk-maradványokat talált az elpusztult állatok beleiben. A birtokon a sertésól a szentélyek szentélye volt. Ott csak német asszonyok dolgoztak. A német nőket letartóztatták, szabotázzsal vádolták és bevitték őket a városba. De egyre újabb és újabb csapások érték a valaha virágzó mintagazdaságot.

Alig hagyták el a traktorok a park fasorát, megálltak,

még csak ki sem tudtak jutni a földekre. Tönkrement golyóscsapágyaikban homokot találtak. A magtárak vezetői, ahová Frau Klara beszolgáltatta termését — bírósággal fenyegették az asszonyt a zsizsikkel fertőzött búzáért. Amikor elkezdődött a cukorgyártás tavaszi évadja és a répát kiásták a gödrökből, kitűnt, hogy az a répafajta, amely mindig kitűnően viselte el a telet, most teljesen megrohadt és bűzös masszává változott át. Sőt Frau Richtenau személygépkocsijával, egy szép „Opel Kapitän"-nel, férje ajándékával, amelyet úgy őriztek, mint egy családi ékszert, szintén történt valami. Minden ok nélkül megakadt az úton. Traktorral kellett hazavontatni. Folytatódott ez mindaddig, amíg Kurt egyszer ki akarta mosni a benzintartályt és fenekén gumidarabokat talált.

Katya Kuklenko — ez a kis feketeszemű lány, akinek brigádja néhány évvel ezelőtt híres volt az egész vidéken — — most kifogyhatatlan leleményességgel szervezte az ilyen rombolásokat. A kolhozgazdaság megőrzésében szerzett tapasztalatait most megfordította és a rombolás érdekében hasznosította. Most már húsz lány volt benne a titkos bizottságban, akik a legkülönbözőbb munkát végezték birtokon. Katya rajtuk keresztül óvatosan, de biztosan mérhette a gazdaságra a csapásokat és semilyen nyomot nem hagyott maga után.

Frau Richtenau kétségbeesett. Volt is miért. A nemrégiben még virágzó gazdaság pusztulásnak indult, az állami beszolgáltatásnak sem tudott már eleget tenni, terményei rossz minőségéért megbüntették. Természetesen sejtette, honnan jönnek ezek a csapások, de a tetteseknek semmiképpen sem tudtak a nyomára jutni. Megváltoztatta az orosz rablányokkal való bánásmódot. Megtiltotta a felügyelőknek, hogy üssék őket a munka alatt, pihenőnapot rendelt el, megjavította az élelmezést, maga is megjelent közöttük, igyekezett beszélgetni velük, megveregette a vállukat. De semmi sem használt. Úgy látta, hogy ezek az oroszok annyira hasonlítanak egymásra, hogy szinte egyforma az arcuk. És ezek az arcok dühösen, megvetően és fenyege-

tően néztek rá. Ó, ha lennének német munkáskezek, mily gyönyörrel küldené a lányokat a koncentrációs táborba! Ott azután elbánnának velük. De német munkáskezek nem voltak, ezért meg kellett alkudnia és ügyeskednie kellett továbbra is.

A birtok úrnője az állami kutyatenyésztőből tucatnyi óriási, embervadászatra betanított farkaskutyát vásárolt. Éjszaka leszedték láncaikat. A kutyák az udvaron csatangoltak, vonítottak, készen arra, hogy széttépjenek mindenkit, aki csak kilép az ajtón. Férje barátja — Steinau város helyőrségének parancsnoka — hat Volkssturm-katonát küldött őrnek a birtokra. Éjszaka őrt álltak a kastély szobáiban és a kijárati kapunál. De semmi sem segített. Késő ősszel több asztag kicsépeletlen gabona égett le. Egyébként a szomszéd birtokon is előfordultak ilyen esetek. A tettes kilétét nem lehetett megállapítani.

Frau Richtenau istenhez és a Gestapóhoz fordult. Az isten nem válaszolt. A Gestapo kiküldött egy nyomozót. Jó vacsora után, borgőzösen, kigombolt gallérral és együttérzéssel hallgatta a földbirtokosnő panaszait.

— Tűzesetek? Hullanak az állatok? Nem újdonság, sajnos nem újdonság. Zsizsikes a búza? Ez is előfordult már. No meg a fronton sem állnak az ügyek valami ragyogóan. Ezek az átkozott oroszok a határhoz közelednek. Nem, egyelőre, semilyen megtorlást. Óvatosságot, végtelen óvatosságot ajánlok ezekkel a rabokkal, különösen az oroszokkal szemben. Beszélik, hogy túl sokat hurcoltak el közülük Németországba. Ha az embernek a házában robbanóanyag van, akkor, sajnos még a gazdának is lábujjhegyen kell járnia. Hallotta a legutolsó hadijelentést? Igen, igen, átkeltek a Visztulán. Szörnyű idők! Ó, ezek az oroszok! Minek is kezdtünk ki velük? És mit ír tisztelt férje a keleti frontról? A keleti frontról... Milyen furcsán hangzanak ma ezek a szavak, amikor a front itt van valahol nem messze!

A nyomozó, őrök kíséretében reggel elutazott. Most már a saját földjükön is őrizettel utaztak. A következő éjjel

óriási ágyában feküdt Frau Richtenau, de szobájában nem oltotta el a lámpát. Hallgatta az udvaron az ablakok alatt csatangoló kutyák panaszos vonítását, számlálta a katonák lépteit, amelyek tompán visszhangzottak a régi kastély boltívei alatt. Fogoly volt a saját várában. Állandóan rabnői sovány arcát látta maga előtt, az árnyékolt, beesett orcákat, amelyeket korai ráncok szántanak keresztül. Látta a sötét szemüregekből fenyegetően villanó, szörnyű szemeket. Vajjon mit csinálnak most? Úgy rémlett neki, mintha hallaná vésztjósló suttogásukat. Biztosan megint kitaláltak valamit. Ah, szörnyű idők!

Ha tudta volna a földbirtokosnő, hogy mit csináltak az asszonyok ezekben az órákban, amikor ő széles ágyában hánykolódott és hallgatta a téli éjszakában a szél zúgását! Az üres istálló félhomályában — az istálló penészes falain csillogott a dér — a rabnők testükkel melengetve egymást, ültek körben a priccseken. A kör közepén Ludmila sudár alakja magasodott. A lány halk, dallamos hangon Majakovszkijnak, kedvenc költőjének verseit szavalta, akinek összes költeményeit már iskolás korában kívülről tudta.

Disznózsír úszott a kis papírpohárban, remegett és pislákolt a kanóc, óriási árnyék rajzolódott fel az istálló falára, mennyezetére és dallamosan, mint kis harang csengése, hallatszottak a hatalmas, éles és rettenthetetlen szavak. És a lányok úgy hitték, hogy ezek a szavak nem szállnak el azokkal a kis párafelhőkkel együtt, amelyek sorstársnőik repedezett, hidegtől kék ajkát elhagyták, hanem messzire elhangzanak. Ludmilát a kerekarcú, szeplős Anna Nyikiforovna, volt szmolenszki könyvtársnő váltotta fel. Alig tudott állni skorbuttól dagadt lábán. A beteget gyengéden leültették egy régi szán roncsaira és a sápadt, betegségtől püffedt asszony elkékült szájjal, emlékezetből mondotta el Csehov, Tolsztoj és Gorkij elbeszéléseit.

Már több hete feküdt priccsén. Sem a hideg kastélypince mélyén levő fogda, sem Kurt fenyegetései nem tudták munkára kergetni. De most beszélni kezdett és gondolatai visszaszálltak abba a távoli, kedves világba, ahol nemrégiben még

könyvek között élt — azt a foglalkozást űzte, melyet a legjobban szeretett. Sápadt, vértelen arca megélénkült, szeme fényleni kezdett, halk, remegő hangja megerősödött, nőtt, betöltötte az istállót és a lányok előrehajolva, mindenről megfeledkezve hallgatták ezt a hangot.

Néhány politikai hírt is közöltek. Ludmila eltűnt pár percre, azután újra megjelent és közölte a legújabb híreket: a Szovjet Tájékoztató Iroda legújabb jelentéseit. Hogy honnan szerezte a híreket, azt a lányok nem tudták, de nem is próbálták megtudni. Féltek az éles és kemény Ludmilától, de hittek neki és különös türelmetlenséggel várták rövid híreit.

Ludmila — aki olyan tartózkodó és megfontolt volt különben — egyszer egy ilyen útjáról megtérve, ujjongva kapaszkodott fel az istálló ablakára. Hópelyhek ragyogtak vállait elborító vörös fürtjein. Még csak le sem ugrott az ablakból, még csak be sem ment társai közé az istállóba, hangját sem tompította le, úgy kiáltotta:

— A mieink! Áttörték a frontot! Csensztohova felé törnek. Nincsenek száz kilométerre innét! Tartsatok ki, lányok, nem sokáig tart már!

És megkapaszkodva a dérrel borított ablakkeretben, ez az erős lány, aki mindig uralkodni tudott az érzésein, most könnyekre fakadt.

Hamarosan menekülők árasztották el a nyugat felé, Opel, Steinau, Breslau irányába vezető utakat. Géppuskás SS-őrjáratok kergették le a polgári lakosságot az autóműútról és tisztították meg a széles utat a csapatok számára. A menekülők leszorultak a fagyos szántóföldekre és a vékony jégréteggel borított pocsolyákban botorkálva hajigálták el a hóba a bicikliket, batyús gyermekkocsikat, házi limlommal megrakott taligákat. A tolongásban elvesztették gyermekeiket. Az esztelen pániknak ez az áradata — amely feltartóztathatatlanul hömpölygött nyugat felé — minden jelentésnél ékesszólóbban számolt be arról, hogy mi történt a fronton. A birtokon abbahagyták a munkát. A Volkssturmkatonák éjszakára bezárták a lányokat az istállóba és géppisztolyukkal állandóan az ajtó előtt álltak. Amikor enni

adtak a rabnőknek, két katona odalépett a kondér mellé és anélkül, hogy géppisztolyukat leengedték volna, addig álltak ott, míg a kondér ki nem ürült. Szánalomraméltó, ijedt tekintettel tekintgettek körül ezek a Volkssturm-katonák. Minden zajra összerezzentek és békésen húzták szét öreg, ráncos szájukat, amikor a lányok nyiltan kinevették őket. Frau Richtenau utasítására a rabnőktől elvették cipőjüket és elrejtették valahová, hogy ne tudjanak kimenni az istállóból.

De a lányok nem sokat törődtek Frau Richtenau kétségbeesett intézkedéseivel. Kacagás hangzott fel az óriási istálló dérrel borított falai között. Esténként a vasrácsos ablak mögül dalok, a távoli haza egyszerű és gyöngéd melódiái szálltak ki. A rabnők néha késő éjszakáig énekeltek és senki sem merte már nekik megtiltani az éneklést. A békés dalok nyugtalanná tették a kastély lakóit. Egész éjszaka égették a villanyt az összes szobákban és termekben.

Egy reggel éles kiáltás hallatszott az istállóban. Egy lány kiabált. Mosdatlanul és fésületlenül ült a priccsen, a szeme tűzben égett. A többiek értetlenül fogták körül. Ő pedig csak kiabált tovább, örömujjongva. Ujjával kelet felé mutatott. Valaki tenyerével befogta a száját és ekkor mindnyájan meghallották a távoli ágyúzaj tompa dörrenéseit, amelyeket alig lehetett kivenni a park fáinak susogásától.

— A mieink! — suttogta valaki.

Ismét megmerevedtek mindannyian. Figyeltek. Nem, nem, ez nem volt káprázat. Az ágyúdörgést nem álmodta a lány. Az ágyúk ugyan valahol nagyon messze szóltak, a becsapódások tompán hangzottak, mintha valaki a pincében krumplit öntöt volna faládába. Az asszonyok úgy hallgatták ezt a zajt, mintha nem is ágyúk dörögtek volna, hanem egy drága, ismerős hang kiáltott volna feléjük a távolból.

— Kivártuk... Megértem... Legalább hazai kéz fogja le majd a szemem — mondotta a skorbutos és reumás, halálosan beteg Pasa néni és dühödten vetette magára a keresztet az istálló hideg, deres szögletében.

A többiek hozzárohantak..

— Nem halsz meg! Túléled! Most már jönnek a mieink!

Mindnyájan sírvafakadtak, átölelték egymást, valamilyen kollektív hisztériaroham ejtette hatalmába őket. Katya és Ludmila sehogy sem tudta megnyugtatni a lányokat. Ekkor Katya felkiáltott:

— Lányok, nótára! — és mélyen zengő althangján rákezdett a rabnők kedvenc dalára, a „Katyusá"-ra, arra a dalra, amely a fiatalságra, a szerelemre, a távoli hazára és egyéb nagy emberi érzésekre emlékeztette a lányokat, amelyektől megfosztották őket. És ahányan csak voltak, még Pasa néni is, énekelni kezdtek. Rekedt hangok törtek ki Pasa néni feldagadt szájából és a könnyek, mint esőcseppek folytak le az arcán és megakadtak a mély ráncokban.

Mialatt énekeltek, Katya eltűnt egy résen át, amely az istálló padlására vezetett. Amióta az udvaron farkaskutyák futkároztak, ez volt az egyetlen út, amelyen a bizottság tagjai a kapcsolatot a külvilággal fenntartották. Katya végigfutott a tetőn, leugrott, körülnézett és mohón szívta magába a reggeli hideg levegőt. Majd előrelopódzott és mint könnyű árnyék suhant a nedves ködben. Átszaladt a külső udvaron és halkan, de erélyesen bekopogtatott egy kis vakablakon. Csodálkozására nem kellett sokáig kopogtatnia. Az ablak mögött ébren voltak és a kisajtó azonnal kinyílt.

— Fräulein Katya... schnell... gyorsan — morogta egy hang.

Katya beosont a félig nyitott ajtón. Itt lakott Karl, a kastély villanyszerelője, Hindenburg városból származó lakatos és régi antifasiszta. A titkos bizottság tagjai megbarátkoztak vele és tőle értesültek a hazai hírekről, mert Karl egy olcsó rádió tulajdonosa volt. 11 órakor mindig beengedte magához Katyát vagy Ludmilát, segített nekik Moszkvát megtalálni, majd hosszú pipájából büdös füstfelhőket eregetve, szótlanul félreült. Magányos, hallgatag ember volt. A lányok úgy barátkoztak meg vele, hogy egyszer, amikor néhány lány skorbutban megbetegedett, Karl az udvaron szótlanul odalépett Ludmilához markába nyomolt egy kis zacskót és a fogára mutatott. A zacskóban foghagyma volt. Az eset még ősszel történt. Azóta Katya

és Ludmila rendszeresen bejárt Karl kamrájába rádiót hallgatni.

Karl sohasem beszélgetett velük. Szótlanul füstölgetett. Néha orvosságot szerzett a betegek számára. A lányok „Karl bácsinak" nevezték. Mindig egyformán nyugodt volt. De most ez a számukra érthetetlen ember, szokása ellenére, izgatottan fogadja Katyát. Nem ült le, mint szokott, pipájával szájában a sarokba, hanem már a küszöbön megállította és odasúgta:

— A tiéitek áttörték a frontot. Frau Klara Steinauból parancsot kapott, hogy gyujtassa fel a gabonaraktárakat és a hűtőházat, ölesse le az állatállományt!

Karl csontos reumától dagadt kezével idegesen megtörölte homlokát. Mint németnek nehezére esik megmondani, hogy mit parancsoltak még a körzetvezetőség urai Frau Klarának, de azt ajánlja, hogy a rabnők minél előbb menjenek ki az istállóból, egy percig se maradjanak ott, mert különben már késő lesz.

Katya megértette, hogy valami szörnyű veszély fenyegeti őket. Hitt Karl bácsinak. Az öreg nem idegeskedett volna hiába. A lány fejében azonnal felvillant a terv. Karl bácsi tehetne nekik egy utolsó szolgálatot! Át tudná-e vágni a telefonvezetéket, amely a kastélyt Steinauval összeköti? Karl bácsi hallgatagon bólintott. Mindjárt megteszi.

Katya hanyatt-homlok rohant vissza. Minden óvatosságról megfeledkezve, alig ért oda az istálló ablakához, már is kiáltotta:

— Lányok, jönnek a mieink! Halljátok, lányok? Mindenki fegyverezze fel magát, amivel csak tudja! — és attól félve, hogy újra megismétlődik a hisztérikus roham, beugrott az istállóba. Kifeszítette azt a vasrudat, amellyel valaha a lovak boxát zárták el.

A lányok megértették. Szétrohantak az istállóban, mindent összetörtek, ami csak összetörhető volt, felfegyverezték magukat deszkákkal, botokkal, ásókkal és lapátokkal.

A fa ropogása, az üveg csörömpölése még a legfélénkebbeket is felbátorította. A lányok az ajtóhoz tódultak. Ki-

feszítették az ajtót, leteperték az őröket, kirohantak az udvarra és két csoportra váltak szét. Az őrszemeket pillanatok alatt lefegyverezték. Azok még csak meg sem kísérték, hogy ellentálljanak. A rabnők egyik csoportja, amelynek élén botot forgatva a feje felett Katya rohant, ahhoz az épületszárnyhoz szaladt, amelyben a Volkssturm-katonák laktak. A csapat másik része pedig, Ludmila vezetésével a kastély felé rohant.

A vasrudak dühös csapásai alatt recsegett-ropogott, majd bedőlt a tölgyfából faragott ajtó. Valaki belülről a tömegbe lőtt, le a dörrenés elsikkadt a zajban és a kiáltások között. Csupán a kövezetre zuhanó, vértől borított két asszony figyelmeztette a többieket, hogy az ajtó mögött csapda várja őket. Kurt, a soffőr és Richard, Richtenau öreg, reszketőfejű komornyikja állt az előcsarnokban és revolverrel kezében igyekezett feltartóztatni a tömeget. Egy szempillantás alatt szétzúzott koponyával terült el mind a kettő.

Abban a pillanatban, amikor az udvaron felhangzott a lárma, Frau Richtenau férfi útiruhában kapkodott hálószobájában és tömködte bőröndjeibe a pénzt, értékpapírokat és ékszereket, amelyeket a páncélszekrényben őrzött. Gépkocsija egész éjszaka begyujtott motorral várta a park hátsó kijáratánál. Kurtnak és az öreg komornyiknak lett volna a feladata, hogy felgyujtsák a raktárakat, a hússal teli hűtőházat és a régi, fából épült istállót, amelybe a cipőjüktől megfosztott rabnőket zárták. Ezt a parancsot a steinaui körzetvezetőtől kapta Klara Richtenau.

Minden készen volt, csak az utolsó utasításra várt. Ekkor lárma hallatszott fel a kastély udvaráról. Frau Klara az ablakhoz szaladt, felemelte az elsötétítő függönyt és mindjárt vissza is ugrott. A hideg, sötét félhomályban bizonytalanul bontakozott ki a zsákanyagból készült kezes-lábasokba bujtatott alakok tömege. A földbirtokosnő a telefonhoz kapott. De a kagyló néma maradt. Frau Klara a parkkijárat felé akart menekülni, mert ez az út még szabad volt és ott várta a kocsija. Ő maga kitűnően értett a kocsi-

vezetéshez. De vajjon itt lehet-e hagyni ezt a sok pénzt, értékpapírt, családi ékszert? Legalább egy keveset, legalább valamicskét magával kell vinnie. Lázasan kezdte bricsesznadrágja zsebeibe és inge alá tömködni a bankjegyeket.

Hirtelen lövések hallatszottak fel az előcsarnokból. Ez Kurt. Feltartóztatja, nem engedi be őket! Ropogás, kiáltozás a lépcsőn. Csak nem törtek be? Istenem! Lépések dübörgése hallatszik a hideg, tágas teremben, az ebédlőben. Menekülni, most már menekülni! Egy ugrással az ajtónál termett. Késő, ezt az utat már elvágták. Ütésektől remeg az ajtó. Vajjon mivel üthetik? Az ajtó egyik lemeze kirepül. Sovány, eres kéz nyúlik be a résen és nyitja ki a kilincset.

— Itt van! — kiáltott fel valaki diadalmasan, oroszul. A tömeg egy pillanat alatt beáradt a kitárult ajtón. Frau Richtenau csak a lázban égő arcokat és villámló szemeket látta. Térdrehullott. Teli marékkal nyujtotta a rabnők felé a pénzt, esküdözött, hogy mindent odaad nekik, mindent, amije csak van. Kegyelemért könyörgött, a nagy orosz lélekről, az orosz szív jóságáról dadogott valamit...

De most a tömegből kiválik egy magas, karcsú, vöröshajú lány, lángszínű fürtjei szétszórva villannak fel a kezes-lábason. Kezében ásó. Sasorrának cimpái remegnek a haragtól. Így szólt a legtisztább német nyelven:

— Hallgass, te utolsó! Ne merd kiejteni ezeket a szavakat!

Nem, ezektől nem lehet kegyelmet várni! Frau Richtenaunak hirtelen eszébe jut revolvere, zsebéből egy kis női browningot ránt ki, de abban a pillanatban széthasított koponyával vágódik végig a földön. Egyik keze még görcsösen fogja a fekete acélt, a másik lázasan markolja a bankjegytömeget, amely senkinek sem kell. Ludmila eldobja a véres ásót és egészen közömbös, nyugodt hangon, amely egyszerre kijózanítja barátnőit, így szól:

— Kutyának kutyahalál a sorsa. Most aztán nyugalom, lányok! Semmit el nem törni, semmit el nem rontani!

Acélos szürke szemével szigorúan végignézi a csopor-

tot és nem túl hangosan, de úgy, hogy mindenki meghallja, még azok is ott hátul, a szomszéd szobában, így szól: — Megértettétek?

Ezalatt Katya Kuklenko csoportjával kivezeti az épületszárnyból elfogott Volkssturm-katonákat. Kezüket összekötözték, de ezt inkább csak a rend kedvéért tették. A Volkssturmkatonák meglátva a tömeget, amely elsöpörte az őröket, be akartak zárkózni az épületszárnyba, bútorokból barrikádot emeltek és készülődtek a védelemre. De valaki a rabnők közül németül bekiáltott, hogy ha azonnal ki nem másznak a „gödrükből", felgyujtják az épületet. Egy perc szünet támadt, majd az ablakon át fehér kendő jelent meg. A vitéz helyőrség maradványa puskalövés nélkül megadta magát, amelyet azután a nők lefegyvereztek és ünnepélyesen lekísérték a kastély pincéjébe.

A zsákmányolt fegyverekkel Ludmila azonnal felfegyverezte a bizottság tagjait, őrszemeket állított fel a kastélyhoz, a raktárokhoz és a kapukhoz. Katya Kuklenko a gazdasággal foglalkozott. Számbavétette az asszonyokkal a gabonát, a húst és a birtok más készleteit. Brigádot osztott be a kastély konyhájába, hogy ragyogó ebédet főzzenek. A lányokat a szobákban elszállásolta.

Később a biztonságukra is gondolni kezdtek. A jobb erőben lévő lányokat szákmányolt géppisztolyokkal, puskákkal és a Richtenau gyüjteményéből származó vadászfegyverekkel szerelték fel. Akinek nem jutott más fegyver, az régi kovaköves puskát, alabárdot, vasvillát és baltát kapott. A négy legértelmesebb és legbátrabb lányt kiküldték a Steinau felé vezető műútra. Abban az esetben, ha meglátják a németek büntetőoszlopát, fel kellett gyujtaniok a velük lévő benzines tartályt. A lányok felkészültek a harcra, sőt még az ostromra is. A Keletről hangzó, egyre hangosabb ágyúdörgés fellelkesítette őket és megerősítette hitüket, hogy ki tudnak tartani a Szovjet Hadsereg ideérkeztéig.

Nem került sor a benzintartály felgyujtására. Kora reggel megérkeztek az útra kiállított lányok. Lélekszakadva rohantak be az udvarra és csak egy szót kiáltottak:

— A mieink! A mieink!

Kérdésekkel ostromolták őket, de ők csak ismételték:

— A mieink! A műúton tankok! A katonák sapkáján csillag... bekecsben, nemezcsizmában... a mieink! Igaziak!

És ekkor a fogolynők — ahányan csak voltak a kastélyban — kirohantak a műútra. Még Pasa néni is, aki már több hete nem tudott felkelni priccsének dohos szalmájáról, velük tartott. Megragadták a hóna alatt, átvitték a parkon, át a hóval borított mezőkön a műúthoz, amelyen ott húzódott az előretörő tankok végtelen acélkígyója...

...Íme, a hősi történet, amelyet a Sophienburg-kastély urának fekete tölgyfával burkolt, hideg és komor dolgozószobájában ülve, az eset résztvevőitől hallottunk. A tágas, régi kandallóban vörösen izzott a parázs... Az ablakon túl hóvihar dühöngött, belefújt a kéménybe, száraz havat szórt a boltíves ablakokra, amelyeken ónkeretbe vágott, színes üvegből középkori vadászjelenetek voltak kirakva. A kandallóban remegett és táncolt a kék láng a parázs felett. A szobát nedves füst töltötte be. A szomszéd, sötétségbe burkolt termekben ropogott a régi parketta. Kimérten és lassan ketyegett az ósdi óra ingája, tompa hangon hirdette az idő múlását.

Mindez egy számunkra ismeretlen, szörnyű világra emlékeztetett. De ebbe a szobába, amelyet elmúlt évszázadok bútorai díszítettek, jó gazdasszonyhoz illő módon szorgoskodó nők jöttek és nem törődve a helyzet szokatlanságával, tárgyilagos hangon jelentették ennek a feketeszemű, vékony lánynak a leghétköznapibb gazdasági dolgokat. A malacok enni akarnak, melyik készletből főzzenek moslékot? Át kell rakni a gabonát, amit maguk csépeltek ki két héttel ezelőtt, mert begyullad, ha nem lapátolják át. Gyakrabban kell váltani a lányokat az őrhelyeken, mert, estére erősödik a fagy. Jelentették, hogy a kastély pincéjében ládákban ágyneműt találtak, lehet, hogy a kórházak majd használhatják.

Majd bejött egy görnyedt, magas német, szájában

hosszú pipa, görcsös, dagadtujjú kezében kopott, zöld kalapot forgatott. Azt ajánlotta a lányoknak, hogy kapcsolják be a villanyáramot. Ez Karl bácsi volt. Német szokás szerint vigyázzban állt Katya előtt és úgy beszélt vele, mintha a kastély úrnője lenne. Egy idősebb, beteges külsejű asszony villákat és más evőeszközöket válogatott az asztalon. Jó lesz majd valamelyik katonai étkezdébe...

Ez a nagy, fáradt és gyönyörűszemű, mozgékony kislány, aki haját fekete koszorúba csavarta feje köré, úgy adta ki rövid, tárgyilagos utasításait, mintha már régóta vezetné ennek az óriási kastélynak a gazdaságát és nem lett volna még néhány órával ezelőtt a jobbkezén számmal megbélyegzett rabnő.

A sarokban barátnője ült. A mécses fényénél — amely élénken verődött vissza lángszínű fürtjeiről — szorgalmasan vette számba a kastélyban talált értékeket. Közömbösen számolta a drágaköveket, majd miután megszámolta, hanyagul oldalt dobta a nyakékeket, gyűrűket, fülbevalókat, medaillonokat, amelyek rendetlen tömegben hevertek előtte. Számbavette a drágaságokat, amelyeket Frau Richtenau titkos fiókjaiban találtak, hogy azután beszolgáltassák a Vörös Hadseregnek.

Az udvaron pedig vasketrecben, láncaikat csörgetve ugattak és vonítottak az embervadászatra idomított kutyák. A tágas hálószobában, a címerrel díszített, faragott, baldachinos ágy előtt, a padlón szétszórt banjegyek között feküdt Klara Richtenau holtteste. Úgyet sem vetettek rá. Az elzöldült arcon megmerevedett a rémület és tehetetlen düh kifejezése.

A felső emelet szobáiban, a sötét, jégvirágos ablakok mögött — amelyek az autóműútra nyíltak — fogolynők tolongtak. Körmükkel levakarták a jégvirágokat, ráleheltek az ablakra, izgatottan álltak ott és belenéztek a sötétbe. Az évszázados hársfák mögött végtelen sorban fehér, remegő, hosszú fények jelentek meg, majd eltűntek és ismét felbukkantak. A nyugat felé törő, Sziléziát bekerítő tankhadosztályok folytatták útjukat. A lányok tekintetükkel kísér-

ték a gépek fényeit és gyengéden, saját szavaikban gyönyörködve suttogták:

— A mieink! Képzeljétek csak el, lányok! A mieink! Meg kell bolondulni az örömtől! Hiszen ezek a mieink!

BETELJESÜLT!

1941 decemberében a fronton táviratot kaptam a szerkesztőségtől. Kérték, írjam meg, hogyan fogadják az újévet az egyik támadásban lévő csapatnál. A feladat könnyűnek látszott. Ezekben a napokban teljes hévvel folyt ugyan a Szovjet Hadsereg első téli támadása, de a frontvonal Kalinyin visszafoglalása után még nem volt nagyon távol.

A világos éjszakában ragyogó csillagok alatt ismerős erdei utakon, egy előrenyomuló üteg kőkeményre fagyott kereknyomain vagy másfél óra alatt elértük az első vonalat, amelyet akkor semmiféle különös jel nem árult el és csak a közeli tűzfényekből, géppisztolysorozatokból és a német rakéták állandó kékes fényéből következtettük, hogy eljutottunk odáig.

Minden mozgásban volt. A porcellánkeményre fagyott hó ropogott a gyalogság csizmái alatt. A teherautók hólánccos kerekei csörögtek az emelkedőkön. Óriási ágyúkat vontató traktorok pöfögtek és elfáradt, dérlepte lovak húzták fujtatva a lövegeket. A hajtók rekedt kiáltásai hallatszottak. A fagytól ropogtak a távírópóznák és zizegtek az elszakadt, dugóhúzószerűen kunkorodott vezetékek.

A hevesen kibontakozó előrenyomulás forgatagában lehetetlen volt megtalálni egy alsóbb parancsnokságot, mert állandóan változtatták helyüket. A szűk erdei utakat ellepték a támadó ezredek fogatai. Néhány helyen több kilométer

hosszú torlódás keletkezett. Miután belekerültünk egy ilyen torlódásba, gyalog mentünk el az útmenti faluig, amely tulajdonképpen nem is falu volt, hanem óriási tűzrakás. Tüzénél összefagyott gépkocsivezetők, hajtók és gyalogosok melegedtek. Bementünk az egyetlen épen maradt házba, amelyben valaha a kolhoz bölcsődéje lehetett és elhatároztuk, hogy itt köszöntjük az újévet.

A házban egymás hegyén-hátán voltak a katonák. A pitvar is tömve volt. Sűrű, sokhangú horkolás hallatszott onnan. A kemencét és a kemencepadot szibériai síelők, válogatott, egészségtől kicsattanó legények tartották megszállva. A mahorka fojtogató füstrétege alatt kísértetekre hasonlítottak fehér hóköpenyeikben. Síléceiket a hóba szúrták a ház előtt és a léceket őrző katona elmondotta, hogy zászlóalja még az éjjel üldöző támadásba indul.

A harc közelsége inkább felvidította, mintsem izgatta ezeket a tapasztalt, harcedzett katonákat. Úgy ültek körben, törökülésben az óriási kemencén, hogy középen szabad tér keletkezett.

A kemence olyan terebélyes volt, hogy ráfektethették az ajtón éppen most belépett sebesült gyalogost, akinek átlőtt kezét zsindelydarabból készített sínbe burkolták. Sőt, miután közülük az egyik lemászott a padra, még egy asszonyt is felhúztak a kemence tetejére szopós kisgyerekével együtt. Lentről láttuk, hogy tréfálkozva és nevetve milyen gondosan ültették le az asszonyt a falhoz. Valamennyien meghatódott és szomorú szemmel néztek az álmos kisfiú gyűrött arcába.

— Fáradjon be sátrunkba, parancsnok elvtárs! Bocsásson meg, de nem látom a bunda alatt rangjelzését — morogta vendégszeretően a kemencéről az egyik vidám, fehér kísértet, nyilván hozzám intézve szavait. — Ma gazdagok vagyunk. Ahogy mondják — azzal fogadjuk az újévet, amit az isten küldött. Ezekhez a nehéz időkhöz viszonyítva a szibériaiak tényleg gazdagok voltak. Előttük két tiszta kendőn három alumíniumkulacs hevert, azonkívül nagy darab felvágott, sárguló szalonna, zsíros kolbász, amely annyira meg-

fagyott, hogy nem is vágták, hanem tördelték, megrepedezett, de jószagú rozslisztből békebeli módon tejfelben sült sütemény. — Csomagból való, az otthoniak küldték az ünnepre — magyarázta meg az egyik sízó, egy alacsonytermetű törzsőrmester akinek felfelé kunkorodó bajusza olyan vékony volt, mint az egér farka. — Egyék, ne szégyelje magát, tiszta szívből küldték. Vagy ahogy mondják, lelkük mélyéből. Itt a levél is hozzá. Talán érdekli? Olvassa el, mégjobban fog ízleni tőle az étel.

És zseblámpája éles sugarával megvilágította a már szakadozott és teljesen bezsírosodott papírdarabot, amely már sok kézen mehetett át és amelyet már sokan olvashattak el újra és újra.

»Drága Katonáink! Tiszta szívből üdvözlünk benneteket az újév alkalmával. Kívánunk nektek az új esztendőben világtörténelmi győzelmeket az átkozott fasizmus fölött és elküldjük szerény ajándékainkat is. Fogyasszátok el jó egészséggel és gondoljatok ránk, lányokra is, akiket személyesen nem ismertek. Mi is megteszünk mindent a győzelemért, ami csak tőlünk telik. Hogy mit csinálunk, az titok, de nem is fontos, mert úgyis látjátok nálatok a fronton... Mindnyájatokat szeretettel üdvözlünk. Kirov város Március 8-áról elnevezett szövetkezetének sztahanovistái akiket ti nem ismertek, de akik titeket szívből szeretnek.«

A törzsőrmester mindezt érzéssel olvasta fel. A szöveget már annyira ismerte, hogy alig nézett a papírra. Majd a levelet összehajtotta, pénztárcájába helyezte, zsebretette és az órájára nézett.

— Az év utolsó percei. Nos, készen állunk?

Végignézett az újévi „asztalon". A síző csapat elhatározta, hogy a csomag tartalmát együtt fogyasztja el ezen a támadáselőtti Szilveszter-éjjelen, a csomagban talált felosztható tárgyakat pedig — dohányzacskót és meleg kesztyűt — igazságos katonaszokás szerint kisorsolják. A dohányzacskót egy fiatal fiú nyerte, akinek még ez életben nem volt szájában cigaretta. A kesztyűt pedig egy katona, aki

éppen most kapott nagyszerű prémkesztyűt a téli felszereléssel együtt.

De azért egyikük sem akart megválni a számára kisorsolt tárgyaktól és ez azután az év utolsó perceiben néhány tréfára szolgáltatott okot. A törzsőrmester felhúzta érmelegítőjét, úgy figyelte a percmutató lassú mozgását. Minden remegett a közeli ágyúzajtól, de azért mindnyájan hallgatták az óra ketyegését.

— Most! A régi lelépett, jöhet az új! — szólalt meg végül is.

A kulacsokról lecsavarták a kupakot, körbeadták és mindegyik katona megállapodás szerint két „közepes kortyot" húzott belőlük.

Az első pohárköszöntőt, amint ez már szovjet embereknél szokás, Sztálin elvtársra mondották. Jó egészséget és hosszú életet kívántak neki az új esztendőben. Majd ittunk a győzelemre, a közelgő harc sikerére, azok egészségére, akik a csomagot küldték és általában a lányokra, asszonyokra, akik ebben a percben a frontkatonákra gondolnak.

Minden felköszöntő után körbejártak a kulacsok. Megkínáltuk a sebesültet és az asszonyt is, akiről kiderült, hogy ennek a falunak az egyetlen nőnemű lakója. Néhány órával ezelőtt tért vissza szülőfalujába Kalinyinből, de háza helyén csak üszkös romokat talált.

Zajosabb lett a kunyhó. A vattás kabátok és bekecsek gallérjai kinyíltak, a homlokokon izzadtság gyöngyözött, a katonák szeme ragyogott és a szájuk kimondta azt, amit lelke mélyén mindenki gondolt ennek a támadó hadjáratnak nehéz napjaiban. Kimondták, hogy mit gondolnak, amikor rohamra mennek, amikor a tábortűz mellett ülnek a hóban, mindazt, amiről általában nem beszél, amit csak magában őriz a katona.

— Gyerekek, ezt hallgassátok meg! Kedvem támadt most mesélni. No, hallgassatok már, ördögök. Legyen vége a lármának! Amikor egy héttel ezelőtt először jártam olyan földön, amely fasiszták kezében volt, akár hiszitek, akár nem, még az álmomat is elvesztettem — kezdte me-

sélni rekedt hangon a törzsőrmester, akiről kitűnt, hogy a csapat parancsnoka. — Nincs azóta nyugtom, gyerekek. Behúnyom a szemem és látom, amint köröskörül minden ég. Hallom, hogy ropog a zsarátnok a fagyban. Mindig csak ezt hallom. Lehúzom sapkám füleit, hiszen aludni is kell, meg kell őrizni az erőt. Látom testvéreinket, a fehérnépet, azaz bocsánat, az asszonyokat, a gyerekeket, kis holttestüket a havon. Nem, várjatok, hadd fejezzem be... és mindig csak egyre gondolok. Hogyan lehetséges ez? Miért? Miért garázdálkodik így a fasiszta a földünkön? Miért gyujtja fel a házainkat? Talán zavarják házaink a harcban? Talán asszonyainktól, az öregektől és a gyerekektől fél? Hát akkor miért gyilkolják le őket a kutyák? Miért? Hát erre gondolok én mindig gyerekek...

A dohányfüstös félhomályból hangok hallatszottak:

— Nem jól mondja a törzsőrmester... A válasz a kérdésre: a fasiszta, az fasiszta!

— Hát válasz ez? Hogy mi a fasiszta, azt tudjuk.

— Azt kell hinnünk hogy tudják a kutyák: ameddig csak egy ház áll a földünkön, amíg csak egy asszonyunk is gyereket szül, addig nincs számukra hely a világon.

— Azért garázdálkodnak, mert fogytán az erejük, kőbe ütközött a kaszájuk. Halálukat érzik, azért dühöngenek.

— Minek erre szót vesztegetni? Verni kell őket! Törzsőrmester elvtárs, inkább küldje ide a kulacsot: Iszunk egyet a győzelemre. Világos itt minden!

A törzsőrmester rekedt, szakadozott hangja úgy harsant most fel, hogy megtöltötte az egész házat és elnyomott minden más zajt. Feltérdelt, szeme élesen nézett valahová a dohányfüstös félhomályba és oly kimondhatatlan gyűlölet lobbant fel benne, hogy úgy tűnt, mintha magát Hitlert és cinkosait látná, akik érezve gyengeségüket, visszavonulásukban is igyekeznek földünket a pusztulás földjévé változtatni.

A sízők igyekeztek csillapítani a feldühödött szakaszparancsnokot. De az alacsonytermetű törzsőrmester olyan

erővel, amelyet nem lehetett volna róla feltételezni, haragosan ellökte őket:

— Állj! Ne zavarjatok! Rohamra megyek. Lehet, hogy elesem ma. Hadd öntsem ki szívemet a csata előtt. Hogy mit mondok? Hát háború ez? Nem, ez nem háború! Hát háború városokat lerombolni, házakat felgyujtani, az ilyeneket, mint ez az asszony itt — és ujjával a szoptatós asszonyra mutatott, akinek mellén ott csüngött az álmában békésen szopogató kicsike —, az ilyeneket kitenni a hóra egy falat kenyér nélkül? Hát így kell harcolni? Csak jussak el hozzájuk! Szétharapom a torkukat!

Ez a fiatal katona, ez az egyszerű, nem túl eszes ember most, úgylátszik, kimondta azt, amire állandóan gondoltak, de amiről nem szerettek beszélni a katonaemberek, akik megtöltötték ezt az útmenti házat.

A padlóról, a sűrű, meleg sötétségből, az ajtónyílásból — ahol nem is lehetett látni, inkább csak nehéz lélekzésükről sejteni lehetett az álló katonákat — a helyeslés több szólamban hangzott fel:

— Igazad van.

— Jól beszél a szibériai! Így is van.

— Én is így gondolom, noha nem vagyok a Párt tagja, nincsen párttagsági könyv a zsebemben, de bizony foglyokat én sem ejtenék! Bizony nem.

— Párttagsági könyv! És a pártonkívüliek? Hiszen mindnyájan szovjet emberek vagyunk. Mi közük ehhez a foglyoknak? Azok már letették a fegyvert. Jól beszél a szibériai. A csordavezetőket kell elkapni.

— És vajjon eljutunk-e odáig? Messze van az még?

A törzsőrmester válaszképpen meggyőződéssel kiáltott le a kemencéről:

— Eljutunk! Bármilyen zugba bujjanak is el a viperák, még ha egész Berlint felforgatjuk is, de megtaláljuk őket. Még ha ...

Lentől ajtónyikorgás hallatszott és a fagyos párafelhővel, a tiszta, hószagú áramlattal együtt egy kiáltás hatolt be a kunyhóba:

— Hej! A hetes síelő századtól vannak itt? Az őrnagy sorakozót rendelt!

A törzsőrmester a mondat közepén hagyta abba. A sízők készülődni kezdtek. Összehúzták övüket, felvették hátizsákjukat. Zseblámpa fényénél takarékosan összeszedték az újévi lakoma maradványait, az ajándékokat kendőbe csavarták és otthagyták az asszonynak.

— Lakj jól vele, fiatalasszony, nekünk nem kell.

A dohányzacskót tulajdonosa odanyujtotta a sebesültnek:

— Neked szükséged van rá. Láttam, hogy dohányzol. Majd a törzsőrmester mindenkitől, akinél csak volt, összeszedte a leveleket, közte a közös választ is a kirovi lányoknak, akik az újévi ajándékot küldték. Átadta nekem a leveleket és megkért, hogy dobjam be a tábori postaládába. Hosszú útra indulnak és bizony nem lehet tudni, mi történik velük.

Mielőtt kivonultak volna, a törzsőrmester zseblámpája sugarával végigvilágította embereinek arcát, akik csak nehézkesen tudtak kivonulni az emberekkel zsúfolt házból. Az arcok hétköznapi, tárgyilagos kifejezést tükröztek vissza. A katonák megigazították mellükön géppisztolyukat, leszedték a rongyokat, amelyekkel gondosan átkötötték a závárzatot, szemöldökükig húzták hósapkájukat.

A törzsőrmester, amikor elhaladt mellettem, megkérdezte:

— Mit gondol, parancsnok elvtárs, sikerül-e majd valaha ezeket a hitleréket elkapni és... — fogait csikorgatta. Nem fejezte be a mondatot.

Megkerestem a sötétben nagy, kemény tenyerét és hallgatagon megszorítottam. Válaszul felsóhajtott:

— Ej, bár sikerülne! — És ezzel el is tűnt a hideg párafelhőben, amely az ajtón át ismét becsapott az udvarról. Odakint már ropogott a hó a sílécek alatt és vezényszavak hallatszottak.

Sokáig zsongott még ez a katonákkal zsúfolt, útmenti ház. Egyesek jöttek, mások mentek. Akik utóbb jöttek be,

megtudták, hogy miről van szó és mindnek az volt a véleménye, hogy helyesen beszélt a szibériai, jól beszélt... Jól fejezte ki magát.

Azután sokat jártam, sokat utaztam és repültem az ellenség nyomában, a végtelen frontutak rengetegében. De minden út végeredményben csak egy pont felé vezetett: Berlinbe. De bármerre is vezetett ez a hadiút: a kalinyini vidék felégetett falvain át, Sztalingrád romjain keresztül, az oreli gránátszaggatta, gazzal benőtt földeken vagy a kirabolt és feldúlt Ukrajnán át, a Volgánál, a Dnyepernél, a Dnyeszternél, a Prutnál, a Visztulánál, az Oderán, az Elbán és végül a Spreen — mindenütt hallottam a szovjet emberek igazságos vágyát, amelyet oly kifejezően mondott ki a törzsőrmester azon a Szilveszter-éjjelen.

Minél messzebb vonult a front a hazai földtől, annál gyakrabban, annál szívósabban csendült fel az igazságos megtorlás gondolata.

A Szovjet Hadsereg egymaga törte szét a fasizmus gerincét. Harcok között ezernyi kilométert vonult előre és kitűzte a győzelmi zászlót a Reichstag fölé. És utána kerestük a fasiszta főcinkosokat az elpusztult Berlin kormos romjai között, a szétrombolt Drezda pincéiben, Lipcsében, Königsbergben. Kerestük őket egész Németországban, kerestük és meg is találtuk.

Beteljesült!... Ott ültek a vádlottak padján, az ősrégi Nürnbergben. A mennyezetet övező lámpák fénye fehér, nappali világossággal árasztotta el az emelvényen a győztes hatalmak négy zászlaja alatt ülő bírák egyenruháját és talárját, a gyorsírónők csodálatos frizuráit, a faragott, fekete tölgyfával borított és malachittal díszített falakat, az amerikai katonák kondérsisakjait, a sajtó részére fenntartott helyen a nyitott jegyzetfüzeteket, a töltőtollakat és a ceruzákat.

A téglaalakú, bekerített vádlottak padján, a védők fekete fala előtt ültek azok, akiket a föld minden becsületes embere személyes ellenségeiként gyűlölt.

Hétköznapi, gyűrött ruhákban, hétköznapi, gyűrött, la-

pos arckifejezéssel ültek ott. Különös volt arra gondolni, hogy ezek itt a világ urainak tartották magukat, vérrel öntözték a fél földgolyót és milliónyi embert kínoztak halálra.

Napról-napra hallgatták gonosztetteik történetét, a szünetben befejezetlen reggelijüket majszolták, fáradtan nyujtózkodtak el, beszélgettek egymással, a védők háta mögött friss ujságokat olvastak, jegyezgettek füzeteikbe, miközben német alapossággal kiradírozták azt, amit nem tartottak helyesnek, cédulákat adogattak védőiknek, cserélgették a fülhallgatókat. Mintha csak otthon lennének, úgy mozogtak a szégyenpadon. És mindenki csodálkozott, hogy milyen törpék! Vallomásaikban mindent tagadtak. Amikor tárgyi bizonyítékokkal falhozszorították őket, akkor még csak el sem pirultak, beismerték: igen, ez megtörtént. Csak elfelejtettem... Milyen jellemtelenek!

Unalmassá vált már hallgatni a végtelen bizonyítási eljárást. Amit elkövettek, annak milliómodnyi része is bőségesen elegendő lett volna ahhoz, hogy mindegyikük kötelet kapjon. Még a bírák is nehezen leplezték ásítási ingerüket. A sajtópáholy kezdett kiürülni. De ekkor olyan esemény történt, amely, mint a vihar, kavarta fel a bírósági tárgyalás monoton, többhónapos unalmát. A tölgyfatribünre lépett a szovjet fővádló, egészen mindennapos külsejű ember, az igazságügyminisztérium egyenruhájában. Kinyitotta maga előtt iratcsomóját és tompa hangon megszólalt:

— A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének nevében!

Mint robajló mennydörgés a naptól szikkadt, megkínzott sztyeppén, mint üdítő, nedves szélroham, olyan volt ez a pár szó. Letörölte az arcokról az udvarias unalom kifejezését. Felfigyeltek a bírák. De Fabre, a fekete talárba burkolt öreg francia, aki az asztalnak dőlt, most kiegyenesedett, tenyerét füle mögé szorítva feszülten figyelni kezdett. Nemcsak a fordítást akarta hallani a fülhallgatón keresztül, hanem a vádló orosznyelvű beszédét is. Az apácaruhaszerű talárba bujtatott védők felrezzentek, összeszedték magukat, mint egy szakasz a lövészárokban a döntő roham előtt.

A sajtó részére fenntartott hely hirtelen szűknek bizonyult. Ceruzák és tollak szántották végig a papírt. Egy amerikai tudósító — ez az óriási gyerek katonai egyenruhájában olyan kamaszra hasonlított, aki kinőtte ruháját — a bárból berohanva, szájában szendviccsel, kezében jegyzetfüzettel állt meg az ajtóban.

— A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének nevében!

Ezek a szavak nagyon egyszerűen, minden bírói pátosz nélkül, nem túlhangosan, de szilárdan hangzottak. De ez a mondat megrázta a vádlottakat. Ösztönösen fészkelődni kezdtek helyükön, a távolabbeső sarokba csúsztak, mint birkák a viharban.

Összerezzent, elsápadt és kiegyenesedett Göring is. Mintha villámcsapás érte volna, olyan volt kékbársony egyenruhájában, amely úgy csüngött rajta, mint az akasztón. Akaratlan fintorra torzult széles békaszája. Hess még magasabbra emelte mozdulatlan kígyófejét. Irónikus mosolyt akart produkálni, de a mosoly nem sikerült, elsikkadt és ez csak fokozta hasonlatosságát egy hulla már oszlásnak indult fejéhez. Keitel viszont válla közé húzta fejét. Ettőlráncos, vörös katonanyaka hurkás lett, mint a teknősbékáé és az ernyedt hurkák lelógtak zubbonya gallérjára. Ribbentrop, a szomszédja — aki teljesen összetört a tárgyalás alatt — szenvedően szorította össze elfehéredő ajkát és kimerülten behúnyta szemét. Közel volt már az ájuláshoz. Rosenberg borotvált ripacsarca idegesen megrándult. Hitler „keleti" helytartója idegesen ropogtatta ujjait és valamit súgott maga elé. Hans Frank, Lengyelország hóhéra pedig — aki jogásznak készült — gondolatban már nyilván kimondta maga felett a halálos ítéletet és bele is törődött. Cinikus tekintettel nézte végig a társaságot és leplezni akarván állati félelmét, gúnyosan felkacagott.

— A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének nevében!

Úgy tűnt fel, hogy ezeket a szavakat — amelyek elektromos áramként futottak végig a teremben — nem az igaz-

ságügyminisztérium egyenruháját viselő zömök, feketehajú ember mondotta ki, hanem mögötte a tribünön láthatatlanul felsorakozott egész szovjet nép kiáltotta.

És úgy éreztem, hogy a szovjet vádló háta mögött az ügyészi emelvényen, itt ebben a teremben, a mesterséges napfénytől megvilágítva, ismerős emberek állanak, olyanok, akikkel különböző időben és különböző helyeken találkoztam: Matvej Kuzmin apó, a Velikije Luki-i kolhozista és Mihail Szinyiczkij, a kis gárdagyalogos, aki megszökött az iskolából, hogy tovább harcolhasson. Ott áll Jurko Tarakul, a moldvai vincellér, aki bevehetetlen erőddé varázsolt át egy közönséges házat az útkereszteződésnél, ott áll Uljana Belogrud, az ukrán parasztasszony, aki feláldozta családját, gyermekeit, házát, hogy megmentse a tankezred zászlaját. Ott áll Cserednyikov bácsi, az öreg felderítő, Nyikolaj Haritonov, a robbantó utász, aki mesterien robbantotta fel a hidakat és gátakat, utakat és házakat és aki úgy vágyódott a békés munka után. És ott voltak azok között, akik láthatatlanul a szovjet ügyész háta mögött álltak: Konsztantyin Gorelkin, a földim, volt kalinyini fonómunkás, a csehszlovák partizán és az a felderítő szolgálatot teljesítő karcsú lány, aki a költői „Nyírfa" fedőnevet viselte. Ott állott Iszidor Fomin, sztalingrádi hidász, aki a lövészárokban töltötte rövid pihenőóráit. Ott állott Malik Gabdulin, a kazah tudós, aki még életében népi eposz hősévé vált és ott állott Marija Sevcsuk, az a gyönyörű lány, a kozák hadosztály hőse és sok-sok más szovjet ember is, honfitársaim, szerény hősei ennek a háborúnak, akik szívósságukkal, legyőzhetetlen egységükkel, végtelen hazaszeretetükkel megtörték a fasizmus erejét.

És hirtelen eszembe jutott, mintha csak tegnap láttam volna, a szibériai törzsőrmester, akivel akkor, első előrenyomulásunk hajnalán találkoztam. Reménye, amelyet oly rettenthetetlenül fejezett ki újév éjjelén, a támadás előtt, megvalósult. Láthatatlanul ott állottak a díszes teremben egyszerű, kis és nagy szovjet emberek és népünk nevében követeltek halált a fasizmusra.

Reményeink és terveink mindig beteljesednek. Es is beteljesült.

A szovjet vádló a Szovjet Szocialista Köztársaságok nevében vádolta a fasizmust...

KARÁCSONYFA

Az az esemény, amelynek elbeszélésével be akarom fejezni a Honvédő Háború e történeteit, ugyancsak Nürnbergben történt.

Vagy négyszáz hírlap- és rádiótudósító érkezett a föld összes országaiból a nürnbergi perhez. Az amerikai hatóságok valóságos „Press Camp"-pé (magyarul: „sajtótábor"-rá) változtatták át Johann Faber ceruzakirály óriási, szörnyen ízléstelen palotáját, amely a szövetséges bombázások után egyike volt a város épségben maradt épületeinek. Valószínűleg ez volt a világ legzajosabb tábora. Sokat dolgoztak, beszélgettek és veszekedtek itt a hírlapírók a világ összes nyelvén és nyelvjárásán és gyakran nem értették egymást a szónak sem valódi, sem átvitt értelmében.

Egyszer, december vége felé, a Press Camp óriási, hideg márványebédlőjébe hatalmas karácsonyfa került, amelyet amerikai szokás szerint csak ezüstösen ragyogó angyalhajjal díszítettek fel. Az unalmas, hideg palota — amelyet titokban már mindnyájan szörnyen megutáltunk, — megtelt ismerős, gyermekkorunktól fogva ismert fenyőillattal. Ez a fa egyszerre felbolygatta a „világsajtó háza" lakóinak már úgy ahogy megszokott kerékvágásba került, igen zajos és sietős életét. Emlékezetünkbe idézte a régmúlt időket, a Hazát, amely után idegenben annyira sóvárog az ember.

Ez az este szokatlanul csendes volt ott az ebédlő melletti dolgozószobában — a Work Roomban —, amely hétközna-

ponként úgy zúgott reggeltől-estig, mint egy textilgyár gépterme. A monoton zajba legalább tucatnyi írógép kopogása olvadt bele. Most elhallgattak a nemzetközi telefonok. A hallban az ügyeletes fiúk — a két egymással versenyző távirati ügynökség egyenruhájában, akik egyébként alig győzték feladni a nagy csomó táviratot a világ minden részébe — most valamennyien a leégett Kurfürst aranytrónusán ültek, amelyet a hiú ceruzakirály vásárolt. Nagy buzgalommal kockáztak, miközben a kockákat a márvány Vénusz térdére dobták.

Zsúfolva volt a bár félhomályos, füstös helyisége is. Az óriási ebédlőteremben pedig néger zenekar játszott és a világsajtó minden nemzetiségű képviselői tüzesen ropták a bonyolult táncokat az asztalok között. Kezdetben mintha minden símán ment volna. A sajtó karácsonyfaünnepélyére megérkezett néhány amerikai tiszt és tábornok is. A szovjet delegáció, mint mindig, a terem déli sarkában, hagyományos asztala körül ült. Néhány amerikai és angol jött oda hozzánk, mert a Press Camp-ben ezekben a napokban megtisztelő dolog volt szovjet emberek társaságában, az ú. n. „orosz végen" tölteni az estét.

A magas ablakok, amelyeket a ceruzakirály — aki teljes erővel igyekezett majmolni az arisztokratákat — a lovagidőkből származó ízléstelen jelenetekkel rakatott ki, remegtek boltíves rámáikban. Sokszáz láb dobogása hallatszott. Az erkélyről konfettieső hullott, mely beleszállt a poharakba, szerpentint szórtak a táncolók közé és különböző színű vattagolyókat repítettek asztaltól-asztalig. Mindez eléggé ízléstelen és unalmas volt. Az egyetlen érdekes és valóban figyelemreméltó ezen a karácsonyestén a néger zenekar volt, amely csodálatos hévvel, szünet és pihenés nélkül muzsikált.

A feketearcú zenészek az amerikai hadsereg egyenruháját viselték. Karjukon a nagyszámú aranycsík arról tanúskodott, hogy hosszú harci utat tettek meg ebben a háborúban. Zubbonyukon az érdemrendek és érmek tarka szalagjai azt is elárulták, hogy jól harcoltak. Teljes erejükből fúj-

ták trombitájukat, kürtjeiket, sohasem látott módon verték a taktust a földön, doboltak a kottatartó fáján és kis fémseprűkkel húrokat ütögetve, hihetetlen hangot csaltak elő. És mindezt oly lelkes hévvel, oly elragadtatással, oly kedvesen és közvetlenül, oly csillogó szemmel csinálták, hogy látni lehetett: a zene és ünnepi forgatag nem kevesebb örömet szerez nekik, mint a táncolóknak és a hallgatóknak.

Különösen jó volt a karmester. Jóképű, karcsú, intelligens arcú fiatalember vezényelte a zenekart és sorban játszott az összes hangszereken. Dallamosan dúdolt, lábával verte a taktust és úgy tetszett, hogy mindenkit felvidított a hangos, gondtalan népi melódiákkal.

— Oké... Very good.. Hogy van ez oroszul? Tudom már. Karaso! — csámcsogta asztalszomszédunk. Amerika egyik ismert rádiókommentátora, óriástermetű, nehézkes, látszatra jólelkű ember, akinek nyaka, karja és minden testrésze mint a tészta, folyt szét az egyenruhában, és aki nem mulasztotta el soha az alkalmat, hogy orosz mondatokkal „remekeljen" előttünk.

Elégedetten, hogy ilyen jól ki tudta magát fejezni oroszul, felénk kacsintott, hangosan felkacagott és whiskyt öntött magának.

A zenekar oly tüzesen játszott, hogy Jackson bíró, amerikai fővádló nem bírta ki és titkárnőjével, egy már idősebb, szarukeretes szemüveget viselő, tiszteletreméltó hölggyel táncraperdült. Egy tábornok pedig — tipikus jenki, őszülő halántékkal és rózsás gyermekarccal — általános, buzdító nevetés és füttyszó mellett, hölgy helyett széket ragadott és bemutatta, hogyan táncolnak foxtrottot Amerika különböző államaiban.

Asztalszomszédunk, az orosz nyelv tudósa most már teljesen kábult volt a hőségtől, a whiskytől és a zenétől. Óriási cipőkbe bujtatott lábaival verte a taktust és az izzadságtól csepegve dadogta:

— Oroszul urak... igyatok, orosz tovarisok. Én régi jó barát vagyok — és kolbászszerű ujjaival mellére bökött, majd a kolbászt a táncoló ügyészre és az asztallal keringőző

tábornokra irányítva így szólt: — Amerika demokrácia... Igaz? A legjobb demokrácia... szabadság. Ha-ha-ha! Oké!

A néger zenekart figyeltük. Mesteri tudásuk mellett a zenészek meg tudták őrizni játékuk csodálatos közvetlenségét. Ez a vonás igen vonzóvá tette zenéjüket, akárcsak a mi népművészeinkét. A zenekar elhallgatott. Mintha elektromos áramot kapcsoltak volna ki a művészekből. Nehezen lélekezve, fáradtan, kimerülve törölték le széles tenyerükkel arcukról a verítéket. És bennünk, szovjet ujságírókban, egyszerre többünkben is felmerült a gondolat, hogy köszönetet mondjunk a tehetséges játékért. Odamentük az emelvényhez, amelyen a zenekar játszott és szorongatni kezdtük a zenészek nagy, forró, ibolyaszínű kezét.

És ekkor különös eset történt. A zajos teremben hirtelen csend támadt. Mindenki hallgatagon bámult ránk. Az amerikaiak bosszúsan, nem leplezve csodálkozásukat és rosszindulatukat, az angolok hidegen, kérdő várakozással, a franciák együttérzéssel és gúnyosan, mintha azt mondanák, hogy igen, mi tudjuk, hogy mindez csupán ostobaság és előítélet, mégis érdemes-e megsérteni a ház gazdáinak szokását, ha ezek a szokások még oly nevetségesek is. De akadtak másféle emberek is. Egy magas, kopasz cseh ujságíró, aki annakidején Juliusz Fucsíkkal együtt sínylődött a fasiszta börtönben és csak nehezen menekült meg a kötéltől, a távolból, egy oszlop mellől tapsolt nekünk. Egy kis fekete bolgár — hazájában ismert író és zenész — felugrott a dobogóra és ölelni kezdte a zenészeket.

De látták volna csak ebben a percben a négereket! Széles nyilt, jóindulatú arcukon gyermeki boldogság kifejezése ragyogott. Nagy örömükben és boldogságukban úgy megszorították kezünket, hogy ujjaink összetapadtak és ízületeink ropogtak. Valóban nagyszerű fiúk voltak!

A csend a teremben egyre feszültebbé vált. Vagy úgy? Hát csak tessék! Meghivtunk néhány néger zenészt hozzánk, az „orosz végre". Még oda sem értek asztalunkhoz, amikor a mellettünk ülő amerikaiak tüntetően fölemelkedtek és eltávoztak. A kövér rádiókommentár — akinek húsos arcán még

egy perccel ezelőtt széles mosoly látszott — most dühös pillantással mérte végig a négereket és mindenkit félretaszigálva sietett ki a teremből. Igen rövid idő mulva aztán megjelent az ajtóban Dean őrnagynak, a Press Camp vezetőjének és valamilyen vezérkari tisztnek a kísértében, akinek láttára a néger vendégeink felugrottak és arcuk elszürkült. A kedvesen mosolygó őrnagy bocsánatot kért tőlünk, hogy kénytelen társaságunkat megzavarni és dühösen förmedt a művészekre: „Kotródjatok innen!"

A zenészek riadtan, leverten mentek el, mint csínyen kapott gyerekek. Csak a jóképű karmester itta ki poharát méltósággal, elbúcsúzott, majd lassan és büszkén elvonult, egész viselkedésével hangsúlyozva, hogy aláveti magát a durva erőszaknak. Gúnyos, megvető pillantásoktól kísérve, nyugodtan, emelt fővel vonult végig amerikai egyenruhájában a termen.

A zenekar ismét megszólalt. Újra felálltak a táncparketten a párok, az erkélyről megindult a konfettieső, színes szerpentintekercsek bomlottak ki a levegőben. Minden úgy volt, ahogy az előbb. Hirtelen szörnyű unalom, komor és ellenszenves érzés támadt lelkemben, mint amikor az ember valamely tündéri balett szünetében bemegy a kulisszák mögé és meglátja a szépség durva fonákját, a paróka alatt a táncos kopasz fejét és a primabalerina nyakán az idő ráncait, melyeket már semilyen kozmetikával nem lehet elkendőzni. De ez még rosszabb volt. Bementem az ebédlőbe, ahol a karácsonyfa állt és itt megláttam régi frontbarátomat, Szergej Krusinszkit. A fáradhatatlan ujságíró, kezében táskagépével, egyedül állt a karácsonyfánál. Éppen most kopogta le tudósításait az üres dolgozószoba csendjében és azt igyekezett feladni ujságjának a távirdában.

— Tudja, mi jutott eszembe? — kérdezte melegen és ábrándosan mosolyogva. — Eszembe jutott...

— ... Az a fenyőfa, amit mi, ujságírók állítottunk Bridinóban — fejeztem be.

Hallgatagon bólintott. Ebben a percben én is arra gondoltam. Eszembe jutott az a régi esemény, mely örökre me-

legséget hagyott lelkemben. A nehéz és viharos 1942-es év végén történt. Alekszandr Alekszandrovics Fagyejev, a Pravda tudósítója, a Krasznaja Zvjezda munkatársa érkezett hozzánk a frontra. Akkor tértünk vissza Velikije Lukiból, ahol befejeződött a városért folyó nehéz és több napig tartó harc utolsó szakasza. A szétrombolt frontutakon, hóviharban, több mint száz kilométert tettünk meg ezen a napon.

A kalinyini frontszakasz haditudósítói Novo-Bridino faluban együtt laktak a volt elemi iskola épületében, amelyet mi tréfásan „Fehér Ház"-nak neveztünk el. A ház egyáltalán nem volt fehér, mert az idő viszontagságaitól már megszürkült és roskadozott. A sajtó óriási, hideg tanteremben volt elszállásolva. De még ezt az osztályt is megosztottuk egy sokgyermekes beteg tanítónővel és néhány sokgyermekes kolhozista családdal, akik ideköltöztek, mivel a németek házukat felgyujtották. Csupán a legrégebben beszállásolt haditudósítóknak volt ágyuk. A vendégek — akik Velikije Luki bevételének hírére tucatjával érkeztek ide — a földön, szénán aludtak. De egyetértésben és igen barátian éltünk, igazolva a közmondást: jó emberek kis helyen is elférnek.

Amikor sokatszenvedett autónk áthaladt az utolsó huppanón is, odaért a „Fehér Ház"-hoz és a párafelhőben betörtünk a terembe, már sűrűsödött a koratéli alkonyat. Az összes haditudósító kollégák szőrcsizmában, bekecsben, kesztyűben álltak a kis kályha körül, amelyet annyira megraktak, hogy vörösen izzó oldalán kis szikrák pattogtak. Az első, ami elképesztett bennünket szállásunkon, az a szomorú csend volt, amelyet csupán a tűz ropogása és az ablak alatt a szél fúvása zavart meg. Különös, önfeledt kifejezés ült az arcunkon. Senki sem kérdezett. Hallgatagon adtak helyet a tűznél és mi beleilleszkedve az általános hangulatba, szintén hallgatagon tartottuk a tűz fölé gémberedett kezünket. És gondolataink a nehéz csatáról, a hóborította házból egyszerre oda szálltak, ahol a számunkra ismeretlen távolba áttelepülve éltek családjaink. Elgondolkodtunk, hogyan megy soruk, milyenek a nélkülünk felnövő gyerekek, hány

új ráncot szántott a gond az asszony arcára, sikerült-e nekik legalább egy kis fenyőfát szerezniök?

Ropogott, sziszegett a kis kályhában a tűz. A szél becsapott a kéményen. Lassan úrrá lett a szomorú hangulat. A bajtársak hallgatag arca hol eltűnt, hol ismét előtűnt a szürke félhomályban. Az erős mahorkadohány füstje vastagon szállt a mennyezet felé. Valahol a hátunk mögött pedig — ezt már inkább csak sejtettük, mint láttuk — ott álltak házunk máskor oly lármás, de ma szintén csendes, csak orrukkal szipákoló, fiatal lakói: egy kis, kerekarcú, ólomszürke szemű, piszeorrú fiúcska, akit egyes számú Vanyának hívtunk, a rá erősen hasonlító kettes számú Vanya, egy négyéves kis vasgyúró, aki csak kisebb részletekben különbözött az egyes számútól és akit hajthatatlan jelleméért elneveztünk Jermák vitéznek is. Továbbá hugocskája, egy szőke, hároméves kislány és több más, kisebb nagyobb gyerek. A kis emberkék hallgatag jelenléte még erősebbé tette vágyódásunkat és bánatunkat otthonunk után.

Közben kialudt a tűz. A kályha vörösen izzó lapjai elsötétedtek, majd eltűntek a homályban. A szobát sűrű, dohányfüsttel teli sötétség borította. És ekkor valaki elgondolkodva így szólt:

— Fiúk, ne állítsunk karácsonyfát?

Ez azután eldöntötte az este sorsát. Mindnyájan megélénkültünk, kiegyenesedtünk, kórusban kezdtünk el beszélni, mint hajdan a falusi községháza gyűlésén tettük.

A haditudósítói testület rangidősei rendelkezésére Szerjozsa Korsunov fotoriporter és én baltát ragadtunk, zseblámpát vettünk magunkhoz és elindultunk fenyőért az erdőbe, amely ott zúgott közvetlenül mellettünk. És amíg utat tapostunk a rögös hóbuckák között, amelyek fantasztikusan fénylettek az éles zseblámpafényben, amíg a fagyos, sötét, ünnepi erdőben kikerestük a megfelelő fát, addig a „Fehér Ház"-ban zajlott az élet.

A közös asztalra mindenki kirakta összes ennivalóját. Soffőrjeink Jegor Vasziljevicsnek, a sántalábú, de ezermesterkezű kolhozistának vezetése mellett hosszú asztalt ácsol-

tak. Alekszandr Fagyejev, akit kineveztünk a „díszítőosztály vezetőjévé", hirtelen igen találékonynak bizonyult. Megkérte a tiszteket, hogy üritsék ki bőröndjeiket és táskáikat, adják elő borotvapengéiket, a kölnivizes üvegek dugóit, rézgombjaikat, sőt még felesleges pisztolytöltényeiket is, szóval mindent, ami ragyog és fénylik.

Törökülésben ülve fekhelyén, komolykodva válogatta ki az odahordott kincseket, amelyeket azután a többi haditudósító cérnára fűzött. Minden oldalról röpködtek a javaslatok. Cigaretták! Az ágak végén gyerta helyett lehet felhasználni őket! Mentőcsomagok! Van bennük vérelállító vatta, azt le lehet hinteni hiposzulfiddal — amelyből a fotoriportereknek nagy készletük van — és kész a ragyogó műhó.

Hóbuckákon botladozva, vagy másfél óráig kerestük a sötétben a megfelelő fát. Amikor végül is elfáradva, izzadtan, havas bekecsben és zubbonyban visszatértünk a házba, az előkészületek ott már teljes hévvel folytak.

A testület buzgólkodása nagymennyiségű élelmiszert és édességet hozott felszínre. Kis, magunkkészítette csomagokba raktuk be ezeket. A konyhában a soffőrök nyitogatták a halkonzerveket, megtisztították pikkelyeiktől a halakat, vékony szeletekre vágták a retket, amely akkoriban csemegének számított.

De különösen jól dolgozott a díszítőosztály. Fagyejev előtt már egész halom ragyogó apróság feküdt. Amikor azután a fenyőfát felállítottuk és feldíszítettük, mi magunk is elámultunk. Igaz, hogy töltényekkel, távírószalagok virágfüzéreivel díszítve, ágain hiposzulfidos vattával, de bizony szép is volt!

Az egész haditudósítótestületet magával ragadta a vidám munka. A gyerekek pedig — akiket idejében a ház másik felébe küldtünk — lélekzetüket visszafojtva figyelték az ajtórésen keresztül a készülődést. És mindnyájunknak végtelenül jól esett látni ünnepélyes, elragadtatástól sugárzó, az ünnepség alkalmából gondosan megmosott kis arcukat. Végül is feltárult az ajtó. A gyerekek betódultak a „te-

rem"-be. És a mi „haditudósító" fenyőfánk jó erdei illattal, barátságos csillogással és egyszerű bőséggel fogadta ezeket a gyerekeket, akik még nemrégen, a németek alatt földkunyhókban, bunkerekben, kertekben remegtek és már szinte elfelejtettek hangosan beszélni és mosolyogni.

A fenyőfa alól medve mászott morogva, nehézkesen a gyerekek felé. Igaz, hogy nem nagyon hasonlított vadállathoz, ez a mi „mesterséges", kifordított subába bújtatott, szőrkesztyűs, vadul morgó mackónk. De kis vendégeink nagy hangon kijelentették, hogy kedvencükre, „a pap bácsira" emlékezteti őket, ahogyan a Szovjet Tájékoztató Iroda haditudósítóját nevezték.

A medve kiválóan teljesítette feladatát. Nagy igyekezettel morgott, négykézlábon mászkált, körbetáncolt a gyerekekkel, sőt még meg is lovagoltatta hátán a kicsinyeket.

És a gyerekekkel együtt, higyjék el nekem, nem kisebb lelkesedéssel táncolták körül a fenyőfát ezen a napon híres írók, ismert ujságírók, jónevű fotoriporterek és hű soffőrjeik. Énekeltünk, körbetáncoltunk, bolondoztunk és nehéz lenne megmondani, hogy ez a fa — amelynek ágairól még nem is olvadt le teljesen a jég — kiknek szerzett nagyobb örömet: kis vendégeinknek-e, akik számára a visszatérést jelentette a német rémuralomból a szovjet világba, — vagy nekünk, tiszteknek, meglett embereknek.

Amikor javában folyt az ünnepély, kimentem az utcára friss levegőt szívni. A szél elült, a hóvihar elmúlt, az ég szokatlanul tiszta volt, mintha lecsiszolta volna a hóvihar. A csillagok fényesen ragyogtak.

— Mennyit kell még harcolnunk! — mondotta valaki csendesen és cigarettájának parazsa pirosan felvillant a sötétben.

A front akkor valahol Gzsatszknál húzódott, mi pedig a legélesebben támadó éknél tartózkodtunk ezekben a napokban, amely Velikije Lukit ostromolta. Elhallgattunk. Majd az előbbi hang vágyakozva ismét megszólalt:

— Érdekes volna megtudni, hol és mikor táncolunk majd az első békefenyőnél?

Így történt, hogy az első békefenyőfát a kalinyini fronttól többezer kilométerre, Nürnbergben, az elpusztított, halott német városban, a Press Camp márványebédlőjében értük meg. És bár mellettünk harsogott a néger zenekar, a parkett remegett a táncoló párok dobogásától és a bár pultjain szikrázott az elektromos fényben a likőr, a gin, a whisky és a konyak és bár az amerikai hadsereg egyenruhájába öltözött mixerek nem fáradtak el a legcsodálatosabb koktélek keverésben, éreztük, hogy az a mi kis fenyőnk, amely akkor hirtelen jelent meg nehéz katona életünkben, százszor drágább volt, mint ez az idegen, hideg lakoma, ezen a számunkra idegen ünnepen.

És még kedvesebbnek — mintegy nagy jutalomnak hosszú frontútunkért — ígérkezett Moszkva reánk váró első békés újéve a család körében, ahová — túlzás nélkül mondom — a világ másik végéről is elrepültünk volna.

Moszkva, 1947 május 25.

TARTALOM

Matvej Kuzmin utolsó napja 9
A gárdagyalogos 17
Egy marék föld 31
A „Pravda“ egy száma 42
Felderitők 50
A mama családja 60
A barátok 71
Egy eposz szülctése 80
A Volga partján 103
Tarakul bástyája 110
A Volkov-fiúk 124
Mi, szovjet emberek 136
Az ezred zászlaja 155
Klava mama 166
Két bajtárs 177
Pán Tyuhin és Pán Tyelejev 190
Nyikolaj Haritonov utász 210
A földi 221
Karácsony éjszakája 244
Marija 260
A mieink 268
Beteljesült 295
Karácsonyfa 307

Borisz Polevoj:

MI SZOVJET EMBEREK

Kiadta a Magyar Könyvtár, Bratislava, 1952 júniusában, 7.000 példányban. A kiadásért Stern Sarolta felelős. Technikai felelős T. Zádrapa. Korrektor Müller Anna. A kiadvány száma 11. Tervcsoport 301/13. Tervívek száma 20. A papír ívalakja 61×86/70 gr, minősége 223-25. Betűtípus garmond Ideál. A nyomdai munkák megkezdése: 1951 december 6. Nyomta a Pravda nyomdavállalat kassai üzeme. 3308/52-III/1.

Ára füzve 51 Kčs, kötve 68 Kčs.

23. =

Ára: fűzve Kčs 51·—
kötve Kčs 68·